

ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΒΕΛΙΓΡΑΔΙΟΥ

ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ

**ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
ΕΛΛΑΔΑΣ – ΣΕΡΒΙΑΣ
(2021-2022)**

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2022

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΕΤΗΣΙΑΣ ΕΚΘΕΣΗΣ 2021-2022:

*Βασ . Σκρόνια, Γεν. Συμβούλου Ο.Ε.Υ. Α΄, Όλ. Μπάρμπα, Γραμματέα Ο.Ε.Υ. Γ΄
καθώς και επιμέρους συνεισφορά του Μαρ. Μπελιμπασάκη, Συμβούλου Ο.Ε.Υ. Α΄*

Πίνακας περιεχομένων

1	Οικονομία της Σερβίας.....	4
1.1	Επισκόπηση της σερβικής οικονομίας.....	4
1.1.1	Βασικά οικονομικά μεγέθη	6
1.1.2	Οικονομικές Συνέπειες Πανδημίας, Πολέμου στην Ουκρανία, Ενεργειακής Κρίσης (κλπ) και Προβλέψεις	12
1.1.3	Η Δομή της Οικονομίας.....	16
	A. Γεωργία.....	17
	B. Βιομηχανία.....	20
	B.1. Μεταποιητικός Τομέας	21
	B.2 Μεταλλευτική Βιομηχανία.....	22
	Γ. Τομέας Πληροφορικής.....	24
	Δ. Ενεργειακός Κλάδος-Περιβάλλον	27
	Ε. Υπηρεσίες	35
	E.1. Τραπεζικό Σύστημα	35
	E.2. Τουριστικός κλάδος.....	39
	E.3. Τομέας Μεταφορών & Υποδομών	40
	E.4. Κλάδος Τηλεπικοινωνιών.....	47
1.1.4	Εξωτερικό Εμπόριο Σερβίας.....	47
	Θεσμικό & Κανονιστικό πλαίσιο εξωτερικού εμπορίου της Σερβίας	52
1.1.5	Επενδύσεις.....	53
	Κυριότερες χώρες-Επενδυτές	55
	Ανερχόμενη Τουρκική Οικονομική παρουσία στη Σερβία	56
	Λοιπές ανερχόμενες επενδυτικές «δυνάμεις».....	58
1.2	Οικονομικές Σχέσεις Σερβίας – Συμμετοχή σε Διεθνείς Οργανισμούς.....	63
1.2.1	Σερβία – ΠΟΕ (World Trade Organisation – WTO).....	63
1.2.2	Σερβία, Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ)	63
	α. Διαπραγματεύσεις Σερβίας –ΕΕ.....	64
	β. Μηχανισμός προενταξιακής βοήθειας (IPA) και λοιπή χρηματοδότηση ΕΕ	64
	γ. Επενδυτικό Πλαίσιο Δυτικών Βαλκανίων & Πράσινη Ατζέντα για τα Δυτικά Βαλκάνια	68
	δ. Διεθνές Νομισματικό Ταμείο-ΔΝΤ (International Monetary Fund – IMF).	71
1.2.3	Συμμετοχή σε περιφερειακές οικονομικές/τελωνειακές Ενώσεις	75
1.2.4	Συμμετοχή σε Διεθνείς Οργανισμούς, “Φόρα” και ομάδες χωρών.....	77

1.2.5	Λοιπές χώρες-εταίροι οικονομικής και αναπτυξιακής συνεργασίας	80
	Σερβία, Κόσοβο και ΗΠΑ.....	80
	Σερβία-Κίνα.....	80
	ΗΠΑ-Σερβία.....	81
	Σερβία & Γαλλία.....	81
	Σερβία & Ισραήλ.....	82
2	Οικονομικές Σχέσεις Ελλάδας - Σερβίας	83
2.1	Διμερείς Οικονομικο-Εμπορικές Ροές.....	83
2.1.2	Διμερείς Εμπορικές Ροές.....	83
2.1.3	Υπηρεσίες - Τουριστικές Ροές	86
2.2	Ελληνικές επενδύσεις στη Σερβία.....	88
2.3	Διμερής Συνεργασία σε επιμέρους Τομείς & Θεσμικό Πλαίσιο Οικονομικής Συνεργασίας.....	90
	Ενέργεια.....	90
	Τουρισμός.....	90
	Μεταφορές.....	90
	Περιβάλλον.....	91
	Υγεία.....	91
	Τηλεπικοινωνίες.....	92
	Εμπόριο και Οικονομία.....	92
	3η Σύνοδος του Ανώτατου Συμβουλίου Συνεργασίας (ΑΣΣ).....	92
	Συνεργασία Ελλάδας-Σερβίας εντός πολυμερούς πλαισίου.....	93
	Εκατέρωθεν Ελληνο-Σερβικές Επισκέψεις Οικονομικού ενδιαφέροντος.....	93
2.4	Δράσεις οικονομικής διπλωματίας (2020-2022)	96
3.	Συμπεράσματα – Προτάσεις	101
3.1.	Προοπτική ενίσχυσης Ελληνικής Επιχειρηματικής Παρουσίας & Διμερούς Εμπορίου	101
	Επιχειρηματικές Ευκαιρίες.....	101
	Εμπόδια & Προβλήματα.....	105
3.2.	Προτάσεις δράσεων ενίσχυσης εξωστρέφειας.....	111
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ.....	114

1 Οικονομία της Σερβίας

1.1 Επισκόπηση της σερβικής οικονομίας

Η Δημοκρατία της Σερβίας βρίσκεται στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, με συνολική **γεωγραφική** έκταση 88.361km² και είναι η τρίτη μεγαλύτερη χώρα στη Βαλκανική Χερσόνησο, μετά την Ελλάδα και τη Ρουμανία. Η Σερβία, περικλειστη χώρα, είναι ένα από τα κράτη που προέκυψαν μετά την διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

Σύμφωνα με στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας της Σερβίας, ο **πληθυσμός** της χώρας είναι 7 εκατομμύρια κάτοικοι (δίχως το Κόσσοβο και το Μετόχι). Περίπου το 20% του πληθυσμού ζει στην πρωτεύουσα, το Βελιγράδι. Οι **γυναίκες** αποτελούν το 51,31% του συνολικού πληθυσμού. Η Σερβία έχει **εργατικό δυναμικό** 3,1 εκατομμυρίων από τα 7 εκατομμύρια του πληθυσμού της. Οι Σέρβοι αντιπροσωπεύουν το 83,32% του πληθυσμού, ενώ οι σημαντικότερες **εθνικές μειονότητες** είναι οι Ούγγροι (3,53%), οι Ρομά (2,05%), οι Βόσνιοι (2,02%), οι Κροάτες (0,81%) και οι Σλοβάκοι (0,73%).

Η Σερβία διαθέτει σημαντικό **ορυκτό πλούτο**, όπως αξιοσημείωτες ποσότητες άνθρακα, μόλυβδου, ψευδαργύρου, χαλκού και χρυσού. Όμως η έλλειψη επενδύσεων, η οποία επηρέασε τον **μεταλλευτικό τομέα** επί αρκετά χρόνια, εμποδίζει την οικονομία της χώρας να επωφεληθεί επαρκώς από αυτόν τον πλούτο.

Οι **μεγαλύτερες πόλεις** είναι η πρωτεύουσα Βελιγράδι (πληθυσμός 1,7 εκατομμύρια), το Νόβι Σαντ (350,000 κάτοικοι), η Νις (258,000 κάτοικοι) και το Κραγκιούγιεβατς (179,000 κάτοικοι).

Πολίτευμα	<i>Κοινοβουλευτική Δημοκρατία</i>	Πληθυσμός	<i>7 εκατ.</i>
<i>Αρχηγός του Κράτους</i>	<i>Πρόεδρος Δημοκρατίας</i>	Πρωτεύουσα	<i>Βελιγράδι</i>

Η Σερβική εθνοσυνέλευση αποτελείται από 250 μέλη με τετραετή θητεία. Οι τελευταίες βουλευτικές εκλογές διεξήχθησαν τον Μάρτιο του 2022. Το Κυβερνών Προοδευτικό Κόμμα και το Σοσιαλιστικό Κόμμα μαζί κατέχουν τη πλειοψηφία στην σερβική Εθνοσυνέλευση. Ο Πρόεδρος της Σερβίας Αλεξάνταρ Βούτσιτς εξελέγη ξανά, με ποσοστό 58%, ενώ ο κοντινότερος αντίπαλός του Ζντράβκο Πόνος συγκέντρωσε μόλις 18%. Ωστόσο, το Σερβικό Προοδευτικό Κόμμα (SNS), του οποίου ηγείται ο Βούτσιτς, έχασε την πλειοψηφία του τόσο στην Εθνοσυνέλευση της Σερβίας όσο και στην πρωτεύουσα Βελιγράδι. Ο Βούτσιτς, που εξελέγη για πρώτη φορά το 2014 και συνηθίζει να σχηματίζει κυβερνητικούς συνασπισμούς με το Σοσιαλιστικό Κόμμα Σερβίας ακόμη και όταν το SNS διαθέτει αυτοδυναμία (πχ 2016, 2020), ήταν κοινός υποψήφιος πρόεδρος κατά τις πρόσφατες εκλογές του συνασπισμού του SNS, του Σοσιαλιστικού Κόμματος της Σερβίας (SPS) και της Συμμαχίας των Ούγγρων της Βοϊβοντίνια (VMSZ). Το γεγονός αυτό συνέβαλε σε άλλη μια εκλογική νίκη του με περίπου 2,2 εκατομμύρια ψήφους, και συμμετοχή περίπου 3,8 εκατομμύρια¹.

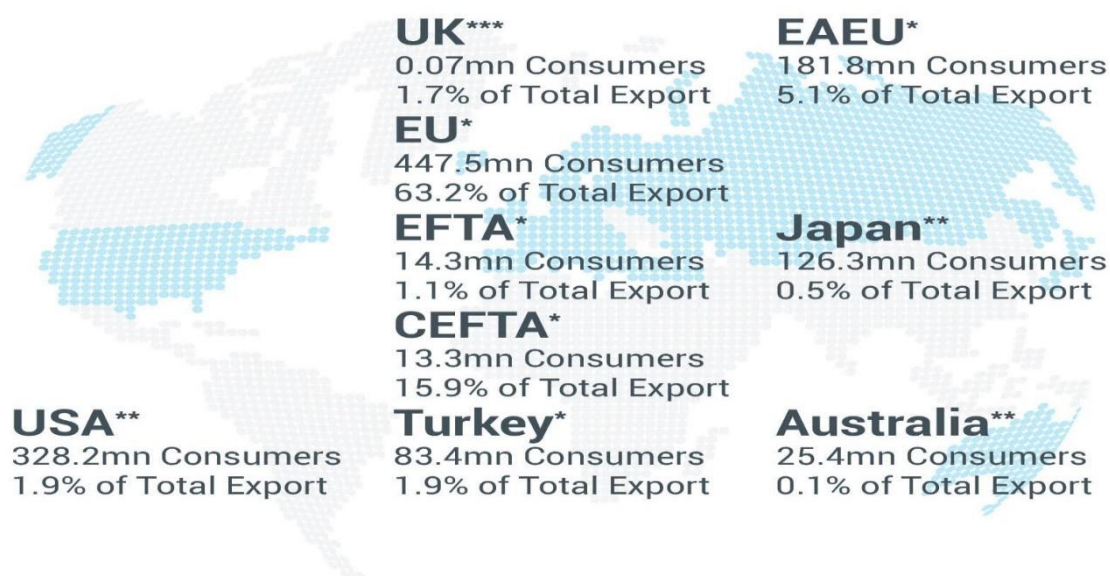
Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης: Ο σερβικός τύπος σημείωσε εκρηκτική ανάπτυξη στα μέσα της δεκαετίας του '90, όταν κυκλοφόρησαν οι πρώτες, σχετικά ανεξάρτητες εφημερίδες. Η

¹ Βλ. Ενημ. Δελτίο Απρ. 2022

σημερινή κατάσταση στη Σερβία στον τομέα των ΜΜΕ αποτελεί αντικείμενο αρνητικών σχολίων από Διεθνείς Οργανισμούς, σχετικά με αδυναμίες και ελλείμματα, ιδιαίτερα όσον αφορά την ελευθερία έκφρασης και την ανεξαρτησία των ΜΜΕ.

Η Σερβία απέκτησε το **καθεστώς υποψήφιας προς ένταξη χώρας στην ΕΕ** με απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου την 1η Μαρτίου 2012. Το Σεπτέμβριο του 2013 τέθηκε σε ισχύ η Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης μεταξύ της ΕΕ και της Σερβίας. Τελικά, στις 21 Ιανουαρίου 2014, πραγματοποιήθηκε η 1η Διακυβερνητική Διάσκεψη, σηματοδοτώντας την επίσημη έναρξη των διαπραγματεύσεων προσχώρησης της χώρας στην ΕΕ. Η Σερβία έχει, επίσης, υπογράψει **αρκετές εμπορικές συμφωνίες** όπως η Ευρωπαϊκή Συμφωνία Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) και η Κεντροευρωπαϊκή Συμφωνία Ελευθέρων Συναλλαγών (CEFTA), καθώς και συμφωνίες με την ΕΕ, την Τουρκία, τη Λευκορωσία, το Καζακστάν και τη Ρωσία, κ.ά. Το εμπόριο με τις ΗΠΑ διεξάγεται στο πλαίσιο του αμερικανικού συστήματος γενικευμένων προτιμήσεων (ΣΓΠ ή GSP). Το ΣΓΠ των ΗΠΑ παρέχει προτιμηςιακό δασμολογικό καθεστώς για περισσότερα από 4.650 σερβικά προϊόντα. Η Σερβία είναι, επίσης, μέλος της Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ). Οι περισσότερες σερβικές εξαγωγές απευθύνονται στις αγορές της Ε.Ε. και της CEFTA.

Total: 1.3bn Consumers

*FTA - Free Trade Agreements

**GSP - Generalized System of Preferences

*** Partnership, Trade and Cooperation Agreement

Source: Statistical Office of the Republic of Serbia, 2020; World Bank

*Πηγή : Σερβική Υπηρεσία Ανάπτυξης

1.1.1 Βασικά οικονομικά μεγέθη

-Τα “fundamentals” της χώρας, κατά τα τελευταία χρόνια, κρίνονται ως αρκετά ικανοποιητικά από τους διεθνείς αναλυτές. Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσιοποίησε η Κεντρική Τράπεζα της Σερβίας-NBS αλλά και το ΔΝΤ², η αύξηση του **ΑΕΠ** κατά το 2021 ανήλθε σε 7,4% και ο μέσος **πληθωρισμός** σε 4,1%. Σύμφωνα με τη Σερβική Στατιστική Υπηρεσία και την NBS, το **κατά κεφαλήν ΑΕΠ** ανέρχεται σε περίπου 9178 ευρώ και ο **μέσος καθαρός μισθός** μόλις σε 562,9 ευρώ ή RSD 65 864 δηνάρια (Δεκέμβριος 2021). Ο **κρατικός προϋπολογισμός** παρουσίασε έλλειμμα για το 2021 της τάξεως 4.1% του ΑΕΠ, ενώ το **δημόσιο χρέος** ως ποσοστό του ΑΕΠ από 52% το 2019, αυξήθηκε στο 56,8% το 2020 και 56,9 το 2021³. Η **ανεργία** σημειώνει σταθερά διαχρονική μείωση. Κατά το έτος 2021, κυμάνθηκε στο 9.8%. Σύμφωνα δε με το ΔΝΤ, το έτος 2021 η ανεργία ανήλθε σε 10.1%. Ίσως ο δείκτης αυτός να αποτελεί το κυριότερο οικονομικό επίτευγμα του Προέδρου Βούτσιτς (Al. Vucic) από το 2014.

Πίνακας 1.1: Βασικά Οικονομικά Μεγέθη έτους 2021

Ονομαστικό ΑΕΠ	65.04 δις \$	Ανεργία	10.1 %	Χρέος Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	57.2 %
Μεταβολή ΑΕΠ	7,4 %	Πληθωρισμός (μ.ο. έτους)	4.1 %	Εξαγωγές ¹	25.6 δις \$ / 21,6 δις €
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (τρεχ.τιμές)	9178 \$	Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	-4.1 %	Εισαγωγές ¹	33.8 δις \$ / 28,6 δις €

Πηγή: IMF, ¹ Statistical Office of the Republic of Serbia

Από το 2014, που όπως προαναφέρθηκε, βρίσκεται στην εξουσία ο Πρόεδρος Αλ. Βούτσιτς, παρατηρείται μακροοικονομική σταθερότητα και σταδιακή βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Κατά την περίοδο 2007-2018, η Σερβία προσέλκυσε πάνω από 26 δις ευρώ Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ) ⁴ ενώ η τάση παρέμεινε και στη συνέχεια ανοδική. Οι καθαρές εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ), για το 2021 υπολογίζονται σε 3,6 δις ευρώ⁵.

-Τα θετικά αποτελέσματα αποτυπώνονται στις ετήσιες βελτιωμένες **αξιολογήσεις των οίκων πιστοληπτικής ικανότητας**. Το 2019, οι οίκοι Standard & Poor's⁶ (S&P) και Fitch αναβάθμισαν την πιστοληπτική ικανότητα της Σερβίας σε BB+ . Τον Μάρτιο του 2021 ο οίκος Moody's, την βελτίωσε περαιτέρω σε Ba2 από Ba3 με εκ νέου σταθερές προοπτικές⁶. Το 2021 ο οίκος 'Standard & Poor's' (S&P) επιβεβαίωσε την πιστοληπτική ικανότητα της Σερβίας, στη βαθμίδα BB + με σταθερές προοπτικές επαναξιολόγησης (outlook) και απόκτηση επενδυτικής αξιολόγησης. Ο δε οίκος Fitch μιμήθηκε τον S&P τον Φεβρουάριο 2022 κατατάσσοντας την με την σειρά του στη βαθμίδα BB+ (outlook). Σημειώνεται, ότι η Σερβία αποτελεί μία από τις λίγες χώρες όπου δεν σημειώθηκε μείωση της πιστοληπτικής ικανότητάς τους κατά την χρονιά των lockdown έναντι της πανδημίας (2020). Η ανθεκτικότητα της οικονομίας, οι δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις, η συγκράτηση του Δημοσίου Χρέους, η αξιόπιστη νομισματική πολιτική της NBS, η σταθερότητα του τραπεζικού τομέα (κλπ), εξηγούν τις ανωτέρω αποφάσεις των οίκων πιστοληπτικής ικανότητας.

² <https://www.imf.org/en/Countries/SRB>

³ βλ. Αντιπροσωπεία της Ε.Ε. στη Σερβία-Eur.Union Delegation in Serbia, Δ.Ν.Τ.-Ι.Μ.Φ., Γραφείο Στατιστικής της Σερβίας-Statistical Office of the Republic of Serbia, Κεντρική Τράπεζα Σερβίας-National Bank of Serbia-NBS

⁴ βλ. “Ελλάς & Σερβία ως παράγοντες σταθερότητας στο παρελθόν και στη Βαλκανική προοπτική”, Aleksandra Pecinar-Γ. Δουδούμη, Ελλ. Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών, Αναστατικές Εκδόσεις Διον. Ν. Καραβία, Αθήνα, 2020, σελ.232-239

⁵ <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/78519>

⁶ https://www.moody's.com/research/Moodys-upgrades-Serbias-ratings-to-Ba2-outlook-stable--PR_440418

Republic of Serbia's long-term credit rating

The Republic of Serbia cooperates with S&P, Fitch and Moody's. These two agencies assess its short- and long-term foreign currency and local currency credit rating. The table below shows the current long-term foreign currency credit ratings of the Republic of Serbia, as assigned by previously mentioned agencies.

	Rating	Date	Action
Standard and Poor's	BB+ / positive outlook	10 December 2021	Rating affirmed
Fitch Ratings	BB+ / stable outlook	25 February 2022	Rating affirmed
Moody's Investors Service	Ba2 / stable outlook	12 March 2021	Rating upgraded

Source: Standard and Poor's, Fitch Ratings and Moody's Investors Service

Πηγή: https://nbs.rs/en/finansijsko_trziste/informacije-za-investitore-i-analiticare/rejting_RS/

Η Σερβία κατά το 2019 κατέλαβε την 48^η θέση και το 2020 την 44^η της κατάταξης της Παγκόσμιας Τράπεζας σε ότι αφορά την **ευκολία ως προς το Επιχειρείν-Ease of Doing Business**⁷ (η χώρα μας κατατάχθηκε μόλις στην 72^η και 79^η θέση αντίστοιχα).⁸ Όμως, όσον αφορά τον **δείκτη ανταγωνιστικότητας** μεταξύ των 140 χωρών του Παγκοσμίου Οικονομικού Φόρουμ (2018-2019), η Σερβία κατέλαβε την 65^η θέση, ενώ η Ελλάδα την 57^η⁹ (βλ.: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf). Σύμφωνα με το Ινστιτούτο Fraser του Καναδά, η Σερβία για το 2021, βρίσκεται στην 72^η θέση (από 165 χώρες) του **Δείκτη Οικονομικών Ελευθεριών**, βελτιώνοντας την κατάταξή της κατά δύο θέσεις έναντι του 2020. Κατά το ανωτέρω Ινστιτούτο, η μικρή αυτή πρόοδος θα μπορούσε να αποδοθεί στην πρόοδο του τραπεζικού τομέα, που σχετίζεται με την ιδιωτικοποίηση μικρότερων τραπεζών (η ιδιωτικοποίηση της Komercijalna Banka θα εκτιμηθεί στην επόμενη έκδοση του Δείκτη). Εξαιρουμένων των χωρών της πρώην ΕΣΣΔ, η Σερβία βρίσκεται αρκετά “χαμηλά” μεταξύ των χωρών της Ευρώπης (μόνο η Ελλάδα, η Βόρεια Μακεδονία και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη κατατάσσονται χαμηλότερα). Τα αρνητικά σημεία της Σερβίας σύμφωνα με το Ινστιτούτο, αφορούν τις αδυναμίες του κράτους δικαίου, της ανεξαρτησίας του δικαστικού σώματος, των δικαστικών διαδικασιών, του σεβασμού των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, καθώς και της εκτέλεσης συμβάσεων λόγω των αργών και δαπανηρών δικαστικών διαδικασιών. Προβλήματα παρατηρούνται, επίσης, λόγω φαινομένων διαφθοράς, μεροληπτικής πολιτικής πίεσης ή εταιρικής νομοθεσίας και παρεμβατικών ρυθμίσεων επί της αγοράς, σε βάρος του αθέμιτου ανταγωνισμού, υπέρ ομάδων “κοντά στην Εξουσία”. Ένα ακόμη θέμα είναι η ελλιπής εφαρμογή του νόμου, μέσω αντιφατικών και ασαφών κανόνων.

Ακόμη και σε τομείς όπου η Σερβία έχει σχετικά υψηλή κατάταξη, όπως το ελεύθερο εμπόριο, εξακολουθούν να υπάρχουν αδυναμίες, καθώς η χώρα βρίσκεται εκτός του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου - η μόνη χώρα στην Ευρώπη μαζί με τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και τη Λευκορωσία. Σύμφωνα με το ανωτέρω Ινστιτούτο, ο Δείκτης Οικονομικών Ελευθεριών υποδηλώνει ότι η χώρα πρέπει να εφαρμόσει σε βάθος μεταρρυθμίσεις, όπως πχ στους τομείς της δικαιοσύνης, της κρατικής διοίκησης και των επιχειρηματικών ρυθμίσεων.¹⁰

⁷ <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/serbia> (βλ. Main findings ανά χρονιά στο: <https://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2020>)

⁸ Στις 16 Σεπτεμβρίου 2021, η διοίκηση του Ομίλου της Παγκόσμιας Τράπεζας πήρε την απόφαση να διακόψει την έκδοση Doing Business.

⁹ βλ. “Ελλάς & Σερβία ως παράγοντες σταθερότητας στο παρελθόν και στη Βαλκανική προοπτική”, Aleksandra Pecinar-Γ. Δουδούμη, op. cit., σελ. 232

¹⁰ <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/71986> βλ. Ενημ.Δελτίο Σεπτ 21

-Η χώρα διακρίνεται, επίσης, στο **δείκτη καινοτομίας**, όπου κατέλαβε την 54^η θέση το 2021 ανάμεσα σε 131 χώρες¹¹. Σύμφωνα με την Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «European Innovation Scoreboard», η Σερβία έχει σημειώσει τα τελευταία τρία χρόνια, σημαντική ανάπτυξη, σχεδόν 30%, στον τομέα της καινοτομίας. Η έκθεση, η οποία βασίζεται σε δείκτες που σχετίζονται με το ανθρώπινο κεφάλαιο, τη ψηφιοποίηση, τις καινοτόμες οικονομίες κ.λπ., δείχνει ότι η ανάπτυξη της Σερβίας είναι διπλάσια από εκείνη των κρατών μελών της ΕΕ. Η Σερβία καλύπτει το 66,2% του μέσου όρου της ΕΕ (από 58% 2018), ενώ σε ορισμένους τομείς υπερβαίνει κατά πολύ τον μέσο όρο της ΕΕ. Όσον αφορά την καινοτομία στις ΜμΕ, η χώρα βρίσκεται κατά 65,8% άνω του μέσου όρου της ΕΕ και αντίστοιχα άνω του 46% στην κατηγορία απασχόληση σε καινοτόμες εταιρείες. Σημειώνεται, τέλος ότι ο αριθμός των εργαζομένων στον κλάδο της πληροφορικής έχει διπλασιαστεί σε λιγότερο από τέσσερα χρόνια, απαριθμώντας περισσότερους από 40.000 το 2021. Ο τομέας της καινοτομίας τείνει να αποτελέσει την κινητήρια δύναμη της σερβικής οικονομίας, η οποία δεν στηρίζεται πλέον μόνο στον κατασκευαστικό κλάδο ή την αγροτο-βιομηχανία¹²

-Όπως προαναφέρθηκε, όλοι οι διεθνείς οικονομικοί δείκτες, ακόμη και με μερικές διαφοροποιήσεις, επιβεβαιώνουν ότι τα τελευταία οκτώ χρόνια, η Σερβία είναι μια **σταθερά αναπτυσσόμενη οικονομία** με βελτίωση των βασικών οικονομικών δεικτών της. Μάλιστα, παρά την παγκόσμια επιβράδυνση, κατά το έτος 2020, το ΑΕΠ σημείωσε μια από τις μικρότερες πτώσεις στην ΕΕ, αλλά και παγκοσμίως, ενώ ανέκαμψε πλήρως κατά το 2021.

-Σύμφωνα δε με τη Στατιστική Υπηρεσία της Δημοκρατίας της Σερβίας (RZS) και το ΔΝΤ, η **συνολική οικονομική δραστηριότητα** της Δημοκρατίας της Σερβίας το **2021, κατέγραψε αύξηση κατά 7,4%**. Ειδικότερα, η αύξηση του ΑΕΠ ανήλθε κατά το α' τρίμηνο (Q1) σε 1,2%, το β' (Q2) σε 13,4%, το γ' (Q3) σε 7,7% και το δ' (Q4) σε 6,9%. Κατά την RZS, το 2021 η **βιομηχανική παραγωγή της Σερβίας αυξήθηκε κατά 6,3% σε ετήσια βάση**. Τον δε Δεκέμβριο του 2021, η βιομηχανική παραγωγή αυξήθηκε κατά 3,3% σε ετήσια βάση και κατά 13,1% σε σχέση με τον μέσο όρο του 2020. Κατά την ίδια χρονική περίοδο, ο εξορυκτικός τομέας παρουσίασε αύξηση 40,6%, ο μεταποιητικός κλάδος 2,3% ενώ οι προμήθειες ηλεκτρικής ενέργειας, και φυσικού αερίου μειώθηκαν κατά 7,5%. Η παραγωγή ενδιάμεσων προϊόντων βελτιώθηκε κατά 12,3%, η παραγωγή μη διαρκών καταναλωτικών αγαθών κατά 10,7%, ενώ η παραγωγή διαρκών καταναλωτικών αγαθών μειώθηκε κατά (-4%), όπως και η παραγωγή ενέργειας (-6,6%) και κεφαλαιουχικών αγαθών (-9,1%). Σύμφωνα με εποχικά διορθωμένα στοιχεία, η βιομηχανική παραγωγή του Δεκεμβρίου 2021 αυξήθηκε κατά 0,7% σε σχέση με τον προηγούμενο Νοέμβριο, με τη μεταποιητική βιομηχανία να αναπτύσσεται κατά 0,5%. Σε σχέση με τον μέσο όρο του 2020, η βιομηχανική παραγωγή και η μεταποιητική βιομηχανία αυξήθηκαν κατά 8,1% και κατά 6,2%, αντίστοιχα.¹³

-Ο **κύκλος εργασιών λιανικού εμπορίου της Σερβίας παρουσίασε αύξηση 22,7% σε τρέχουσες τιμές** (Δεκέμβριο του 2021) και 11,2% σε σταθερές τιμές. Σε σχέση με το 2020, ο κύκλος εργασιών του λιανικού εμπορίου το 2021, ανήλθε κατά 15,9% (τρέχουσες τιμές) και 10,3% (σταθερές τιμές).¹⁴

-

¹¹ <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2020-report#> & https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf & <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2021-report#>

¹² (βλ. "Ο τομέας τεχνολογίας και νεοφυών εταιρειών στη Σερβία", Γραφείο Ο.Ε.Υ. Βελιγραδίου, Νοέμβριος 2020, 29 σελ. <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/72761> , <https://www.epixeiro.gr/article/227622>)

¹³ Βλ. Ενημ.Δελτίο Φεβρ.2022

¹⁴ .. Βλ. Ενημ.Δελτίο Ιαν22

Πίνακας 1.2: Μακροοικονομικά στοιχεία 2017-2020

	2017	2018	2019	2020	2021
ΑΕΠ (εκατ. ευρώ)	39.235	42.892	45.970	46.468	53 318
Αύξηση πραγματικού ΑΕΠ (%)	2,1	4,5	4,2	-0,9	7,4
Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ	5.588	6.143	6.619	6 783	7 697
Πληθωρισμός (% , τέλος έτους)	3,0	2,0	1,9	1,3	4
Συναλλ. Αποθέματα NBS (εκατ. ευρώ)	9.962	11.262	13.379	13.491	16,455 ¹⁵
Εξαγωγές (σε εκατ. ευρώ)	19.312	21.166	23.398	5.558	21.620
Ετήσια αύξηση εξαγωγών (%)	11,1	9,6	10,5	-2,5	26,8
Εισαγωγές (σε εκατ. ευρώ)	22.343	25.257	27.966	6.884	28,68
Ετήσια αύξηση εισαγωγών (%)	14,0	13,0	10,7	-3,5	24,6
Ισοζύγιο πληρωμών (σε εκατ. ευρώ)	-2.051	-2.076	-3.160	-982	-6.980
ως % του ΑΕΠ	-5,2	-4,8	-6,9	-4,3	13,1
Πληθυσμός (σε χιλιάδες)	7.020	6.982	6.945	6.926	6.987
Ανεργία (%)	13,5	12,7	10,4	10,7	9,8
Μέσος μηνιαίος καθαρός μισθός	383,9	419,7	465,9	560	561
Ισοζύγιο προϋπολογισμού	0,7	0,6	-0,2	-8,3	-4,6
Χρέος γενικής κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	57,9	53,7	52,0	56,8	56,9
Ισοτιμία δηναρίου/ευρώ	121,34	118,27	117,85	117,58	117,41
Βασικό Επιτόκιο	3,5	3	2,25	1	1

πηγή: NBS-Εθνική Τράπεζα Σερβίας¹⁶, Στατιστική Υπηρεσία Σερβίας¹⁷

-Όσον δε αφορά τις **τιμές καταναλωτή** το 2021, σε σχέση με το 2020, αυτές αυξήθηκαν κατά 4%.¹⁸.

-Σύμφωνα με το Υπουργείο Οικονομικών της Σερβίας, **το 2021 το δημόσιο χρέος της Σερβίας ανήλθε σε 30,13 δις ευρώ ή 56,9%** του ΑΕΠ. Ο δείκτης αυτός έως τα τέλη Νοεμβρίου 2021 είχε ανέλθει σε 29,89 δις ευρώ ή 56,4% του ΑΕΠ, ενώ το 2020 διαμορφώθηκε στα 26,67 δις ευρώ ή 57% του ΑΕΠ. Τον Ιανουάριο 2022, η Σερβία παρουσίασε έλλειμμα κρατικού προϋπολογισμού 8,1 δισεκατομμυρίων RSD.¹⁹

-Η σερβική κυβέρνηση ενέκρινε το σχέδιο για τον **προϋπολογισμό του 2022** βάσει του οποίου τα δημόσια έσοδα και δαπάνες θα ανέλθουν συνολικά σε 1.516,8 και 1.717 δις δηνάρια, αντίστοιχα. Ο Υπουργός Οικονομικών κ. Σίνισα Μάλι ανακοίνωσε ότι η πλειοψηφία των κονδυλίων θα διατεθεί για επενδύσεις κεφαλαίου, και ειδικότερα επενδύσεις σε αυτοκινητόδρομους, σχολεία, νοσοκομεία, προστασία του περιβάλλοντος, έργα επεξεργασίας λυμάτων²⁰.

¹⁵ <https://nbs.rs/en/scripts/showcontent/index.html?id=17706>

¹⁶ https://nbs.rs/export/sites/NBS_site/documents-eng/publikacije/sb/sb_01_21.pdf

¹⁷ https://www.nbs.rs/export/sites/NBS_site/documents-eng/finansijska-stabilnost/presentation_invest.pdf

¹⁸ <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/PdfE/G202217015.pdf>

¹⁹ πληθωρισμός τέλους έτους

²⁰ <https://www.ekapija.com/en/news/3612437/public-debt-of-serbia-in-january-518-of-gdp-budget-deficit-rsd>

²⁰ Βλ. Ενημ.Δελτίο Νοε.2021

-Σύμφωνα με τα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας της Σερβίας, κατά το τέταρτο τρίμηνο **2021, ο αριθμός των απασχολούμενων ανήλθε σε 2,91 εκατομμύρια (από 2.215.475 το 2020) και ο αριθμός των ανέργων σε 316.700**. Επομένως, σε σχέση με το τρίτο τρίμηνο του 2021, το ποσοστό απασχόλησης παρέμεινε αμετάβλητο και ανήλθε σε 50%. Το δε ποσοστό ανεργίας μειώθηκε κατά 0,7 ποσοστιαίες μονάδες, φθάνοντας στο 9,8% κατά το τέταρτο τρίμηνο(Q4)του 2021. Σε σύγκριση με το τέταρτο τρίμηνο (Q4)του 2020, το ποσοστό απασχόλησης αυξήθηκε κατά 2,4 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ το ποσοστό ανεργίας και το ποσοστό του πληθυσμού, εκτός εργατικού δυναμικού, μειώθηκαν κατά 0,9 και 2,1 ποσοστιαίες μονάδες, αντίστοιχα. Σε απόλυτους αριθμούς σημειώθηκε αύξηση της απασχόλησης κατά 115.600, με ταυτόχρονη μείωση του πληθυσμού εκτός εργατικού δυναμικού (-141.600), και της ανεργίας (-18.500). Ο συνολικός πληθυσμός (ηλικίας 15 ετών και άνω) μειώθηκε κατά 44.500²¹.

-Οι μέσοι καθαροί **μισθοί** ανήλθαν σε περίπου 560 ευρώ. Κατά τον Υπουργό Οικονομικών της Σερβίας, κ. Σίνισα Μάλι, οι μηνιαίοι μισθοί και οι συντάξεις στη Σερβία θα συνεχίσουν να αυξάνονται. Έως το 2026, ο μέσος μισθός και η μέση σύνταξη θα ανέλθουν στα 1.000 και τα 500 ευρώ, αντίστοιχα. Εντός του 2022, θα δοθεί μια πρώτη αύξηση των συντάξεων, ενώ θα ακολουθήσει και δεύτερη στις αρχές του 2023 (κατά 18-20%). Ο Υπουργός πρόσθεσε επίσης ότι η απόφαση για αύξηση του κατώτατου μισθού θα ληφθεί στις 15 Σεπτεμβρίου 2022, ενώ θα μειωθούν οι μισθολογικές κρατήσεις και θα αυξηθούν οι μισθοί του δημόσιου τομέα κατά τουλάχιστον 10-11%. Σύμφωνα με έρευνα της Στατιστικής της Σερβίας σχετικά με το εισόδημα των νοικοκυριών κατά το 2021, το μέσο μηνιαίο εισόδημα (σε χρήμα και είδος), ανά νοικοκυριό ανήλθε το 2021 σε 71 733 RSD (περίπου 609 ευρώ), σημειώνοντας αύξηση 7,3% σε σχέση με το 2019. Σημειώνεται ότι λόγω της πανδημίας το 2020 η διεξαγωγή της έρευνας διεκόπη.

-Σύμφωνα με την Εθνική Τράπεζα της Σερβίας (NBS), στις 31 Ιανουαρίου 2021, τα **ακαθάριστα συναλλαγματικά διαθέσιμα** της χώρας ανήλθαν σε 13,6 εκατ. ευρώ, εκ των οποίων το 13% αποτελούσε αποθεματικό χρυσού. Συνολικά, η Εθνική Τράπεζα της Σερβίας (NBS) διαθέτει 35,75 τόνους χρυσού, αξίας 1,77 δις ευρώ. Το μερίδιο του χρυσού στα αποθέματα συναλλάγματος αυξήθηκε από 5,7% στα τέλη του 2020 σε 13% στις 31 Ιανουαρίου 2021.

-**Το βασικό επιτόκιο της Σερβίας παρέμεινε από το 2020 μέχρι και τις αρχές του 2022 στο 1%**. Στις αρχές Απριλίου 2022, η Εθνική Τράπεζα της Σερβίας (NBS) αποφάσισε να αυξήσει το βασικό επιτόκιο πολιτικής κατά 50 μονάδες, ήτοι στο 1,5%, λόγω των ισχυρών πληθωριστικών πιέσεων. Το ίδιο έπραξε η NBS, επίσης, όσον αφορά τα επιτόκια των καταθέσεων (0,5%) και δανείων (2,5%) αντίστοιχα. Στις 13 Μαΐου 2022, μόλις ένα μήνα αργότερα, προέβη σε δεύτερη αύξηση του βασικού επιτοκίου από 1,5 σε 2%, καθώς και στην αύξηση των επιτοκίων καταθέσεων (1%) και διευκολύνσεων δανεισμού (3%) κατά 50 μονάδες βάσης το καθένα.

Τέλος, τον Ιούνιο 2022, η NBS αποφάσισε να αυξήσει ξανά το βασικό επιτόκιο πολιτικής κατά 50 μονάδες βάσης, στο 2,5%. Σύμφωνα με τη σχετική ανακοίνωση "κατά τη λήψη της απόφασης για περαιτέρω αυστηροποίηση των νομισματικών συνθηκών, η Εκτελεστική Επιτροπή της Τράπεζας έλαβε υπόψη τη συνέχιση της κρίσης στην Ουκρανία που οδήγησε αφενός στην εμβάθυνση της ενεργειακής κρίσης παγκοσμίως και αφετέρου σε περαιτέρω άνοδο στις τιμές των πρωτογενών γεωργικών αγαθών και βιομηχανικών πρώτων υλών".

²¹ Βλ. Ενημ.Δελτίο Μαρ.2022

Όπως στις περισσότερες χώρες, ο πληθωρισμός στη Σερβία συνέχισε την ανοδική τροχιά, φθάνοντας το 9,6% σε ετήσια βάση τον Απρίλιο 2022, με τις τιμές των τροφίμων και της ενέργειας να εξακολουθούν να αντιπροσωπεύουν περίπου τα δύο τρίτα της αύξησης των τιμών. Ο βασικός πληθωρισμός (συνολικός πληθωρισμός εξαιρουμένων των τιμών των τροφίμων, της ενέργειας, του αλκοόλ και των τσιγάρων), παρουσίασε αναπόφευκτη αύξηση, αντανakλώντας την ανοδική πορεία του εισαγόμενου πληθωρισμού, αλλά παραμένοντας σε σχετικά χαμηλά επίπεδα (5,5%).

- Σύμφωνα με τα στοιχεία του Μητρώου Επιχειρήσεων της Σερβίας (APR), το **2021** ιδρύθηκαν **9.635 νέες εταιρείες** - 459 περισσότερες από το 2020, και 478 περισσότερες από το 2019. Επίσης, το 2021 εγγράφηκαν στο μητρώο **34.378 ελεύθεροι επαγγελματίες** - 4.568 περισσότεροι από το 2020. Σε σχέση με το 2019 (37.160 νέες εγγραφές), ο αριθμός των νέων ελευθέρων επαγγελματιών είναι μειωμένος κατά 2.782. Υπενθυμίζεται, επίσης, ότι στη Σερβία, έως τις 4 Ιανουαρίου 2020, είχαν εγγραφεί συνολικά 124.260 εταιρείες και 290.445 επαγγελματίες. Κατά το 2021, από τις εταιρείες που δραστηριοποιούνται στη Σερβία, **οι 100 μεγαλύτερες** είχαν την μεγαλύτερη επιρροή στην απόδοση της εγχώριας οικονομίας, συμμετέχοντας στα συνολικά έσοδα με 27,9%. Οι εν λόγω μεγάλες εταιρείες, απασχολούν το 16,6% των εργαζομένων, το μερίδιο του κεφαλαίου τους ανέρχεται στο 36,2% και ελέγχουν το 30,4% του συνόλου των επιχειρηματικών περιουσιακών στοιχείων της σερβικής οικονομίας. Όσον αφορά τα επιχειρηματικά έσοδα, η κρατική εταιρεία ηλεκτρικής ενέργειας (**EPS**) βρίσκεται στην πρώτη θέση και ακολουθούν οι Βιομηχανία Πετρελαίου της Σερβίας (**NIS**), Delhaize, Tigar Tires και Telekom. Στην ίδια λίστα, η **EKO Serbia ad Beograd** (Novi Beograd), κατέλαβε την 63η θέση και αποτελεί την μοναδική ελλ. συμφερόντων εταιρεία που περιλαμβάνεται μεταξύ των 100 πρώτων εταιρειών αυτού του δείκτη (operating income 2020). Όσον αφορά τα καθαρά κέρδη, η EPS βρίσκεται ξανά στην πρώτη θέση και ακολουθούν οι Tigar Tyres, Telenor, Zijin Copper και Coca-Cola. Στην κατάταξη, σύμφωνα με το ενεργητικό της κάθε επιχείρησης, η EPS ηγείται και της λίστας αυτής, ακολουθούμενη από την Roads of Serbia, τη NIS, τη Railway Infrastructure και την Telekom. Όσον αφορά την αξία του συνολικού κεφαλαίου, η EPS βρίσκεται πάλι στην πρώτη θέση, ακολουθούμενη από τη Roads of Serbia, τη NIS, την EPS και τη Railway Infrastructure.²²

-Τέλος, ως **αρνητικά χαρακτηριστικά της Σερβικής Οικονομίας**, ξένοι αναλυτές²³ υπογραμμίζουν την **έλλειψη υποδομών** ως προς τις μεταφορές σε μια **περίκλειστη χώρα**, μεγάλο και **αναποτελεσματικό δημόσιο τομέα**, ευαισθησία στις **κλιματικές μεταπτώσεις** (γεωργία και ενέργεια), **μειωμένη παραγωγικότητα**, άτυπη ευρεία **χρήση του ευρώ (67%)**, περιορισμένη ανάπτυξη των **πιστώσεων (46%)**, ακόμη σημαντική αλλά μειούμενη **παραοικονομία (24% του ΑΕΠ και 20% ως προς την εργασία)** και **μετανάστευση** του πλέον εξειδικευμένου και νεαρού εργατικού δυναμικού (σε 30% ανέρχεται η ανεργία των νέων). Κατά τη διάρκεια των ετήσιων Korporativno Poslovanje Forum, μεταξύ των θεμάτων που συζητιούνται είναι και τα σημαντικά προβλήματα που πρέπει να επιλυθούν στο επιχειρηματικό περιβάλλον της Σερβίας: πχ θέματα **διαφθοράς** και διαφάνειας, **αναποτελεσματικότητας του δικαστικού σώματος** και δημόσιας διοίκησης, της ανάγκης δημιουργίας ενός σύγχρονου νομικού συστήματος-κράτους δικαίου, καθώς και **έλλειψης εργατικού δυναμικού σε ορισμένους τομείς**. Τέλος, άλλο ένα σημαντικό πρόβλημα που ενίοτε αναφέρεται είναι η **στάση του κράτους απέναντι στις τοπικές επιχειρήσεις**, χωρίς

²² Βλ. Ενημ.Δελτίο Δεκ21

²³ πχ "Coface for Trade", Synthesis, 9.3.2020, www.coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks/

τις επενδύσεις των οποίων, δεν θα υπήρχαν οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης της τάξεως του 6-7%.

-Στα **θετικά χαρακτηριστικά της Σερβικής Οικονομίας** περιλαμβάνονται κατά τα **τελευταία 10 χρόνια**: οι **άμεσες ξένες επενδύσεις που έχουν ραγδαία αυξηθεί από 3% σε 8,3% του ΑΕΠ**, ως συνέπεια του χαμηλού **εργασιακού κόστους, εμπορικών συμφωνιών, εγγύτητας** σε διάφορες αγορές, **μακροοικονομικής σταθερότητας** και σταθερής **συναλλαγματικής ισοτιμίας**. Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα του Εμπορικού Επιμελητηρίου Γερμανίας-Σερβίας (AHK Srbija), το 90% των γερμανικών οίκων (από τους μεγαλύτερους επενδυτές στη χώρα) που δραστηριοποιούνται στη Σερβία, θα επένδυε ξανά στην ίδια χώρα, ενώ σχεδόν οι μισές από αυτές τις γερμανικές εταιρείες (44,1%) σχεδιάζουν αύξηση του αριθμού των εργαζομένων που απασχολούν. Μόνο το 20,5% των γερμανικών επιχειρήσεων στη Σερβία δήλωσαν ότι σκοπεύουν να προβούν σε μείωση των επενδύσεων τους. Σχεδόν το ήμισυ των γερμανικών εταιρειών στη Σερβία (44,1%) αξιολογούν τη λειτουργία τους ως καλή, 47% ως ικανοποιητική, ενώ μόνο το 8,7% δεν είναι ικανοποιημένες.

Παραδοσιακά, η χαμηλότερη βαθμολογία αφορά την καταπολέμηση της διαφθοράς και του εγκλήματος, αδυναμίες ως προς την νομική ασφάλεια, το κράτος δικαίου, τη διαφάνεια στις δημόσιες συμβάσεις και τη διαθεσιμότητα κατάλληλου εργατικού δυναμικού. Ειρήσθω εν παρόδω, όταν κάποιες γερμανικές εταιρείες αντιμετωπίζουν εμπόδια στην σερβική αγορά, για ευνόητους λόγους, αυτά συνήθως επιλύονται γρηγορότερα και ευκολότερα από τα αντίστοιχα προβλήματα επιχειρήσεων πχ ελληνικών συμφερόντων.

1.1.2 Οικονομικές Συνέπειες Πανδημίας, Πολέμου στην Ουκρανία, Ενεργειακής Κρίσης (κλπ) και Προβλέψεις

Έως τα τέλη του 2020, οι προβλέψεις για την πορεία της σερβικής οικονομίας εξαιτίας της πανδημίας του κορωνοϊού ήταν δυσοίωνες²⁴. Ωστόσο, η Κυβέρνηση της Σερβίας προέβη σε αποτελεσματική αντίδραση, αντιμετωπίζοντας την κατάσταση έκτακτης ανάγκης στην υγεία και τον άμεσο οικονομικό αντίκτυπο. Υπενθυμίζεται ότι η Σερβική κυβέρνηση υιοθέτησε ένα γενναιόδωρο πρόγραμμα μέτρων οικονομικής στήριξης κ.ά.²⁵. Κατά τη διάρκεια του 2020, δόθηκαν δύο «πακέτα» στήριξης, ενώ το τρίτο κατά σειρά «πακέτο», εγκρίθηκε στις 11 Φεβρουαρίου 2021, και ανήλθε σε 249,4 δις RSD (περίπου 2,13 δις ευρώ). Με τα δύο προηγούμενα πακέτα, η συνολική βοήθεια του κράτους ανήλθε σε 953 δις RSD ή 8 δις ευρώ, αντιπροσωπεύοντας, σχεδόν, το 13% του ΑΕΠ.

Εν τέλει, το 2020 «έκλεισε» με πτώση μόλις 0.9% του ΑΕΠ, ενώ η ανάπτυξη το 2021 ανήλθε σε 7,4%.²⁶ Συνεπώς η Σερβία δεν είχε μεγάλη πτώση στο ΑΕγχΠ, την απασχόληση και τους

²⁴ Βλ. πχ. εβδομαδιαίο δελτίο του πρακτορείου Beta-16.7.20 κλπ

²⁵ βλ. ετήσια έκθεση Γραφείου ΟΕΥ 2019-2020 στο <https://agora.mfa.gr/>

²⁶ Εκτιμήσεις Σερβικών αρχών, αλλά και ΔΝΤ

μισθούς, όπως άλλες χώρες στην Ευρώπη. ²⁷. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας, τα περισσότερα **έργα υποδομής** συνεχίστηκαν.

Επιπλέον το μεγαλύτερο μέρος του **προϋπολογισμού για το 2021** κατευθύνθηκε σε προγράμματα στήριξης της οικονομίας για νέες επενδύσεις, ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και προώθηση επιχειρηματικών υποδομών, με άνω των 160 δις δηνάρια να διατίθενται για την στήριξη των ΜμΕ ²⁸.

Σημαντική ήταν και η **στήριξη της ΕΕ προς τη Σερβία** κατά τη διάρκεια της πανδημίας, είτε μέσω παροχής βοήθειας προς τα Δυτικά Βαλκάνια, είτε άμεσα-διμερώς- ή σε συνεργασία με άλλους φορείς²⁹, συνολικού ύψους 15 εκατ. ευρώ.

Τελικά αποτελέσματα και προβλέψεις

Καθώς οι επιπτώσεις της πανδημίας προοδευτικά εξασθένιζαν ενώ η αρχική ενεργειακή κρίση φαινόταν να οδεύει προς σταθεροποίηση (τέλη του 2021), η **γεωπολιτική ένταση στην Ουκρανία** κλιμακώθηκε με δραματικό τρόπο από τον Φεβρουάριο 2022, φέρνοντας μια νέα έξαρση οικονομικών κινδύνων.

Στα τέλη του 2021 ο **πληθωρισμός** ήταν ήδη υψηλός ενώ κατά το μεγαλύτερο ποσοστό του οφείλονταν στην αύξηση των τιμών των τροφίμων και της ενέργειας. Σύμφωνα με τις τότε προβλέψεις της Εθνικής Τράπεζας της Σερβίας (NBS), ο πληθωρισμός θα έφτανε στο υψηλότερο επίπεδό του στο τέλος του 2021 ή και στις αρχές της επόμενης χρονιάς. Από το δεύτερο δε τρίμηνο του 2022, θα μειωνόταν σταδιακά, και στα μέσα του 2022, ο πληθωρισμός θα επέστρεφε στο όριο του $\pm 1,5\%/3\%$. Σημειωτέον ότι στα τέλη του 2021, η Σερβία κατέληξε σε συμφωνία με τη Ρωσία, για διατήρηση της τρέχουσας τιμής του ρωσικού φυσικού αερίου που το Βελιγράδι προμηθεύεται. Ωστόσο, η κατάρρευση του θερμοηλεκτρικού σταθμού Nikola Tesla (TENT) στα τέλη του 2021, λόγω κακοδιαχείρισης από την EPS, κατά την οποία διακόπηκε η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος εν μέσω κακοκαιρίας σε αρκετές περιοχές της Σερβίας. είχε ως αποτέλεσμα η εταιρεία να εισάγει κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2021, 1.224 GWh ηλεκτρικής ενέργειας. Για την επιπρόσθετη αυτή αγορά, η EPS κατέβαλε 289,7 εκατ. ευρώ, ήτοι 278,7 εκατ. ευρώ περισσότερα από τον προβλεπόμενο σχεδιασμό.

Όπως προαναφέρθηκε, το ξέσπασμα του πολέμου έφερε νέα δεδομένα. Από τις αρχές του 2022, η κυβέρνηση της Σερβίας επέβαλε πάγωμα των **τιμών βασικών προϊόντων** όπως, ζάχαρης, αλευρόσιτου, ηλιέλαιου, χοιρινού κρέατος και γάλακτος για να αμβλύνει τις επιπτώσεις του πληθωρισμού. Στις αρχές Μαρτίου 2022, λίγο μετά την έναρξη της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία, η σερβική κυβέρνηση απαγόρευσε τις εξαγωγές φυτικών ελαίων, αραβοσίτου, σιταριού, αλεύρων (κτλ). Πριν από την απόφασή της να “υιοθετήσει” για το εξωτερικό της εμπόριο εξαγωγικές ποσοστώσεις, η Σερβία επέτρεψε περιορισμένες εξαγωγές βασικών τροφίμων προς την Αλβανία, το Μαυροβούνιο, τη Βόρεια Μακεδονία και την Ιταλία και ακολούθησε μερική άρση των περιορισμών. Στις 20 Απριλίου 2022, το Βελιγράδι υιοθέτησε ποσοστώσεις για τις εξαγωγές βασικών τροφίμων. Οι εθνικές μηνιαίες εξαγωγικές ποσοστώσεις καθορίστηκαν σε 150.000 τόνους σιταριού, 150.000 τόνους αραβοσίτου, 20.000 τόνους αλεύρων και 8 εκατομμύρια λίτρα επεξεργασμένου ηλιέλαιου. Επίσης, στις 28

²⁷ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 9/2020 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/> & Έκθεση των Ην. Εθνών για τις κοινωνικοοικονομικές συνέπειες του COVID-19, Σεπτ 2020

²⁸ Πηγή: Rs.n1info.com, Krstarica.com, Espresso.rs 3/12/2020

²⁹ Περισσότερες πληροφορίες www.wb6cif.eu/support-to-western-balkans/ & www.wb6cif.eu/2020/03/30/eu-mobilises-immediate-support-for-its-western-balkan-partners-to-tackle-coronavirus/

Απριλίου 2022. η σερβική κυβέρνηση επέβαλε τροποποιήσεις στο διάταγμα για τον περιορισμό των τιμών μερικών βασικών προϊόντων: πχ κρυσταλλικής ζάχαρης σε συσκευασία ενός κιλού, σιτάλευρου - σε συσκευασία έως και πέντε κιλών, βρώσιμου ηλιέλαιου συσκευασίας ενός λίτρου και χοιρινού κρέατος (pork leg), με στόχο την περαιτέρω προστασία της αγοράς³⁰.

Η Κυβέρνηση ενέκρινε, επίσης, αλλαγές στο διάταγμα για τον **περιορισμό των τιμών των πετρελαιοειδών**, μέσω των οποίων αύξησε τη μέση χονδρική τιμή των καυσίμων κίνησης. Από την άλλη πλευρά αποφασίσθηκε η προσωρινή μείωση του ποσού των ειδικών φόρων κατανάλωσης στα πετρελαιοειδή κατά 15%, προκειμένου να μειωθεί το κόστος για τους καταναλωτές³¹.

Όσον αφορά τις **κυρώσεις προς τη Ρωσία** σημειώνεται ότι, η **Σερβία έχει προς το παρόν εξαιρεθεί** από αυτές, γεγονός που επιτρέπει στη Naftna Industrija Srbije (NIS), διανομέα πετρελαίου-καυσίμων που ανήκει κατά πλειοψηφία στην Gazprom Neft, να συνεχίσει να εισάγει αργό πετρέλαιο μέσω Κροατίας. Ωστόσο, όσο ο πόλεμος συνεχίζεται, οι πιέσεις προς τη Σερβία προκειμένου να εναρμονισθεί με τις κυρώσεις που επέβαλε η ΕΕ, γίνονται όλο και εντονότερες, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα «βαρύ» κλίμα μεταξύ ΕΕ και Βελιγραδίου, που ενδέχεται να έχει ως συνέπεια ακόμη και το πάγωμα της ενταξιακής πορείας της Σερβίας. Για περισσότερη ενημέρωση: βλ. "Επιχειρηματικός Οδηγός Σερβίας 2022", Γραφείο Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων Βελιγραδίου, σελ. 69-72 - <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/80925>).

Σημειώνεται ότι στα τέλη Μαΐου 2022, η σερβική κυβέρνηση συμφώνησε με τη Ρωσία για μια **αναθεωρημένη μακροπρόθεσμη σύμβαση φυσικού αερίου**, καθώς η προηγούμενη δεκαετής σύμβαση έληξε στις 31 Μαΐου 2022. Η τιμή, στο αναθεωρημένο τριετές συμβόλαιο, ανέρχεται σε περίπου 340-350 δολάρια ΗΠΑ. Πρόκειται για αύξηση σχεδόν 30% έναντι του προηγούμενου, αλλά οι τιμές αγοράς στην Ευρώπη ανέρχονται σε περίπου 900 δολάρια ΗΠΑ (Μάιος 2022) ή πέντε φορές υψηλότερες από ότι πριν τον πόλεμο στην Ουκρανία. Σύμφωνα με ανακοίνωση της Υφυπουργού Ενέργειας, κας Jovanka Atanacković, πρόκειται για μια ευνοϊκή συμφωνία. Ωστόσο η Σερβία θα πρέπει να αγοράσει επιπλέον 800 εκατ. κ.μ. μέτρα φυσικού αερίου σε τιμές αγοράς ώστε να ικανοποιήσει τις ανάγκες της. Κατά την ανωτέρω Υπουργό, οι εισαγωγές ηλεκτρικής ενέργειας θα είναι αναπόφευκτες τον επόμενο χειμώνα, ωστόσο η εθνική εταιρεία ηλεκτρικής ενέργειας (EPS) αναμένεται να ανακάμψει μέχρι το 2023, όταν η Σερβία θα καταστεί και πάλι αυτάρκης στον τομέα αυτό. Επιπλέον, η ίδια πιστεύει, ότι η τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας θα πρέπει να αυξηθεί, αλλά περίπου 200.000, χαμηλού εισοδήματος νοικοκυριά, θα επωφεληθούν χαμηλότερων τιμών ενέργειας.³²

Τέλος, μετά το ξέσπασμα του πολέμου, η **Σερβία κατέστη προορισμός για ουκρανικές και ρωσικές επιχειρήσεις**. Στο Μητρώο Επιχειρήσεων της Σερβίας, έχουν καταχωρηθεί 288 ρωσικές εταιρείες και 730 ελεύθεροι επαγγελματίες. Η πλειονότητα αυτών είναι ρωσικής προελεύσεως. Επιπλέον, σύμφωνα με την Εθνική Τράπεζα της Σερβίας (NBS), ο αριθμός των τραπεζικών λογαριασμών που διατηρούνται από μη κατοίκους αυξήθηκε από περίπου 27.000 σε περισσότερους από 130.000 έως τις 13 Ιουνίου 2022.

Ως προς τα **μακροοικονομικά σενάρια**, η Εθνική Τράπεζα της Σερβίας (NBS) στο τέλος του πρώτου εξαμήνου 2022, αναθεώρησε την πρόβλεψη για την αύξηση του ακαθάριστου

³⁰ Έγγραφο με ΑΠ: 2200 /ΑΣ 101/28.4.2022

³¹ Ενημ. Δελτίο Απριλίου 2022

³² Βλ. Ενημ. Δελτίο Μαΐου 22

εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ) για το ίδιο έτος, λόγω των αρνητικών επιπτώσεων του πολέμου στην Ουκρανία. Τα αποτελέσματα για το 2022 θα κυμανθούν μεταξύ 3,5% και 4,5% - 0,5 ποσοστιαίες μονάδες. Αντίστοιχα αναθεωρήθηκε η πρόβλεψη για τον ετήσιο πληθωρισμό από 6,8% σε 9,2%. Ο δε πληθωρισμός Απριλίου 2022 ανήλθε σε 9.6%. Κατά την επικεφαλή της NBS, κα Ταμπάκοβιτς, παρά τις δυσμενείς αναθεωρήσεις, η Σερβία παραμένει η χώρα με τις μικρότερες αρνητικές επιπτώσεις στην περιοχή. Όπως εκτιμά η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (RZS), το πραγματικό ΑΕΠ της Σερβίας το πρώτο τρίμηνο του 2022 αυξήθηκε κατά 4,3% σε σχέση με την ίδια περίοδο του 2021.³³ Τέλος, σύμφωνα με μελέτη του **Οικονομικού Πανεπιστημίου Βελιγραδίου**, από την αρχή του 2022, το ισοζύγιο πληρωμών της Σερβίας έχει επιδεινωθεί, ως αποτέλεσμα κυρίως του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Η εισροή κεφαλαίων και συναλλαγματικών αποθεμάτων έχει επίσης μειωθεί. Περίπου το 70% του εμπορικού ελλείμματος προέρχεται από την αγορά ενεργειακών πόρων. Σύμφωνα με την έρευνα, οι συνθήκες υπό τις οποίες θα λειτουργήσουν οι εταιρείες το δεύτερο εξάμηνο του 2022 είναι εξαιρετικά αβέβαιες, ενώ η αύξηση του ΑΕΠ αναμένεται να ανέλθει σε περίπου 3%. Ο δε ετήσιος πληθωρισμός Μαΐου 2022 διαμορφώθηκε στο 10,4%, από 5,6% στην αρχή του 2022. Το δημόσιο χρέος το πρώτο τετράμηνο του 2022 αυξήθηκε κατά 800 εκατ. ευρώ, ωστόσο η συμμετοχή του στο ΑΕΠ βαίνει μειούμενη. Αν και τα συναλλαγματικά αποθέματα της Σερβίας μειώθηκαν κατά περισσότερο από 2,5 δισ. ευρώ, η ανωτέρω ανάλυση τονίζει ότι σε συνθήκες αυξανόμενου πληθωρισμού μια σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία είναι περισσότερο ωφέλιμη παρά επιζήμια.

Σύμφωνα με την έκθεση "**World Economic Outlook 2022**" που δημοσιεύθηκε τον Απρίλιο 2022, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) προβλέπει ότι το ΑΕΠ της Σερβίας θα αυξηθεί κατά 3,5% το 2022 και κατά 4% το 2023. Η πρόβλεψη για το 2022 είναι μειωμένη κατά 1 ποσοστιαία μονάδα σε σύγκριση με την αντίστοιχη του Οκτωβρίου 2021, ενώ η εκτίμηση για το 2023 παρέμεινε αμετάβλητη. Η έκθεση αναφέρει ότι ο πληθωρισμός στη Σερβία θα ανέλθει σε 7,7% το 2022 και 4,7% το 2023 ενώ το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών σε 6,1% και 6,7%, αντίστοιχα. Το δε ποσοστό ανεργίας στη Σερβία υπολογίζεται σε 9,9% το 2022 και σε 9,7% το 2023.

Η πρόβλεψη για το ΑΕΠ έτους 2022 της Σερβίας (βλ. **ERSTE GROUP**), είναι, επίσης, μειωμένη στο 2,5%, καθώς αναμένεται ασθενέστερη εξωτερική και εγχώρια ζήτηση. Λόγω του σημαντικού ρόλου που διαδραματίζει η Ρωσία ως παγκόσμιος παραγωγός πρώτων υλών, ο αντίκτυπος στον συνολικό πληθωρισμό θα είναι τεράστιος, όπως αποτυπώνεται στην άνοδο των τιμών πετρελαίου και φυσικού αερίου στις παγκόσμιες αγορές. Ως εκ τούτου, το Erste Group αναθεώρησε εκ νέου την πρόβλεψή του για τον ΔΤΚ (δείκτη τιμών καταναλωτή) σχετικά με το οικονομικό έτος 2022 (μέσο ποσοστό 7,2%).

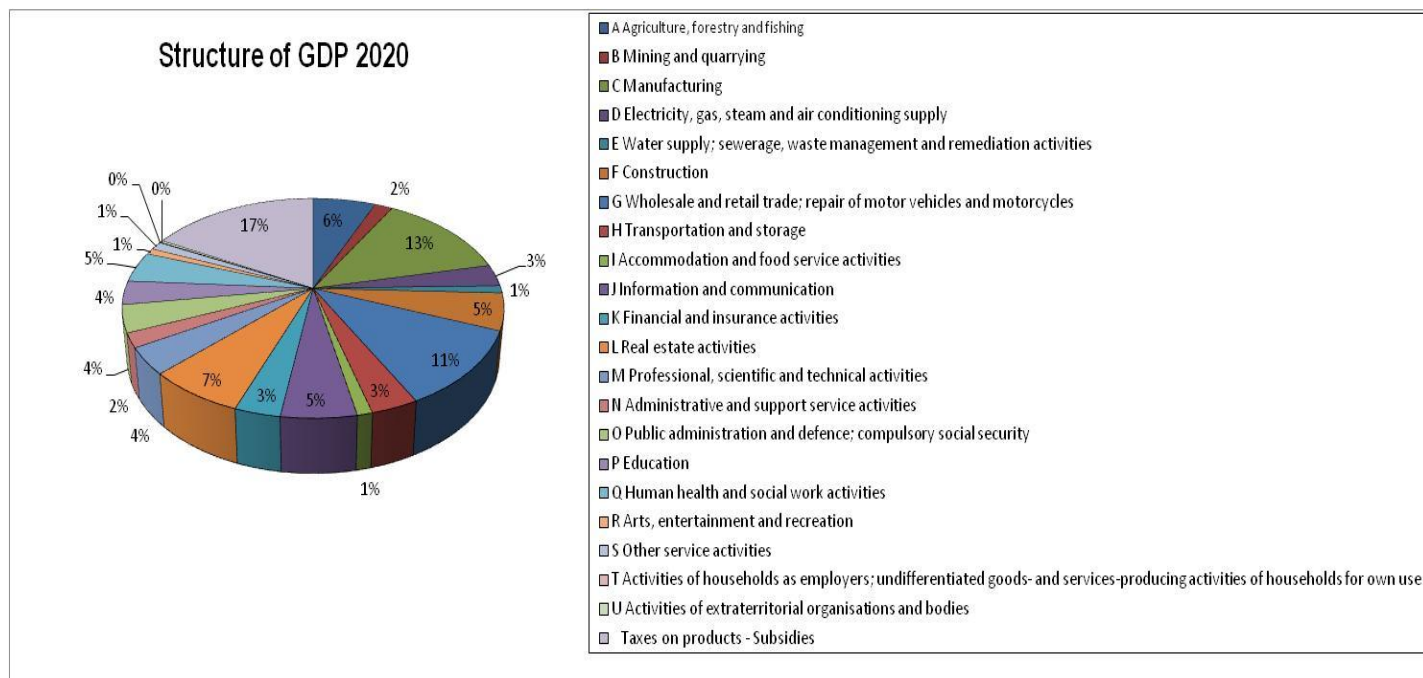
Αντίστοιχα, η **Παγκόσμια Τράπεζα** προβλέπει ότι η οικονομική ανάπτυξη στα **Δυτικά Βαλκάνια** θα μειωθεί στο 3,2% το 2022 (έναντι της προηγούμενης πρόβλεψης για 4,1%). Σύμφωνα με επικαιροποιημένη έκθεσή της, η αύξηση του ΑΕΠ της Σερβίας για το 2021 υπολογίστηκε σε 7,4%, ενώ οι προβλέψεις για το 2022 και το 2023 ανέρχονται σε 3,2% και 2,7% αντίστοιχα -ήτοι κατά 1,3% χαμηλότερες από τις προβλέψεις που είχαν ανακοινωθεί τον Ιανουάριο 2022. Αν και το μερίδιο της οικονομικής παραγωγής της περιοχής που συνδέεται άμεσα με τη Ρωσία και την Ουκρανία είναι σχετικά μικρό, μερικές χώρες παραμένουν ευάλωτες, όπως πχ το Μαυροβούνιο (11% των ΑΞΕ προέρχεται από Ρωσία και Ουκρανία) και η Σερβία (Ουκρανία και Ρωσία απορροφούν το 5% των εξαγωγών της Σερβίας και αντιπροσωπεύουν το 5,4% των εισαγωγών της-2021). Ωστόσο, οι πιο έντονοι κίνδυνοι για τα

³³ Βλ. Ενημ. Δελτίο Μαΐου 2022

Δυτικά Βαλκάνια φαίνεται να προέρχονται από πιθανές διακοπές του εφοδιασμού φυσικού αερίου και πετρελαίου. Το 67% των εισαγωγών φυσικού αερίου της περιοχής προέρχεται από τη Ρωσία ενώ Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βόρεια Μακεδονία και Σερβία εξαρτώνται πλήρως από το Ρωσικό φυσικό αέριο³⁴.

1.1.3 Η Δομή της Οικονομίας

Οι κατωτέρω πίνακες αναφέρουν αναλυτικά τη δομή του σερβικού Α.Ε.Π. και κυρίως την συμβολή των τριών κύριων παραγωγικών τομέων της οικονομίας της χώρας:

GDP Structure, % 2020

A Agriculture, forestry and fishing	6,3
B Mining and quarrying	1,8
C Manufacturing	13,3
D Electricity, gas, steam and air conditioning supply	3,2
E Water supply; sewerage, waste management and remediation activities	1,1
F Construction	5,4
G Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles	11,3
H Transportation and storage	3,4
I Accommodation and food service activities	1,1
J Information and communication	5,4
K Financial and insurance activities	3,3
L Real estate activities	7
M Professional, scientific and technical activities	3,9
N Administrative and support service activities	2,1
O Public administration and defence; compulsory social security	4
P Education	3,5

³⁴ Βλ. Ενημ. Δελτίο Απριλίου 2022

Q Human health and social work activities	4,5
R Arts, entertainment and recreation	0,9
S Other service activities	1,2
T Activities of households as employers; undifferentiated goods- and services-producing activities of households for own use	0,1
U Activities of extraterritorial organisations and bodies	0,3
Taxes on products - Subsidies	16,9

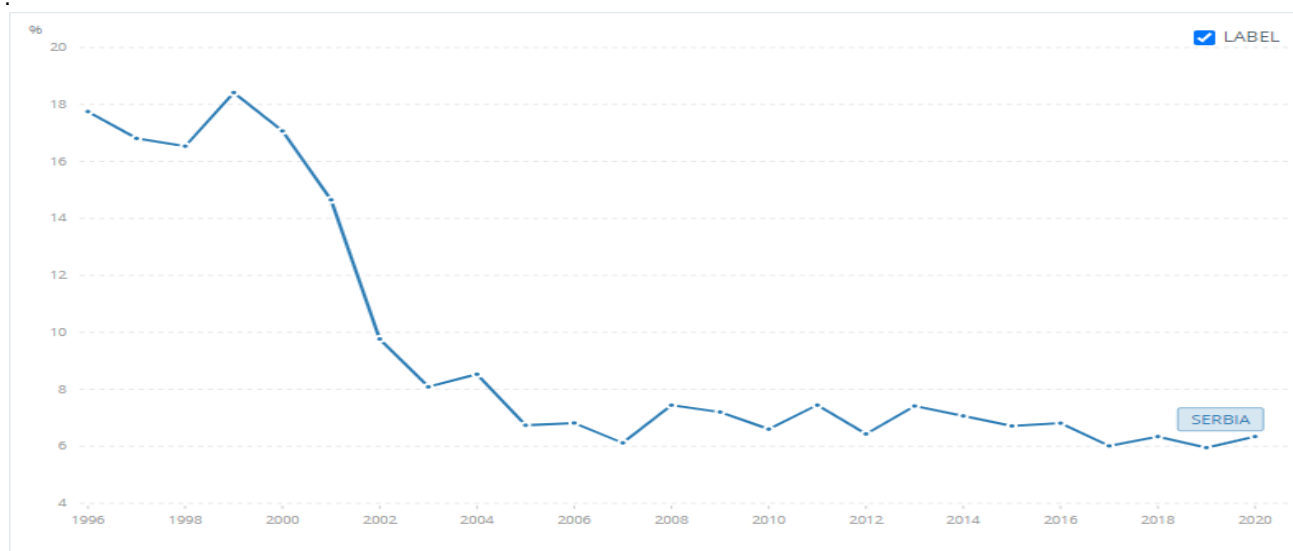
Πηγή: Statistical Office of the Republic of Serbia

A. Γεωργία

Η συμβολή του πρωτογενή τομέα στο ΑΕΠ της Σερβίας παραμένει υψηλή παρά την **υποχώρησή της κατά τα τελευταία 15 έτη**. Από το 2001 και έπειτα κυμαίνεται, περίπου, μεταξύ 6 και 7 % **του ΑΕΠ** της χώρας, απασχολώντας σχεδόν το 16% του εργατικού δυναμικού (βλ. ετήσιες εκθέσεις Παγκόσμιας Τράπεζας). Η Σερβία έχει πολύ ευνοϊκές φυσικές συνθήκες (γη και κλίμα) για **ποικίλη γεωργική παραγωγή**. Το ηπειρωτικό κλίμα με κρύους χειμώνες και ζεστά υγρά καλοκαίρια είναι ιδανικό για **εντατική παραγωγή φρούτων**.

Η χώρα διαθέτει περίπου 5 εκ. εκτάρια γεωργικής γης (0,7 εκτάρια κατά κεφαλήν), εκ των οποίων περίπου 3,3 εκ. εκτάρια είναι αρόσιμη γη (0,45 εκτάρια κατά κεφαλήν). Η γεωργική παραγωγή είναι πιο σημαντική **στη Βοϊβοντίνη (Βόρεια Σερβία)**, η οποία αντιπροσωπεύει το 84% της συνολικής καλλιεργήσιμης γης. Άλλες **γεωργικές περιοχές** περιλαμβάνουν τις Macva, Pomoravlje, Tamnava, Rasina και Jablanica.

Πίνακας 1.3 – Συμβολή του Γεωργικού τομέα στο ΑΕΠ της Σερβίας

Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα

Η **δομή της γεωργικής παραγωγής** αποτελείται κατά 70% από την παραγωγή αγροτικών προϊόντων και 30% κτηνοτροφικών. Περίπου το 90% της αρόσιμης γης είναι ιδιόκτητο και το 10% ανήκει στο κράτος. Σύμφωνα με την προ δεκαετίας απογραφή της Σερβικής Γεωργίας (2012), το 99,6% των γεωργικών οντοτήτων ήταν οικογενειακά νοικοκυριά και το 0,4% νομικά πρόσωπα. Το μέσο μέγεθος της οικογενειακής εκμετάλλευσης ανέρχεται σε 4,5

εκτάρια και το μέσο μέγεθος των εμπορικών εγγεγραμμένων εκμεταλλεύσεων εκτιμάται σε 10,6 εκτάρια³⁵.

Οι **γεωργικές εξαγωγές** αποτελούν περισσότερο από το ένα πέμπτο όλων των πωλήσεων της χώρας στην παγκόσμια αγορά. Η Σερβία είναι ένας από τους μεγαλύτερους **προμηθευτές κατεψυγμένων φρούτων** στην ΕΕ. Σύμφωνα με τη Eurostat, η Σερβία προμηθεύει 34,2% όλων των κατεψυγμένων φρούτων στην ΕΕ.³⁶ Η ίδια χώρα είναι επίσης από τους μεγαλύτερους προμηθευτές φρούτων στην αγορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τη Γερμανία και τη Γαλλία να αποτελούν τις σημαντικότερες χώρες πελάτες της. Η καπνοβιομηχανία της κατατάσσεται επίσης σε υψηλή θέση (4η) ακολουθώντας την Πολωνία, τη Γερμανία και τη Ρουμανία. Η σερβική παραγωγή ηλιέλαιου είναι τέταρτη στην ΕΕ, μετά τη Βουλγαρία, την Ουγγαρία και τη Ρουμανία ³⁷.

Η Σερβία είναι ο **δεύτερος, τουλάχιστον, μεγαλύτερος παραγωγός δαμάσκηνων στον κόσμο** (582.485 τόνους), ο δεύτερος μεγαλύτερος παραγωγός σμέουρων (89.602 τόνους), σημαντικός παραγωγός αραβοσίτου (6,48 εκατ. τόνους ή 32η στον κόσμο) και σίτου (2,07 εκατ. τόνους ή 35^η παγκοσμίως). Άλλα σημαντικά σερβικά γεωργικά προϊόντα είναι τα εξής: ηλίανθος, ζαχαρότευτλα, σόγια, πατάτες, μήλα, χοιρινό κρέας, βόειο κρέας, πουλερικά και γαλακτοκομικά προϊόντα. Η παραγωγή **φρούτων** αποτελείται κυρίως από μήλα, σταφύλια, δαμάσκηνα, ροδάκινα, αχλάδια και μούρα. Στη Σερβία χρησιμοποιείται ευρέως η επεξεργασία φρούτων για δημιουργία τελικών προϊόντων όπως το μπράντι, οι μαρμελάδες, οι χυμοί και οι κομπόστες. Οι κύριες **καλλιέργειες** είναι ο αραβόσιτος και το σιτάρι, μαζί με το κριθάρι, τη βρώμη και τη σίκαλη. Τα **ζωικά προϊόντα** που εξαγονται περιλαμβάνουν χοιρινό κρέας, γαλακτοκομικά προϊόντα, πουλερικά και βόειο κρέας

Στη Σερβία υπάρχουν 56.000 εκτάρια **αμπελώνων**, που παράγουν περίπου 230 εκατ. λίτρα κρασί ετησίως. Οι πιο διάσημες περιοχές αμπελουργίας βρίσκονται στη Βοϊβοδίνη και τη Σουμαντίγια. Σημειώνεται ότι, στο πλαίσιο του αναπτυξιακού σχεδίου της Σερβίας 2020-2025, 300 εκατ. ευρώ προορίζονται για τη γεωργία, και ειδικότερα για την άρδευση, την αυτοματοποίηση, την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών και την υποκατάσταση μέρους των εισαγωγών. Όσον αφορά τον τομέα των σταφυλιών και του κρασιού, η Κυβέρνηση της Σερβίας σε συνεργασία με την Ένωση Οινοποιών και Αμπελουργών της Σερβίας (SVVS), υιοθέτησε το 2020 μια στρατηγική ανάπτυξης του αμπελο-οινικού τομέα, η οποία αφορά τον εκσυγχρονισμό της εγχώριας οινοποίησης και αμπελουργίας έως το 2030. Σημειώνεται ότι ο εν λόγω τομέας προστατεύεται, ακόμη, μέσω συστήματος ποσοστώσεων ως προς τις εισαγωγές οίνου από την ΕΕ και τρίτες χώρες³⁸.

Σύμφωνα με τον Υπουργό Γεωργίας, κ. Nedimović, μία από τις κορυφαίες προτεραιότητες της Κυβέρνησης (2021) είναι τα κίνητρα για τις **βιολογικές καλλιέργειες**. Κατά το Σερβικό Υπουργείο Γεωργίας, Δασών και Διαχείρισης Υδάτων, παρά την κρίση της πανδημίας COVID-19, η καλλιέργεια βιολογικών τροφίμων στη Σερβία από το 2021 ξεπερνά, πλέον, τα 21.000 εκτάρια. Η Σερβία διαθέτει περίπου 7.000 παραγωγούς βιολογικών τροφίμων και ο τομέας των βιολογικών τροφίμων αναπτύσσεται συνεχώς..

³⁵ βλ. "Αγορά Ελαιολάδου και Αγρο-Βιομηχανία στη Σερβία", Γραφείο Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων, Πρεσβεία της Ελλάδος στη Σερβία, Σεπτέμβριος 2021, <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/76286>

³⁶ σημειώνεται ότι σύμφωνα με τη Eurostat η κατεψυγμένη παραγωγή φρούτων είναι μέρος της βιομηχανίας επεξεργασίας τροφίμων και όχι της γεωργικής παραγωγής

³⁷ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 9/2020 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

³⁸ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 1/2020 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

Η χώρα δέχεται σημαντικές ενισχύσεις από την Ε.Ε. χάρις στο Μέσο Προενταξιακής Βοήθειας για την Αγροτική Ανάπτυξη (IPARD). Στις 9 Μαρτίου 2022 εγκρίθηκε το πρόγραμμα IPARD III, περιόδου 2021-2027 και ύψους 288 εκατομμυρίων ευρώ. Οι επενδύσεις που πρόκειται να υποστηριχθούν από το νέο πρόγραμμα αφορούν την προμήθεια εξοπλισμού, μηχανημάτων και την κατασκευή ή ανακατασκευή εγκαταστάσεων, με στόχο την επίτευξη των προτύπων της ΕΕ. Οι τομείς που θα επωφεληθούν είναι αυτοί της υγιεινής, ασφάλειας τροφίμων, καλής μεταχείρισης των ζώων, προστασίας του περιβάλλοντος, ενίσχυσης των παραγωγών για την τοποθέτησή των γεωργικών προϊόντων τους στην αγορά της ΕΕ, την αξιοποίηση διαθέσιμων κονδυλίων της ΕΕ προς τους τοπικούς παραγωγούς και μεταποιητές γεωργικών προϊόντων κατά την ένταξη στην ΕΕ κλπ.

Αναφορικά με τα προγράμματα IPARD II & III, οι εκπρόσωποι της ΕΕ τονίζουν την ανάγκη να επιταχυνθεί η υλοποίηση και ολοκλήρωσή του IPARD II, ώστε να μην απωλεσθούν περαιτέρω “κονδύλια” και να επιτευχθεί η μεγαλύτερη δυνατή απορρόφησή τους. Κατά την σερβική πλευρά, τα σχετικά προβλήματα που προέκυψαν οφείλονται στην πανδημία, στην υλοποίηση του προγράμματος, όπως και την στασιμότητα που υπήρξε λόγω έλλειψης προσωπικού και ύπαρξης πολλών μεν αλλά χαμηλής ποιότητας αιτήσεων. Ωστόσο, η σερβική πλευρά δεσμεύτηκε για την εντατικοποίηση των εργασιών ώστε να επιτευχθούν τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα.

Σημαντικές ξένες επενδύσεις πραγματοποιούνται κατά την τελευταία δεκαετία στον σερβικό γεωργικό τομέα. Δύο από τις πιο σημαντικές φαίνεται να είναι αυτές των Η.Α.Ε.

Τον Μάρτιο του 2013, υπεγράφη συμφωνία με την εμιρατινή **Al Dahra Agricultural Company**, που αφορά την εκμετάλλευση 9.000 εκταρίων καλλιεργήσιμης γης στη Βοϊβοντίνα, για την παραγωγή κρέατος και γαλακτοκομικών προϊόντων. Η αξία της ανέρχεται σε περίπου 400 εκατ. δολ. Τα ΗΑΕ θα παράσχουν χρηματοδότηση για τον εκσυγχρονισμό του δικτύου αρδευτικών καναλιών της Σερβίας, καθώς και σε “logistics” για την εξαγωγή των εμπορευμάτων. Σύμφωνα με επίσημη ανακοίνωση της Al Dahra, κατά το 2022, η εταιρεία θα διενεργήσει επενδύσεις αξίας 25 εκατ. ευρώ για την ανάπτυξη των παραγωγικών ικανοτήτων της. Ειδικότερα, από τη σχεδιαζόμενη επένδυση, τα 9 εκατ. ευρώ προορίζονται για τον εκσυγχρονισμό του εξοπλισμού που σχετίζεται με τις καλλιέργειες, ενώ το υπόλοιπο ποσό αφορά το ανακοινωθέν τετραετές σχέδιο της εταιρείας - συνολικού κόστους 80 εκατ. ευρώ - για την ανάπτυξη του δικτύου άρδευσης και αποστράγγισης του εδάφους. Όπως επισημαίνει ο διευθύνων σύμβουλος της AL Dahra Serbia, κ. Dusan Radicevic, η εταιρεία έχει ήδη προβεί σε επενδύσεις ύψους 60 εκατ. ευρώ - ποσό διπλάσιο από αυτό που είχε προβλεφθεί στη σύμβαση εξαγοράς. Οι επενδύσεις αυτές φαίνεται να έχουν επιφέρει απτά αποτελέσματα, σύμφωνα με τον ίδιο, αφού πέρυσι μόνο, οι αποδόσεις στην καλλιέργεια σιταριού ανήλθαν σε 8,2 τόνους ανά στρέμμα, του κριθαριού σε 8,9 τόνους και της ελαιοκράμβης σε 4,4 τόνους. Φέτος προγραμματίζεται η σπορά επιπλέον, νέων ειδών κηπευτικών, αλλά και η πρόσληψη επιπλέον 50 εργατών για το νέο εργοστάσιο επεξεργασίας τριφυλλιού. Σύμφωνα με την εταιρεία οι προγραμματισμένες εξαγωγές τριφυλλιού για το 2022 ανέρχονται σε 20 εκατ. ευρώ. Σημειώνεται ότι το έργο χρηματοδοτείται από δάνειο του Ταμείου Ανάπτυξης του Αμπού Ντάμπι, στο πλαίσιο του οποίου, προετοιμάζονται επίσης νέα έργα για τη δεύτερη φάση του έργου τα οποία θα καλύψουν περίπου 55.000 εκτάρια.³⁹

³⁹ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 9/2020 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

Αντίστοιχη συμφωνία είχε υπογραφεί το 2014, με την εμμερατική εταιρεία παραγωγής σιτηρών, **Elite Agro LLC**, η οποία είναι ο μοναδικός ιδιοκτήτης της σερβικής Yugo Elite Agro. Η Elite Agro LLC απέκτησε και την κυριότητα της Al Rawafed Holding, καθιστώντας την ιδιοκτήτη 12.000 εκταρίων αρόσιμης γης στη Σερβία και έναν από τους μεγαλύτερους γαιοκτήμονες της χώρας. Η Al Rawafed δραστηριοποιούνται στην καλλιέργεια σιταριού, αραβόσιτου, ηλίανθου και σόγιας σε περίπου 10.400 εκτάρια γης ενώ η Yugo Elite Agro κατείχε 1.600 εκτάρια γης στη Zobnatica.

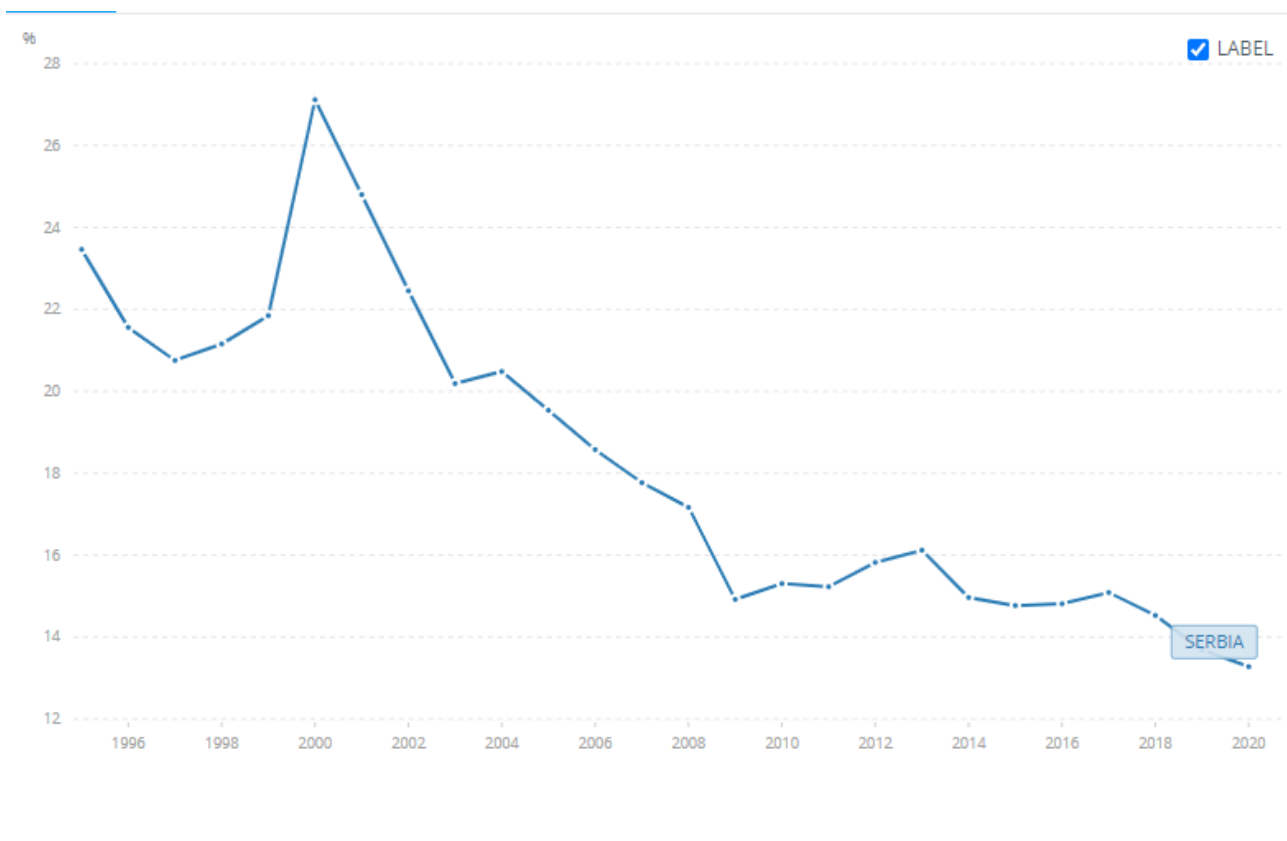
Σύμφωνα με σερβικά MME (2022), κινεζική εταιρεία σχεδιάζει μεγάλης κλίμακας επένδυση σχετικά με την επεξεργασία καλαμποκιού στη Σερβία, ύψους 250 εκατ. ευρώ. Κατά τον Υπουργό Γεωργίας, οι επενδυτές στοχεύουν στην επεξεργασία 500.000 τόνων καλαμποκιού ετησίως, με τα αμινοξέα, το άμυλο και τη γλυκόζη να αποτελούν τα τελικά προϊόντα. Το 2021, η Κίνα είχε ανακοινώσει στους εταίρους της - σε 17 κράτη Ν.Α. Ευρώπης (17+1), συμπεριλαμβανομένης της Σερβίας-, ότι σχεδίαζε να αυξήσει τις περιφερειακές εισαγωγές στα 170 δις δολάρια τα επόμενα πέντε χρόνια, μέσω ντόπιων επενδύσεων της στη γεωργία και τα αγροτοβιομηχανικά συγκροτήματα. Σημειώνεται, ότι οι ετήσιες εξαγωγές καλαμποκιού της Σερβίας ανέρχονται σε 3,5 εκατομμύρια τόνους. Η χώρα βρίσκεται στη 17η θέση της παγκόσμιας κατάταξης των μεγαλύτερων παραγωγών καλαμποκιού, αλλά εξαγει, κυρίως, πρωτογενές γεωργικό προϊόν ελλείψει ανάπτυξης της εγχώριας μεταποίησης στον εν λόγω κλάδο.

Η άνοδος των τιμών των καυσίμων και των α' υλών έχει επηρεάσει ιδιαίτερα το κόστος της γεωργικής συγκομιδής από τα τέλη του 2021. Κατά την περίοδο **Ιανουαρίου-Δεκεμβρίου 2021**, σε σχέση με το 2020, οι **τιμές παραγωγού** αγροτικών και αλιευτικών προϊόντων, αυξήθηκαν ως μέσος όρος, κατά **20,8%**. Η μεγαλύτερη άνοδος τιμών σημειώθηκε στα Οπωροκηπευτικά (50,3%), Βιομηχανικές καλλιέργειες (46,1%) και Δημητριακά (26,8%). Σύμφωνα με τη Στατιστική Υπηρεσία της Σερβίας, οι τιμές παραγωγού αγροτικών και αλιευτικών προϊόντων τον Δεκέμβριο του 2021, ήταν αυξημένες κατά 29,1% (κατά μέσο όρο), σε σύγκριση με τον ίδιο μήνα του 2020. Η μεγαλύτερη άνοδος τιμών σημειώθηκε στις ακόλουθες κατηγορίες προϊόντων: Δημητριακά (38,7%), Βιομηχανικές καλλιέργειες (36,6%) και Ζώα (24,3%). Σε σύγκριση με τον Νοέμβριο του 2021, η αύξηση ήταν 0,5% κατά μέσο όρο, με τη μεγαλύτερη επίδραση να παρατηρείται στα δημητριακά (1,3%) και ζώα (1,0%).

Επιπλέον, οι τιμές των ορυκτών λιπασμάτων ανήλθαν κατά 133,4% το πρώτο τρίμηνο του 2022 (Q1), ενώ οι τιμές των πρώτων υλών που χρησιμοποιούνται στο γεωργικό τομέα κατά 27,7%. Οι δε τιμές των ζωοτροφών αυξήθηκαν κατά 27% και οι τιμές των χημικών που απαιτούνται για την προστασία των φυτών κατά 28,8%. Τέλος, η άνοδος τιμών στα υπόλοιπα αγαθά που σχετίζονται με τον γεωργικό τομέα, συμπεριλαμβανομένων των εργαλείων και των υπηρεσιών, ήταν της τάξεως του 9,9% κατά την ίδια χρονική περίοδο.

B. Βιομηχανία

Ο βιομηχανικός τομέας χρήζει εκσυγχρονισμού και ξένων επενδύσεων. Κατά τα τελευταία χρόνια η Σερβική βιομηχανία συνεισφέρει περί το 25,5%, τουλάχιστον, του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) της χώρας και απασχολεί το 25,1% του εργατικού δυναμικού.

B.1. Μεταποιητικός Τομέας

Ο σερβικός δευτερογενής τομέας χαρακτηρίζεται από τους τομείς της επεξεργασίας τροφίμων, αυτοκινητοβιομηχανίας, εξορύξεων βασικών μετάλλων, μη σιδηρούχων μετάλλων, φαρμακοβιομηχανίας, κλωστοϋφαντουργικών, χημικών, ελαστικών, μηχανημάτων, ηλεκτρονικών, ζάχαρης, επίπλων κ.ά. Η Σερβία διαθέτει **15 ελεύθερες εμπορικές ζώνες (Ε.Ζ.)**, ενώ από τον Σεπτέμβριο του 2017 ο κλάδος προσελκύει πολλές άμεσες ξένες επενδύσεις (βλ. Κεφ. "Επενδύσεις"). Το 2020 εγκρίθηκε η περαιτέρω επέκταση δύο ζωνών, **αυτής** στο Krusevac⁴⁰ και της "Sumadija" στο Kragujevac - ⁴¹.

Η βιομηχανία ήταν **ο οικονομικός τομέας που επλήγη περισσότερο**, τόσο από τις κυρώσεις του ΟΗΕ ή το διεθνές εμπορικό εμπάργκο και τον βομβαρδισμό του ΝΑΤΟ κατά τη δεκαετία του 1990, όσο και από την προσπάθεια μετάβασης στην οικονομία της αγοράς κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000. Η βιομηχανική παραγωγή σημείωσε δραματική συρρίκνωση. Το 2013 η ανωτέρω παραγωγή ανερχόταν περίπου στο ήμισυ αυτής του 1989. Η **αυτοκινητοβιομηχανία** της Σερβίας αποτελεί σημαντικό μέρος της οικονομίας της χώρας και κυριαρχείται από γερμανικών συμφερόντων παραγωγικές μονάδες. Ο εν λόγω κλάδος αντιπροσωπεύει το 10% των εξαγωγών της Σερβίας καθώς και το 14% των ξένων επενδύσεων. Η αυτοκινητοβιομηχανία παρέχει απασχόληση σε περισσότερα από 40.000 άτομα. Η Fiat Chrysler Automobile είναι ο μεγαλύτερος "κλαδικός" επενδυτής στη Σερβία. Η εταιρεία παράγει τουλάχιστον 100.000 οχήματα ετησίως, τα οποία εξάγονται στις Ηνωμένες Πολιτείες, στις χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας, στη Ρωσία, καθώς και στις αγορές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ρωσία εισάγει το 31% των αυτοκινήτων της Σερβίας. Η

⁴⁰ κατά 16 εκτάρια και 84 άρια

⁴¹ κατά 6 εκτάρια και 10 άρια,

αυτοκινητοβιομηχανία εντοπίζεται, κυρίως, στο σύμπλεγμα που βρίσκεται στην ευρύτερη περιοχή της πόλης Kragujevac ενώ οι εξαγωγές της υπερβαίνουν τα δύο δισεκατομμύρια δολάρια.

Η **βιομηχανία τροφίμων** διακρίνεται τόσο σε περιφερειακό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Μερικά από τα διεθνή εμπορικά “σήματα” του κλάδου τροφίμων και ποτών είναι εγκατεστημένα στη Σερβία όπως οι PepsiCo, Nestlé, Coca-Cola (Βελιγράδι), Heineken (Νόβι Σαντ), Carlsberg (Backa Palanka) και Nordzucker της βιομηχανίας ζάχαρης.

Η βιομηχανία **ηλεκτρικών** και **ηλεκτρονικών** της Σερβίας βρέθηκε στην κορύφωσή της τη δεκαετία του 1980, αλλά σήμερα αντιπροσωπεύει το ένα τρίτο του τότε μεγέθους της. Την τελευταία δεκαετία αναζωογονήθηκε μέσω επενδύσεων εταιρειών όπως η Siemens (ανεμογεννήτριες) στη Subotica και της Panasonic (συσκευές φωτισμού) στο Svilajnac και στο Valjevo. Η Σερβία κατασκευάζει, επίσης, Intel smartphones με την ονομασία Tesla smartphones.

Η **φαρμακευτική βιομηχανία** στη Σερβία περιλαμβάνει δώδεκα κατασκευαστές γενόσημων φαρμάκων, εκ των οποίων η Hemofarm στη Vrsac και η Galenika στο Βελιγράδι, αντιπροσωπεύουν το 80% του όγκου παραγωγής. Η εγχώρια παραγωγή καλύπτει πάνω από το 60% της τοπικής ζήτησης.

Τέλος, η Σερβία διαθέτει, επίσης, αξιόλογη **εξοπλιστική βιομηχανία**, για την οποία ωστόσο εκφράζονται κρητικές περί διαφθοράς και παράνομων εξαγωγών (βλ. πτώση κοντά στην Καβάλα, τον Ιούλιο 2022, αεροσκάφους μεταφέροντας προς το Μπαγκλαντές, 11,5 τόνους όλμων και χειροβομβίδων, σερβικής κατασκευής). Η Σερβία αποτελεί έναν από τους **μεγαλύτερους παραγωγούς όπλων στην Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη**, μία παράδοση που χρονολογείται από την ενιαίας Γιουγκοσλαβίας. Η χώρα παράγει και εξάγει, από πιστόλια και νάρκες, έως συστήματα πυροβολικού, ραντάρ, ηλεκτρονικό εξοπλισμό, τεθωρακισμένα και πολεμικά αεροσκάφη. Το σερβικό υπουργείο Άμυνας υπολογίζει την αξία των εξαγωγών όπλων για το 2020 στα 600 εκατομμύρια δολάρια, δηλαδή το 3% των συνολικών εξαγωγών της Σερβίας, χωρίς ωστόσο, να θεωρούνται απολύτως αξιόπιστα τα εν λόγω στατιστικά στοιχεία. Κυριότεροι αγοραστές σερβικών όπλων και οπλικών συστημάτων είναι τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, η Κύπρος, οι ΗΠΑ, η Βουλγαρία και η Σαουδική Αραβία.

B.2 Μεταλλευτική Βιομηχανία

Εκτιμάται ότι η Σερβία διαθέτει **ορυκτούς πόρους** αξίας τουλάχιστον 263 δις δολαρίων. Η χώρα είναι πλούσια σε άνθρακα, χαλκό ή ο χρυσό. Συνεπώς η **εξορυκτική βιομηχανία** της Σερβίας είναι συγκριτικά ισχυρή. Ωστόσο, η αξία των εξορύξεων περιορίζεται, προς το παρόν, στο ποσό των 3,7 δις δολαρίων ΗΠΑ.

Για τον λόγο αυτό και δεδομένου ότι ο εξορυκτικός τομέας αποτελεί μια επιχείρηση έντασης κεφαλαίου, η χώρα έχει “ανοίξει τις πόρτες της” σε **ξένους επενδυτές**. Πολλές αλλοδαπές εταιρείες που ασχολούνται με την εξόρυξη προέρχονται από τον Καναδά και τις ΗΠΑ. Υπάρχουν, επίσης, άνω των 100 πεδίων γεωλογικής εξερεύνησης στη Σερβία ενώ ξένες εταιρείες επενδύουν 10-100 εκατ. USD κάθε χρόνο στο χώρο αυτό.

Η Σερβία είναι πολύ μεγάλος παραγωγός **άνθρακα** στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (7ος στην Ευρώπη) και 18ος διεθνώς. Οι εξορύξεις πραγματοποιούνται στις περιοχές Kolubara και Kostolac. Η χώρα αποτελεί, επίσης, τον 23ο μεγαλύτερο παραγωγό **χαλκού** στον κόσμο (3ο στην Ευρώπη). Η εξόρυξή του γίνεται από την Zijin Bor Copper, σημαντική εξορυκτική εταιρεία που εξαγοράστηκε από την κινεζική Zijin Mining το 2018. Τα ορυχεία εξόρυξης **χρυσού** βρίσκονται στην ανατολική Σερβία σε περιοχές όπως Bor, Raska, Majdanpek, Negotin, Zajecar ή Medvedja. Σημαντική εκχύλιση **χρυσού** αναπτύσσεται στη περιοχή του Majdanpek.

Οι πλούσιοι ορυκτοί πόροι συνέβαλαν στη ανάδειξη της χώρας σε κορυφαίο παραγωγό **χάλυβα**. Η ετήσια παραγωγή, περίπου, 2 εκατομμυρίων τόνων ακατέργαστου χάλυβα, προέρχεται εξ ολοκλήρου από τη χαλυβουργία του Smederevo, συμφερόντων του κινεζικού ομίλου Hesteel. Μετά την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία (Φεβρ.2022) **η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφάσισε να αυξήσει την ποσόστωση εισαγωγής χάλυβα από τη Σερβία**. Συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακατένειμε τις μέχρι τούδε ποσοστώσεις εισαγωγής χάλυβα που αφορούσαν τις εισαγωγές από τη Ρωσία και τη Λευκορωσία, προς όφελος της Σερβίας.

Ιδιαίτερα σημαντικό αλλά και αμφιλεγόμενο είναι το έργο εξόρυξης **λιθίου** και **βορίου**, στο Jadar, κοντά στη Λοζνίτσα, που είχε αναλάβει ο όμιλος Rio Tinto. Η εταιρεία ανακοίνωσε ότι ενέκρινε επένδυση ύψους 200 εκατ. δολαρίων ΗΠΑ για την περαιτέρω ανάπτυξη του έργου ενώ οι μέχρι τώρα επενδύσεις της υπερέβησαν τα 250 εκατ. δολάρια.⁴² Μετά από έντονες λαϊκές αντιδράσεις, η κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι η υλοποίηση της επένδυσης διακόπηκε.

Σύμφωνα με δηλώσεις της διευθύντριας του Συνδέσμου **Τσιμεντοβιομηχανίας** της Σερβίας, κας Dejana Milinković, η χρονιά του 2021 ήταν επιτυχής για αυτόν τον σερβικό κλάδο, με την παραγωγή να ανέρχεται σε 2,6 εκατ. τόνους, σημειώνοντας αύξηση άνω του 10% σε σχέση με το 2020. Ωστόσο, φέτος, οι εγχώριοι παραγωγοί αντιμετωπίζουν τις συνέπειες του πολέμου στην Ουκρανία. Άνω του 50% του άνθρακα που χρησιμοποιείται ως πηγή ενέργειας του κλάδου, εισάγεται από τη Ρωσία και την Ουκρανία. Η βιομηχανία τσιμέντου βρίσκεται σε κίνδυνο αφού οι αλυσίδες εφοδιασμού από τις ανωτέρω δύο εμπόλεμες χώρες, έχουν σχεδόν διακοπεί. Τα εναλλακτικά καύσιμα χρησιμοποιούνται σε ποσοστό περίπου 20%, και δεν επαρκούν για την υποκατάσταση και συνέχιση των εργασιών της σερβικής τσιμεντοβιομηχανίας. Η λύση για την αντιμετώπιση του προβλήματος, μακροπρόθεσμα, έγκειται στην αλλαγή του εθνικού ρυθμιστικού πλαισίου ώστε να εξασφαλίζει στις σερβικές βιομηχανίες έντασης ενέργειας, τη δυνατότητα χρήσης εναλλακτικών καυσίμων από την αγορά της Ε.Ε. Παρόλα αυτά, τουλάχιστον κατά το πρώτο εξάμηνο 2022, δεν υπήρξαν ελλείψεις τσιμέντου στην αγορά, όσον αφορά τα μεγάλα εθνικά έργα υποδομής κλπ.⁴³

⁴² Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 52020 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/> & <https://www.riotinto.com/operations/projects/jadar>

⁴³ Βλ. Ενημ.Δελτίο Απρ.22

Γ. Τομέας Πληροφορικής

Ως γνωστόν, η βιομηχανία τεχνολογιών-πληροφοριών και επικοινωνιών (ΤΠΕ) διαχρονικά γνωρίζει μεγάλη ανάπτυξη διεθνώς. Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και στη Σερβία όπου οι Αρχές της έχουν θέσει την **ψηφιοποίηση ως βασική προτεραιότητα**. Ωστόσο, το περιβάλλον της βιομηχανίας ΤΠΕ στη Σερβία, που αφορά κυρίως το κανονιστικό, πολιτικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο, ενέχει μεγάλα περιθώρια βελτίωσης.

Σύμφωνα με την Ένωση Πληροφορικής της Σερβίας (**DIS**), στη χώρα το 80% των νοικοκυριών έχει σύνδεση με το διαδίκτυο. Το 73% αυτών διαθέτει υπολογιστές, καθιστώντας τη Σερβία μια μεσαία ανεπτυγμένη χώρα σε αυτόν τον τομέα. Η τοπική αγορά πληροφορικής αναπτύσσεται με ρυθμό που ξεπερνά το 10%⁴⁴. Το ποσοστό των ηλεκτρονικών υπολογιστών στα νοικοκυριά ποικίλλει ανάλογα με την περιοχή. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι το 91% των νοικοκυριών στο Βελιγράδι διαθέτει υπολογιστή και το μεγαλύτερο μέρος του (άνω του 80%) έχει σύνδεση με το διαδίκτυο. Συνοπτικά, η **χρήση των υπηρεσιών διαδικτύου** στη Σερβία είναι ανώτερη του μέσου όρου της ΕΕ.

Ωστόσο, οι σερβικές επιχειρήσεις αποδείχθηκαν αργές στην **ενσωμάτωση της ψηφιακής τεχνολογίας**. Η χρήση τεχνολογιών “cloud” εξακολουθεί να είναι χαμηλή (υπολογίζεται στο 40 %) για εταιρείες με περισσότερους από 250 υπαλλήλους. Η δε έκδοση ηλεκτρονικών τιμολογίων αυξάνεται αργά.

Παρόλα αυτά, σύμφωνα με μελέτη της Εθνικής Τράπεζας της Σερβίας, **ο σερβικός κλάδος ΤΠΕ**, από ελλειμματικός το 2008, υπερέβη σε αξία ως προς τις **εξαγωγές του το 1,7 δις (2021)**⁴⁵. Κατά την Πρωθυπουργό της Σερβίας, κας Ana Brnabic (Ιούλιος 2022), ο τομέας ΤΠΕ αποτελεί, πλέον, τον **μεγαλύτερο εξαγωγικό τομέα** και κατέχει το μεγαλύτερο μερίδιο στο **ΑΕΠ (10%)**. Η βιομηχανία ΤΠΕ συγκαταλέγεται μεταξύ των τεσσάρων κορυφαίων εξαγωγικών τομέων, μαζί με τον χάλυβα, τα αυτοκίνητα και τη γεωργία. Σύμφωνα με τον Σέρβο πρόεδρο, Αλεξαντάρ Βούτσιτς, ο σερβικός τομέας πληροφορικής πραγματοποίησε εξαγωγές αξίας, σχεδόν, 600 εκατ. ευρώ τους πρώτους τρεις μήνες του 2022. Ως μέτρο σύγκρισης, στην αρχή της διαδικασίας ψηφιοποίησης, πριν από τρία – τέσσερα χρόνια, οι ετήσιες εξαγωγές του κλάδου ανέρχονταν σε περίπου 500 εκατ. Ευρώ.

Οι σημαντικότεροι εργοδότες σε αυτόν τον τομέα περιλαμβάνουν επώνυμες **εταιρείες** των ΗΠΑ ή θυγατρικές τους. Οι δε σερβικές εταιρείες τεχνολογίας παράγουν λογισμικό για τομείς που κυμαίνονται από τη γεωργία έως την ιατρική, καθώς και εφαρμογές μεταφοράς φορτηγών και “cloud” τύπου “Uber”, διαδικτυακά παιχνίδια ή δοκιμές. Διαχειρίζονται, επίσης, τηλεφωνικά κέντρα και γραμμές βοήθειας πελατών, από χαμηλής ειδίκευσης έως και πολύ υψηλής τεχνολογίας. Η **ζήτηση για επαγγελματίες πληροφορικής** παρουσιάζει σταθερή, ανοδική τάση. Μέσα σε μόλις 12 μήνες αυξήθηκε περισσότερο από 30%. Ο **πόλεμος στην Ουκρανία** διεύρυνε περαιτέρω το χώρο, τόσο για απασχόληση όσο και για κέρδη. Αντί για τις προγραμματισμένες 120.000 θέσεις εργασίας, ο αριθμός των ειδικών πληροφορικής στη Σερβία θα ανέλθει σε 160.000 έως το τέλος του 2025. Η κατάρρευση του ουκρανικού τομέα Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών διατάραξε την αγορά εργασίας στην Ευρώπη. Ουκρανοί και Ρώσοι ειδικοί μετακινούνται σε χώρες της Ευρωπαϊκής ηπείρου, μεταξύ των οποίων και στη Σερβία, λόγω παύσης εργασιών ξένων εταιρειών στις δύο αντίστοιχες δικές

⁴⁴ Περισσότερες πληροφορίες για τον κλάδο αυτό μπορούν να αναζητηθούν στην έρευνα “Ο τομέας τεχνολογίας και νεοφυών εταιρειών στη Σερβία, Γραφείο Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων, Πρεσβεία της Ελλάδος στο Βελιγράδι, 2020, σελ 14
⁴⁵ <https://serbia-business.eu/serbia-it-exports-are-up-30-percent-in-2021/?pdf=28567>

τους χώρες.⁴⁶ Η άφιξη Ουκρανών και Ρώσων καλύπτει εν μέρει τις ανάγκες του τεχνολογικού τομέα της Σερβίας αφού αυτός αναμένεται να συνεχίσει να αναπτύσσεται περισσότερο από 20% ετησίως, με συνέπεια ο αριθμός των ειδικευμένων μηχανικών (κλπ) να μην επαρκεί. Η χώρα χρειάζεται τουλάχιστον 15.000 περισσότερους μηχανικούς πληροφορικής για να καλύψει την αυξανόμενη ζήτηση. Προς αντιμετώπιση του προβλήματος, η κυβέρνηση διέθεσε 65 εκατ. ευρώ για επιστημονικά και τεχνολογικά κέντρα και 70 εκατ. ευρώ σε νέους υπολογιστές ή βελτιωμένες συνδέσεις στο διαδίκτυο στα σχολεία. Επίσης, τα μαθήματα προγραμματισμού-λογισμικού είναι πλέον υποχρεωτικά ακόμη και στα δημοτικά σχολεία.

Η σκηνή των **startup** κερδίζει την προσοχή, με πολλές σερβικές εταιρείες να μετεγκαταθίστανται επιτυχώς στη Δυτική Ευρώπη ή να εξαγοράζονται από ξένες εταιρείες. Μεταξύ των πιο επιτυχημένων είναι η **Nordeus**, κατασκευαστής του παιχνιδιού «Top Eleven Football Manager» με έδρα το Βελιγράδι, η σερβική **Strawberry Energy**, μια startup που παράγει “έξυπνους” πάγκους που λειτουργούν με ηλιακή ενέργεια, παρέχοντας πρόσβαση Wi-Fi, εγκαταστάσεις φόρτισης κινητών τηλεφώνων και υπηρεσίες πληροφόρησης σε δημόσιους χώρους κ.ά. Η Σερβία είναι ελκυστική στον τεχνολογικό χώρο λόγω του χαμηλού κόστους, καταρτισμένου, εργατικού δυναμικού της, με δεξιότητες στην αγγλική γλώσσα και τεχνολογία, καθώς και με τα επενδυτικά της κίνητρα έως (πχ επιδότηση ύψους 10.000 ευρώ ανά εργαζόμενο). Μεγάλες εταιρείες όπως η **Microsoft**, η **IBM**, η **Intel**, η **NCR** και η **Seven Bridges**, είτε έχουν ιδρύσει κέντρα ανάπτυξης και πανεπιστημιούπολεις στη Σερβία είτε έχουν αναθέσει εργασία σε τοπικές εταιρείες, προσφέροντας μισθούς τρεις φορές υψηλότερους από τον μέσο μηνιαίο μισθό της χώρας, αλλά ακόμα χαμηλότερους από αυτούς που προσφέρονται στις χώρες της ΕΕ.

Η σερβική κυβέρνηση υιοθέτησε, επίσης, μια **στρατηγική ανάπτυξης οικοσυστημάτων startup έως το 2025**, η οποία στοχεύει στην ανάπτυξη περίπου 800-1.200 startups, κατά το διάστημα αυτό. Η στρατηγική αυτή είναι αποτέλεσμα της πρωτοβουλίας της Πρωθυπουργού, κας Ana Brnabic σε συνεργασία με τον φορέα **"Digital Serbia Initiative"**. Η ομάδα εργασίας που προετοίμασε τη στρατηγική, απαρτίζεται από μέλη του σερβικού οικοσυστήματος startup και εκπροσώπους κρατικών αρχών⁴⁷. Η σερβική κυβέρνηση εξετάζει, επίσης, την εφαρμογή τεχνολογίας blockchain στην υγειονομική περίθαλψη, τον πολεοδομικό σχεδιασμό και άλλους τομείς. Επιπροσθέτως, υιοθετήθηκαν **φορολογικά κίνητρα** για τις νεοφυείς επιχειρήσεις τεχνολογίας. Ο φορολογικός συντελεστής είναι μόνο 3% (το μισό του κανονικού εταιρικού φόρου).⁴⁸ Σημειώνεται, τέλος, ότι στην Έκθεση Startup Genome των ΗΠΑ για το 2020, **το Βελιγράδι και το Νόβι Σαντ** κατατάχθηκαν μαζί στις **10 πρώτες θέσεις του Αναδυόμενου Οικοσυστήματος** ενώ η Σερβία περιελήφθηκε στην πρώτη πεντάδα στον κόσμο για **προγραμματιστές blockchain**.

Η σερβική κυβέρνηση προβαίνει στις **απαραίτητες επενδύσεις για την ψηφιοποίηση** κάθε τομέα ως προς τις ψηφιακές υποδομές της χώρας. Το 2017, ιδρύθηκε το **Γραφείο Πληροφορικής και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης** για να συγκεντρώσει τους διοικητικούς φορείς, την υποδομή επικοινωνίας και τους κυβερνητικούς ιστότοπους σε μια ψηφιακή δομή. Το Γραφείο συντονίζει, επίσης, τις εργασίες του Εθνικού Κέντρου για την Ασφάλεια Συστημάτων ΤΠΕ (εθνικό **CERT**). Τον Δεκέμβριο του 2018, το “Office for IT and eGov” δημιούργησε την Εθνική Πύλη Ανοικτών Δεδομένων, ήτοι μια κεντρική πύλη για κυβερνητικά

⁴⁶ <https://serbia-business.eu/sector-of-information-and-communication-technologies-in-our-country-has-been-growing-the-fastest-in-recent-years/?pdf=29687>

⁴⁷ Βλ.Ενημ.Δελτίο Δεκ.21

⁴⁸ <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/serbia-information-and-communications-technology-market>

δεδομένα/πληροφορίες διαθέσιμες στο κοινό, που συνδέεται απευθείας με την Πύλη Ανοικτών Δεδομένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το έργο υλοποιείται σε συνεργασία με το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών στη Σερβία (UNDP), την Παγκόσμια Τράπεζα, το Ταμείο Χρηστής Διακυβέρνησης του Ηνωμένου Βασιλείου (GGF) και τη Σουηδική Υπηρεσία Διεθνούς Αναπτυξιακής Συνεργασίας (SIDA).

Η δε Εθνική Ένωση Τοπικών Αρχών προωθεί την **ανάπτυξη έξυπνων πόλεων και υποδομών**. Στο Βελιγράδι, όπως και σε ορισμένες άλλες μεγάλες πόλεις, ενσωματώθηκε η σύγχρονη τεχνολογία για την παροχή βασικών υπηρεσιών, όπως πληρωμή μέσω κινητού για στάθμευση, πληροφορίες λεωφορείων μέσω συστημάτων GPS, Wi-Fi στα δημόσια μέσα μεταφοράς του Βελιγραδίου κλπ.

Επιπλέον η κυβέρνηση της Σερβίας συγκρότησε **ομάδα εργασίας για την επεξεργασία της στρατηγικής** της και την ανάπτυξη της **τεχνητής νοημοσύνης** για την περίοδο **2020-2025**. Κύριος στόχος της είναι η παροχή μιας "πλατφόρμας" τεχνητής νοημοσύνης στην υποδομή της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης που θα συμβάλει στην αποτελεσματικότερη ανάπτυξη των **έξυπνων πόλεων και δήμων**. Για το σκοπό αυτό, η σερβική Κυβέρνηση έχει δημιουργήσει κρατικό **κέντρο δεδομένων στο Kragujevac** (επεξεργασία και ανάλυση μεγάλου όγκου δεδομένων) και την ενσωμάτωσή του, με άλλα κρατικά δίκτυα συλλογής, στο πλαίσιο των έξυπνων πόλεων και δήμων.⁴⁹

Από το 2020 ξεκίνησε το σχέδιο δράσης για την ανάπτυξη της **τεχνητής νοημοσύνης (AI)**, περιόδου 2020-2022, το οποίο, προβλέπει, μεταξύ άλλων, την ίδρυση του Ινστιτούτου Τεχνητής Νοημοσύνης. Το Ινστιτούτο θα χρηματοδοτείται, κυρίως, από τον κρατικό προϋπολογισμό, αλλά επίσης από ιδιωτικές εταιρείες ή και διεθνείς οργανισμούς. Εκτός από τα επιστημονικά ερευνητικά έργα, το ινστιτούτο θα είναι υπεύθυνο για την ανάλυση και παρακολούθηση του πεδίου της AI στη Σερβία και θα παρέχει γενική υποστήριξη στην προσαρμογή λύσεων AI για τη σερβική γλώσσα, μαζί με τον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Το Ινστιτούτο προβλέπεται να απασχολεί 50 ερευνητές σε δέκα τομεακά έργα και σε άλλα δέκα σε συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα έως το 2025⁵⁰.

Τον Σεπτέμβριο του 2021 ο Υπουργός Καινοτομίας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης, Νενάντ Πόποβιτς, εγκαινίασε το **Περιφερειακό Κέντρο Έξυπνης Καινοτομίας στην Βρνιατσκα Μπάνια**, στο οποίο η κυβέρνηση της Σερβίας επένδυσε 36 εκατ. RSD. Στα εγκαίνια του κέντρου, ο Πόποβιτς είπε ότι, τα προηγούμενα τέσσερα χρόνια, η Σερβία είχε επενδύσει πάνω από 110 εκατ. ευρώ σε υποδομές καινοτομίας και πρόσθεσε ότι η χώρα είχε 21 κέντρα "εκκίνησης καινοτομίας" επί του παρόντος. Επίσης τον Σεπτέμβριο του 2021, διεξήχθη η πρώτη σύνοδος του **Συμβουλίου για την ενθάρρυνση της ανάπτυξης της ψηφιακής οικονομίας**, της καινοτομίας, της επιχειρηματικότητας υψηλής τεχνολογίας και της ψηφιοποίησης. Το νέο όργανο αποτελεί συνέχεια του Συμβουλίου Πληροφορικής και Καινοτόμου Επιχειρηματικότητας, και το επίκεντρο των εργασιών του θα είναι η ψηφιοποίηση της οικονομίας. Στόχος της Κυβέρνησης και του εν λόγω Συμβουλίου, θα είναι η χρηματοδότηση για καινοτόμες εταιρείες, η ανάπτυξη ψηφιακών υποδομών, οι επενδύσεις **στην έρευνα και ανάπτυξη μέσω 35 έργων, αξίας 177,6 εκατ. Ευρώ**.

⁴⁹ Βλ. Ενημ.Δελτίο Μαρτ.22

⁵⁰ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 5/2020 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

Το 2020 ολοκληρώθηκε η κατασκευή του **Science -Tchnology Park Nis (STP Nis)**, που ξεκίνησε τον Νοέμβριο του 2018. Η αξία της επένδυσης είναι 12,5 εκατ. ευρώ. Μαζί με την επένδυση στην ίδρυση του Startup Center Nis, μέρος του STP Nis, και την κατασκευή της Πολυχρηστικής Εργαστηριακής Μονάδας της Σχολής Ηλεκτρονικών Μηχανικών, η συνολική επένδυση στην ανάπτυξη του οικοσυστήματος καινοτομίας υπερβαίνει 20 εκατ. ευρώ. Τα κεφάλαια διατέθηκαν από το δάνειο της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων. Τα πρώτα μέλη του STP είναι νεοσύστατες εταιρείες, ήδη “ηγέτες” στην αγορά. Μερικά από αυτά είναι το Κέντρο Έρευνας-Ανάπτυξης Sentronis⁵¹, το Webelix⁵² και το στούντιο παιχνιδιών Sozap⁵³.

Δ. Ενεργειακός Κλάδος-Περιβάλλον

Πριν από την έναρξη του ρωσο-ουκρανικού πολέμου (Φεβρουάριος 2022) και την επιδείνωση της διεθνούς ενεργειακής (κλπ) κρίσης, ο ενεργειακός τομέας όλων των χωρών αντιμετωπίζει μια πρόκληση προσαρμογής του κλάδου σε νέες πρακτικές και τεχνολογίες, με σκοπό την σταθερή μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα. Η διαδικασία αυτή, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της ΕΕ, θα έπρεπε να έχει ολοκληρωθεί έως το έτος 2050. Συνεπώς οι περισσότερες χώρες, μεταξύ των οποίων και αυτές των Δυτικών Βαλκανίων, συμπεριλαμβανομένης της Σερβίας, κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου θα μπορούσαν να χρησιμοποιούν ορυκτά καύσιμα, αλλά θα βασίζονταν περισσότερο σε ΑΠΕ. Όμως η συνεχώς επιδεινούμενη διεθνής ενεργειακή κρίση κατά την διάρκεια του 2022, “ανέβαλε” τις ανωτέρω ενεργειακές πολιτικές.

Ο τομέας της ενέργειας είναι ένας από τους μεγαλύτερους και σημαντικότερους τομείς για την οικονομία της Σερβίας αφού διαθέτει σε αφθονία **άνθρακα**, μη αμελητέα αποθέματα **πετρελαίου** και **φυσικού αερίου** (βλ. κατωτέρω). Υπάρχουν, επίσης, μεγάλες δυνατότητες, όσον αφορά **τη βιομάζα, την αιολική, την ηλιακή, τα υδροθερμική (αποθηκευμένη θερμότητα σε ύδωρ) και γεωθερμική ενέργεια** κλπ., ενώ πραγματοποιούνται σημαντικές επενδύσεις και στον τομέα αυτό.

Η Σερβία είναι **καθαρός εξαγωγέας ηλεκτρικής ενέργειας και εισαγωγέας βασικών καυσίμων** (όπως πετρέλαιο και φυσικό αέριο). Το μεγαλύτερο μέρος της ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται προέρχεται από θερμοηλεκτρικούς σταθμούς (72,7% του συνόλου της ηλεκτρικής ενέργειας) και σε μικρότερο βαθμό από υδροηλεκτρικούς σταθμούς (27,3%). Υπάρχουν 6 σταθμοί θερμικής ισχύος που λειτουργούν με λιγνίτη, με εγκατεστημένη ισχύ 3.936 MW (πχ στο Obrenovac, οι 1.502 MW-Nikola Tesla 1 και 1.160 MW-Nikola Tesla 2). Η συνολική εγκατεστημένη ισχύς των 9 υδροηλεκτρικών σταθμών είναι 2.831 MW, εκ των οποίων η μεγαλύτερη είναι του Djerdap 1 με ισχύ 1.026 MW. Εκτός από αυτό, υπάρχουν μονάδες θερμικής ενέργειας που λειτουργούν με αέριο, συνολικής εγκατεστημένης ισχύος 353 MW.

Η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας συγκεντρώνεται στην **Elektroprivreda Srbije (EPS)**, τη δημόσια εταιρεία ηλεκτρικής ενέργειας. Στις 29 Δεκεμβρίου 2020, υπεγράφη η συμφωνία για τη μεταβίβαση των ιδρυτικών δικαιωμάτων της EPS επί του Διαχειριστή Συστήματος

⁵¹ αναπτύσσει και παράγει όργανα υψηλής τεχνολογίας για τη μέτρηση μαγνητικών πεδίων και ηλεκτρικών ρευμάτων, και τα οποία είναι γνωστά για την παραγωγή του καλύτερου 3D Teslameter στον κόσμο

⁵² κλάδος τυχερών παιχνιδιών - υποστηρίζεται από την Google μέσω του προγράμματος επιταχυντή ως μία από τις 10 εταιρείες από την Ευρώπη

⁵³ του οποίου το παιχνίδι κινητού τηλεφώνου Armed Heist έχει πάνω από 10 εκατομμύρια ενεργούς παίκτες παγκοσμίως

Διανομής «EPS Distribucija» στην Κυβέρνηση της Σερβίας, μεταξύ της Υπουργού Μεταλλείων και Ενέργειας κας Zorana Mihajlovic, και του Διευθυντή της EPS κ. Milorad Grcic.

Από τα μεγαλύτερα ενεργειακά έργα αποτελεί ο **διαβαλκανικός διάδρομος μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας στη Σερβία**, ο οποίος αποτελεί μέρος της διασύνδεσης μεταξύ Σερβίας, Μαυροβουνίου και Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, Ρουμανίας και Ιταλίας. Είναι ενταγμένο στα εμβληματικά έργα της ΕΕ που επιδοτεί τμήματα του συγκεκριμένου έργου, μέσω του επενδυτικού πλαισίου των Δυτ. Βαλκανίων. Το έργο συμβάλλει στην εκπλήρωση των υποχρεώσεων της Δημοκρατίας της Σερβίας σχετικά με το **υποχρεωτικό μερίδιο 27% των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας**. Η πρώτη “φάση” στη Σερβία ολοκληρώθηκε τον Δεκέμβριο του 2017. Το συνολικό μήκος των εναέριων γραμμών ισχύος 400 kV στην εν λόγω “φάση” του έργου, ανέρχεται περίπου σε 350 km, εκ των οποίων τα 300 km αποτελούν εναέριες γραμμές διπλού κυκλώματος. Ο σερβικός διαχειριστής συστήματος μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας Elektromreža Srbije (EMS) και η κοινοπραξία αποτελούμενη από την Energotehnika Južna Bačka, Elektromontaža Kraljevo και Elnos BL, σύναψαν συμβόλαιο (2020) 6,5 εκατ. ευρώ για τις εργασίες της δεύτερης “φάσης” του Trans-Balkan Electricity Corridor στη Σερβία. Η εν λόγω επένδυση εκτιμάται σε 29,6 εκατ. ευρώ και χρηματοδοτείται από δάνειο 15 εκατ. ευρώ που εξασφαλίστηκε από τη **Γερμανική Τράπεζα Ανάπτυξης (KfW)**, επιχορήγηση 6,5 εκατ. ευρώ από το επενδυτικό πλαίσιο των Δυτικών Βαλκανίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από ιδίους πόρους του EMS. **Στις 22.2.2021** υπεγράφη ανάμεσα στη Σερβική Κυβέρνηση και τη Γερμανική Τράπεζα Ανάπτυξης (KfW) συμφωνία για τη χορήγηση 12,5 εκατ. ευρώ ως επενδυτικά κεφάλαια για το έργο από το Obrenovac στην Bajina Basta)⁵⁴.

Σύμφωνα με δηλώσεις της Υπουργού Ενέργειας της Σερβίας, κας Mihajlovic, οι επενδύσεις στο δίκτυο διανομής ηλεκτρικής ενέργειας χαμηλής τάσης θα ξεπεράσουν τα επόμενα χρόνια τα 500 εκατ. ευρώ, καθώς η αναβάθμιση του συστήματος διανομής ενέργειας είναι αναγκαία για να διασφαλισθεί η απρόσκοπτη και αξιόπιστη προμήθεια ενέργειας σε ολόκληρη την επικράτεια της χώρας. Σύμφωνα με την ίδια, έως τώρα οι σχετικές απώλειες στο δίκτυο ανέρχονται σε περίπου 200 εκατ. ευρώ ετησίως.⁵⁵

Όπως αναφέρθηκε στο υπο-Κεφάλαιο της Σερβικής Μεταλλευτικής Βιομηχανίας (κλπ), η Σερβία διαθέτει αφθονία **άνθρακα**, όπως και μη αμελητέα αποθέματα **πετρελαίου** αλλά και **φυσικού αερίου**. Τα αποδεδειγμένα αποθέματα της Σερβίας ύψους 5,5 δις τόνων **λιγνίτη**, είναι τα πέμπτα μεγαλύτερα παγκοσμίως (δεύτερα στην Ευρώπη, μετά τη Γερμανία). Ο άνθρακας βρίσκεται σε δύο μεγάλες γεωλογικές αποθέσεις: Kolubara (4 δις τόνοι κοιτασμάτων) και Kostolac (1,5 δις τόνοι). Οι πόροι **πετρελαίου και φυσικού αερίου** της Σερβίας δεν συγκρίνονται, φυσικά, με τα μεγάλα διεθνή κοιτάσματα. Όμως εξαιρουμένων αυτών της Ρουμανίας, πρόκειται για τους σημαντικότερους πόρους στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας, καθώς και στα Βαλκάνια (77,4 εκατ. τόνοι ισοδύναμου πετρελαίου και 48,1 δις κυβικά μέτρα αντίστοιχα). Σχεδόν το 90% του ανακαλυφθέντος πετρελαίου και φυσικού αερίου βρίσκεται στο Banat και στη λεκάνη Pannonian. Η τρέχουσα παραγωγή πετρελαίου στη Σερβία ανέρχεται σε πάνω από 1,1 εκατ. τόνους ισοδύναμου πετρελαίου και ικανοποιεί περίπου το 43% των αναγκών της χώρας, ενώ το υπόλοιπο εισάγεται. Η εθνική εταιρεία καυσίμων, Naftna Industrija Srbije (NIS), εξαγοράστηκε το 2008 από την Gazprom Neft. Το διυλιστήριο της εταιρείας στο Pancevo (χωρητικότητας 4,8 εκατ. τόνων) είναι ένα από τα πιο σύγχρονα διυλιστήρια πετρελαίου στην Ευρώπη. Διαχειρίζεται επίσης δίκτυο 334 πρατηρίων καυσίμων στη Σερβία (74% της εγχώριας αγοράς) και επιπλέον 36 πρατηρίων στη Βοσνία-

⁵⁴ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 2/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

⁵⁵ Βλ. Ενημ. Δελτίο Ιαν.22

Ερζεγοβίνη, 31 στη Βουλγαρία και 28 στη Ρουμανία. Υπάρχουν 155 χιλιόμετρα αγωγών αργού πετρελαίου που συνδέουν τα διυλιστήρια Pancevo και Novi Sad ως μέρος του διακρατικού αγωγού πετρελαίου Adria. Σύμφωνα με την NIS (Naftna Industrija Srbije - Petroleum Industry of Serbia), από το 2009 έχουν επενδυθεί πάνω από 800 εκατ. ευρώ στον εκσυγχρονισμό του διυλιστηρίου πετρελαίου στο Pancevo, και πλέον αποτελεί μία από τις πιο σύγχρονες μονάδες στην περιοχή. Επιπλέον επενδύθηκαν άνω των 300 εκατ. ευρώ στη μονάδα «βαθιάς επεξεργασίας» («Deep Processing»), που αποτελεί σημαντική επένδυση όχι μόνο για τη Σερβία, αλλά και για ολόκληρη την περιοχή, αποφέροντας σημαντικά οφέλη για τις επιχειρήσεις και το περιβάλλον. Μετά την έναρξη λειτουργίας της νέας εγκατάστασης, δίνεται η δυνατότητα παραγωγής μεγαλύτερων ποσοτήτων, καλύτερης ποιότητας καυσίμων, καθώς και ενός νέου προϊόντος - του οπτάνθρακα, που διαφορετικά θα εισαγόταν στη Σερβία.

Η Σερβία αποτελεί μια από τις ελάχιστες ευρωπαϊκές **χώρες με μη αναπτυγμένο δίκτυο φυσικού αερίου**. Δεδομένου ότι δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία, σύμφωνα με ορισμένες αξιολογήσεις, το ποσοστό των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων που συνδέονται στο δίκτυο φυσικού αερίου υπολογίζεται σε 10-15%, με ετήσια κατανάλωση περίπου 2,5 δις κ.μ. Η Σερβία **εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από ξένες πηγές φυσικού αερίου**. Έχει θέσει δε τη βιομηχανία πετρελαίου-φυσικού αερίου, τους αγωγούς φυσικού αερίου, τους πετρελαιοαγωγούς, τις πηγές και τα αποθέματα πετρελαίου (με πρόσοδο εκμετάλλευσης στο 3%) και φυσικού αερίου υπό τον έλεγχο της ρωσικής Gazprom. Μόνο το 17% φυσικού αερίου προέρχεται από την εγχώρια παραγωγή (άνω των 491 εκατ. κυβικών μέτρων) ενώ το υπόλοιπο εισάγεται, κυρίως από τη Ρωσία (μέσω αγωγών φυσικού αερίου που, τουλάχιστον έως τον Φεβρ. 2022, διέρχονταν από την Ουκρανία και την Ουγγαρία). Η Srbijagas, δημόσια εταιρεία, λειτουργεί το σύστημα μεταφοράς φυσικού αερίου που περιλαμβάνει 3.177 χιλιόμετρα κορμών και περιφερειακών αγωγών φυσικού αερίου και 450 εκατομμύρια κυβικά μέτρα υπόγειου χώρου αποθήκευσης φυσικού αερίου στο Banatski Dvor.

Το έτος 2019, οι ηγέτες της Ρωσίας, της Τουρκίας, της Βουλγαρίας και της Σερβίας **εγκαινίασαν τον αγωγό TurkStream** που σχεδιάστηκε να μεταφέρει ρωσικό φυσικό αέριο στην Ευρώπη μέσω της Μαύρης Θάλασσας. Ο αγωγός TurkStream εκτείνεται σε 930 χλμ. για μεταφορά περίπου 3 δις κυβικά μέτρα φυσικού αερίου (Gazprom), ετησίως, στη Βουλγαρία. Ο αγωγός αντικαθιστά την προηγούμενη διαδρομή μέσω της Ουκρανίας και της Ρουμανίας, ενώ εκτείνεται από τη Βουλγαρία, στη Σερβία και την Ουγγαρία. Την 1η Ιανουαρίου 2021, εγκαινιάστηκε το σερβικό τμήμα **του αγωγού φυσικού αερίου επ' ονόματι «Balkan Stream»**. -μήκους 403χλμ από το Zajecar (σύνορα με τη Βουλγαρία) έως το Horgoš (σύνορα με Ουγγαρία)-. Η Σερβία θα χρεώνει φόρο διαμετακόμισης και τα έσοδα θα συμβάλλουν στην κάλυψη των εξόδων της κατασκευής του αγωγού. Σημειώνεται ότι ο «Balkan Stream» αποτελεί την διακλάδωση του «Turkish Stream», η οποία διασχίζει τη Βουλγαρία, τη Σερβία και την Ουγγαρία. Πριν την αποπεράτωση του έργου αυτού, η Σερβία λάμβανε φυσικό αέριο μόνο μέσω της Ουκρανίας⁵⁶.

Επιπλέον, στις 16 Μαρτίου 2021, οι εταιρείες Srbijagas και Gas-Res υπέγραψαν **Συμφωνία για την κατασκευή διασυνδετήριου αγωγού φυσικού αερίου μεταξύ της Σερβίας και της Σερβικής Δημοκρατίας της Βοσνίας** και ειδικότερα τον αγωγό Balkan Stream. Σύμφωνα με τη σερβική κρατική εταιρεία Srbijagas, ο αγωγός θα εκτείνεται σε 90 χιλιόμετρα

⁵⁶ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 1/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

στη Σερβία και 320 χιλιόμετρα στη Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας, ενώ η προγραμματισμένη χωρητικότητα ανέρχεται σε 1,2 δις κυβικά μέτρα φ.α. ετησίως.⁵⁷

Το Υπουργείο Μεταλλείων και Ενέργειας της Σερβίας και η ρωσική εταιρεία φυσικού αερίου Gazprom, υπέγραψαν το 2019 συμφωνία για **την κατασκευή σταθμών υδροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) στη Σερβία**. Τον Μάρτιο του 2019, η σερβική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι εξετάζει την κατασκευή τεσσάρων εργοστασίων που τροφοδοτούνται με LNG στο Κράγκουγιεβατς, το Νις, το Βελιγράδι και το Νόβι Σαντ, καθώς και στη δυτική Σερβία.

Από τα σημαντικότερα έργα την περίοδο αυτή είναι αυτό του **αγωγού φυσικού αερίου με τη Βουλγαρία**⁵⁸. Η προβλεπόμενη χωρητικότητα του αγωγού φυσικού αερίου Nis-Dimitrovgrad ανέρχεται σε 1,8 δις κυβικά μέτρα ετησίως και το συνολικό μήκος της διασύνδεσης μέσω της Σερβίας είναι 109 χιλιόμετρα. Η κατασκευή του αγωγού αποτελεί το πρώτο βήμα προς τη **διαφοροποίηση**, όχι μόνο των διαδρομών φυσικού αερίου, αλλά και της δυνατότητας λήψης **φυσικού αερίου από άλλες πηγές**. Δηλαδή να πραγματοποιείται προμήθεια φυσικού αερίου από το Αζερμπαϊτζάν, αλλά και τον τερματικό σταθμό ΥΦΑ (LNG) στην Ελλάδα, όπως και τον μελλοντικό αγωγό φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου (EASTMED). Επιπλέον θα δημιουργήσει μεγαλύτερες δυνατότητες σύνδεσης εντός της περιοχής, κυρίως με το Μαυροβούνιο και τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, αλλά και την ανάπτυξη του δικτύου διανομής φυσικού αερίου στην κεντρική, ανατολική και νότια Σερβία. Ο αγωγός φυσικού αερίου αναμένεται να τεθεί σε λειτουργία το 2023. Η συνολική αξία του έργου, σύμφωνα με την εκτίμηση της ΕΤΕπ, ανέρχεται σε 85,5 εκ. ευρώ, εκ των οποίων η ΕΤΕπ κατέβαλε τα 25 εκατ. υπό μορφή δανείου, 49,6 εκατ. προέρχονται από επιχορηγήσεις μέσω του ευρωπαϊκού προγράμματος IPA, ενώ το υπόλοιπο ποσό θα καλυφθεί από τον προϋπολογισμό της Σερβίας, καθώς και από ίδια κεφάλαια της Δημόσιας Επιχείρησης Srbijagas. Σημειώνεται ότι η Βουλγαρία τον Ιανουάριο του 2020 ανακοίνωσε την έναρξη κατασκευής του βουλγαρικού τμήματος του αγωγού φυσικού αερίου ενώ ο αναθέτων φορέας είναι η Bulgartransgaz.)⁵⁹.

Την Τρίτη 1 Φεβρουαρίου **2022** ξεκίνησαν οι κατασκευαστικές εργασίες στο σερβικό τμήμα της **διασύνδεσης φυσικού αερίου μήκους 171 km που θα συνδέει τη Νις (Σερβία) και τη Σόφια (Βουλγαρία)**, ενισχύοντας έτσι την **περιφερειακή ενεργειακή ασφάλεια**. Η ολοκλήρωση της κατασκευής του αγωγού έχει προγραμματιστεί για το 4ο τρίμηνο του 2023. Με την προβλεπόμενη δυναμικότητά του, ο εν λόγω αγωγός φυσικού αερίου θα παράσχει πρόσθετη αύξηση 80% της χωρητικότητας σε σχέση με τις τρέχουσες ετήσιες ανάγκες της Σερβίας σε φυσικό αέριο (περίπου 2,4 bcm/έτος). Ο αγωγός αυτός θα αυξήσει σε μεγάλο βαθμό τη συνολική ασφάλεια του εφοδιασμού με φυσικό αέριο, συμβάλλοντας και στον στόχο της καθαρότερης ενέργειας. Η διασύνδεση φυσικού αερίου Σερβίας-Βουλγαρίας έχει προσδιοριστεί στο Οικονομικό και Επενδυτικό Σχέδιο της ΕΕ για τα Δυτικά Βαλκάνια ως ένα από τα εμβληματικά έργα, που ενθαρρύνει τη μετάβαση από τον άνθρακα σε πιο βιώσιμη και πράσινη παραγωγή ενέργειας. Μετά την έναρξη του ουκρανο-ρωσικού πολέμου (Φεβρ. 2022), ο ανωτέρω αγωγός αποκτά ιδιαίτερη στρατηγική αξία.

Σε ό,τι αφορά τις **ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ)**, ο προαναφερθείς πόλεμος και διεθνής ενεργειακή κρίση, τις έθεσε σε "ανάμονη" ως προς τις προθεσμίες υλοποίησης των σχετικών στόχων. Υπενθυμίζεται ότι σύμφωνα με την Γραμματεία της Ενεργειακής Κοινότητας, οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων στη σύνοδο κορυφής της Σόφιας τον Νοέμβριο του 2020, στο πλαίσιο της "Διαδικασίας του Βερολίνου", υποχρεώθηκαν να ακολουθήσουν το

⁵⁷ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 3/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

⁵⁸ Στις 11.1, προκηρύχθηκε η δημόσια πρόσκληση για την επιλογή του επιβλέποντα για το έργο διασύνδεσης φυσικού αερίου Σερβίας-Βουλγαρίας

⁵⁹ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 1/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

ευρωπαϊκό σχέδιο για απαλλαγή από τον άνθρακα έως το 2050. Δηλαδή οφείλουν να εφαρμόζουν, αρχικά, πληρωμές για τις εκπομπές άνθρακα βάσει του Συστήματος Εμπορίας Εκπομπών και στη συνέχεια, να καταργήσουν σταδιακά τις επιδοτήσεις άνθρακα. Οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων υπέγραψαν τη Διακήρυξη της Σόφιας σχετικά με την Πράσινη Ατζέντα για τα Δυτικά Βαλκάνια, για ανάληψη σειράς ενεργειών προς την κατεύθυνση αυτή. Η υπουργός εξόρυξης και ενέργειας, Zorana Mihajlović, δήλωνε τον Απρίλιο του 2021 ότι το όραμα της Σερβίας θα ήταν να είχε τουλάχιστον το 40% της παραγόμενης ενέργειας από ΑΠΕ έως το 2040. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat για το 2020, το μερίδιο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ) στη συνολική παραγωγή ενέργειας στη Σερβία, ανήλθε στο 26,3%, που είναι πολύ κοντά στον στόχο του 27%. Το μερίδιο των ΑΠΕ στην κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας ήταν σχεδόν το ένα τρίτο – 30,7%, ενώ το μερίδιο αυτό το 2019 ανήλθε σε 28,7% και προέρχεται κυρίως από ανανεώσιμες πηγές από υδροηλεκτρικούς σταθμούς, ακολουθούμενο από τις αιολικές εγκαταστάσεις.⁶⁰

Το 2021 αποτέλεσε σημείο καμπής στην ενεργειακή πολιτική της Σερβίας **ως προς τα αιολικά και ηλιακά ενεργειακά έργα**, μετά την υπογραφή της Διακήρυξης της Σόφιας και την έγκριση των σχετικών νομοθετημάτων. Όσον αφορά τη νομοθεσία, το σερβικό Κοινοβούλιο υπερψήφισε στις **19 Μαρτίου 2021 τον Νόμο για την Κλιματική Αλλαγή**. Σύμφωνα με την Υπουργό Περιβαλλοντικής Προστασίας, κα Βυιονιέ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε το νόμο για το κλίμα, ως μία από τις προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας. Μεταξύ άλλων, ο νόμος αυτός ρυθμίζει τη δημιουργία ενός συστήματος αναφοράς προς τη διεθνή κοινότητα, και ειδικότερα τη Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή - UNFCCC (Συμφωνία του Παρισιού), ενώ υποχρεώνει την Σερβία να συνεργαστεί με άλλα θεσμικά όργανα στο πλαίσιο της στρατηγικής ανάπτυξης με χαμηλές εκπομπές αερίων θερμοκηπίου⁶¹. Επίσης, **το Κοινοβούλιο της Σερβίας υπερψήφισε τον Απρίλιο 2021 τέσσερα νομοσχέδια**. Ειδικότερα, ψηφίστηκαν οι Νόμοι για τις **εξορύξεις και τις γεωλογικές έρευνες, την Ενέργεια, την ενεργειακή απόδοση και την ορθολογική χρήση της ενέργειας, καθώς και τις ΑΠΕ**. Επιπλέον, ένα από τα υποστηρικτικά διατάγματα θα καθορίσει το μοντέλο για τις **δημοπρασίες ανανεώσιμης ενέργειας**⁶². Η νομοθεσία αυτή αναμένεται να “ξεκλειδώσει” περισσότερα από 2 δις ευρώ σε **επενδύσεις σε αιολικά πάρκα**, κάτι που υπερβαίνει τις επενδύσεις όλων των άλλων ανανεώσιμων πηγών⁶³. Τέλος εγκρίθηκε το διάταγμα για τη **μίσθωση κρατικής γεωργικής γης για μη γεωργική χρήση**, το οποίο επιτρέπει στους τοπικούς δήμους να εκδώσουν δημόσιες προσκλήσεις για τη μίσθωση γης ως προς την εγκατάσταση μονάδων παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, αλλά και για τη διάθεση επικίνδυνων-επιβλαβών απορριμμάτων.

Σημειώνεται ότι η **Κυβέρνηση της Σερβίας ετοιμάζεται να πραγματοποιήσει τις πρώτες ηλεκτρονικές δημοπρασίες ανανεώσιμων πηγών ενέργειας**. Σύμφωνα με ανακοίνωση του Υπουργείου Ενέργειας, οι πρώτοι πλειστηριασμοί για τις ΑΠΕ, θα πραγματοποιηθούν το τρίτο τρίμηνο του 2022. Η έναρξη των πλειστηριασμών είχε αρχικά καθορισθεί για αρχές του 2022. Σύμφωνα με την σχετική ανακοίνωση, μέχρι το τέλος του έτους θα εγκριθούν και τα υπόλοιπα διατάγματα, τα οποία θα επιτρέψουν την πλήρη εφαρμογή του νέου Νόμου για τη χρήση των ΑΠΕ.⁶⁴ Βέβαια η παγκόσμια ενεργειακή κρίση (2022) ενδέχεται να αναθεωρήσει αρκετά παρεμφερή σχέδια.

⁶⁰ <https://www.ekapija.com/en/news/3518773/eurostat-263-of-energy-in-serbia-comes-from-renewable-sources>

⁶¹ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 3/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

⁶² Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 4/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

⁶³ Τα σημαντικότερα σημεία του νομοσχεδίου παρατίθενται στην κάτωθι ιστοσελίδα: <https://www.ekapija.com/en/news/3162565/numerous-new-features-in-regulations-regarding-res-and-energy-efficiency-in-serbia>

⁶⁴ Βλ. Ενημ. Δελτίο Μαΐου 2022

Επιπλέον, σύμφωνα με δηλώσεις της Υπουργού Ενέργειας, κας Zorana Mihajlovic, το Υπουργείο Ενέργειας της Σερβίας προετοίμασε **επενδυτικό σχέδιο** στον τομέα της ενέργειας και των ορυχείων, αξίας 10 δις ευρώ, το μεγαλύτερο μέρος του οποίου, αφορά την ηλεκτρική ενέργεια. Προτεραιότητες του σχεδίου θα είναι η κατασκευή υδροηλεκτρικών σταθμών, η μείωση των τιμών της ηλεκτρικής ενέργειας, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και η αναβάθμιση του δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας ⁶⁵.

Εκτός των ηλιακών και των αιολικών μονάδων, η Σερβία αναπτύσσει έργα αξιοποίησης της **υδροηλεκτρικής ενέργειας**, της **βιομάζας**, του **υδρογόνου** κ.ά.. Για παράδειγμα, το 2020 υπεγράφη Κοινή Δήλωση Σερβίας – Σερβικής Δημοκρατίας της Βοσνίας σχετικά με την υλοποίηση του έργου Gornja Drina, αξίας περίπου 520 εκατ. Ευρώ, το οποίο περιλαμβάνει την κατασκευή τριών εγκαταστάσεων υδροηλεκτρικής ενέργειας στο ανώτερο τμήμα του ποταμού Drina.

Πρόσφατα δε ανακοινώθηκε από τον Υφυπουργό Εξορύξεων και Ενέργειας, κ. Πιέ, ότι σχεδιάζεται η κατασκευή πλωτών εγκαταστάσεων στους ποταμούς Σάβα και Δούναβη, παραγωγής ενέργειας, με αξιοποίηση αιολικών, ηλιακών καθώς και **μονάδων υδρογόνου**⁶⁶.

Τέλος, ένας ανερχόμενος τομέας παραγωγής ενέργειας στη Σερβία είναι **αυτός της χρήσης βιομάζας**. Η βιομάζα παρουσιάζει τεράστιο ενεργειακό δυναμικό, λαμβάνοντας υπόψη ότι πχ το 2020, μετά την ολοκλήρωση γεωργικών εργασιών σε 3,47 εκατ. εκτάρια στη Σερβία, περισσότεροι από 12,5 εκατ. τόνοι βιομάζας παρέμειναν αχρησιμοποίητοι⁶⁷. Επιπλέον, λόγω των προσπαθειών της Σερβικής Ένωσης Βιοαερίου (SBA) και της υποστήριξης του Υπουργείου Ορυχείων και Ενέργειας, έχουν γίνει σημαντικά βήματα προς την ενίσχυση και τη σταθεροποίηση του τομέα του **βιοαερίου**. Ο σερβικός τομέας βιοαερίου σημείωσε σημαντική πρόοδο σε σύντομο χρονικό διάστημα, δημιουργώντας ευνοϊκό επιχειρηματικό περιβάλλον για τους επενδυτές. Το 2020 ξεκίνησε η διαδικασία κατασκευής σταθμού παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος βιοαερίου με εγκατεστημένη ισχύ 999 kW στο δήμο Secanj στη Βοϊβοδίνη⁶⁸. Επιπλέον, σε δώδεκα πόλεις (Priboj, Mionica, Despotovac, Loznica, Osecina, Svilajnac, Nova Varos, Arilje, Lebane, Kosjeric, Kladovo και Surdulica) σχεδιάζεται να στραφούν στην αξιοποίηση της βιομάζας, η οποία έχει το μεγαλύτερο δυναμικό στη Σερβία⁶⁹.

Περιβαλλοντικά Έργα –Εξοικονόμηση Ενέργειας

Σύμφωνα με μελέτη της Παγκόσμιας Τράπεζας για την **ατμοσφαιρική ρύπανση στο Βελιγράδι** και τη γύρω περιοχή (συμπεριλαμβανομένων των κοντινών πόλεων Smederevo και Pančevo), οι κύριες πηγές ατμοσφαιρικών ρύπων είναι η θέρμανση, οι οδικές μεταφορές και οι σταθμοί ηλεκτροπαραγωγής με άνθρακα. Οι εκπομπές PM2.5 ανέρχονται σε 27,4 μικρογραμμάρια, με τον ΠΟΥ να συνιστά να διατηρούνται σε επίπεδα κάτω των 10 μικρογραμμάτων. Το Βελιγράδι είναι η μόνη πόλη στην Ευρώπη που δεν διαθέτει **σύστημα επεξεργασίας λυμάτων**, ενώ κάθε χρόνο, 190 εκατ. κυβικά μέτρα αποβλήτων χύνονται στους ποταμούς Σάβα και Δούναβη, όγκος που αντιστοιχεί σε 60 χιλιάδες ολυμπιακές πισίνες.

⁶⁵ Βλ. Ενημερωτικά Δελτία Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 2 & 4/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

⁶⁶ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 5/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

⁶⁷ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 11/2020 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

⁶⁸ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 8/2020 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

⁶⁹ Περισσότερες πληροφορίες : <https://www.ekapija.com/en/retrospective/2019/7>

Σημειώνεται ότι, μόνο το 10% περίπου των λυμάτων στη Σερβία υφίσταται επεξεργασία, ενώ το 46% περίπου των νοικοκυριών συνδέεται με την αποχέτευση⁷⁰.

Η Σερβία σχεδιάζει να διαθέσει μέσω του **επενδυτικού σχεδίου Σερβία 2025**, περίπου ένα δις ευρώ στη μονάδα επεξεργασίας λυμάτων στο Βελιγράδι, στο Βέλικο Σέλο⁷¹. Επιπλέον, στις αρχές του 2020, η Κυβέρνηση της Σερβίας υπέγραψε με τον Διευθυντή του Γραφείου Αντιπροσωπείας της Μηχανικών της Κίνας (CMEC) στη Σερβία, και τον Διευθυντή του PUC "Water Supply and Sewerage", συμφωνία συνεργασίας για το σχέδιο συλλογής και επεξεργασίας λυμάτων στο κεντρικό αποχετευτικό δίκτυο του Δήμου Βελιγραδίου. Σύμφωνα με τον Αντιδήμαρχο Βελιγραδίου κ. Vesic, θα κατασκευαστούν συνολικά πέντε εργοστάσια επεξεργασίας λυμάτων στο Βελιγράδι και το αμέσως επόμενο, είναι η εγκατάσταση επεξεργασίας λυμάτων στην Batajnica, της οποίας η κατασκευή θα ξεκινήσει μετά το έργο στο Veliko Selo.⁷²

Επιπλέον, στα μέσα του 2020, το Υπουργείο Προστασίας του Περιβάλλοντος ανακοίνωσε ότι, από κοινού με τις τοπικές αυτοδιοικήσεις, προετοιμάζονται τα έργα για την κατασκευή 29 εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων και 11 για την κατασκευή δημοτικών εγκαταστάσεων επεξεργασίας αποβλήτων. Για τα έργα αυτά έχει διασφαλιστεί η οικονομική υποστήριξη ύψους 500 εκατ. ευρώ της Τράπεζας Ανάπτυξης του Συμβουλίου της Ευρώπης^{73,74}. Τον Φεβρουάριο του 2021, η Σερβία υπέγραψε συμφωνία ύψους 3,2 δις ευρώ με το CRBC (ChinaRoad and BridgeCorporation) της Κίνας για δεκάδες τοπικά έργα επεξεργασίας λυμάτων και χώρους υγειονομικής ταφής. Πρόκειται για την μεγαλύτερη προγραμματισμένη επένδυση στη χώρα και μέρος του σχεδίου Σερβίας 2020-2025. Οι σχετικές συμβάσεις "ανοίγουν το δρόμο" για την κατασκευή μονάδων επεξεργασίας λυμάτων και δικτύων αποχέτευσης σε 65 δημοτικές μονάδες, μέσω 73 έργων, μαζί με την αποκατάσταση ή την κατασκευή έξι περιφερειακών χώρων υγειονομικής ταφής.⁷⁵ Σύμφωνα με την Διευθύντρια της ΕΤΑΑ για τα Δυτικά Βαλκάνια, κα Zsuzsanna Hargitai, μετά τη Subotica, περισσότερες πόλεις στη Σερβία θα επενδύσουν στις υποδομές επεξεργασίας λυμάτων. Οι ΕΤΑΑ, ΕΕ και διμερείς δωρητές υποστηρίζουν τη μετάβαση της Σερβίας προς μια πράσινη οικονομία. Ο δήμος της Subotica σε συνεργασία με την ΕΤΑΑ, ολοκλήρωσαν ένα έργο αναβάθμισης του συστήματος επεξεργασίας λυμάτων, το οποίο υλοποιήθηκε με την οικονομική υποστήριξη της ΕΕ και του Επενδυτικού Πλαισίου για τα Δυτικά Βαλκάνια (WBIF).⁷⁶

Στα τέλη Φεβρουαρίου 2021, ο **Δήμος Βελιγραδίου** παρουσίασε τα Σχέδια Δράσης για μια Πράσινη Πόλη, όπως και για Βιώσιμο Κλίμα και Ενέργεια. Στα Σχέδια αυτά προβλέπονται περιβαλλοντικές επενδύσεις άνω των 5 δις ευρώ για τα επόμενα δέκα χρόνια. Σύμφωνα με τις δηλώσεις του Δημάρχου Βελιγραδίου, κ. Zoran Radojicic, περίπου 770 εκατ. ευρώ θα επενδυθούν σε έργα επεξεργασίας λυμάτων, 33 εκατ. ευρώ σε έργα ενεργειακής απόδοσης και 100 εκατ. για αναδάσωση και αύξηση του ποσοστού των πράσινων περιοχών στο Βελιγράδι σε 20%. Ο κύριος στόχος των ανωτέρω Σχεδίων Δράσης είναι η μείωση των εκπομπών αερίων

⁷⁰ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 3/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

⁷¹ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 1/2020 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

⁷² Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 5/2020 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

⁷³ Βλ. στην ιστοσελίδα λεπτομερή καταγραφή των σχεδιαζόμενων έργων στην ιστοσελίδα: <http://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/72337>

⁷⁴ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 11/2020 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/> Στο τέλος του έτους, το Υπουργείο Προστασίας Περιβάλλοντος της Σερβίας προκήρυξε το πρώτο διαγωνισμό σχετικά με την κατασκευή εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων σε 8 δήμους (Apatin, Backa Palanka, Pecinci, Priboj, Boljevac, Babusnica, Bela Palanka και Lapanovo)

⁷⁵ Η CRBC, που ελέγχεται από την China Communications Construction Co., δραστηριοποιείται σε έργα κατασκευής δρόμων και σιδηροδρόμων. Χτίζει επίσης αυτοκινητόδρομο στο Μαυροβούνιο. Σημειωτέον, το Βελιγράδι υπέγραψε συμφωνία συνεργασίας με την ChinaMachineryEngineering Corp. πριν από ένα χρόνο για την χρηματοδότηση της έρευνας και του σχεδιασμού ενός συστήματος συλλογής και επεξεργασίας λυμάτων. Σε ξεχωριστή συμφωνία, η πρωτεύουσα της Σερβίας εξουσιοδότησε την CMEC να ξεκινήσει τις προπαρασκευαστικές δραστηριότητες για το έργο, εκτιμώμενη συνολικά έως 771 εκατομμύρια ευρώ / 2/2021

⁷⁶ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 3/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

του θερμοκηπίου κατά 40% έως το 2030. Για τα έργα αυτά ο Δήμος Βελιγραδίου συνεργάζεται με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης⁷⁷.

Το Απρίλιο 2021, η Κυβέρνηση της Σερβίας ενέκρινε το Σχέδιο Δράσης 2022-2024 για την εφαρμογή του **Προγράμματος Διαχείρισης Αποβλήτων**. Το Πρόγραμμα προβλέπει περαιτέρω βελτιώσεις στο σύστημα διαχείρισης αστικών απορριμμάτων, μέσω της αύξησης της ανακύκλωσης, της μείωσης της απόρριψης βιοδιασπώμενων απορριμμάτων σε χώρους υγειονομικής ταφής, καθώς επίσης και την εφαρμογή ενός συστήματος βιώσιμης διαχείρισης επικίνδυνων και βιομηχανικών αποβλήτων. Το Σχέδιο Δράσης προωθεί, επίσης, «την αποτελεσματικότερη χρήση των πόρων, στοχεύει στην ανάπτυξη των ικανοτήτων των φορέων όσον αφορά τον τομέα διαχείρισης αποβλήτων και τέλος, προωθεί την εναρμόνιση της εγχώριας νομοθεσίας με το κεκτημένο της ΕΕ». Στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων για την ένταξη στην ΕΕ, μέσω του Κεφαλαίου 27, η χώρα ξεκίνησε τη διαδικασία θέσπισης συστήματος διαχείρισης απορριμμάτων και εναρμόνισής του με τους στόχους και το κεκτημένο της Ε.Ε. (βλ. "Έρευνα Αγοράς Διαχείρισης Αποβλήτων", Γραφείο Ο.Ε.Υ. Βελιγραδίου, 2022, <https://agora.mfa.gr/infocfiles-menu/infocfile/79361>).

Ως προς τα θέματα ενεργειακής απόδοσης ανακοινώθηκε ένα πρόγραμμα επιδοτήσεων για την **ενεργειακή αναβάθμιση των κτηρίων**, ύψους 4-5 δις ευρώ. Σύμφωνα με την Υπουργό Ενέργειας, αυτή τη στιγμή η Σερβία δαπανά περίπου τέσσερις φορές περισσότερη ενέργεια από τις γειτονικές χώρες και έξι φορές περισσότερη από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Σύμφωνα με εκτιμήσεις περίπου 300.000 κτίρια, ήτοι το 70%, στη Σερβία δεν έχουν επαρκή μόνωση και περίπου 1,5 εκατ. χρειάζονται επισκευές. Ως αποτέλεσμα, η ενέργεια που απαιτείται για τη θέρμανση των νοικοκυριών της Σερβίας είναι διπλάσια από τη μέση ενέργεια που απαιτείται στην ΕΕ, γεγονός που οδηγεί στην αύξηση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα. Τέλος, σημειώνεται ότι η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης και η Γερμανική Τράπεζα Ανάπτυξης KfW, υποστηρίζουν την Κυβέρνηση της Σερβίας στον καθορισμό ενός μοντέλου για την Αρχή Ενεργειακής Απόδοσης⁷⁸.

Προεδρία Σερβίας στην Ενεργειακή Κοινότητα

Η Υπουργός Ορυχείων και Ενέργειας της Σερβίας κα Ζόρανα Μιχάιλοβιτς, εξ ονόματος της Σερβίας, ανέλαβε στις 17.12.2020 την Προεδρία της Ενεργειακής Κοινότητας για το 2021. Επί του παρόντος, η Ενεργειακή Κοινότητα "αποτελείται" από εννέα συμβαλλόμενα μέρη - Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κόσσοβο, Βόρεια Μακεδονία, Μολδαβία, Μαυροβούνιο, Σερβία, Ουκρανία και Γεωργία (από το 2017). Η Ελλάδα συμμετέχει στα όργανα της Ενεργειακής Κοινότητας με το καθεστώς της «συμμετέχουσας χώρας» με δικαίωμα λόγου αλλά όχι ψήφου, καθώς καλύπτεται από την διαμορφωμένη κοινή θέση της Ε.Ε.

Το Υπουργικό Συμβούλιο, υπό την προεδρία της Δημοκρατίας της Σερβίας, ενέκρινε πέντε βασικές νομοθετικές πράξεις: (1) τη δέσμη («πακέτο») μέτρων για την Καθαρή Ενέργεια, (2) τη νέα οδηγία για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας 2018/2001, (3) τη νέα οδηγία για την ενεργειακή απόδοση 2018/2002, (4) τον Κανονισμό Διακυβέρνησης 2018/1999, (5) την Οδηγία για την ηλεκτρική ενέργεια 2019/944, όπως επίσης, τον Κανονισμό 2019/941 για την ετοιμότητα κινδύνου. Τέλος, το Συμβούλιο ενέκρινε τον Κανονισμό 2017/1938 για την

⁷⁷ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 2/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

⁷⁸ Βλ. Ενημερωτικά Δελτία Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 3-4-5/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

ασφάλεια του εφοδιασμού με φυσικό αέριο, και τον οδικό χάρτη για την απαλλαγή από τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα για τα συμβαλλόμενα μέρη της Ενεργειακής Κοινότητας⁷⁹.

Ε. Υπηρεσίες

Οι υπηρεσίες αποτελούν τον κύριο τομέα οικονομικών δραστηριοτήτων και αντιπροσωπεύουν τουλάχιστον το 50% του ΑΕΠ της Σερβίας, απασχολώντας παράλληλα το 58% του εργατικού δυναμικού. Ο τραπεζικός και χρηματο-οικονομικός τομέας, ο τουριστικός κλάδος, οι μεταφορές, οι τηλεπικοινωνίες κλπ, αποτελούν τους μεγαλύτερους και ανερχόμενους τομείς υπηρεσιών της Σερβικής οικονομίας.

Ε.1. Τραπεζικό Σύστημα⁸⁰

Στη Δημοκρατία της Σερβίας, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, μέσω των τραπεζικών χορηγήσεων, αποτελούν την κύρια πηγή άντλησης κεφαλαίων των επιχειρήσεων όλων των κλάδων της οικονομίας, τόσο για ικανοποίηση της ρευστότητάς τους, όσο και για χρηματοδότηση καινοτόμων επενδυτικών σχεδίων. Αντίθετα, η εξασφάλιση άμεσων κεφαλαίων μέσω χρηματοπιστωτικών αγορών, όπως αγορά ομολόγων και μετοχών, είναι σπάνια και περιορισμένη.

ι) Η Εθνική Τράπεζα της Σερβίας (ΕΤΣ ή NBS⁸¹), Κεντρική Τράπεζα της χώρας, υπόκειται στον έλεγχο της Εθνοσυνέλευσης της χώρας. Η ΕΤΣ, λειτουργικά ανεξάρτητη, αποτελεί τον συντονιστή των εγχώριων τραπεζών σε ότι αφορά την γενική πολιτική τους και εποπτεύει τις εμπορικές τράπεζες. Στις κύριες αρμοδιότητές της περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, η παρακολούθηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, η διαχείριση κρατικών και συναλλαγματικών αποθεμάτων, η έκδοση, διαχείριση και ο έλεγχος των χαρτονομισμάτων και κερμάτων σε κυκλοφορία. Στόχοι της Εθνικής Τράπεζας της Σερβίας, όπως κάθε κεντρικής τράπεζας, είναι η επίτευξη και η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών και η ενίσχυση του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Λόγω της ικανοποιητικής κατάστασης και τάσεων των βασικών οικονομικών δεικτών της χώρας το 2019, η Κεντρική Τράπεζα αποφάσισε να μειώσει το **βασικό επιτόκιο** από τον Ιούλιο και τον Αύγουστο εκείνου του έτους, στο επίπεδο της τάξης του 2,5%, παρέχοντας έτσι πρόσθετη στήριξη στην οικονομική ανάπτυξη. Από την έναρξη της πανδημίας και έως σήμερα, το βασικό επιτόκιο μειώθηκε περαιτέρω στο 1%. Όπως προαναφέρθηκε, μετά την εμφάνιση παγκόσμιου πληθωρισμού (κλπ), το επιτόκιο επανήλθε στο 2,5% τον Μάιο του 2022.

Σύμφωνα με την Ένωση Τραπεζών της Σερβίας, τον Δεκέμβριο 2021 το συνολικό ποσό δανεισμού του ιδιωτικού τομέα και των νοικοκυριών αυξήθηκε κατά 9,7% σε σχέση με τον Δεκέμβριο του 2020. Ειδικότερα, τα συνολικά δάνεια προς εταιρείες, νοικοκυριά και επιχειρηματίες ανήλθαν σε περίπου 3.148 δις δηνάρια (1 euro=117 δηνάρια-Μάιος 2022). Τα δάνεια εταιρειών ανήλθαν σε περίπου 1.750 δις (9% υψηλότερα από πέρυσι), των ελεύθερων επιχειρηματιών σε 69,8 δις (αύξηση 9,9%), και των νοικοκυριών σε περίπου 1.328 δις δηνάρια, σημειώνοντας αύξηση 10,6%. Ως προς το είδος των δανείων, τα νοικοκυριά αύξησαν τα χρέη τους κατά 10,1%, όσον αφορά τα δάνεια σε μετρητά, τα καταναλωτικά δάνεια μεγεθύνθηκαν κατά 26,2%, τα δάνεια αναχρηματοδότησης κατά 27,2%, τα αγροτικά δάνεια κατά 3,4% και

⁷⁹ ΑΠ: 2240.2 / ΑΣ 251 / 1/12/21

⁸⁰ https://www.nbs.rs/internet/english/50/50_2.html

⁸¹ <https://www.nbs.rs/internet/english/>

τα στεγαστικά δάνεια κατά 16,8%. Κατά την Ένωση Τραπεζών, το 3,1% των αποπληρωμών των δανείων καθυστέρησε, παρουσιάζοντας μια μικρή μείωση σε σχέση με το 2020⁸².

ii) Οι Εμπορικές Τράπεζες (Ε.Τ.)

Οι Τράπεζες στη Σερβία αποτελούν επιχειρήσεις, οι οποίες διαθέτουν τη νομική μορφή της ανώνυμης εταιρείας, δανειοδοτούνται ως προς την λειτουργία τους από την Εθνική Τράπεζα της Σερβίας (ETS) και εγγράφονται σε ειδικό μητρώο. Οι Ε.Τ. ασκούν τις δραστηριότητές τους με σκοπό την κερδοφορία, διασφαλίζοντας την επάρκεια ρευστότητας.

Πιο συγκεκριμένα, στο **μετοχικό κεφάλαιο** μια εμπορικής τράπεζας δύνανται όπως συμμετέχουν γηγενείς ή ξένοι επενδυτές εφόσον η κεφαλαιακή συμμετοχή τους ανέρχεται τουλάχιστον σε € 10.000.000, ισοδύναμο σε RSD⁸³.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Τράπεζας της Σερβίας, λειτουργούν σήμερα στην χώρα είκοσι τρεις (23) εμπορικές τράπεζες.

Ο τραπεζικός τομέας στη Σερβία χαρακτηρίζεται από **υψηλά επιτόκια** εξαιτίας των σημαντικών κινδύνων επιχειρηματικής δραστηριότητας, του πληθωρισμού, του περιορισμού της νομισματικής πολιτικής, του ελλειπούς ανταγωνισμού κ.ά., καθώς και από τις αυξανόμενες εγγραφές επισφαλειών λόγω της υπερχρέωσης και της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Το οικονομικό περιοδικό "Global Finance" ανακήρυξε την Banca Intesa ως "την καλύτερη τράπεζα της Σερβίας" για το 2022. Εκτός από τα αντικειμενικά κριτήρια, η κριτική επιτροπή βασίστηκε επίσης στις αξιολογήσεις συμβούλων, αναλυτών και εκπροσώπων του τραπεζικού και εταιρικού τομέα. Η Banca Intesa, μέλος του ομίλου Intesa Sanpaolo, κατέχει ηγετική θέση στη σερβική αγορά σύμφωνα με τις βασικές τραπεζικές παραμέτρους, όπως συνολικό ενεργητικό, κεφάλαιο, πελατειακή βάση και καταθέσεις πελατών. Η τράπεζα δραστηριοποιείται με 1,37 εκατομμύρια πελάτες στα τμήματα των λιανικών πελατών, των μικρών επιχειρήσεων, των ΜΜΕ, των πολυεθνικών και των μεγάλων εταιρειών, στους οποίους παρέχει μια ολοκληρωμένη προσφορά σύγχρονων προϊόντων και υπηρεσιών υψηλής ποιότητας.

Μετά τον τελευταίο πόλεμο στη Σερβία, οι **μεγάλες ελληνικές τράπεζες** δημιούργησαν θυγατρικές τους στη χώρα αυτή. Το συνολικό ύψος των επενδύσεων χαρτοφυλακίου υπερέβαινε τα δύο δις ευρώ. Όμως κατά την βαθιά οικονομική κρίση που γνώρισε η ελληνική οικονομία, από το έτος 2010 και επί πέντε τουλάχιστον χρόνια, οι πιστωτές της (Ε.Ε., Ευρ. Τραπε. Επενδύσεων και ΔΝΤ ή "Τρόικα") αποφάσισαν την πώληση των περισσότερων, συνήθως κερδοφόρων, θυγατρικών των ελληνικών τραπεζών στο εξωτερικό. Στη Σερβία παρέμεινε μόνο η **Eurobank** (<https://www.eurobank.rs/pocetna.1.html>) με 97 υποκαταστήματα κατά το έτος 2022. Η τράπεζα συγκαταλέγεται μεταξύ των δέκα πρώτων της χώρας. Την 1^η Ιουλίου 2021 ανακοινώθηκε η συγχώνευση της Eurobank Σερβίας με την Direktna Bank (συμπεριλαμβάνει και θυγατρική της πρώην Πειραιώς). Τελικά την 10η Δεκεμβρίου του 2021, ολοκληρώθηκε η συγχώνευση. Η Eurobank ελέγχει περίπου το 70%, ενώ οι μέτοχοι της Direktna Banka κατέχουν το υπόλοιπο 30%. Το μερίδιο αγοράς της νέας τράπεζας υπερβαίνει το 6,5%, όσον αφορά τα συνολικά δάνεια. Πιο συγκεκριμένα, μετά τη

⁸² Βλ. Ενημ.Δελτίο Ιαν22

⁸³ Guide to Do Business in Serbia, JPM 2019, σελ. 32

συγχώνευση, η νέα τράπεζα είναι η 7η στη Σερβία σε συνολικό ενεργητικό και σε δάνεια και 8η στις καταθέσεις. Η νέα ονομασία είναι **Eurobank Direktna**, με ενεργητικό άνω των 2 δις ευρώ, ίδια κεφάλαια περισσότερα των 300 εκατ. ευρώ και δανειακό χαρτοφυλάκιο που υπερβαίνει το 1.5 δις. ευρώ. Η Eurobank διατήρησε, επίσης, το “management” του νέου σχήματος και τη δυνατότητα να διορίζει Δ/νοντα Σύμβουλο (βλ. Κεφ. 2.2 “Ελληνικές Επενδύσεις στη Σερβία”). Στις 30 Δεκεμβρίου 2020 ολοκληρώθηκε η διαδικασία εξαγοράς της κρατικής Komercijalna Banka από τη Σλοβενική Nova Ljubljanska Banka (NLB). Μέσω της σύμβασης μεταβίβασης του 83,23% των κοινών μετοχών της Komercijalna banka στην NLB, το τίμημα ανήρθε στα 395 εκατ. ευρώ⁸⁴. Σημειώνεται ότι η ιδιωτικοποίηση της Komercijalna Banka αφορούσε μέρος της συμφωνίας με το ΔΝΤ, η οποία έληγε στο τέλος του έτους 2020. Στη συνέχεια η NLB εκδήλωσε ενδιαφέρον εξαγοράς περαιτέρω μεριδίου μετοχών (16,77%) της Komercijalna Banka AD., ώστε να καταστεί ο μοναδικός ιδιοκτήτης της. Οι ανωτέρω δύο τραπεζικές συγχωνεύσεις υποδηλώνουν μια γενικότερη ανάγκη-τάση συγκέντρωσης του σερβικού τραπεζικού συστήματος. Το “κύμα” των ενοποιήσεων στην τραπεζική αγορά, είχε ξεκινήσει πριν την άφιξη λοιπών ελληνικών τραπεζών, δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμα και αναμένεται να συνεχιστεί κατά την ερχόμενη περίοδο.

Η Εθνική Τράπεζα της Σερβίας (NBS) δημοσίευσε στις 19 Ιουνίου 2022, τον αναθεωρημένο κατάλογο των σερβικών συστημικών τραπεζών, στην οποία περιλαμβάνονται οι εννέα πιο σημαντικές τράπεζες στη Σερβία, μαζί με τα επιτόκια κεφαλαιακού αποθέματος για την καθεμία. Σημειώνεται ότι στον κατάλογο προστέθηκε, εκ νέου, η Eurobank Direktna. Το επιτόκιο κεφαλαιακού αποθέματος για τις Banca Intesa, OTP Banka, Raiffeisen Banka, NLB Komercijalna Banka και Agroindustrijsko Komercijalna Banka (AIK Banka) είναι 2%, ενώ για τις UniCredit Bank, η Postanska Stedionica, η Erste Bank και η Eurobank Direktna, ανέρχεται σε 1%. Το επιτόκιο κεφαλαιακού αποθέματος εφαρμόζεται από τα μέσα του 2017 και η NBS το επανεξετάζει τουλάχιστον μία φορά το χρόνο.

Κατωτέρω ακολουθεί ο **Κατάλογος των συστημικά σημαντικών τραπεζών** στη Δημοκρατία της Σερβίας και των **κεφαλαιακών ρυθμιστικών επιτοκίων** τους, σύμφωνα με την απόφαση των Σερβικών Αρχών της 16ης Ιουνίου 2022: Πίνακας 1.4 - Συστημικά σημαντικές Τράπεζες στη Δημοκρατία της Σερβίας

⁸⁴ Σημειώνεται ότι επιπλέον, περίπου 60 εκατ. ευρώ είχαν ήδη καταβληθεί στο κράτος μέσω μερισμάτων, το οποίο είχε τεθεί ως όρος για την ολοκλήρωση της εξαγοράς. Τμήμα του συνολικού ποσού θα χρησιμοποιούνταν για την αποπληρωμή του χρέους στο Αζερμπαϊτζάν, ύψους 170 εκατ. ευρώ, το οποίο αφορά δάνειο ληφθέν το 2012 με επιτόκιο 4% και αποτελεί την πιο ακριβή πίστωση της χώρας

Συστημικά σημαντικές Τράπεζες στη Σερβία	Επιτόκιο αποθεματικού κεφαλαίου
BANCA INTESA AKCIONARSKO DRUŠTVO BEOGRAD (NOVI BEOGRAD)	2%
OTP BANKA SRBIJA AKCIONARSKO DRUŠTVO NOVI SAD	2%
RAIFFEISEN BANKA AD BEOGRAD	2%
NLB KOMERCIJALNA BANKA AD, BEOGRAD	2%
AGROINDUSTRIJSKO KOMERCIJALNA BANKA AIK BANKA AKCIONARSKO DRUŠTVO, BEOGRAD	2%
UNICREDIT BANK SRBIJA A.D., BEOGRAD (STARI GRAD)	1%
BANKA POŠTANSKA ŠTEDIONICA AKCIONARSKO DRUŠTVO, BEOGRAD (PALILULA)	1%
ERSTE BANK AKCIONARSKO DRUŠTVO, NOVI SAD	1%
EUROBANK DIREKTNA AKCIONARSKO DRUŠTVO BEOGRAD	1%

Πηγή: https://nbs.rs/en/ciljevi-i-funkcije/finansijska-stabilnost/zastitni_slojevi_kapitala/sistemi-znacajne-banke/

Μια συστημικά σημαντική τράπεζα είναι μια τράπεζα της οποίας η επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης ή η αποτυχία, θα είχε σοβαρές, αρνητικές επιπτώσεις στη σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Το αποθεματικό κεφαλαίων για μια συστημικά σημαντική τράπεζα είναι ένα μακρο-προληπτικό μέσο που επιβάλλει υποχρέωση σε τράπεζες -που αναγνωρίζονται ως συστημικά σημαντικές για μια δεδομένη χώρα- να διατηρούν πρόσθετο κεφάλαιο κοινών μετοχών (ή “κατηγορίας 1”),

στο επίπεδο του 0% έως 2% των σταθμισμένων περιουσιακών στοιχείων της τράπεζας.⁸⁵

Υπενθυμίζεται ότι οι Σέρβοι ιθύνοντες, στην αρχή της πανδημίας, ανέφεραν ότι η χώρα τους διαθέτει επαρκή αποθέματα ξένου συναλλάγματος και 31 τόνους χρυσού ⁸⁶. Σύμφωνα με την Εθνική Τράπεζα της Σερβίας (NBS), στις 31 Ιανουαρίου 2021, τα ακαθάριστα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας ανήλθαν σε 13,6 εκατ. ευρώ, εκ των οποίων το 13% αποτελούσε αποθεματικό χρυσού. Συνολικά, η Εθνική Τράπεζα της Σερβίας (NBS) διαθέτει 35,75 τόνους χρυσού, αξίας 1,77 δις ευρώ. Το μερίδιο του χρυσού στα αποθέματα συναλλάγματος αυξήθηκε από 5,7% στα τέλη του 2020 σε 13% στις 31 Ιανουαρίου 2021.

⁸⁵ Η “Επιτροπή της Βασιλείας” για την εποπτεία των τραπεζών εξέδωσε ένα μεθοδολογικό πλαίσιο για τον προσδιορισμό της παγκόσμιας συστημικής σημασίας των τραπεζών στα τέλη του 2011 και ένα πλαίσιο για τον προσδιορισμό της συστημικής σημασίας των τραπεζών σε εθνικό επίπεδο στα τέλη του 2012. Η μεθοδολογία αυτή, εντάχθηκε στο νομικό πλαίσιο της ΕΕ μέσω των κανονισμών CRR / CRD IV. Σε συνέχεια αυτών, το 2014, η Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών (EAT) δημοσίευσε κατευθυντήριες γραμμές για τον προσδιορισμό συστημικά σημαντικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Κατ’ αυτό τον τρόπο προσδιορίζονται οι συστημικά σημαντικές τράπεζες στη Σερβία. Το αποθεματικό κεφαλαίο για μια συστημικά σημαντική τράπεζα ισχύει από τις 30 Ιουνίου 2017 και η Κεντρική Τράπεζα της Σερβίας το επανεξετάζει ετησίως.

⁸⁶ Ekarija, 14.4.20, σελ.1

		Bank standings in mln €	
	Bank	FY 2020	FY 2021
1	Banca Intesa	6,100	6,341
2	OTP (OTP+SoGe+Vojvođanska)	5,231	5,661
3	Unicredit	4,138	4,576
4	Komercijalna*	3,912	4,163
5	Raiffeisen**	3,212	3,680
6	Poštanska štedionica	2,472	2,961
7	Erste	2,441	2,718
8	Eurobank Direktna	2,180	2,469
9	AIK***	1,998	2,185
10	Naša AIK (ex Sberbank)***	1,348	1,651
	Crédit Agricole**	1,294	1,418
	NLB*	687	715
	Total Top 10	33,031	36,404
	Total Sector	39,177	42,943

E.2. Τουριστικός κλάδος

Η Σερβία δεν είναι προορισμός μαζικού τουρισμού, ωστόσο διαθέτει μια **ποικιλία από τουριστικά προϊόντα**. Ο τουρισμός επικεντρώνεται στα **βουνά και τα ιαματικά λουτρά** της χώρας, τα οποία επισκέπτονται κυρίως εγχώριοι τουρίστες, το Βελιγράδι και σε μικρότερο βαθμό, το Νόβι Σαντ. Αυτές οι δύο πόλεις είναι οι προτιμώμενες επιλογές των δύο τρίτων των ξένων τουριστών. Τα πιο διάσημα **ορεινά θέρετρα** είναι το Kopaonik, το Stara Planina και το Zlatibor. Υπάρχουν επίσης πολλά **ιαματικά λουτρά-spa**, τα μεγαλύτερα από τα οποία είναι η Vrnjacka Banja, η Soko Banja και η Banja Koviljaca. Ο τουρισμός διακοπών πόλης ή συνεδρίων, αναπτύσσεται στο Βελιγράδι και στο Νόβι Σαντ. Άλλα τουριστικά προϊόντα που προσφέρει η Σερβία είναι μερικά “φυσικά θαύματα”, όπως το Djavolja varos, το προσκύνημα σε πολλά ορθόδοξα μοναστήρια και ο Δούναβης. Υπάρχουν πολλά, διεθνώς δημοφιλή, μουσικά φεστιβάλ στη Σερβία, όπως το “EXIT”, με 25-30.000 ξένους επισκέπτες που προέρχονται από 60 διαφορετικές χώρες και το φεστιβάλ τρομπέτας “Guca”.

Ο τουρισμός στην Σερβία, από το 2014 έως και το 2019, σημειώνει συνεχή αύξηση. Όμως αυτή η πορεία ανακόπηκε απότομα το 2020, λόγω της πανδημίας του κορωνοϊού και τον τουρισμό να παρουσιάζει σημαντική μείωση.

Κατά το έτος 2020 καταγράφηκαν περίπου 1,82 εκατ. Αφίξεις και 6,2 εκατ. διανυκτερεύσεις στην Σερβία. Εξ' αυτών των 6,2 εκατ. διανυκτερεύσεων, οι 4,9 εκατ. αφορούσαν εγχώριους τουρίστες (περίπου 80%) και οι υπόλοιπες περίπου 1,3 εκατ. διανυκτερεύσεις, ξένους τουρίστες.⁸⁷

⁸⁷ <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/PdfE/G20218001.pdf>

Πίνακας 1.5 Αφίξεις ανά έτος

Έτος	Αφίξεις στη Σερβία	Εσωτερικές	Εξωτερικές
2018	3,430,522	1,720,008	1,710,514
2019	3,689,983	1,843,432	1,846,551
2020	1,820,000	1,374,000	445.000
2021	2,591,293	1,720,054	871,239

Στατιστική Υπηρεσία της Σερβίας

Το 2021, ο συνολικός αριθμός των τουριστών εκτιμάται σε 2,591,293, με τους εγχώριους τουρίστες να ανέρχονται σε περίπου 1,7 εκατομμύρια. Οι δε ξένοι τουρίστες υπολογίζονται σε περίπου 871 χιλιάδες (ήτοι αριθμός μειωμένος κατά 76% σε σχέση με το 2019)⁸⁸.

Σύμφωνα με την Υπουργό Εμπορίου, Τουρισμού και Τηλεπικοινωνιών, κα Τ. Matic, η σερβική τουριστική βιομηχανία σημείωσε “έσοδα συναλλάγματος – ρεκόρ” για το 2021, ανερχόμενα σε 1,596 δις ευρώ. Τα αντίστοιχα αποτελέσματα για το 2019, την καλύτερη χρονιά για τη σερβική τουριστική βιομηχανία πριν την πανδημία, ήταν 1,436 δις. ευρώ, περίπου 160 εκατ. χαμηλότερα από το 2021.

Η πλειοψηφία των ξένων τουριστών προήλθε από χώρες της περιοχής, και ειδικότερα από τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Μαυροβούνιο και τη Βόρεια Μακεδονία, αλλά και από Ρωσία, Γερμανία κλπ. Συνολικά, οι Σέρβοι τουρίστες ξεπερνούν τους ξένους επισκέπτες, ενώ στους κυριότερους προορισμούς περιλαμβάνονται οι εγκαταστάσεις “spa” (κυρίως Vrnjacka Banja και Sokobanja) και τα ορεινά θέρετρα (κυρίως Zlatibor και Koraošnik).

Τέλος, αξίζει να σημειωθούν οι παγκόσμιες διακρίσεις της Σερβίας, όπως η ανακήρυξη της Μόκρα Γκόρα ως ενός από τα καλύτερα τουριστικά χωριά στον κόσμο, η συμπερίληψη της Σερβίας στις 22 καλύτερες χώρες παγκοσμίως που μπορεί κάποιος να επισκεφτεί καθώς και η συμπερίληψη 14 εστιατορίων του Βελιγραδίου στον οδηγό Michelin 2021. Επιπλέον, σύμφωνα με δηλώσεις του αντιδημάρχου του Βελιγραδίου, κ. Γκόραν Βέσιτς, κατά τη διάρκεια του τελικού τουρνουά της Ευρωλίγκας (2022), οι επισκέπτες στο Βελιγράδι ανήλθαν σε 20.000, από τους οποίους περίπου 15.000 υπολογίζονται να προήλθαν από την Ελλάδα, ενώ τα έσοδα για την πόλη έφτασαν τα 30 εκατομμύρια ευρώ.

Ε.3. Τομέας Μεταφορών & Υποδομών

Η Σερβία αποτελεί **στρατηγικό μεταφορικό κόμβο**, καθώς η “ραχοκοκαλιά” της χώρας, η Morava Valley, αποτελεί την “πρακτικότερη” διαδρομή χερσαίων ταξιδιών από την ηπειρωτική Ευρώπη προς τη Μικρά Ασία και την Εγγύς Ανατολή.

Το **οδικό δίκτυο** της Σερβίας καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος των μεταφορών της χώρας. Το συνολικό μήκος των οδών ξεπερνά τις 40.000 χλμ από τα οποία, περισσότερα από 1000 χλμ, είναι «κρατικοί δρόμοι κατηγορίας-ΙΑ» (δηλαδή αυτοκινητόδρομοι). Περίπου 4.517 χλμ αποτελούν «κρατικούς δρόμους κατηγορίας-ΙΒ» (ή εθνικούς δρόμους). Οι περιφερειακοί δρόμοι ανέρχονται σε 10.941 χλμ. και αποκαλούνται “κρατικοί δρόμοι κατηγορίας ΙΙ”. Οι

⁸⁸ Οι τουριστικές εισροές της Σερβίας κατά τα έτη 2018 και 2019 ανήρθαν σε 1.578.713 και 1.757.722 εκατ. δηνάρια (RSD) αντίστοιχα (Πίνακας-Αφίξεις τουριστών – Σερβία) <https://seenews.com/news/foreign-tourist-arrivals-to-serbia-slump-759-in-2020-729702>

"δημοτικοί δρόμοι" καλύπτουν 23.780 χλμ. Το οδικό δίκτυο, εκτός από τους περισσότερους δρόμους κατηγορίας ΙΑ, είναι συγκριτικά χαμηλότερης ποιότητας από τα πρότυπα της Δυτικής Ευρώπης, λόγω ελλειπών συντήρησης κατά τα τελευταία 20 χρόνια. Περισσότερα από 300 χιλιόμετρα νέων αυτοκινητόδρομων έχουν ολοκληρωθεί την τελευταία δεκαετία, ενώ πολλά ακόμη βρίσκονται υπό κατασκευή.

Ως προς τις μεταφορές, ιδιαίτερα εκτεταμένη είναι η μεταφορά με λεωφορεία-"πούλμαν". Σχεδόν κάθε σημείο της χώρας συνδέεται με λεωφορείο, από τις μεγαλύτερες πόλεις προς τα χωριά και αντίστροφα. Επιπλέον υπάρχουν διεθνείς διαδρομές, κυρίως προς χώρες της Δυτικής Ευρώπης όπου διαμένει σημαντική σερβική διασπορά. Εσωτερικοί όσο και διεθνείς προορισμοί, εξυπηρετούνται από εκατοντάδες υπηρεσίες υπεραστικών λεωφορείων, οι μεγαλύτερες από τις οποίες είναι οι Lasta και Nis-Ekspres. Από το 2018, κυκλοφορούν 1.999.771 εγγεγραμμένα επιβατικά αυτοκίνητα ή 1 επιβατικό αυτοκίνητο ανά 3,5 κατοίκους. Περί τους 55,8 εκατ. επιβάτες και 13 εκατ. αγαθών μεταφέρονται ετησίως μέσω του οδικού δικτύου της Σερβίας.

Τα τελευταία χρόνια η αναβάθμιση των **υποδομών για μεταφορές** αποτελεί βασική πτυχή της οικονομικής πολιτικής, με σημαντικά οδικά έργα εν εξελίξει. Τα περισσότερα από αυτά υλοποιούνται βάσει του **προγράμματος "SERBIA 2025"**, ύψους 14 δις ευρώ, εκ των οποίων 5 δις περίπου, αναμένεται να επενδυθούν σε οδικές υποδομές. Το Οικονομικό και Επενδυτικό Σχέδιο για τα Δυτικά Βαλκάνια προβλέπει ποσό 9 δις ευρώ για έργα στους τομείς των μεταφορών, ενέργειας, ψηφιακής συνδεσιμότητας κ.ά.. Η δε Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων έχει επενδύσει πάνω από 2,3 δις ευρώ για τις μεταφορές στη Σερβία.

Όσον αφορά τα οδικά έργα, μετά την ολοκλήρωση της κατασκευής, το 2019, του Διαδρόμου 10 από βορρά προς νότο, τα σημαντικότερα οδικά έργα υπό κατασκευή είναι αυτά του αυτοκινητόδρομου Α2 «Μίλος Βελικί» (Διάδρομος 11), ο οποίος θα συνδέει τη Σερβία με το Μαυροβούνιο, καθώς και του Α5-«Διάδρομος Μοράβα», ο οποίος θα συνδέει τους αυτοκινητόδρομους Α1(Διάδρομος 10) και Α2. Σημειώνεται ότι, η αμερικανό-τουρκική κοινοπραξία Bechtel-Enka υπήρξε ο μοναδικός υποψήφιος για το έργο κατασκευής του «Διαδρόμου Μοράβα», η σύμβαση του οποίου υπεγράφη το 2019 και ανήλθε σε 745 εκατ. ευρώ. Η αντιπολίτευση στην Σερβία έχει καταγγείλει αδιαφανείς διαδικασίες σχετικά με το εν λόγω έργο. Η Κυβέρνηση θέσπισε νόμο, ο οποίος ορίζει το **ειδικό δημόσιο συμφέρον** και τις απαιτούμενες διαδικασίες για την κατασκευή του αυτοκινητόδρομου E-761, αναφέροντας ότι ο νόμος αυτός ψηφίστηκε για λόγους επιτάχυνσης των απαλλοτριώσεων.

Στις 20 Μαρτίου 2022, ξεκίνησε η κατασκευή του τμήματος **Pozega - Duga Poljana** (κοντά στη Sjenica), μήκους 75 χιλιομέτρων, του **αυτοκινητόδρομου Α2 - Μίλος Βελικί**. Το έργο αναμένεται να ολοκληρωθεί σε τέσσερα έτη και κύριος ανάδοχος είναι η κινεζική CRBC. Η συνολική αξία του έργου υπολογίζεται σε 1,7 δισ. ευρώ. Επιπλέον, το υπό κατασκευή τμήμα Preljina - Pozega, το οποίο έχει αναλάβει η επίσης κινεζική CCCC, θα έχει αποπερατωθεί το αργότερο στα τέλη του έτους 2022. Όταν ο αυτοκινητόδρομος ολοκληρωθεί, η μετάβαση **από το Βελιγράδι στο Μαυροβούνιο** θα πραγματοποιείται σε μόλις 2 ώρες και 15 λεπτά ενώ θα διευκολύνει και την πρόσβαση της χώρας στο λιμάνι του Μπαρ. Επιπλέον, το πρώτο τμήμα (Požate-Krusevac) των 27,8 χλμ. στον **αυτοκινητόδρομο Morava Corridor**, αναμένεται να παραδοθεί εντός του 2022 ⁸⁹.

Υπό κατασκευή, από την τουρκική Tasyari, βρίσκεται και το τμήμα Kuzmin-Sremska Rača του αυτοκινητόδρομου **Βελιγραδίου-Σαράγεβο**. Η κυβέρνηση της Σερβίας ολοκλήρωσε το 2020 σχέδιο νόμου για τη συμφωνία μεταξύ της Δημοκρατίας της Σερβίας και της Βοσνίας-

⁸⁹ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 3-4/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

Ερζεγοβίνης σχετικά την υλοποίηση του έργου. Το Ινστιτούτο Μεταφορών CIP ετοίμασε την τεκμηρίωση του έργου για δύο τμήματα της εθνικής οδού Βελιγραδίου-Σεράγεβο (δηλαδή την Kuzmin-Sremska Raca, και Pozega-Kotroman, 61 χιλιομέτρων).

Στα τέλη Φεβρουαρίου 2022, ξεκίνησε η κατασκευή του αυτοκινητόδρομου Sabac-Loznica, η αποπεράτωση του οποίου έχει ορισθεί για τα τέλη Σεπτεμβρίου 2023. Με την ολοκλήρωσή του, η διαδρομή Βελιγραδίου - Sabac θα διαρκεί 45 λεπτά, ενώ από το Βελιγράδι στη Λόζνιτσα (σύνορα με Βοσνία-Ερζεγοβίνη) η διάρκεια διέλευσης θα ανέρχεται σε περίπου μία ώρα και δέκα λεπτά.

Η εμπορική σύμβαση για τη μελέτη και την εκτέλεση των έργων στον αυτοκινητόδρομο Ruma-Sabac και Sabac-Loznica, υπεγράφη στις 19 Νοεμβρίου 2019, με την εταιρεία Azvirt του Αζερμπαϊτζάν. Το συνολικό μήκος της διαδρομής ανέρχεται σε 77 χιλιόμετρα, εκ των οποίων ο αυτοκινητόδρομος Ruma-Sabac είναι μήκους 22 χιλιόμετρα, ενώ το τμήμα Sabac-Loznica, 55 χιλιομέτρων. Η συνολική συμβατική αξία των έργων από τη Ruma έως τη Loznica ανέρχεται σε 467,5 εκατ. ευρώ, ενώ του τμήματος Sabac - Loznica είναι ύψους 247,5 εκατ. ευρώ.

Το 2020 υπεγράφησαν δύο συμφωνίες δανειοδότησης με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (ΕΤΑΑ) για τη χρηματοδότηση του λεγόμενου **«Αυτοκινητόδρομου Ειρήνης» από τη Nis στο Merdare (σύνορα με Κόσοβο)**. Ο νέος αυτοκινητόδρομος θα επιτρέψει την πρόσβαση της Σερβίας στους λιμένες της Αλβανίας.. Η πρώτη "φάση" του αυτοκινητόδρομου E-80, από τη Nis έως το Beloljin, μήκους 37,4 χλμ., θα χρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (ΕΤΑΑ) και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ). Το δάνειο της ΕΤΑΑ ανέρχεται σε 85 εκατ. ευρώ, το δάνειο της ΕΤΕπ σε 100 εκατ. ευρώ, ενώ η επιχορήγηση της ΕΤΕπ (μέσω του WBIF) είναι ύψους 40,6 εκατ. ευρώ⁹⁰. Η κατασκευή του πρώτου τμήματος του αυτοκινητόδρομου Νις-Μερντάρε ανατέθηκε, μετά από διαγωνισμό, στην εταιρεία Strabag (Strabag AG Austria & Strabag d.o.o. Belgrade) και αφορά τα πρώτα 5,5 χιλιόμετρα της διαδρομής από τη Merosina έως τη Beloljina. Σύμφωνα με την αναθέτουσα Αρχή, Corridors of Serbia, η συνολική αξία της σύμβασης (χωρίς ΦΠΑ) είναι περίπου 22,5 εκατ. EUR (2.655.565.908 RSD), υψηλότερη κατά περίπου 2 εκατ. ευρώ από την αρχική εκτιμώμενη αξία των έργων (20,6 εκατ. ευρώ, χωρίς ΦΠΑ).

Επιπλέον, το 2020 πραγματοποιήθηκε η έναρξη κατασκευής του αυτοκινητοδρόμου **Sombor-Kikinda, ο οποίος θα συνδέει τη Ρουμανία, την Ουγγαρία και τη Σερβία**.. Ταυτόχρονα ξεκίνησε στα τέλη του 2020 η διαδικασία διαγωνισμού για την εθνική οδό Vozd Karadjordje που θα συνδέει το Βελιγράδι με την ανατολική Σερβία.⁹¹

Τέλος, υπεγράφη συμφωνία με την κινεζική CRBC, για την κατασκευή του διαδρόμου **Fruska Gora**, η συνολική αξία του οποίου ανέρχεται σε 606 εκατ. ευρώ και χρηματοδοτείται από την κινεζική Exim Bank. Ο διάδρομος Fruska Gora θα συνδέσει τον διάδρομο 10 και τον διάδρομο 4, δημιουργώντας τον συντομότερο σύνδεσμο μεταξύ Βοσνίας και Ρουμανίας. Κατά τη διάρκεια του 2021, σηματοδοτήθηκε η έναρξη των έργων του διάδρομου Fruska Gora.

Η Σερβία διαθέτει 3.800 χιλιόμετρα **σιδηροδρομικών γραμμών**, εκ των οποίων 1.500 είναι ηλεκτρικές και 280 χιλιόμετρα αποτελούν γραμμές δύο διαδρομών. Η χώρα διαθέτει ένα εκτεταμένο -πλην απαρχαιωμένο- **σιδηροδρομικό δίκτυο**, με εσωτερικές συνδέσεις αλλά και διεθνείς με τις γειτονικές χώρες. Αν και εξακολουθεί να αποτελεί ένα σημαντικό τρόπο μεταφοράς εμπορευμάτων, οι σιδηρόδρομοι αντιμετωπίζουν αυξανόμενα προβλήματα με τη συντήρηση των υποδομών τους και την αναπόφευκτα μειωμένες ταχύτητες. Ο κύριος σιδηροδρομικός κόμβος είναι το Βελιγράδι (και σε μικρότερο βαθμό η Νις), ενώ οι σημαντικότερες σιδηροδρομικές συνδέσεις είναι οι ακόλουθες: Βελιγράδι – Μπαρ

⁹⁰ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 3/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

⁹¹ Βλ. ετήσια Έκθεση Πρεσβείας. Συνεισφορά Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου

(Μαυροβούνιο), Βελιγράδι – Σιντ - Ζάγκρεμπ (Κροατία) / Βελιγράδι – Νις – Σόφια (Βουλγαρία - μέρος του Pan-European Corridor X), Βελιγράδι – Subotica – Βουδαπέστη (Ουγγαρία) και Nis – Θεσσαλονίκη. ζ. Οι σιδηροδρομικές υπηρεσίες εκτελούνται από τη Srbija Voz (μεταφορά επιβατών) και τη Srbija Kargo (εμπορευματικές μεταφορές). Υπολογίζεται ότι μέσω του σιδηροδρομικού δικτύου της Σερβίας, μεταφέρονται ετησίως περίπου 5,1 εκατ. επιβάτες και 12,323 εκατ. τόννοι αγαθών⁹².

Από το πρόγραμμα «Serbia 2025», **3,5 δισ. ευρώ** προορίζονται για σιδηροδρομικές υποδομές. Σύμφωνα με την Πρωθυπουργό, κα Άνα Μπερνάμπιτς, ο στόχος της Σερβίας είναι να εκσυγχρονίσει πλήρως το σιδηροδρομικό δίκτυο και να συνδεθεί με όλες τις χώρες της περιοχής και την ΕΕ, ενώ προγραμματίζονται σιδηροδρομικά έργα αξίας άνω των 6 δισεκατομμυρίων ευρώ. Όπως η κα Μπερνάμπιτς επισήμανε, η Σερβία έχει επενδύσει περισσότερα από 600 εκατομμύρια ευρώ από το 2014, όταν άρχισαν σοβαρές επενδύσεις στο δίκτυο, την ανακατασκευή και τον εκσυγχρονισμό των σιδηροτροχιών και την προμήθεια τρένων.

Κατά την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τα πρώτα **έργα μέσω του Επενδυτικού Πακέτου για τα Δυτικά Βαλκάνια (ύψους περίπου 30 δισ. ευρώ)** αναμένεται να εγκριθούν εντός του 2022. Τα επόμενα επτά έτη, το Επενδυτικό Πακέτο θα επικεντρωθεί σε έργα που προτείνονται από τους εταίρους των Δυτικών Βαλκανίων, τα οποία θα έχουν «βασικό μετασχηματιστικό ρόλο και αντίκτυπο στην προσέγγιση των Δυτικών Βαλκανίων προς την ΕΕ, συνδέοντας τις δύο περιοχές». Ειδικότερα, για τη Σερβία το σχέδιο περιλαμβάνει σιδηροδρομικές και οδικές συνδέσεις.

Τα σιδηροδρομικά έργα περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τον εκσυγχρονισμό της γραμμής **Βελιγράδι-Μπαρ (Μαυροβούνιο)**, το οποίο υλοποιείται από τη ρωσική RZD International. Η ίδια εταιρεία έχει αναλάβει και την κατασκευή ενός ολοκληρωμένου κέντρου ελέγχου της κυκλοφορίας των σερβικών σιδηροδρόμων, ο σχεδιασμός του οποίου ξεκίνησε το 2020. Οι εργασίες αυτές θα χρηματοδοτηθούν από τον κρατικό προϋπολογισμό καθώς και ρωσικό δάνειο.

Οι διαδικασίες αναβάθμισης του σιδηροδρομικού Διαδρόμου 10 μεταξύ **Βελιγραδίου, Nis και Dimitrovgrad (σύνορα με Βουλγαρία)/Preševo (σύνορα με Βόρεια Μακεδονία)** έχουν επίσης ξεκινήσει. Σύμφωνα με τον Πρόεδρο της Σερβίας, κ. Βούτσιτς, χάρη στην υποστήριξη της ΕΕ, η Σερβία θα εξοικονομήσει από 700 έως 800 εκατ. ευρώ. Το έργο αναμένεται να κοστίσει στη χώρα 1,2 δις ευρώ, ενώ η ΕΕ θα χρηματοδοτήσει επιπλέον 35-50% του συνολικού έργου⁹³.

Η Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν και ο Πρόεδρος της Σερβίας Αλεξάνταρ Βούτσιτς επισκέφθηκαν στα τέλη Σεπτεμβρίου 2021 τη Νότια Σερβία για (1) την επίσημη έναρξη των εργασιών της αποκατάστασης και εκσυγχρονισμού του σιδηροδρόμου Niš - Brestovac, καθώς και (2) την υπογραφή της σύμβασης για την κατασκευή ενός υποτομήματος του αυτοκινητοδρόμου της Ειρήνης (peace motorway).

Και τα δύο σημαντικά έργα υποδομής αποτελούν μέρος του Οικονομικού και Επενδυτικού **Σχεδίου της ΕΕ για τα Δυτικά Βαλκάνια** και θα βελτιώσουν τη **συνδεσιμότητα** στην περιοχή, αλλά επίσης θα επιταχύνουν τις συνδέσεις με την υπόλοιπη Ευρώπη μέσω του Διαδρόμου X.

Το κόστος του έργου είναι σχεδόν 60 εκατομμύρια ευρώ και η αξία της επιχορήγησης της ΕΕ είναι 44 εκατομμύρια ευρώ. Αυτός ο σιδηρόδρομος είναι μέρος του σημαντικού Διαδρόμου X που συνδέει την Ευρώπη με κατεύθυνση Βορρά - Νότου και θα συνδέσει το Βελιγράδι με το Πρέσεβο (σύνορα με τη Βόρεια Μακεδονία).

⁹² <https://www.srbija.gov.rs/tekst/en/130033/infrastructure.php>

⁹³ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 5/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

Η αναβάθμιση της γραμμής από το **Novi Sad προς Ουγγαρία** βρίσκεται σε εξέλιξη, από κινεζικές εταιρείες και όπως προαναφέρθηκε, χρηματοδότηση από την Exim Bank of China. Ο σιδηρόδρομος Novi Sad-Subotica, μήκους 108 χιλιομέτρων, αποτελεί το τρίτο τμήμα του σιδηροδρόμου υψηλής ταχύτητας Βελιγραδίου-Βουδαπέστης. Η αξία της συμφωνίας ανέρχεται σε περίπου 1,16 δις δολάρια. Ο ανάδοχος του έργου είναι η κοινοπραξία της «China Railway International» και της «China Communications Construction Company» ενώ η χρηματοδοτική συμφωνία υπεγράφη με την κινεζική Exim Bank⁹⁴.

Οι εργασίες για τον εκσυγχρονισμό της σιδηροδρομικής γραμμής από τη **Subotica**, μέσω Horgos, στα σύνορα **Σερβίας-Ουγγαρίας (Szeged)**, ξεκίνησαν την 18.10.2021 στο Horgos, στη βόρεια Σερβία. Η Συμφωνία, αξίας 10,2 δις δολαρίων υπογράφηκε στις 12 Ιουνίου 2021 και τα έργα αναμένεται να ολοκληρωθούν στα μέσα Νοεμβρίου του 2022. Το όλο έργο έχει αναλάβει, μέσω διαγωνισμού η ρωσική εταιρεία RZD International, σε κοινοπραξία με τη σερβική εταιρεία Karin Komerc, η οποία είναι υπεύθυνη για το 75 % των εργασιών.

Στις 19 Μαρτίου 2022 ξεκίνησε η λειτουργία του τμήματος **Βελιγράδι - Νόβι Σαντ**. Σημειώνεται ότι το κόστος κατασκευής ανήλθε σε περίπου 935 εκατομμύρια δολάρια. Το τμήμα Βελιγράδι - Στάρα Πάζοβα, μήκους 34,5 χλμ, χρηματοδοτήθηκε με δανεισμό από την κινεζική Exim Bank, ύψους 350,1 εκατ. δολαρίων και τα έργα ανέλαβε η κοινοπραξία China Railway International - China Communications Construction Company. Την κατασκευή του τμήματος Στάρα Πάζοβα - Νόβι Σαντ, μήκους 40,4 χλμ, ανέλαβε η ρωσική εταιρεία RZD International και το κόστος, ύψους 585,5 εκατ. δολ. καλύφθηκε από ρωσικό δάνειο.

Η κατασκευή του τρίτου και τμήματος στη Σερβία, από το **Νοβι Σάντ έως την Κελέμπιγια (σύνορα με Ουγγαρία)**, μήκους 108,2 χλμ, ξεκίνησε τον Νοέμβριο του 2021, χρηματοδοτείται επίσης από κινεζικό δάνειο και αναμένεται να ολοκληρωθεί το 2024. Το κόστος του τμήματος αυτού υπολογίζεται σε 1,2 δις δολάρια.

Τέλος, υπενθυμίζεται ότι η σιδηροδρομική **γραμμή Σερβίας - Ουγγαρίας** αποτελεί ένα από τα πρώτα έργα στο πλαίσιο της παγκόσμιας πρωτοβουλίας της Κίνας «**Belt and Road**», και συμφωνήθηκε ως κοινό έργο μεταξύ της **Κίνας, της Σερβίας και της Ουγγαρίας**.

Παρά το γεγονός ότι τα σχέδια των έργων, οι πιστώσεις, αλλά και η τεχνική τεκμηρίωση ετοιμάστηκαν από την **Ευρωπαϊκή Ένωση** για τον εκσυγχρονισμό περίπου 400 χιλιομέτρων των σερβικών σιδηροδρόμων, τα έργα αυτά είχαν παραχωρηθεί ως επί το πλείστον στην **Κίνα**, αλλά και την **Ρωσία**. Η Radio Slobodna Enropa αναφέρει ότι, μέσω επιχορηγήσεων, η ΕΕ συμμετείχε σε πολλά σχέδια εκσυγχρονισμού των σιδηροδρόμων στο κρίσιμο τμήματα προς τα ουγγρικά σύνορα στα βόρεια, όπως και στα σύνορα με τη Βόρεια Μακεδονία προς τα νότια. Μετά από αντιδράσεις της Ε.Ε., τουλάχιστον το έργο του σιδηροδρόμου μεταξύ Βελιγραδίου και Νις, του οποίου το συνολικό μήκος είναι 240 χιλιόμετρα, αναγνωρίζεται ως μέρος του σχεδίου οικονομικής επένδυσης της ΕΕ για τα Δυτικά Βαλκάνια..

Υπάρχουν μόνο **τρία αεροδρόμια** με τακτική κίνηση επιβατών. Το σημαντικότερο είναι το Αεροδρόμιο Nikola Tesla του Βελιγραδίου. Αναφέρουμε, ενδεικτικά, ότι εξυπηρέτησε 255 εκατομμύρια επιβάτες το 2019 και αποτελεί ένα κόμβο της ναυαρχίδας της αεροπορικής εταιρείας Air Serbia, που “πετά” σε 59 προορισμούς 32 χωρών. Ωστόσο, κατά την έξαρση της πανδημίας (2020), ο αριθμός αυτός μειώθηκε σε 76,6 εκατομμύρια, σημειώνοντας μείωση 70%.⁹⁵. Το ανωτέρω αεροδρόμιο, το έτος 2021, εξυπηρέτησε 86 εκατομμύρια επιβάτες,

⁹⁴ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 3/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

⁹⁵ <https://beg.aero/eng/node/404> & https://beg.aero/eng/press/press_release

σημειώνοντας αφενός μείωση 66% σε σχέση με το 2019, αλλά αφετέρου αύξηση 12% σε σύγκριση με το 2020. Η διαχείριση του αερολιμένα Νικόλα Τέσλα έχει παραχωρηθεί στη γαλλική εταιρεία Vinci Airports. Σημειώνεται ότι η Terna S.A, θυγατρική του ελληνικού ομίλου GEK Terna, συνεργάζεται με την Vinci Airports, ως υπεργολάβος. Τα έργα περιλαμβάνουν την κατασκευή νέων εγκαταστάσεων επιβατικών τερματικών συνολικής επιφάνειας 42.000 m² και την ανακαίνιση υφιστάμενων τερματικών σταθμών συνολικής επιφάνειας 15.000 m². Ο συνολικός προϋπολογισμός του έργου ανέρχεται σε 262 εκατ. ευρώ και η περίοδος κατασκευής είναι πέντε έτη. Το δε αεροδρόμιο Nis-Constantine the Great, εξυπηρετεί, κυρίως, αεροπορικές εταιρείες χαμηλού κόστους. Το αεροδρόμιο της Niš χρησιμοποιείται από περισσότερους από 350.000 επιβάτες (στοιχεία έτους 2018). Τον Ιούνιο του 2019, ο αερολιμένας Morava, κοντά στο Kraljevo, εγκαινίασε τις μη στρατιωτικές αερομεταφορές ως τρίτο διεθνές αεροδρόμιο στη Σερβία.

Σύμφωνα με το Χωροταξικό Σχέδιο της Σερβίας 2021-2035 του Υπουργείου Κατασκευών, Μεταφορών και Υποδομών, η χώρα θα αποκτήσει **δύο νέα διεθνή αεροδρόμια**, ένα κοντά στο **Dobanovci** - 10 χλμ δυτικά από το Nikola Tesla - και το δεύτερο κοντά στο **Νόβι Σαντ**. Ταυτόχρονα συνεχίζεται η αναβάθμιση των εγκαταστάσεων για τα προαναφερθέντα αεροδρόμια Nikola Tesla, Nis και Morava. Ειδικότερα, επενδύθηκαν 20 εκατ. ευρώ στο αεροδρόμιο «Constantine the Great» κατά την περίοδο 2021-2022⁹⁶ ενώ στόχος του είναι η εξυπηρέτηση 1,5 εκατομμυρίου επιβατών ετησίως. Σύμφωνα με τον Υπουργό Υποδομών, κ. Μομίροβιτς, το 2019, πριν από την πανδημία, ο αριθμός αυτός είχε ξεπεράσει τις 400.000. Το έργο αναμένεται να ολοκληρωθεί τον Μάρτιο του 2024.

Ο εθνικός αερομεταφορέας της Σερβίας - Air Serbia, μετέφερε 1.586.665 επιβάτες το 2021, παρουσιάζοντας αύξηση 83%, σε σχέση με το 2020. Ο μέσος συντελεστής φορτίου στις πτήσεις της Air Serbia ήταν 64%, το δε μερίδιο αγοράς της στο αεροδρόμιο Nikola Tesla του Βελιγραδίου ανήλθε κατά μέσο όρο (μ.ο.) σε περίπου 50% - υπερβαίνοντας το αποτέλεσμα του 2019-, ενώ ο όγκος κίνησης της αυξήθηκε κατά 39% σε σύγκριση με το 2020. Το συνολικό αποτέλεσμα είναι κατά 35% χαμηλότερο από ότι πριν από την πανδημία (2019), αλλά σημαντικά υψηλότερο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, όπου υπήρξε μείωση κατά 44% σε σύγκριση με το 2019. Τέλος, η Air Serbia προβαίνει σε περαιτέρω επέκτασή της στις αγορές της Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής (από Άνοιξη 2022), με την εισαγωγή 12 νέων προορισμών. Σημειώνεται ότι τον Δεκέμβριο του 2020, η **Etihad Airways, η οποία αποτελούσε μέτοχο της Air Serbia** με ποσοστό 49%, διέκοψε τις πτήσεις της προς Βελιγράδι⁹⁷. Εν συνεχεία, η σερβική κυβέρνηση προχώρησε σε ανακεφαλαιοποίηση του εθνικού αερομεταφορέα, με το μερίδιο πλέον της Σερβίας να ανέρχεται σε 82% και της Etihad σε 18%. Την ίδια περίοδο ξεκίνησαν από την Jisheng Airlines, οι πρώτες πτήσεις μόνο για φορτίο (cargo) προς Κίνα. Ταυτόχρονα, η Air Serbia και η Turkish Airlines συνήψαν συμφωνία χρήσης κοινών κωδικών (codeshare), στις πτήσεις Κωνσταντινούπολης-Βελιγραδίου.

Η Σερβία έχει αναπτύξει εσωτερικές **πλωτές μεταφορές** σε 1.716 χιλιόμετρα αντίστοιχων εσωτερικών οδών (1.043 χιλιόμετρα πλωτών ποταμών και 673 χιλιόμετρα πλωτών καναλιών). Τα ανωτέρω βρίσκονται, σχεδόν όλα, στο βόρειο τμήμα της χώρας. Η σημαντικότερη εσωτερική πλωτή οδός είναι ο **Δούναβης** που αποτελεί μέρος του πανευρωπαϊκού διαδρόμου VII. Άλλες πλωτές οδοί περιλαμβάνουν τους ποταμούς **Sava, Tisza, Begej και Timiș**. Οι ποταμοί αυτοί συνδέουν τη Σερβία με τη Βόρεια και Δυτική

⁹⁶ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 3/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

⁹⁷ Σημειώνεται ότι η Air Serbia το καλοκαίρι είχε ζητήσει από -τον στρατηγικό της εταίρο- την εταιρεία Etihad να διαγράψει ένα χρέος 120 εκατομμυρίων δολαρίων. Το αίτημα απορρίφθηκε. Επίσης ο εθνικός αερομεταφορέας, ανακοίνωσε ότι κατέγραψε κέρδη 9,5 εκατ. ευρώ, ενώ 2,8 εκατ. επιβάτες χρησιμοποίησαν την εταιρεία για το 2019. Οι πτήσεις "τσάρτερ" συνεχίζουν να είναι το ισχυρό χαρτί για την εταιρεία, με αύξηση κερδών από το 2018 κατά 24,17 τοις εκατό. Τους πρώτους μήνες του 2020, συνεχίστηκε η αυξητική τάση με 20% περισσότερους επιβάτες για το διάστημα Ιανουαρίου/Φεβρουαρίου σε σύγκριση με την ίδια περίοδο το 2019.

Ευρώπη μέσω του καναλιού Ρήνου-Μάιν-Δούναβη. Η σύνδεση προς την Βόρεια Θάλασσα, στην Ανατολική Ευρώπη, πραγματοποιείται από τις διαδρομές Tisza, Begej και Δούναβη, ενώ στη Νότια Ευρώπη μέσω του ποταμού Sava. Περισσότεροι από 12 εκατ. τόνοι φορτίου μεταφέρονται από Σερβικούς ποταμούς και κανάλια. Τα μεγαλύτερα "ποταμίσια" λιμάνια είναι τα Νόβι Σαντ, Βελιγράδι, Πάντσεβο, Σμεντέρεβο, Πράχοβο και Σάμπατς.⁹⁸ Ο Εμιρατινός Όμιλος DP World, διαχειριστής του λιμένα του Νόβι Σάντ, ανέλαβε την ανακατασκευή του διεθνούς τερματικού σταθμού επιβατών και αναπτυξιακών έργων αξίας 35 εκατ. ευρώ στο ανωτέρω λιμάνι. Η Παγκόσμια Τράπεζα ανακοίνωσε τον Αύγουστο 2020, ότι ενέκρινε 123,2 εκατ. ευρώ για τη Σερβία, τη Βοσνία και Ερζεγοβίνη και το Μαυροβούνιο για τη δημιουργία ενός **Ολοκληρωμένου Προγράμματος Ανάπτυξης Υδάτινου Διάδρομου** για τους ποταμούς Sava και Drina, μέσω του οποίου θα ενισχυθεί η διασυνοριακή συνεργασία⁹⁹. Σύμφωνα με την τότε Υπουργό Κατασκευών κα Zorana Mihajlovic (Αύγουστος 2020), είχαν επενδυθεί 11 εκατ. ευρώ για την ασφάλεια των πλωτών μεταφορών ενώ θα επενδύονταν ακόμη 400 εκατ.

Από το πρόγραμμα «Serbia 2025», προβλέπεται επίσης, δαπάνη ύψους 1,37 δισ. ευρώ **για το μετρό του Βελιγραδίου**. Στα μέσα Μαΐου 2020, οι κυβερνήσεις της Σερβίας και της Γαλλίας υπέγραψαν συμφωνία σχετικά με δωρεά 8,3 εκατ. ευρώ για την υλοποίηση και χρηματοδότηση του έργου του μετρό του Βελιγραδίου. Τον Νοέμβριο 2021 ακολούθησε δεύτερη συμφωνία για την υλοποίηση έργων υποδομής, αξίας 581 εκατ. ευρώ, από τα οποία 454 εκατ. ευρώ αφορούν την κατασκευή του μετρό. Στις 22 Ιανουαρίου 2021 συνάφθηκε μνημόνιο για την κατασκευή του μετρό του Βελιγραδίου, μεταξύ του Υπουργού Οικονομικών της Σερβίας κ. Sinisa Mali, του Δήμου Βελιγραδίου, της κινεζικής εταιρείας Power China και των γαλλικών εταιρειών Alstom και EgisRail. Η EgisRail ανέλαβε τον σχεδιασμό και τη μελέτη σκοπιμότητας του έργου. Κατά τον Πρόεδρο της Σερβίας, κ. Aleksandar Vucic, η κατασκευή των δύο πρώτων γραμμών του μετρό αναμένεται να έχει ολοκληρωθεί έως το 2030, ενώ σχεδιάζεται και η κατασκευή μιας τρίτης γραμμής.¹⁰⁰

Τέλος, το Νοέμβριο του 2020 ξεκίνησε, επίσης, η κατασκευή του **πρώτου χερσαίου διατροπικού τερματικού σταθμού** στην Batajnica, με κοινοτική χρηματοδότηση από το IPA 2015¹⁰¹.

Κατά τη διάρκεια της πανδημίας η κυκλοφορία επιβατών και εμπορευμάτων μειώθηκε σημαντικά κατά το πρώτο εξάμηνο του 2020. Οι μεγάλες καθυστερήσεις στα συννοριακά σημεία ελέγχου αποτέλεσαν ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα. Ωστόσο, η εγκαινίαση της πρωτοβουλίας από την Κοινότητα των Μεταφορών και τη CEFTA, των **"Πράσινων Διαδρόμων-Green Corridors"**, στα μέσα Απριλίου 2020, φαίνεται ότι επέτρεψε την ταχύτερη ροή εμπορευμάτων στην πιο κρίσιμη φάση της πανδημίας του κορονοϊού. Η κύρια ιδέα της πρωτοβουλίας ήταν να δίνεται προτεραιότητα στη μεταφορά ζωτικών προμηθειών μέσω των πράσινων διαδρόμων και τη χρήση καινοτόμων συστημάτων και διαδικασιών, έναντι όλων των άλλων αγαθών, ώστε να διασφαλισθεί η απρόσκοπτη ροή εμπορευμάτων υψηλής ζωτικής σημασίας. Η επέκταση των πράσινων λωρίδων στα σύνορα μεταξύ των πέντε χωρών των Δ.Βαλκανίων και των Κ-Μ της ΕΕ, αποτελεί πρωτοβουλία της Κοινότητας Μεταφορών και της CEFTA, υποστηριζόμενη από την ΕΕ. Η Ελλάδα έχει αναλάβει ενεργό ρόλο για την υλοποίηση της, δεδομένου ηγετικού ρόλου της στην ενίσχυση της συνδεσιμότητας ΕΕ-Δ. Βαλκανίων.¹⁰²

⁹⁸ <https://www.srbija.gov.rs/tekst/en/130033/infrastructure.php>

⁹⁹ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 8/2020 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

¹⁰⁰ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 2/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

¹⁰¹ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 1/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

¹⁰² Βλ. Έγγραφο ΓΓ ΔΟΣ & ΕΞ ΑΠ6480/8.2.2022

Όσον αφορά μερικά άλλα, σημαντικά **μεγάλα έργα υποδομών**:

βλ. Έρευνα Αγοράς για "Δομικά Υλικά, Μεγάλα Έργα και Ακίνητα (2022), Γραφείο Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων Βελιγραδίου, 72 σελ.- <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/80137> ή τα έργα **διαχείρισης αποβλήτων**, βλ. Έρευνα Αγοράς για "Διαχείριση Αποβλήτων στη Σερβία-2022" Γραφείο Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων Βελιγραδίου, 45 σελ. (<https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/79361>)

Ε.4. Κλάδος Τηλεπικοινωνιών

Τα τελευταία χρόνια, σταθερές τηλεφωνικές γραμμές συνδέουν το 81% των νοικοκυριών στη Σερβία με περίπου 9,1 εκατομμύρια χρήστες ενώ ο αριθμός των κινητών τηλεφώνων ξεπερνά τον συνολικό πληθυσμό κατά 28%. Ο μεγαλύτερος πάροχος κινητής τηλεφωνίας είναι η Telekom Srbija με 4,2 τουλάχιστον εκατομμύρια συνδρομητές, ακολουθούμενη από την Telenor με 2,8 εκατομμύρια χρήστες και τη Vip mobile με άλλα 2 εκατομμύρια περίπου. Το 58% των νοικοκυριών διαθέτουν ευρυζωνική σύνδεση στο διαδίκτυο σταθερής γραμμής (μη κινητή), ενώ το 67% παρέχεται με υπηρεσίες συνδρομητικής τηλεόρασης (δηλαδή 38% καλωδιακή τηλεόραση, 17% IPTV και 10% δορυφορική). Η μετάβαση στην ψηφιακή τηλεόραση ολοκληρώθηκε το 2015 με πρότυπο DVB-T2 για μετάδοση σήματος.

Κατά τη διάρκεια του 2020 ξεκίνησε ένα φιλόδοξο πρόγραμμα κατασκευής **ευρυζωνικών επικοινωνιών σε αγροτικές περιοχές**. Για την πρώτη φάση του έργου ανακοινώθηκαν τρεις προσκλήσεις υποβολής προσφορών (Δεκέμβριο 2020). Η προγραμματισμένη επέκταση του γρήγορου διαδικτύου θα επιτρέψει την πρόσβαση του σε αγροτικές περιοχές, δημόσιες εγκαταστάσεις 600 σχολείων, δημόσια ιδρύματα, τοπικές κοινότητες και άλλες κρατικές και τοπικές αρχές. Το πρόγραμμα θα διαρκέσει έως τα τέλη του 2022¹⁰³.

1.1.4 Εξωτερικό Εμπόριο Σερβίας

Η Σερβία, όπως και άλλες οικονομίες σε μεταβατικό στάδιο από την "σοσιαλιστική" σε αυτή της ελεύθερης αγοράς", πραγματοποιεί περιορισμένες εξαγωγές ενώ παρουσιάζει μεγάλη **εξάρτηση από τις εισαγωγές**. Συνεπώς το εμπορικό της έλλειμμα δεν είναι αμελητέο. Η δε εξάρτηση από το εμπόριο, στο πλαίσιο των "παγκόσμιων αλυσίδων αξίας" (GVC), είναι σημαντική.

Κατά την περίοδο της μη κανονικής λειτουργίας των κύριων αλυσίδων εφοδιασμού λόγω της πανδημίας "Covid-19" (2020-2021), έγιναν εμφανείς οι συνέπειες της υπερβολικής εξάρτησης της χώρας από τις εισαγωγές, είτε των τελικών προϊόντων είτε των προϊόντων εντός των GVC. Αποδείχθηκε **ότι η Σερβία δεν παράγει μεγάλο αριθμό βασικών προϊόντων**, ούτε καν εκείνα για τα οποία έχει τις προϋποθέσεις, τις ικανότητες, την τεχνολογία, την εργασία και τα οποία συνήθιζε να παράγει και εξάγει πριν η οικονομία της εισέλθει σε μεταβατικό στάδιο.

Πίνακας 2.1 - Στοιχεία Εξωτερικού Εμπορίου Σερβίας – Συνολικά Μεγέθη

Εκατ.ευρώ	Εξαγωγές		Εισαγωγές		Όγκος		Ισοζύγιο	
	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020
Σύνολο	21620.8	17054.5	28601.3	22957.6	50222,1	40009,0	-6980.4	-5905,2
Μεταβολή	26.8%	-2,76%	24.6%	-3,85%	25,6%	-3,39%	-18,3	6,84%

¹⁰³ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 9&12/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

Σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (RZS), το **εξωτερικό εμπόριο της Σερβίας** ανήλθε συνολικά σε 50,22 δισ. ευρώ το 2021, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 25,6% σε ετήσια βάση. Οι εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 26,8%, φθάνοντας τα 21,62 δισ. ευρώ, οι εισαγωγές ανήλθαν σε 28,60 δισ. ευρώ, ήτοι διευρύνθηκαν κατά 24,6%. Το έλλειμμα ανήλθε σε 6,98 δισ. ευρώ, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 18,3% σε ετήσια βάση και ο λόγος εξαγωγών-εισαγωγών υπολογίστηκε στο 75,6%, από 74,3% την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους. Η περιοχή της Βοϊβοδίνια αντιπροσώπευε το μεγαλύτερο μέρος των εξαγωγών της Σερβίας (34,8%), ενώ η περιοχή του Βελιγραδίου κατείχε το μεγαλύτερο μερίδιο των εισαγωγών (46%)¹⁰⁴.

Πίνακας 2.2 - Στοιχεία Εξωτερικού Εμπορίου Σερβίας

Εξωτερικό εμπόριο Σερβίας	Εξαγωγές		Εισαγωγές		Μερίδιο επί των συν. Εξαγωγών %		Μερίδιο επί των συν. Εισαγωγών %		Ισοζύγιο	
σε εκατ. Ευρώ	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Σύνολο	17054.5	21620.8	22957.6	28601.3	100.0	100.0	100.0	100.0	-5903.0	-6980.4
Ενέργεια	389.7	629.1	1683.3	2581.5	2.3	2.9	7.3	9.0	-1293.6	-1952.4
Ενδιάμεσα Αγαθά	6557.8	9264.4	8375.8	10837.8	38.5	42.8	36.5	37.9	-1818.0	-1573.3
Κεφαλαιουχικά Αγαθά	3795.4	4455.9	4980.6	5731.1	22.3	20.6	21.7	20.0	-1185.1	-1275.2
Διαρκή καταναλωτικά αγαθά	947.4	1042.6	510.6	604.7	5.6	4.8	2.2	2.1	436.8	437.9
Μη διαρκή κατ. Αγαθά	3868.0	4611.2	4078.9	4672.0	22.7	21.3	17.8	16.3	-210.9	-60.8
Μη ταξινομημένα	1496.3	1617.6	3328.5	4174.3	8.8	7.5	14.5	14.6	-1832.3	-2556.7

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία της Σερβίας

Το σερβικό εξωτερικό εμπόριο ήταν σημαντικότερο με χώρες με τις οποίες η Σερβία συνδέεται μέσω συμφωνιών ελεύθερων συναλλαγών. Τα κράτη μέλη (Κ-Μ) της **ΕΕ** αντιπροσωπεύουν το 60,3% του συνόλου. Η Γερμανία αποτέλεσε τον σημαντικότερο εμπορικό εταίρο της Σερβίας, με τις σερβικές εξαγωγές προς τη χώρα αυτή να ανέρχονται σε 2,74 δις ευρώ και τις εισαγωγές από τη Γερμανία σε 3,77 δις ευρώ. Μόνο τον Δεκέμβριο του 2021, η Σερβία εξήγαγε αγαθά αξίας 1,99 δις ευρώ, 26,5% περισσότερα σε σύγκριση με τον ίδιο μήνα του προηγούμενου έτους, ενώ οι εισαγωγές ανήλθαν σε 29 δις ευρώ, σημειώνοντας ετήσια αύξηση 36,1%.

Διαχρονικά, όπως προαναφέρθηκε, οι χώρες μέλη της **Ευρωπαϊκής Ένωσης** αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό του συνολικού εξωτερικού εμπορίου της Σερβίας. Ο δεύτερος μεγάλος εμπορικός εταίρος είναι οι χώρες **CEFTA** (Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βόρεια Μακεδονία, Μολδαβία, Μαυροβούνιο, Σερβία και UNMIK-Κόσσοβο).

Πίνακας 2.3 Εμπόριο ΕΕ-Σερβίας 2020-2021

Εξωτερικό εμπόριο Σερβίας	Εξαγωγές		Εισαγωγές		Όγκος	
σε εκατ. Ευρώ	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Συν. Εμπόριο	17054.5	21620.8	22957.6	28601.3	40012.1	50222.1
ΕΕ	11070.2	13941.4	13494.2	16338.4	24564.4	30279.8
Μερίδιο επί του συνόλου %	64.9	64.5	58.8	57.1	61.4%	60.3%

¹⁰⁴ <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/78932>

Σύμφωνα με τα **πρότυπα Ταξινόμησης Διεθνούς Εμπορίου (SITC)**, τα πρώτα πέντε είδη εξαγωγής αντιπροσώπευαν το 31,71% των συνολικών εξαγωγών. Η εισαγωγή των πέντε πρώτων ειδών κάλυπτε το 33,6% των συνολικών εισαγωγών. Το τμήμα των **μη ταξινομημένων εμπορευμάτων**, που περιλαμβάνει τόσο εμπορεύματα τελωνειακής αποθήκευσης, όσο και εμπορεύματα σε ελεύθερη ζώνη, έχει το μερίδιο του στις συνολικές εισαγωγές (12,37%).

Πίνακας 2.5 Τα 5 πρώτα είδη σερβικών εξαγωγών-εισαγωγών 2021 κατά SITC - σε εκατ ευρώ

Εξαγωγές		Εισαγωγές	
77 Ηλεκτρικές μηχανές και συσκευές	2596.5	99 Μη ταξινομημένα αγαθά	3332.8
05 Λαχανικά και φρούτα	1078.8	77 Ηλεκτρικές μηχανές και συσκευές	2059.2
67 Σίδηρος & Χάλυβας	1040.0	33 Πετρέλαιο και Πετρελαιοειδή	1677.6
28 Μεταλλεύματα και θραύσματα μετάλλων (σκραπ)	989.1	78 Οδικά οχήματα	1327.9
04 Δημητριακά	961.7	54 Ιατρικά και φαρμακευτικά προϊόντα	1273.7
Μερίδιο 5 πρώτων εξαγ. ειδών	30,8%	Μερίδιο 5 πρώτων εισαγ. ειδών	33,8%

Πηγή: Statistical Office of the Republic of Serbia

Οι **κύριοι εμπορικοί εταίροι της Σερβίας** κατά το έτος 2021, αλλά και τα αμέσως προηγούμενα χρόνια, είναι οι ΕΕ, Ρωσία, Κίνα, Γερμανία, Ιταλία, η Ρουμανία, η Ουγγαρία (κά).

Πίνακας 2.6.1 - Κύριοι εμπορικοί εταίροι Σερβίας (2021)

Χώρα	Εξαγωγές εκατ. Ευρώ	Χώρα	Εισαγωγές εκ. Ευρώ
Γερμανία	2743.3	Γερμανία	3770.9
Ιταλία	1839.9	Κίνα	3648.1
Βοσνία - Ερζεγοβίνη	1562.0	Ιταλία	2304.4
Ρουμανία	1189.0	Ρωσία	1534.0
Ρωσία	1088.9	Τουρκία	1442.1

Πίνακας 2.7 - Κύριοι εμπορικοί εταίροι Σερβίας (2019) βάσει του όγκου εμπορίου

1. Γερμανία	11. Σλοβενία
2. Κίνα	12. Αυστρία
3. Ιταλία	13. Γαλλία
4. Ρωσία	14. Κροατία
5. Βοσνία-Ερζεγοβίνη	15. Βουλγαρία
6. Ουγγαρία	16. Βόρεια Μακεδονία
7. Ρουμανία	17. Μαυροβούνιο
8. Τουρκία	18. Βέλγιο
9. Πολωνία	19. Ολλανδία
10. Τσεχία	20. ΗΠΑ

Πηγή: Statistical Office of the Republic of Serbia

Όσον αφορά το εμπόριο μεταξύ Σερβίας και λοιπών χωρών, σημειώθηκε **σερβικό εμπορικό πλεόνασμα** με τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Μαυροβούνιο, τη Β. Μακεδονία, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία, τη Τσεχία, τη Σλοβακία, την Κροατία, τη Μεγάλη Βρετανία, τη Σουηδία, την Ολλανδία και τις ΗΠΑ.

Αντίθετα το **μεγαλύτερο έλλειμμα** παρατηρήθηκε στο εμπόριο με την Κίνα, με τη Ρωσική Ομοσπονδία, με τη Γερμανία, με την Τουρκία, την Ιταλία, την Πολωνία, το Ιράκ, την Ουγγαρία, το Βέλγιο, την Ουκρανία, την Κορέα, την Αυστρία, τις ΗΠΑ, τη Γαλλία και τη Κορέα, την Ισπανία, την Ελβετία, και την Ελλάδα. Η **Ελλάδα** κατατάσσεται πλέον στην τρίτη δεκάδα (24^η το 2021), σε αντίθεση με τον πρωταγωνιστικό ρόλο που διαδραμάτιζε κατά την δεκαετία του 2000¹⁰⁵.

Σύμφωνα με έκθεσή του Υπουργείου Οικονομικών για τις «Τρέχουσες μακροοικονομικές τάσεις», η αξία των εξαγωγών των **15 μεγαλύτερων εξαγωγέων από τη Σερβία** το 2021 ήταν 5,5 δισεκατομμύρια ευρώ. Σύμφωνα με το σερβικό υπουργείο Οικονομικών, μεγαλύτεροι εξαγωγείς της χώρας είναι η χαλυβουργία Smederevo HBIS Group, του οποίου οι εξαγωγές ανήλθαν σε 752,7 εκατομμύρια ευρώ και η Zijin Bor Copper (750,3 εκατ. ευρώ). Η Naftna Industrija Srbije (NIS), με εξαγωγές αξίας 481,9 εκατ. ευρώ βρίσκεται στην τρίτη θέση ενώ στην τέταρτη κατατάχθηκε η Tigar Tires από την Pirot (430,3 εκατ. ευρώ). Πέμπτη στη λίστα με τους μεγαλύτερους εξαγωγείς είναι η Zijin Mining από το Brestovac που κατέχει το ορυχείο Cukaru Peki κοντά στο Bor (εξαγωγές αξίας 392 εκατομμυρίων ευρώ). Ακολουθεί η Henkel Srbija (369,9 εκατ. ευρώ), η Leoni από την Prokuplje (349,5 εκατ. ευρώ), η Yura από τη Raca (301,4 εκατ. ευρώ), η FCA Srbija (285,5 εκατ. ευρώ) και η Grundfos από την Indjija (238,1 εκατ. ευρώ). Μετά την ανωτέρω πρώτη “δεκάδα” των μεγαλύτερων εξαγωγέων, ακολουθούν οι Robert Bosch (236,7 εκατ. ευρώ), Petrohemija (235 εκατ. ευρώ), Hemofarm από το Vrsac (219,6 εκατ. ευρώ), ZF Srbija από το Pancevo (215,6 εκατ. ευρώ) και η Philip Morris από τη Νις (206,4 εκατ. ευρώ).

Κατά τον Υπουργό Γεωργίας της Σερβίας, κ. Branislav Nedimovic, τα τελευταία χρόνια οι σερβικές **γεωργικές εξαγωγές** σημείωσαν σημαντική αύξηση. Ταυτόχρονα, η σερβική γεωργία, έπειτα από 30 χρόνια, επανήλθε στις απαιτητικές παγκόσμιες αγορές, όπως τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (ΗΑΕ), το Μπαχρέιν, αλλά και οι Ινδία, Κίνα, Βιετνάμ και Ινδονησία. Επιπλέον, χώρες του Περσικού Κόλπου δείχνουν ενδιαφέρον για σερβικά προϊόντα, όπως **μήλα** και **σμέουρα**, τα οποία εξάγονται ήδη στα ΗΑΕ, αλλά και σημαντικές ποσότητες **βοείου κρέατος** στον Λίβανο. Η αγορά του Βιετνάμ, χώρα 80 εκατ. καταναλωτών, παρουσιάζει ενδιαφέρον, καθώς υπάρχει ζήτηση για εισαγωγή **χοιρινού** σερβικού κρέατος. Για το κρέας αυτό, η σερβική κυβέρνηση ευελπιστεί να «ανοίξουν», επίσης, οι σημαντικές αγορές της Ε.Ε. και της Κίνας. Όσον αφορά την Ινδία, η αγορά της παρουσιάζει ενδιαφέρον για τις σερβικές Αρχές, όσον αφορά την εξαγωγή σερβικών **φρούτων**. Σε διάστημα έξι περίπου μηνών, διενεργήθηκαν 40 αποστολές, από τις οποίες 800 τόνοι εντός τριών μόνο μηνών. Τέλος, σχετικά με την εξαγωγή φρούτων προς τις ΗΠΑ, σύμφωνα με τον κ. Nedimovic, η Σερβία εξάγει στην χώρα αυτή **βατόμουρα** (κλπ), παρότι τα εν λόγω σερβικά προϊόντα υφίστανται έντονο ανταγωνισμό από τα αντίστοιχα της Νότιας Αμερικής. Επίσης, σύμφωνα με το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο της Σερβίας (PKS), η Σερβία εξήγαγε, το 2020, 2.701 τόνους **μελιού**. Κύριοι προορισμοί του ήταν η Ιταλία, η Νορβηγία και η Γερμανία. Η συνολική αξία των εξαγωγών αυτών ανήλθε σε 13.096.000 ευρώ, σημειώνοντας αύξηση της τάξης του 46%, σε σχέση με το 2019. Οι εισαγωγές σερβικού μελιού αυξήθηκαν χάρις στους 548 τόνους που εξήχθηκαν το 2020, προς τη Μολδαβία, την Ουκρανία, την Ελλάδα και τη Νέα Ζηλανδία. Η σταθερή ζήτηση για μέλι προσφέρει επιχειρηματικές ευκαιρίες για την ανάπτυξη της

¹⁰⁵ βλ. “Ελλάς & Σερβία ως παράγοντες σταθερότητας στο παρελθόν και στη Βαλκανική προοπτική”, Aleksandra Pecinar-Γ. Δουδούμη, op.cit., σελ.233-238

μελισσοκομίας στη Σερβία, της οποίας η τεχνολογία, ο αριθμός των κυψελών ανά φάρμα, καθώς και οι εξαγωγές μελιού σε αγορές υψηλού εισοδήματος, παρουσιάζει ανοδική τάση ¹⁰⁶.

Τέλος, η Ευρωπαϊκή Ένωση παρατείνει έως και το 2025, την Απόφαση για τα Αυτόνομα Εμπορικά Μέτρα. Σύμφωνα με αυτή, τα **σερβικά γεωργικά προϊόντα**, -πλην κάποιων εξαιρέσεων, απολαμβάνουν **αδασμολόγητης πρόσβασης στην ευρωπαϊκή αγορά**. Εκτός των μήλων, δαμάσκηνων κτλ, τα επόμενα πέντε χρόνια, τα προϊόντα που μπορούν να εξαχθούν χωρίς δασμούς στην ΕΕ, περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, πατάτες, κολοκυθάκια, μανιτάρια, σταφύλια, βερίκοκα, κεράσια, νεκταρίνια, ροδάκινα, φράουλες, ξηρούς καρπούς, πεπόνια και διάφορα εσπεριδοειδή. Επιπλέον, σύμφωνα με τα Αυτόνομα Εμπορικά Μέτρα, επεκτείνεται η δυνατότητα εξαγωγής επιπλέον 30.000 εκατολίων ετησίως για τους οινοπαραγωγούς από την περιοχή, αφού εξαντληθούν οι ποσοστώσεις που έχει εγκρίνει η ΕΕ για τις οικονομίες των Δυτικών Βαλκανίων ξεχωριστά.

Οι εξαγωγές **υπηρεσιών πληροφορικής** της Σερβίας αποκτούν ενδιαφέρον, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια. Βάσει της Εθνικής Τράπεζας, αυτές ανήλθαν σε 1,37 δις ευρώ το 2020, σημειώνοντας αύξηση 4,4% σε σχέση με το 2019. Σύμφωνα με το “σχηματισμό” καινοτομίας, Vojvodina ICT Cluster, οι εξαγωγές υπηρεσιών πληροφορικής ήταν σε ανοδική πορεία ήδη από το τελευταίο τρίμηνο του 2020, εν μέσω της πανδημίας του κορωνοϊού. Τέλος, οι σερβικές εταιρείες πληροφορικής κατάφεραν να διατηρήσουν τη ρευστότητα και το ανθρώπινο δυναμικό τους, από τον Μάρτιο του 2020, όταν τα έσοδα και ο όγκος εργασίας μειώθηκαν. Οι δε εξαγωγές υπηρεσιών πληροφορικής κατά την περίοδο αυτή ήταν σημαντικές για τους 20.000 επαγγελματίες πληροφορικής που δραστηριοποιούνται στη χώρα. Όπως προαναφέρθηκε, ο **κλάδος ΤΠΕ της Σερβίας**, από ελλειμματικός το 2008, παρουσίασε **εξαγωγές ύψους 1,5 δις ευρώ τον Οκτώβριο του 2021** και σύμφωνα με προσωρινά στατιστικά στοιχεία, ξεπέρασε το **1,7 δις το 2021**¹⁰⁷. Υπενθυμίζεται ότι κατά τον Σέρβο πρόεδρο, ο σερβικός τομέας πληροφορικής είχε πραγματοποιήσει εξαγωγές αξίας σχεδόν 600 εκατ. ευρώ τους πρώτους τρεις μήνες του 2022.

Όσον αφορά τις **εμπορικές επιπτώσεις μεταξύ Σερβίας και Ρωσίας**, έναν από τους μεγαλύτερους εμπορικούς εταίρους της Σερβίας, σύμφωνα με τον Πρόεδρο του Εμπορικού Επιμελητηρίου της Σερβίας (CCIS), κ. M. Cadez, ο πόλεμος στην Ουκρανία (κλπ) είχε άμεσο αντίκτυπο στις σερβικές εξαγωγές προς τη ρωσική αγορά. Από το ξέσπασμα του πολέμου στην Ουκρανία, τον Φεβρουάριο 2022, η αξία των εξαγωγών της Σερβίας προς τη Ρωσία μειώθηκε κατά ένα τέταρτο (-25%) σε ετήσια βάση. Σε ποσοτικούς όρους, η μείωση ανήρθε σε 38% σε σύγκριση με τον Μάρτιο του 2021. Επιπλέον, κατά τον κ. Cadez, οι οδικές εμπορευματικές μεταφορές προς τη Ρωσία έχουν καταστεί ιδιαίτερα ακριβές, με την αύξηση τους κόστους να κυμαίνεται μεταξύ 70% έως 100%. Ως προς τις διαδικασίες πληρωμών, συχνά υπάρχουν καθυστερήσεις λόγω αφενός των αυξημένων ελέγχων και αφετέρου, μετά από κάθε “νέο πακέτο” κυρώσεων της ΕΕ, περισσότερες ρωσικές τράπεζες απομακρύνονται από το δίκτυο SWIFT. Άλλα προβλήματα αποτελούν η αδυναμία ασφάλισης των εμπορευμάτων στις μεταφορές, οι συχνές αλλαγές δρομολογίων, η αβεβαιότητα των φορτηγών στα συννοριακά σημεία ελέγχου της ΕΕ προς τη Ρωσία και τη Λευκορωσία, καθώς οι χρόνοι αναμονής ανέρχονται σε επτά έως και δέκα ημέρες κλπ. Τέλος, η σταθεροποίηση του ρωσικού ρουβλίου που επέστρεψε στα προς την ουκρανική κρίση επίπεδα μετά την αρχική “αναταραχή”,

¹⁰⁶ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 2/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

¹⁰⁷ <https://serbia-business.eu/serbias-it-exports-are-up-30-percent-in-2021/?pdf=28567>

φαίνεται να διευκολύνει την ανταγωνιστικότητα των σερβικών προϊόντων στην ρωσική αγορά.

Ένα άλλο “τοπικό” πρόβλημα των **σερβικών εξαγωγών** είναι αυτές **προς το Κόσσοβο**. Οι τελευταίες μειώθηκαν το 2021 κατά 37%, σε σχέση με το 2017, όταν το Κόσσοβο επέβαλε φόρο ύψους 100% στα προϊόντα αυτά. Η δε αξία των αγαθών αυτών ανερχόταν το 2017 σε 450 εκατομμύρια ευρώ, ήτοι 36,8%% υψηλότερη σε σχέση με το 2021 (305 εκατ. ευρώ). Σημειώνεται, ότι για σχεδόν δύο δεκαετίες, μέχρι το 2018, η Σερβία ήταν η κύρια πηγή αγαθών για την αγορά της περιοχής του Κοσσόβου, με εμπορεύματα αξίας περίπου 1,2 εκατομμυρίων ευρώ, κυρίως είδη τροφίμων και οικοδομικής βιομηχανίας.

Ως προς τις **σερβικές εισαγωγές**, αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με δηλώσεις του Διευθυντή για την κυκλική οικονομία του Σερβικού Εμπορικού Επιμελητηρίου, κ. Sinisa Mitronic, η Σερβία δεν έχει αρκετές **δευτερογενείς πρώτες ύλες** - καλής ποιότητας - για τις ανάγκες της βιομηχανίας της, με αποτέλεσμα να πρέπει να τις εισάγει σε μεγάλες ποσότητες¹⁰⁸.

Τέλος σημειώνεται ότι **η Σερβία έθεσε υποψηφιότητα** για τη διοργάνωση της παγκόσμιας έκθεσης **EXPO 2027**.

Θεσμικό & Κανονιστικό πλαίσιο εξωτερικού εμπορίου της Σερβίας

Το Θεσμικό & Κανονιστικό πλαίσιο εξωτερικού εμπορίου της Σερβίας συνίσταται, κυρίως, από το κοινοτικό κεκτημένο (“acquis communautaire”)- βλ. Επιχειρηματικό Οδηγό Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 2020-2021, σελ 23, διαθ. στο: <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/76120>

¹⁰⁸ EU Morning Media Review9.9.2020

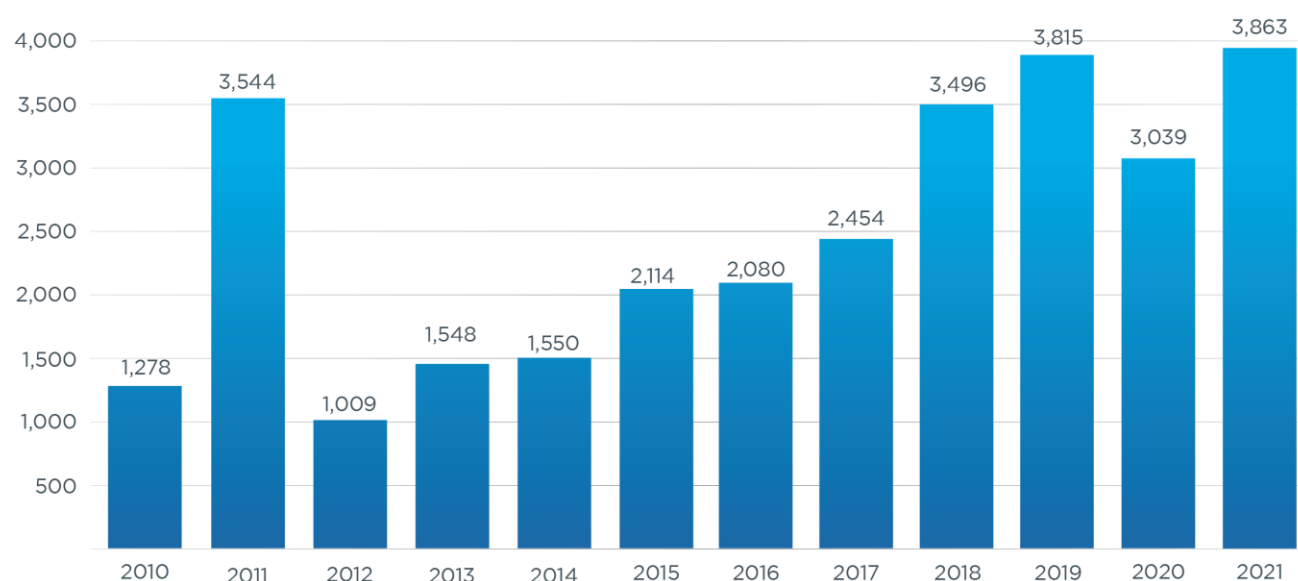
1.1.5 Επενδύσεις

Οι Σερβικές Αρχές παρέχουν οικονομικά και φορολογικά κίνητρα σε εταιρείες που επιθυμούν να προβούν σε άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ=FDI). Η μακροοικονομική σταθερότητα και η βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος συνέβαλαν σε υψηλές καθαρές εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων. Η Σερβία χαρακτηρίζεται, από σχεδόν απρόσκοπτη αύξηση των ΑΞΕ τα τελευταία 7-8 χρόνια, με αυξημένες εισροές από το 2015 και έπειτα, σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας. Το 2020 οι εισροές επενδύσεων, συμπεριλαμβανομένων των επανεπενδυθέντων κερδών, ανήλθαν σε περίπου 3 δις ευρώ. Κατά το 27ο "Korona Business Forum" αναφέρθηκε ότι το μερίδιο των συνολικών επενδύσεων στη Σερβία υπερέβη το 27% του ΑΕΠ.¹⁰⁹ Το 2021 η Σερβία έφτασε τα 3,8 δις. Ευρώ ΑΞΕ, σύμφωνα με τη διοικήτρια της Εθνικής Τράπεζας της Σερβίας (NBS), κα Γιοργκοβάνκα Ταμπάκοβιτς. Κατά την τελευταία, «σε ένα τέτοιο έτος, η Σερβία έφτασε σε επίπεδο ΑΞΕ (...) τόσο υψηλό όσο αυτό του 2019, έτος ρεκόρ κατά το οποίο οι ακαθάριστες ξένες επενδύσεις ανήλθαν σε 3,9 δις ευρώ» Σύμφωνα με την NBS, οι μεγαλύτερες επενδύσεις κατά την περίοδο αυτή, προήλθαν από την Ευρώπη, με το μερίδιο των χωρών εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης να είναι υποτυπώδες. Ακολουθούν επενδύσεις που προέρχονται από την Ασία, και κυρίως την Κίνα και το Χονγκ Κονγκ, ενώ ακολουθούν τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και ο Καναδάς. Σύμφωνα με τον καθηγητή της Σχολής Οικονομικών Επιστημών, κ. Λιούμπντραγκ Σάβιτς, οι συνολικές ετήσιες ξένες επενδύσεις ξεπερνούν τα 3 δις ευρώ εδώ και αρκετά χρόνια και πραγματοποιούνται κυρίως από ξένων συμφερόντων βιομηχανίες που δραστηριοποιούνται στη Σερβία. Σύμφωνα με τον κ. Σάβιτς, ο στόχος για τις εγχώριες επενδύσεις να "φτάσουν" το 25% των συνολικών επενδύσεων, δεν έχει επιτευχθεί, παρότι η Σερβία υιοθέτησε για πρώτη φορά νομοθεσία, που δεν ευνοεί μόνο τις ξένες εταιρείες. Το δικαίωμα επιδότησης παρέχεται πλέον σε όλους, αλλά οι εγχώριοι επιχειρηματίες εξακολουθούν να απαιτούν πρόσθετα κίνητρα.

Όπως προαναφέρθηκε, η **προσέλκυση Α.Ξ.Ε.**, κυρίως μεταξύ των ετών 2014 και αρχών του 2020 (προ πανδημίας "covid-19"), αποτέλεσμα των προαναφερθέντων θετικών οικονομικών δεικτών και κάποιων μεταρρυθμίσεων, συνέβαλε στη βελτίωση των **διεθνών πιστοληπτικών αξιολογήσεων της Σερβίας** κατά την τελευταία τριετία. Εκτός αυτού, υπενθυμίζεται ότι η Σερβία βελτίωσε τη θέση της στο "Doing Business List" της Παγκόσμιας Τράπεζας (Π.Τ), σε συνέχεια των βελτιώσεων που πραγματοποιήθηκαν στην έκδοση αδειών κατασκευής, στη μείωση των διοικητικών φόρων και στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος. Επιπλέον, παράλληλα με τη δημοσιονομική εξυγίανση και τη χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής, η Σερβία έχει εφαρμόσει πολλές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, ειδικά όσον αφορά την ευελιξία της αγοράς εργασίας, τις μεταρρυθμίσεις του χρηματοπιστωτικού τομέα και της φορολογικής πολιτικής, τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων κ.λπ. " Οι βελτιώσεις αυτές, με την σειρά τους, ενίσχυσαν το **επιχειρηματικό κλίμα** και έτι περαιτέρω την προσέλκυση Α.Ξ.Ε.

¹⁰⁹ Περιοδικό FDI Γιατί η Σερβία υποστηρίζει τους επενδυτές

Εισροές ΑΞΕ (εκατ. ευρώ)

Εικόνα 1 Πηγή: RAS,

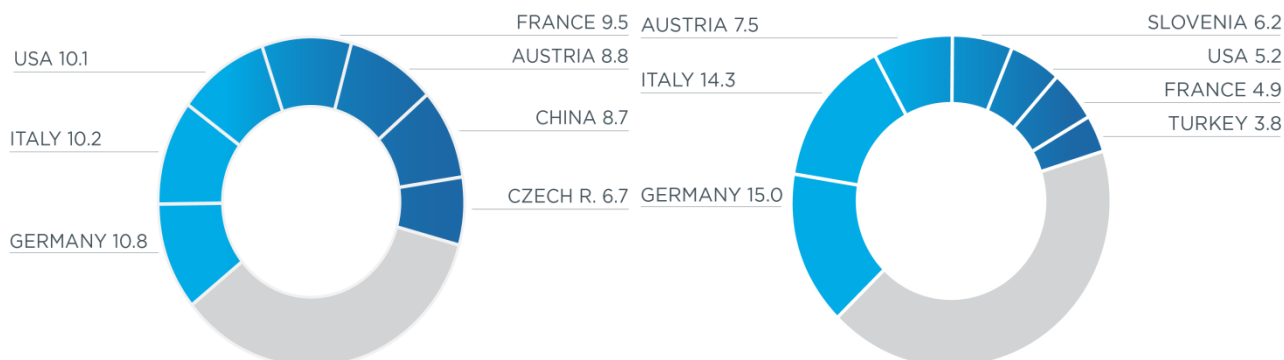
Σύμφωνα με την Σερβική Αναπτυξιακή Υπηρεσία (RAS), η χώρα έχει προσελκύσει περισσότερες από 34 δις ευρώ άμεσων ξένων επενδύσεων από το 2007, έχοντας εξελιχθεί σε μια από τις κορυφαίες τοποθεσίες επενδύσεων στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Η λίστα των κορυφαίων ξένων επενδυτών περιλαμβάνει πολυεθνικές εταιρείες όπως οι Bosch, Michelin, Siemens, ZF, Yazaki, Brose, Toyo Tires, Fiat Chrysler Automobiles, Microsoft, Panasonic, Cooper Tires, Tarkett, Ling Long, MTU, NCR, Magna, Continental, Aunde, Calzedonia, Eaton, Stada, Swarovski, Mei Ta, Gorenje, Schneider Electric, Geox, Adient, Minth, Johnson Controls, Johnson Electric, Leoni, Barry Callebaut κ.ά.¹¹⁰

Κατά τον πρώην Διευθυντή του Γερμανοσερβικού εμπορικού επιμελητηρίου, κ. Martin Knapp που αφυπηρέτησε τον Φεβρουάριο του 2020, η Σερβία δεν πάσχει από έλλειψη κινήτρων ως προς τις επενδύσεις. Υπάρχουν επιδοτήσεις αλλά και ευέλικτη πολιτική στις ελεύθερες ζώνες εμπορίου ή την προσφορά γης. Επίσης, οι κάθε είδους άδειες εκδίδονται γρήγορα. Σύμφωνα με τον ίδιο, η Σερβία βρίσκεται στις λίστες των κορυφαίων προορισμών για την πλειοψηφία των επενδυτών, ειδικά στον τομέα της βιομηχανίας, όχι λόγω των χαμηλότερων μισθών – αυτό ίσχυε στο παρελθόν– αλλά επειδή το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας προσφέρει αξιόλογους μηχανικούς και επιστήμονες στον τομέα της πληροφορικής. Αντίθετα αυτό που λείπει είναι εργάτες με δεξιότητες. Ως μεγαλύτερο πρόβλημα, ο κ. Knapp, αναγνωρίζει την έλλειψη κράτους δικαίου καθώς και τη μετανάστευση των νέων με δεξιότητες.

¹¹⁰ <https://ras.gov.rs/en/invest-in-serbia/why-serbia/join-the-pool-of-the-successful>

Κυριότερες χώρες-Επενδυτές

Μεγαλύτεροι ξένοι επενδυτές στη Σερβία ανά αξία (%) & αριθμό έργων (%) αντίστοιχα

Εικόνα 2 Πηγή: RAS

Η πλειοψηφία των επενδύσεων, περίπου 70%, προέρχεται από χώρες της ΕΕ, ιδίως από τη Γερμανία, την Ιταλία, τη Γαλλία, και την Αυστρία, αλλά και την Κίνα, τις Ηνωμένες Πολιτείες τη Νορβηγία, την Ελλάδα, την Τουρκία κ.ά. Η πλειονότητα των ΑΞΕ κατευθύνεται σε τομείς όπως, αυτοκινητοβιομηχανία, βιομηχανία τροφίμων και ποτών, μηχανήματα, ορυχεία και μεταλλουργία, κατασκευές, χημικά, φαρμακευτικά, ελαστικά, υφάσματα, είδη ένδυσης, έπιπλα κ.ά. Οι εν λόγω τομείς συνθέτουν το μεγαλύτερο μέρος των σερβικών εξαγωγών¹¹¹.

Σύμφωνα με τον αριθμό αλλά και την αξία των έργων, ο μεγαλύτερος, “ανερχόμενος” επενδυτής της Σερβίας είναι η **Γερμανία, με την αξία των επενδύσεων να ξεπερνά τα 3 δις ευρώ**¹¹². Κατά το Γερμανο-σερβικό επιμελητήριο (ΑΗΚ), στη Σερβία λειτουργούν περίπου 400 γερμανικές εταιρείες, οι οποίες απασχολούν περισσότερα από 65.000 άτομα. Οι γερμανικές επενδύσεις τα τελευταία χρόνια έχουν ξεπεράσει τα 2,5 δις ευρώ. Ο διμερής όγκος του γερμανο-σερβικού εμπορίου αυξήθηκε κατά 2,5 φορές τα τελευταία οκτώ χρόνια, αγγίζοντας τα 5 δις ευρώ την τελευταία τριετία.

Με μικρή διαφορά σε αξία, ακολουθεί η **Ιταλία**. Υπάρχουν περισσότερες από 1.600 εταιρείες ιταλικών συμφερόντων εγγεγραμμένες στη Σερβία (περίπου 600 με συνεχή δραστηριότητα) και απασχολούν περί τους 50.000 εργαζόμενους (εκ των οποίων 39.000 άμεσα και 12.000 μέσω πρακτορείων). Σύμφωνα με μελέτη του Ιταλικο-Σερβικού Επιμελητηρίου σε συνεργασία με την Ιταλική Πρεσβεία στο Βελιγράδι, οι επενδύσεις αφορούν μεγάλες εταιρείες αλλά και ΜμΕ, που δραστηριοποιούνται σε πολυάριθμους τομείς, όπως η γεωργία, η αυτοκινητοβιομηχανία, η κλωστοϋφαντουργία και η ένδυση, οι τεχνολογίες πληροφορικής, η βιομηχανική παραγωγή, οι συμβουλευτικές υπηρεσίες, καθώς και οι τραπεζικές υπηρεσίες ή ασφάλισης κλπ¹¹³. Μερικές από αυτές είναι οι Intesa, UniCredit, Unipol-DDOR, Generali κ.ά.¹¹⁴

Σύμφωνα με την πρεσβεία των **ΗΠΑ** στο Βελιγράδι, ο όγκος των επενδύσεων αμερικανικών εταιρειών στη Σερβία ανέρχεται τουλάχιστον σε 600 εκατ. δολάρια. Εάν συμπεριληφθούν οι επενδύσεις των αμερικανικών θυγατρικών στην Ευρώπη, τότε, συνολικά, αυτές ανέρχονται σε

¹¹¹ βλ. <https://import-export.societegenerale.fr/en/country/serbia/market-sectors>

¹¹² Βλ. Ενημ. Δελτίο ΣΕΠ. 21

¹¹³ <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/169639/italy-one-of-most-important-partners-of-serbia.php> & <https://www.serbianmonitor.com/en/the-success-story-of-italian-companies-in-serbia/>

¹¹⁴ <https://serbia-business.eu/the-growth-of-italian-companies-in-serbia-continues/>

περίπου 4 δις και απασχολούν περίπου 20.000 πολίτες. Αρχικά, οι περισσότερες επενδύσεις αφορούσαν τον κλάδο της βιομηχανίας, με εταιρείες όπως η Ball Corporation, η Van Drunen Farms, η Coca-Cola Co. (μάζί με την Coca-Cola Hellenic Bottling)¹¹⁵ και η Philip Morris. Αλλά τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια σημαντική στροφή στον τομέα της πληροφορικής και της ενέργειας. Η εγκατάσταση Γραφείου του DFC στη Σερβία το 2020, υποστηρίζει τις αμερικανικές επενδύσεις στη Σερβία, ιδιαιτέρως στον τομέα της ενέργειας, μετά από μία περίοδο στασιμότητας 17 ετών¹¹⁶. Η συνολική βοήθεια των ΗΠΑ στα Δυτικά Βαλκάνια την τελευταία 20ετία υπολογίζεται σε 2,5 δις δολ¹¹⁷.

Από το 2010, η **Γαλλία** έχει επενδύσει περισσότερα από 2,5 δις ευρώ. Μεταξύ των μεγαλύτερων γαλλικών επενδύσεων ξεχωρίζουν η παραχώρηση του αεροδρομίου Νίκολα Τέσλα στη Vinci (1,46 δις ευρώ)¹¹⁸, η "Michelin Tiger Tires" (367 εκατ. ευρώ - αυτοκινητοβιομηχανία), η "Agricole group" (264 εκατ. ευρώ - χρηματοοικονομικός τομέας), η "Lafarge" (160 εκατ. ευρώ - κατασκευαστικός κλάδος), η "Tarket" (136 εκατ. ευρώ - βιομηχανία ξυλείας), η Schneider Electric (100 εκατ. ευρώ στον τομέα της πληροφορικής)¹¹⁹ κ.ά., καθώς και η συμφωνία για κατασκευή του μετρό Βελιγραδίου από τον όμιλο Alstom σε συνεργασία με κινεζική εταιρεία.

Σύμφωνα με τον Υπουργό Εξωτερικών της Σερβίας, κ. Σελάκοβιτς, η **Αυστρία** έχει επενδύσει περισσότερα από 2,5 δις ευρώ στη Σερβία, ενώ οι 733 εγκατεστημένες στη χώρα, αυστριακές εταιρείες απασχολούν περίπου 22.000 άτομα.¹²⁰ Οι περισσότερες αυστριακές εταιρείες δραστηριοποιούνται στους τομείς των τηλεπικοινωνιών, των χρηματοοικονομικών και ασφαλιστικών υπηρεσιών, στο εμπόριο προϊόντων πετρελαίου, στην αγορά ακινήτων, καθώς και στη βιομηχανία ξύλου-επίπλων, στην αυτοκινητοβιομηχανία, στη γεωργία, στις μεταφορές ή "logistics" και στον τουρισμό. Μεταξύ αυτών είναι ο όμιλος Soravia, οι οίκοι Falkensteiner, GebruderWeiss, Immofinanz και οι εταιρείες Rauch, Knaut, Tondach, Kronospan, Swarovski, Gierlinger, Agrana κλπ¹²¹.

Ανερχόμενη Τουρκική Οικονομική παρουσία στη Σερβία

Από το 2015 και έπειτα, καταγράφεται απότομη αύξηση των τουρκικών επενδύσεων στη Σερβία, η οποία και συνεχίζεται. Σύμφωνα με δηλώσεις Πρέσβη της Σερβίας στην Τουρκία, άνω των 700 τουρκικών εταιρειών δραστηριοποιούνται στη Σερβία, ενώ ο όγκος του διμερούς εμπορίου ξεπέρασε το 1 δις δολάρια το περασμένο έτος. Το τουρκικό Υπουργείο Εμπορίου κατέστησε τη Σερβία ως «χώρα προτεραιότητας» για το 2020-2021. Είναι χαρακτηριστικό ότι το ένα τρίτο του συνολικού όγκου του εμπορίου μεταξύ Τουρκίας και των χωρών των Δ. Βαλκανίων αφορά την Σερβία, χώρα με μόλις 3% μουσουλμανικό πληθυσμό. Το τουρκικό επενδυτικό ενδιαφέρον εστιάζεται στον κατασκευαστικό και ενεργειακό τομέα. Όσον αφορά τον κατασκευαστικό τομέα, μείζον έργο είναι η κατασκευή του αυτοκινητόδρομου Βελιγραδίου-Σεράγεβο, ενώ στον ενεργειακό η ολοκλήρωση του σερβικού τμήματος του αγωγού Turkish/Balkan Stream εντός Σερβίας (Δεκέμβριος 2020).

Μέσω διαφόρων εμπορικών συμφωνιών, ιδίως με την ΕΕ, η Σερβία αποτελεί «χώρα-κλειδί» για το **αδασμολόγητο εμπόριο**. Ιδιαίτερα η Συμφωνία Ελευθέρων Συναλλαγών μεταξύ

¹¹⁵ <https://rs.usembassy.gov/our-relationship/policy-history/commercial-partnership/>

¹¹⁶ <https://serbia-business.eu/american-investors-in-serbia-have-the-same-requirements-as-domestic-ones/>

¹¹⁷ Έγγραφο Πρεσβείας Ουάσινγκτον ΑΠ2525/29.10.2021

¹¹⁸ συμπεριλαμβανομένου ενός εφάπαξ τέλους 501 εκατομμυρίων ευρώ, των ελάχιστων ετήσιων τελών παραχώρησης και των επενδύσεων κεφαλαίου

¹¹⁹ <https://cordmagazine.com/news/france-invested-1-5-billion-euros-in-serbia/>

¹²⁰ <https://rs.n1info.com/english/news/fm-selakovic-says-austrians-invested-more-than-2-5-billion-in-serbia/>

¹²¹ <https://cordmagazine.com/interview/marko-cadez-president-chamber-commerce-industry-serbia-austrian-investments-contribute-serbias-competitiveness/>

<http://www.diplomacyandcommerce.rs/serbian-austrian-economic-cooperation-external-trade-and-investments-are-growing/>

Σερβίας και Τουρκίας, κατήγγειλε τους δασμούς στις εισαγωγές σερβικών βιομηχανικών προϊόντων από την Τουρκία, ενώ για τα γεωργικά, ορισμένοι δασμοί μειώθηκαν και άλλοι καταργήθηκαν.¹²² Σύμφωνα με την ανωτέρω Συμφωνία, εφόσον η προστιθέμενη αξία των σερβικών προϊόντων υπερβαίνει το 50%, αυτά εισάγονται **στην ρωσική αγορά** χωρίς την επιβολή τελωνειακών δασμών. Επίσης, τα **ημι-επεξεργασμένα σερβικά προϊόντα** μπορούν να εξάγονται στις Ρωσία, Τουρκία και χώρες ΚΕΣΕΕ (CEFTA), είτε αδασολόγητα, είτε απολαμβάνοντας προτιμησιακούς δασμούς.

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η DenizBank (η πέμπτη μεγαλύτερη τουρκική τράπεζα σε χορήγηση δανείων) και η Ziraat Bank (η δεύτερη σημαντικότερη τουρκική τράπεζα σε περιουσιακά στοιχεία), χρηματοδότησαν τη κατασκευή δύο έργων αυτοκινητοδρόμων (κλπ) στη Σερβία. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για την ανακατασκευή του τμήματος Novi Pazar – Tutin και την κατασκευή του τμήματος Sremska Rača – Kuzmin, μιας γέφυρας πάνω από τον ποταμό Sava και το σχεδιασμό του τμήματος Požega – Kotroman (αυτοκινητόδρομοι προς Βοσνία-Ερζεγοβίνη). Η παρουσία των **τουρκικών κατασκευαστικών** είναι έντονη στη χώρα, ως αποτέλεσμα της εντατικοποίησης των σχέσεων Σερβίας-Τουρκίας ¹²³. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η κατασκευή τμήματος του αυτοκινητόδρομου A5 - «Διάδρομος Μοράβα»- από την αμερικανό-τουρκική κοινοπραξία Bechtel-Enka, το τμήμα του αυτοκινητόδρομου Βελιγραδίου/Σαράγεβο από την τουρκική Tasyari, καθώς και η κατασκευή του Balkanstream -διακλάδωση του TurkStream-, ο οποίος, τουλάχιστον έως την έναρξη του ουκρανικό-ρωσικού πολέμου διοχέτευε ανελλιπώς την αγορά της Σερβίας με ρωσικό φυσικό αέριο διαμέσου της Τουρκίας και της Βουλγαρίας. ¹²⁴

Η έτερη τουρκική τράπεζα, Halkbank, αποτελεί τη πρώτη χρηματοπιστωτική οντότητα στη Σερβία που συνήψε "Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Εγγυήσεων" με το Σερβικό Ίδρυμα Επιχειρηματικότητας (Serbian Entrepreneurship Foundation-SEF). Το SEF παρέχει υποστήριξη σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις, καθώς και σε εγγεγραμμένες γεωργικές "φάρμες", προκειμένου να μετριαστούν οι συνέπειες της πανδημίας του κορονοϊού. Το πρόγραμμα δημιουργήθηκε σε συνεργασία με το SEF, του οποίου ιδρυτές είναι η Γερμανική Τράπεζα Ανάπτυξης (KfW) και το Σερβικό Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο.

Ο Πρόεδρος της Σερβίας κ. Αλεξάνταρ Βούτσιτς, κατά την επίσκεψή του στην Κωνσταντινούπολη (25.9.2020), πρότεινε στον Τούρκο Πρόεδρο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, **την κατασκευή βιομηχανικής ζώνης στην περιοχή της Βοϊβοντίνια**. Στη ζώνη αυτή, εφόσον δημιουργηθεί, πολλές τουρκικές εταιρείες θα έχουν την έδρα τους στην περιοχή. Κατά τον κ. Βούτσιτς, συζητήθηκαν επίσης έργα υποδομής με τη συμμετοχή εκπροσώπων εταιρειών που ανάλβαν,μεταξύ άλλων, την τεκμηρίωση του έργου για τον αυτοκινητόδρομο Karadjordje. Επίσης, σερβική αντιπροσωπεία υπό τον Υπουργό Οικονομικών κ. Μάλι, πραγματοποίησε, στις 2.10.2020, επίσκεψη στην Τουρκία για να συζητήσει σχετικά με νέα έργα στη Σερβία. Σύμφωνα με τον κ. Μάλι, μετά τη συνάντησή του με τον Τούρκο Υπουργό Οικονομίας, Βιομηχανίας και Τεχνολογίας, κ. Varanka, η Σερβία προτίθεται να ανοίξει μια νέα μεγάλη βιομηχανική ζώνη.

¹²² Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 2/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

¹²³βλ. επίσκεψη πρόεδρου Ερντογάν, Οκτώβριος 2019, διεξαγωγή τριμερούς συνόδου κορυφής μεταξύ Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, Σερβίας και Τουρκίας, κατά τη διάρκεια της οποίας πραγματοποιήθηκε επίσημη τελετή για την έναρξη των κατασκευαστικών εργασιών στην εθνική οδό Σαράγεβο-Βελιγραδίου

¹²⁴SerbiaReport 2020 – EuropeanCommissionp.66

Τον Οκτώβριο του 2021, η Επιτροπή Κρατικών Ενισχύσεων της Σερβίας ανακοίνωσε ότι ενέκρινε την παράδοση 7,6 εκταρίων γης στην τουρκική εταιρεία Erenli για την κατασκευή **εργοστασίου**, αξίας 16,65 εκατ. ευρώ (19,4 εκατ. δολάρια), με αντικείμενο τα **συστήματα ψύξης αυτοκινήτων**. Επιπλέον, ανέφερε ότι εγκρίθηκε η κρατική βοήθεια προς την Erenli για την κατασκευή του εργοστασίου στο Leskonac. Ο Τούρκος επενδυτής δεσμεύτηκε για τη δημιουργία 338 νέων θέσεων εργασίας ενώ η επένδυση θα υλοποιηθεί μέσω της σερβικής θυγατρικής της, Erenli Leskonac, που ιδρύθηκε τον Μάιο του 2021. Σύμφωνα με το επενδυτικό σχέδιο, τα συστήματα ψύξης αυτοκινήτων που κατασκευάζονται στο Leskonac θα πωλούνται στις Daimler Mercedes, FCA, PSA, Renault, Nissan, Volkswagen, Kia, BMW και Hyundai.

Τέλος, η τουρκική Acibadem Health Group, η οποία δραστηριοποιείται από το 1991 στην Τουρκία, κατέστη ο κύριος ιδιοκτήτης του Bel Medic, του κορυφαίου ιδιωτικού ιδρύματος **ιατρικής περίθαλψης** στη Σερβία. Το ιδιωτικό αυτό ίδρυμα υγείας θα λειτουργεί υπό την επωνυμία Acibadem Bel Medic.

Ανάλογη **τουρκική οικονομική διείσδυση** παρατηρείται και σε άλλες βαλκανικές χώρες κατά τα τελευταία χρόνια. Γενικότερα, σημειώνεται ότι η Τουρκία συνεχίζει την δραστηριοποίησή της στα **Δυτικά Βαλκάνια** προκειμένου να επεκτείνει και να εμβαθύνει περαιτέρω την εκεί επιρροή της. Αυτό γίνεται με πλήθος “εργαλείων”, μεταξύ των οποίων οικονομικά ή επιχειρηματικά, ενώ τουρκικές εταιρείες επιδιώκουν να εμπλακούν σε διάφορα στρατηγικής σημασίας έργα υποδομής. Η **τουρκική “στρατηγική” οικονομικής διείσδυσης** σε οποιαδήποτε χώρα, θα μπορούσε να αναφέρει ένας ουδέτερος παρατηρητής, ότι αποτελεί “παράδειγμα προς μίμηση”.

Λοιπές ανερχόμενες επενδυτικές «δυνάμεις»

Ο Υπουργός Εξωτερικών της **Ουγγαρίας**, κ. Szijjarto, πραγματοποίησε επίσκεψη στο Βελιγράδι στις 29 Οκτωβρίου 2020, κατά την οποία ανακοίνωσε ότι η Ουγγαρία θα υποστηρίξει εννέα ουγγρικές εταιρείες να τοποθετηθούν στην Σερβία, χρηματοδοτώντας τις με κονδύλια ύψους 25 εκατ. ευρώ. Στις 5 Ιουλίου 2021, κατά την συνάντηση της Πρωθυπουργού της Σερβίας με τον Πρόεδρο της Εθνοσυνέλευσης της Ουγγαρίας, υπογραμμίσθηκε ότι η Ουγγαρία είναι ο τρίτος πιο σημαντικός οικονομικός εταίρος της Σερβίας. Η συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών σε έργα υποδομής αναπτύσσεται σταθερά, ειδικά όσον αφορά τον εκσυγχρονισμό της σιδηροδρομικής γραμμής Βελιγραδίου-Βουδαπέστης, την έναρξη των εργασιών για την βελτίωση του σιδηροδρόμου Szeged-Subotica-Baja, την επέκταση της συνοριακής διέλευσης του Horgos και τις επενδύσεις ουγγρικών εταιρειών¹²⁵.

Από το 2015, οι **κινεζικές επενδύσεις** στη Σερβία αυξάνονται και τα τελευταία χρόνια αντιπροσωπεύουν το 20% των συνολικών εισροών ΑΞΕ, σύμφωνα με το fDi Markets και την NBS¹²⁶. Το 2019 η Σερβία απορρόφησε το υψηλότερο ποσό κινεζικών ξένων επενδύσεων

¹²⁵ <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/175383/bilateral-relations-between-serbia-hungary-best-in-history.php>

¹²⁶ Η πρωτοβουλία τη Κίνας και των Χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (σχήμα 17+1) που αποσκοπεί στην εντατικοποίηση και επέκταση της συνεργασίας με τα κράτη της Κεντρικής & Ανατολικής Ευρώπης. Στην Πρωτοβουλία μετέχουν 12 χώρες μέλη της ΕΕ: Βουλγαρία, Ελλάδα, Εσθονία, Κροατία, Λεττονία, Λιθουανία, Ουγγαρία, Πολωνία, Ρουμανία Σλοβακία, Σλοβενία, Τσεχία. Επίσης μετέχουν και οι: Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Μαυροβούνιο, Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, Σερβία. Με το καθεστώς του παρατηρητή μετέχει η ΕΕ (ΕΥΕΔ) και οι εξής χώρες: Λευκορωσία, Αυστρία, Ελβετία αλλά και η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης. ΕΕ εκτιμά ότι η πρωτοβουλία αυτή είναι συμπληρωματική του Belt and Road Initiative-BRI και της πλατφόρμας συνδεσιμότητας ΕΕ-Κίνας.

μεταξύ των χωρών της Πρωτοβουλίας «17+1». Η Κίνα φαίνεται να έχει καταστήσει τη Σερβία κόμβο της Πρωτοβουλίας Belt and Road στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Οι κινεζικές ΑΞΕ κατευθύνονται κυρίως προς τους εξαγωγικούς κλάδους της Σερβίας, όπως η παραγωγή χάλυβα και χαλκού, καθώς και στα βασικά έργα υποδομής. Επίσης, η Σερβία ήταν μια από τις πρώτες χώρες της Ευρώπης που έλαβε κινεζική βοήθεια για την πανδημία. Η Σερβική Κυβέρνηση εκτιμά ότι οι κινεζικές επενδύσεις ανέρχονται σε 10 δις ευρώ τα τελευταία χρόνια. Ωστόσο, τα δεδομένα της Κεντρικής Τράπεζας μέχρι το 2019 δείχνουν ότι οι κινεζικές εισροές περιορίζονται μόνο σε 1,6 δις (πολύ μικρότερο ποσό σε σύγκριση με τις επενδύσεις από την ΕΕ). Οι επικριτές των κινεζικών επενδύσεων πιστεύουν ότι, ως επί το πλείστον, οι Κινέζοι δεν είναι άμεσοι επενδυτές, αλλά απλώς δανείζουν χρηματικά κεφάλαια για τα κατασκευαστικά έργα. Στη συνέχεια, η σύμβαση ανατίθεται σε μια κινεζική εταιρεία στην οποία απασχολούνται Κινέζοι εργάτες¹²⁷. Όπως προαναφέρθηκε πολλά έργα χρηματοδοτούνται από κινεζικά δάνεια, όπως για παράδειγμα το σερβικό τμήμα της σιδηροδρομικής γραμμής Βουδαπέστη-Βελιγράδι (δάνεια 1,3 δις δολαρίων από την China Exim Bank που καλύπτει το 85% του κόστους του έργου).

Η Κίνα εξακολουθεί να επεκτείνει την οικονομική της παρουσία στη Σερβία, όπως το **2021**, μέσω νέων επενδύσεων, πχ της Zijin Mining (διαχείριση ορυχείου εξόρυξης χαλκού στο Bor) ή επενδυτικών σχεδίων κατασκευής διυλιστηρίου πετρελαίου στο Smederevo, αξίας περίπου 2,6 δις δολαρίων¹²⁸. Ταυτόχρονα δημιουργήθηκε κοινό κινεζικό-σερβικό εργαστήριο για την παρασκευή φυσικών προϊόντων και ανάπτυξη νέων φαρμάκων¹²⁹. Η κινεζική Huawei εγκατέστησε πρόσφατα περίπου 1.000 κάμερες υψηλής ευκρίνειας, οι οποίες χρησιμοποιούν λογισμικό αναγνώρισης προσώπου και πινακίδων κυκλοφορίας, αλλά και συστήματα κλειστού κυκλώματος, σε 60 βασικές τοποθεσίες στο Βελιγράδι. Τον Ιανουάριο 2021, η κινεζική Power Construction Corporation, μαζί με την Alstom και Egis της Γαλλίας, υπέγραψαν μνημόνιο με τη σερβική κυβέρνηση σχετικά με την κατασκευή των δύο αρχικών γραμμών του **μετρό του Βελιγραδίου**. Μεγάλα **έργα υποδομών** στη Σερβία, στα οποία συμμετέχουν κινεζικές εταιρείες, θα συνεχιστούν και το 2021, ενώ αναμένονται κινεζικές επενδύσεις σε ακίνητα, κέντρα "logistics", παραγωγή τροφίμων, σε συνεταιρισμούς στον τομέα της γεωργίας κλπ.

Το ετήσιο **διμερές εμπόριο** ανάμεσα στη Σερβία και την Κίνα εγγίζει τα 2,5 δις ευρώ¹³⁰, ενώ η οικονομική συνεργασία πραγματοποιείται μέσω διακυβερνητικών συμφωνιών. Από την έναρξη της Πρωτοβουλίας "Belt and Road" το 2016, οι κινεζικές επενδύσεις στη Σερβία εκτείνονται από ορυχεία και εργοστάσια έως αυτοκινητόδρομους και σιδηροδρόμους.

Η **ΕΕ** έχει επανειλημμένως εκφράσει την **ανησυχία της** για την εμβέλεια των κινεζικών επενδύσεων και το ύψος δανεισμού από μέρους της Κίνας προς την περιοχή των Βαλκανίων. Σύμφωνα με δημοσκόπηση η οποία διεξήχθη στις 18.11.2020 από το Belgrade Center for Security Policy, μόνο το 3% των συμμετεχόντων αναγνωρίζει ότι η ΕΕ αποτελεί τον μεγαλύτερο χρηματοδότη της Σερβίας, ενώ αντιθέτως θεωρούν ότι οι "φιλικότερες" προς τη Σερβία χώρες είναι η Κίνα και η Ρωσία¹³¹. Κατά το Ινστιτούτο Ευρωπαϊκών Υποθέσεων, από την έναρξη της πανδημίας ως σήμερα, το ποσοστό των Σέρβων οι οποίοι πιστεύουν ότι η Κίνα ήταν ο μεγαλύτερος δωρητής και επενδυτής της χώρας έφθασε το 40%, ακολουθούμενη από

¹²⁷ <https://rs.n1info.com/english/news/a655424-report-says-chinese-loans-to-serbia-portrayed-as-investments>

¹²⁸ <https://novimagazin.rs/ekonomija/238239-sastanak-sa-kineskim-investitorima-o-izgradnji-rafinerije-nafte-u-smederevu-za-26-milijardi-dolaru>

¹²⁹ <https://www.ekapija.com/en/news/3284905/chinese-serbian-laboratory-for-natural-products-and-development-of-new-medicines-formed>

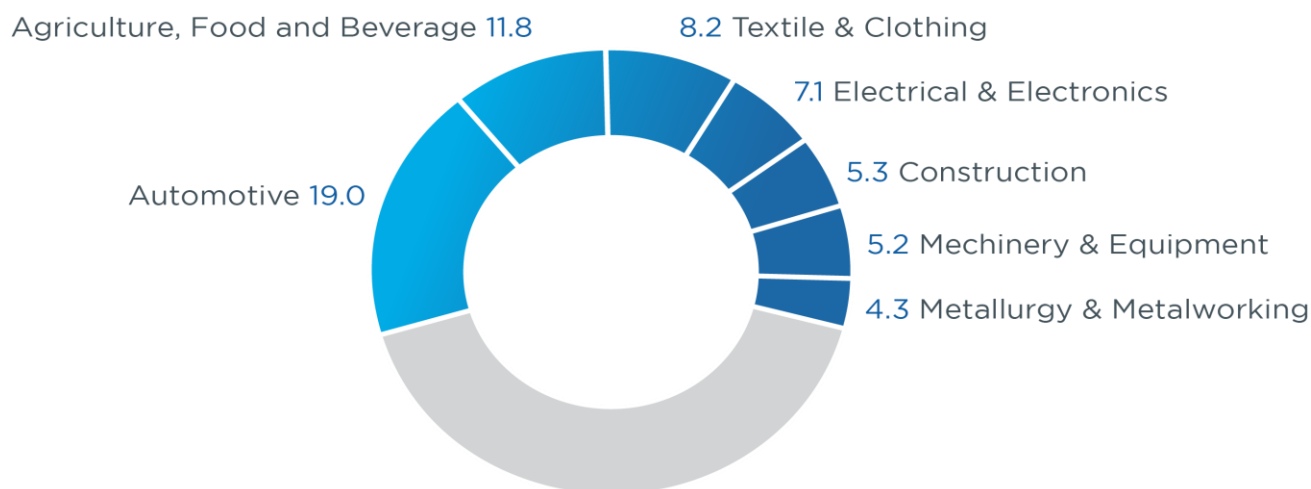
¹³⁰ Στοιχεία από τον Οργανισμό Ανάπτυξης της Σερβίας (Development Agency of Serbia (RAS))

¹³¹ Δημοσίευμα στο σημερινό δελτίο του πρακτορείου Beta στην αγγλική γλώσσα, με τον τίτλο: «Poll: more than half the people believe there is no democracy in Serbia», N1 (18.11): «BCBP poll shows 90 pct of surveyed see Serbia's Vucic as crucial decision-makers» (πηγή: πρακτορείο FoNet).

<http://rs.n1info.com/English/NEWS/a673501/BCBP-poll-shows-90-pct-of-surveyed-see-President-Vucic-as-crucial-decision-maker-in-Serbia.html>

την ΕΕ με 17,6 % και τη Ρωσία με 14,6 %. Σημειωτέο ότι, η σερβική κοινή γνώμη, ως συνέπεια των βομβαρδισμών του ΝΑΤΟ, δεν φημίζεται για τα «φιλοδυτικά της αισθήματα».

Οι πιο ελκυστικοί επενδυτικοί τομείς κατά αριθμό έργων (%)

Εικόνα 3 Πηγή: RAS 2022

Σύμφωνα με νεότερη, παρεμφερή δημοσκόπηση (2022) του Ινστιτούτου Ευρωπαϊκών Υποθέσεων, οι Σέρβοι πολίτες συνεχίζουν να θεωρούν ως μεγαλύτερο επενδυτή στη χώρα την Κίνα. Επιπλέον, το 59 % των ερωτηθέντων έχει την άποψη ότι η συνεργασία της χώρας με την ΕΕ είναι χρήσιμη ενώ το 25 % πιστεύει το αντίθετο. Σύμφωνα με την εφημερίδα Danas, η πολιτική και τα ΜΜΕ παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της άποψης αυτής, ενώ στην πραγματικότητα, οι χώρες που θεωρούνται "εχθροί" της Σερβίας, δηλαδή **οι χώρες της ΕΕ και οι ΗΠΑ, συνδράμουν περισσότερα τη Σερβία από ότι οι παραδοσιακά φιλικές χώρες όπως η Ρωσία και η Κίνα.** Κατά την Εθνική Τράπεζα της Σερβίας-NBS, το 70 % των ΑΞΕ μεταξύ 2013 και 2019 προήλθαν από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Την ίδια περίοδο, το μερίδιο της Κίνας ανήλθε μόνο σε 2,65%. Η ΕΕ αποτελεί επίσης τον μεγαλύτερο δωρητή στη Σερβία, έχοντας επιχορηγήσει περί τα 3,6 δις ευρώ κατά τα τελευταία 18 χρόνια. Αντίθετα η Κίνα είναι γνωστή για το γεγονός ότι προτιμά να προσφέρει δάνεια στα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων, αντί να προβαίνει στη διενέργεια αληθινών ΑΞΕ. Σύμφωνα με έκθεση του Κέντρου Ασιατικών Σπουδών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (CEECA) σχετικά με τις κινεζικές επενδύσεις στην Ευρώπη, η Σερβία οφείλει να πληρώσει στην Κίνα περισσότερα από οκτώ δισεκατομμύρια δολάρια κατά τα επόμενα 20-25 χρόνια. Τη Σερβία ακολουθούν η Ουγγαρία (5,4 δις), η Ρουμανία (2,8 δις) και η Βοσνία Ερζεγοβίνη (1,9 δις) ¹³²

Τριάντα, περίπου, **ιαπωνικές εταιρείες** δραστηριοποιούνται στη Σερβία. Ορισμένοι από τους σημαντικότερους ιαπωνικούς ομίλους είναι οι: Nidec Corporation, Asahi Food and Healthcare, Canon, Itochu Corporation, JTI, Mitsubishi Corporation, Toyo Tires, Yazaki, Nippon και άλλοι. Ο **όγκος εμπορίου** ανάμεσα στις δύο χώρες σύμφωνα με τα στοιχεία της Σερβικής Στατιστικής Υπηρεσίας για το 2021 υπολογίζεται σε περίπου 295 εκατ. Ευρώ, τοποθετώντας την Ιαπωνία στην 30η θέση των εμπορικών εταίρων. Η Toyo Tires επένδυσε περίπου 400 εκατομμύρια

¹³² Έγγραφο Γρ. Δημ. Διπλ. Πρεσβείας Βελιγραδίου Α.Π.: Δ317251121 / 25.11.2021

ευρώ το 2019, ενώ η Nidec Corporation αναμένεται να επενδύσει στη Σερβία περισσότερα από τα μισά από τα 1,5 δισεκατομμύρια ευρώ που προορίζονται για ευρωπαϊκά εργοστάσια. Η εν λόγω ιαπωνική εταιρεία άρχισε την κατασκευή του εργοστασίου της για την παραγωγή κινητήρων ηλεκτρικών οχημάτων στο Νόβι Σαντ, τον Δεκέμβριο του 2020. Οι λοιπές ιαπωνικές επενδύσεις περιλαμβάνουν τα κάτωθι έργα: κατασκευής αποθείωσης καυσασερίων για τον θερμοηλεκτρικό σταθμό Nikola Tesla, "Ενέργειας από απόβλητα" στη Vinča (γαλλο-ιαπωνική κοινοπραξία Itochu-Suez), εκσυγχρονισμού των δημόσιων αστικών μεταφορών στην πόλη του Βελιγραδίου, εξαγοράς της Senta Tobacco Industry από την Japan Tobacco International - 2006¹³³, επένδυσης της Panasonic Electric Works (μέσω της θυγατρικής Vosloh), ανοίγματος γραφείου της Yokogawa Electric Corporation στο Βελιγράδι κ.ά.

Στις σημαντικότερες επενδύσεις των τελευταίων ετών περιλαμβάνονται:

- Η συμφωνία με την κινεζική Xingyu Automotive Lighting Systems (εταιρεία παραγωγής φωτισμού αυτοκινήτων), η οποία κατασκευάζει στη Niš εργοστάσιο αξίας 60 εκατ. ευρώ.
- η επένδυση της Kyungshin Cable στη Smederevska Palanka, καθώς και η επέκταση των παραγωγικών δυνατοτήτων των εταιρειών Cooper Tires και Henkel στο Kruševac.
- η κατασκευή του εργοστασίου της Toyo Tires στην Indija.
- Τον Οκτώβριο 2020 ξεκίνησε τη λειτουργία του το Galerija Belgrade, το μεγαλύτερο εμπορικό κέντρο των Βαλκανίων της εταιρείας Eagle Hills, Μοχάμεντ Αλαμπάρ¹³⁴.
- Η Delta Holding αγόρασε το Sava Centar στην αρχική τιμή των 17,54 εκατ. ευρώ, με υποχρέωση να προβεί σε επενδύσεις ύψους, τουλάχιστον, 50 εκατ. ευρώ.
- Το εργοστάσιο της γερμανικής εταιρείας Continental Automotive Srbije, 500 εργαζομένων, ξεκίνησε τη λειτουργία του στο Νόβι Σαντ. Η αξία της επένδυσης είναι 140 εκατομμύρια ευρώ. Στο Νόβι Σαντ, η ανωτέρω εταιρεία διαθέτει από το Μάρτιο 2018, το Κέντρο Ερευνάς & Ανάπτυξης, όπου εργάζονται 600 ειδικοί.
- Η Telenor ανακοίνωσε τον Ιανουάριο 2021, ότι παρά την πανδημία του κορονοϊού, επένδυσε το 2020 περισσότερα από 33 εκατ. Ευρώ. Η εταιρεία κατασκεύασε 44 νέους σταθμούς κινητής τηλεφωνίας και εγκατέστησε επιπλέον δίκτυα 4G σε 850 νέα σημεία. Η συμβολή της Telenor στη σερβική οικονομία το 2020 ανήλθε συνολικά σε 140 εκατ. ευρώ, από επενδύσεις σε υποδομές καθώς και από την καταβολή φόρων και μισθών.
- ο γαλλικός όμιλος Vinci ανέλαβε την διαχείριση και τις εργασίες επέκτασης του αεροδρομίου Nikola Tesla
- η κινεζική Zijin Mining απέκτησε το 63% του μετοχικού κεφαλαίου της RTB Bor (τήξη χαλκού),
- η Shandong Linglong, κινεζική εταιρεία που παράγει ελαστικά στην πόλη Zrenjanin
- η γερμανική εταιρεία ZF Friedrichshafen δημιούργησε εργοστάσιο παραγωγής εξαρτημάτων αυτοκινήτων στην πόλη Pančevo.
- η κατασκευή εργοστασίου από την ιαπωνική εταιρεία Nidec, η οποία εξειδικεύεται στην παράγωγή ηλεκτρικών κινητήρων, στο Νόβι Σαντ
- μετά από τις διαπραγματεύσεις οι οποίες διήρκησαν πάνω από μία τετραετία, η Stellantis (Peugeot, Citroen, DS, FCA, Opel, Jeep κλπ) επέλεξε τη Σερβία για το νέο επενδυτικό της σχέδιο, σύμφωνα με το οποίο θα κατασκευάζει ηλεκτρικά αυτοκίνητα από το 2024 στο Kragujevac. Η επένδυση αναμένεται να δημιουργήσει 10.000 νέες θέσεις εργασίας.¹³⁵

¹³³ Από εκείνη την εξαγορά μέχρι σήμερα, η εν λόγω εταιρεία έχει επενδύσει 169 εκατομμύρια δολάρια. Η Japan Tobacco International κατέχει ηγετική θέση στην παραγωγή καπνού στη Σερβία, με μερίδιο αγοράς άνω του 40%.

¹³⁴ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 10/2020 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

¹³⁵ <https://www.protothema.gr/newsautogr/article/1238476/i-servia-pire-tin-ependusi-sto-kanavatso-i-ellada/>

Επιπλέον, οι εταιρείες **“blue-chip”** που επενδύουν στον μεταποιητικό τομέα περιλαμβάνουν τους ακόλουθους γνωστούς Ομίλους: Fiat Chrysler Automobiles, Bosch, Michelin, Siemens, Panasonic, Continental, Schneider Electric, Philip Morris, LafargeHolcim, Pepsico, Coca-Cola, Carlsberg και άλλους. Στον τομέα της **ενέργειας**, οι ρωσικοί ενεργειακοί “γίγαντες”, Lukoil και Gazprom, έχουν προβεί σε μεγάλες επενδύσεις. Στον τομέα της μεταλλουργίας, οι κινεζικοί “δράκοι”, Hesteel και Zijin Mining διαθέτουν χαλυβουργείο στο Smederevo και συγκρότημα εξόρυξης χαλκού στο Bor αντίστοιχα. Ο **χρηματοπιστωτικός τομέας** έχει προσελκύσει επενδύσεις από ιταλικές τράπεζες όπως η Intesa Sanpaolo και η UniCredit, γαλλικές (Crédit Agricole και η Société Générale), αυστριακές (Erste Bank και Raiffeisen) και άλλα ξένα πιστωτικά ιδρύματα. Οι **ΤΠΕ και οι τηλεπικοινωνίες** υποδέχθηκαν επενδυτές όπως η Microsoft, η Telenor, η Telekom Austria και η NCR. Στον τομέα της **λιανικής**, οι μεγαλύτεροι ξένοι επενδυτές είναι η ολλανδική Ahold Delhaize, η German Metro AG και η Schwarz Gruppe, η Κροατική Fortenova, η ελληνική Βερόπουλος (Vero) κλπ.

Τέλος, κατά την τελευταία διετία, στο προ πανδημίας Covid-19 αναπτυσσόμενο επιχειρηματικό πλαίσιο, υπενθυμίζεται ότι πραγματοποιήθηκαν μερικές μεγάλης κλίμακας συγχωνεύσεις ή εξαγορές, σε **επιχειρηματικό επίπεδο** στη Σερβία, όπως:

- Ιδιωτικοποίηση των μεταλλείων RTB Bor των οποίων το 66% ανήκει πλέον στον κινεζικό Όμιλο Zijin Mining
- Η BC Capital Partners αγόρασε από την KKR, την SBB, τον μεγαλύτερο πάροχο καλωδιακών τηλεοπτικών προγραμμάτων στη Σερβία.
- Η Coca Cola απέκτησε την σερβική εταιρεία Bambi.
- Η KINLOVERSKE MINERALNE VODE και η PEPSICO αγόρασαν την KNJAZ MILOS από τη MID EUROPA PARTNERS.
- Η MID EUROPA PARTNERS ελέγχει ποσοστό συμμετοχής της στο MEDIGROUP, το μεγαλύτερο ιδιωτικό πάροχο υπηρεσιών υγείας στη Σερβία, από την Blue Sea Capital.
- Η TELEKOM SRBIJA απέκτησε συμμετοχή στην KOPERNIKUS, τοπικό πάροχο τηλεοπτικών υπηρεσιών, από την ABRIS.

-Ολοκληρώθηκε στις 16 Ιανουαρίου 2021, η συγχώνευση μεταξύ της Peugeot-Citroen-Opel (Groupe PSA) και της Fiat Chrysler Automobiles N.V (FCA), με δημιουργία της εταιρείας Stellantis.¹³⁶

-Μετά από χρόνια διαπραγματεύσεων, η σερβική κρατική Komercijalna banka, πωλήθηκε στη Σλοβενική Nova Ljubljanska banka (NLB), η οποία ελέγχεται από την Bank of New York Mellon. Η διαδικασία εξαγοράς ολοκληρώθηκε στις 30 Δεκεμβρίου 2020 με την υπογραφή της σύμβασης μεταβίβασης του 83,23% των κοινών μετοχών της Komercijalna banka στην NLB, με το τίμημα να ανέρχεται στα 395 εκατ. ευρώ¹³⁷. Στη συνέχεια η NLB ανακοίνωσε ότι σκόπευε να να αποκτήσει τη πλήρη κυριότητα της Komercijalna banka, εξαγοράζοντας και τις εναπομείναντες μετοχές της τράπεζας.

¹³⁶ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 1/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

¹³⁷ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 2/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

1.2 Οικονομικές Σχέσεις Σερβίας – Συμμετοχή σε Διεθνείς Οργανισμούς

Η Σερβία συμμετέχει εδώ και χρόνια στους εξής Διεθνείς οικονομικούς ή Περιφερειακούς Οργανισμούς, όπως:

- Παγκόσμια Τράπεζα
- Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
- Λοιπούς Διεθνείς Εξειδικευμένους Οργανισμούς (βλ. Κεφ. 1.2.4)
- Η Σερβία έχει υποβάλλει αίτηση προς ένταξη στον ΠΟΕ
- Βρίσκεται σε καθεστώς υποψήφιας υπό ένταξη χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (επωφελείται χρηματοδότησης από ΕΤΑΑ, ΕΤΕπ κτλ)

1.2.1 Σερβία – ΠΟΕ (World Trade Organisation – WTO)

Το Βελιγράδι έχει υποβάλει αίτηση προς ένταξη στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου. Το Γενικό Συμβούλιο του ΠΟΕ σύστησε Ομάδα Εργασίας για την εξέταση της αίτησης της Σερβίας στις 15/02/05. Το Μνημόνιο Καθεστώτος Εξωτερικού Εμπορίου της χώρας ανακοινώθηκε τον Μάρτιο 2005, ενώ η Ομάδα Εργασίας συνήλθε για πρώτη φορά, τον Οκτώβριο του ίδιου έτους. Σήμερα συνεχίζονται οι διμερείς διαπραγματεύσεις, βάσει αναθεωρημένου καταλόγου προσφορών αγαθών και υπηρεσιών. Επίσης, συνεχίζονται και οι πολυμερείς διαπραγματεύσεις. Οι διαπραγματεύσεις της Σερβίας με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου βρίσκονται σε πολύ προχωρημένο στάδιο, με μόνο βασικό σημείο τριβής την πλήρη απαγόρευση του εμπορίου και της καλλιέργειας προϊόντων αγροτικής βιοτεχνολογίας, την οποία έχει επιβάλει η Σερβία.

1.2.2 Σερβία, Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ)

Η Σερβία αποτελεί υποψήφιο Κράτος-Μέλος (Κ-Μ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με άγνωστο προς το παρόν, το αποτέλεσμα και τον χρόνο ενδεχόμενης ολοκλήρωσης της χρονοβόρας αυτής διαδικασίας. Στο πλαίσιο του οικονομικού αυτού διάλογου με υποψήφιες ή εν δυνάμει υποψήφιες χώρες, η Σερβία έχει σημειώσει πρόοδο και είναι ικανοποιητικά προετοιμασμένη σε ό,τι αφορά την οικονομία της αγοράς. Η ΕΕ αποτελεί τον μεγαλύτερο εμπορικό και επενδυτικό εταίρο της Σερβίας κατά την τελευταία 20ετία. Το διμερές εμπόριο της Σερβίας με τα κράτη-μέλη της ΕΕ αντιπροσωπεύει τουλάχιστον το 62% του συνολικού εξωτερικού εμπορίου της. Οι δε εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων από τις χώρες της ΕΕ (έστω και μειούμενες κατά τα τελευταία έτη) αποτελούν περίπου το 70% των συνολικών εισροών και ανέρχονται σε 15,4 δις ευρώ. Σύμφωνα με ενδεικτικές δηλώσεις του επικεφαλής της αντιπροσωπείας της ΕΕ στη Σερβία, πχ με συνολική επιχορήγηση 93 εκατ. ευρώ, η ΕΕ το 2020 ήταν **ο κορυφαίος εταίρος** και χορηγός στη Σερβία για τον μετριασμό των επιδημικών συνεπειών.

α. Διαπραγματεύσεις Σερβίας –ΕΕ

Κατά τις ετήσιες συναντήσεις της Σερβικής Κυβέρνησης με τον αρμόδιο για την διεύρυνση Επίτροπο της Ε.Ε., γίνεται ανασκόπηση της προόδου εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων και των ετήσιων συστάσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Οι σημαντικές δημοσιονομικές προσαρμογές από το 2014 και έπειτα, σε σχέση με τα προηγούμενα έτη, έχουν βελτιώσει την βιωσιμότητα του χρέους. Η σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού τομέα διατηρήθηκε και οι επιδόσεις της αγοράς εργασίας βελτιώθηκαν. Όμως οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις της δημόσιας διοίκησης προχωρούν αργά, παρατείνοντας τις μακροχρόνιες ανεπάρκειες. Το κράτος συνεχίζει να διατηρεί ισχυρή επιρροή στην οικονομία και ο ιδιωτικός τομέας επηρεάζεται από αδυναμίες στο κράτος δικαίου και τον αθέμιτο ανταγωνισμό.

Το θεσμικό πλαίσιο των σχέσεων ΕΕ - Σερβίας ορίζεται από **τη Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης με την ΕΕ, την οποία υπέγραψε η Σερβία στις 29.4.2008 και ετέθη σε ισχύ την 1.9.2013**. Η Σερβία έλαβε καθεστώς υποψήφιας προς ένταξη χώρας την 1.3.2012 και οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις ξεκίνησαν στις 21.1.2014, κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Προεδρίας του Συμβουλίου της ΕΕ. Τον Δεκέμβριο του 2019 άνοιξε το Κεφάλαιο 4 (περί Ελεύθερης Κυκλοφορίας Κεφαλαίων). Εντός του 2020 δεν υπήρξε κάποια σχετική εξέλιξη, κάτι που συνέβη για πρώτη φορά από την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων¹³⁸. Ωστόσο, η ΕΕ προχώρησε σε τροποποίηση της ενταξιακής διαδικασίας, και πλέον τα κεφάλαια ομαδοποιούνται σε ομάδες-clusters. Στη Διακυβερνητική Διάσκεψη που πραγματοποιήθηκε στις 14 Δεκεμβρίου 2021, αποφασίσθηκε το άνοιγμα του Cluster 4 – Πράσινη Ατζέντα και Βιώσιμη Συνδεσιμότητα, το οποίο αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια: Κεφάλαιο 14 – Πολιτική Μεταφορών, Κεφάλαιο 15 – Ενέργεια, Κεφάλαιο 21 – Διευρωπαϊκά Δίκτυα και Κεφάλαιο 27 – Περιβάλλον και Κλιματική Αλλαγή. Σημειώνεται ότι η Σερβία έχει ανοίξει μέχρι στιγμής 22 κεφάλαια στις διαπραγματεύσεις με την ΕΕ, εκ των οποίων δύο έχουν κλείσει προσωρινά, ενώ υπάρχουν συνολικά 33 κεφάλαια, χωρισμένα σε έξι ομάδες –clusters.¹³⁹ Επιπλέον, οι διαπραγματεύσεις για το άνοιγμα του Cluster 3 "Ανταγωνιστικότητα και Ανάπτυξη χωρίς Αποκλεισμούς" υπήρξαν έντονες. Η Υπουργός Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, κ. Joksimonovic, ανακοίνωσε ότι, η Σερβία δεν κλείνει τα μάτια σε όσα συμβαίνουν στην Ουκρανία και γνωρίζει τις απαιτήσεις για επιβολή κυρώσεων στη Ρωσία, αλλά είναι δύσκολο για τη Σερβία να ακολουθήσει αυτή την πολιτική. Αυτός είναι ο λόγος που προς το παρόν δε θα "ανοίξει" το Cluster 3.

β. Μηχανισμός προενταξιακής βοήθειας (IPA) και λοιπή χρηματοδότηση ΕΕ

Σύμφωνα με τις Σερβικές Αρχές, το ύψος της προ-ενταξιακής χρηματοδοτικής βοήθειας (κονδύλια IPA από το 2014 έως το 2020) ανήλθε σε 1,5 δις ευρώ. Η δε Ευρωπαϊκή Ένωση, από το 2007 έχει χορηγήσει συνολικά 2,8 δις. Ευρώ στη Σερβία. Η Σερβία έλαβε τα τελευταία 20 χρόνια συνολική **οικονομική βοήθεια από την ΕΕ ύψους 3 δις ευρώ** υπό την μορφή μη επιστρεφόμενων πόρων για την ενίσχυση συγκεκριμένων τομέων πολιτικής και δημόσιας διοίκησης (εκπαίδευση, υγεία, ενέργεια, μεταφορές, δικαιοσύνη, κλπ). Το ύψος της ενίσχυσης αυτής κατατάσσει την Σερβία στην 3η θέση του καταλόγου των χωρών που λαμβάνουν οικονομική βοήθεια από την ΕΕ.

Τα ποσά που έχουν διατεθεί για το Πρόγραμμα IPA 2014-2020 για τη Σερβία προβλέπονται από το πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο (Multiannual Financial Framework-MFF) 2014-2020 που αφορά το σύνολο των Δυτικών Βαλκανίων. Τα εν λόγω ποσά κατανέμονται στα κράτη, ανάλογα με τη δυνατότητα απορρόφησής τους. Μεταξύ των τομέων στους οποίους δόθηκε

¹³⁸ Ετήσια Έκθεση Πρεσβείας Βελιγραδίου 2020 ΑΠΦ 172/10.2.2021

¹³⁹ <https://www.ekapija.com/en/news/3514077/serbia-opens-another-four-chapters-in-eu-accession-negotiations>

προτεραιότητα από την Ε.Ε. και τα Κ-Μ για την περίοδο 2014-20, είναι οι ακόλουθοι οικονομικοί κλάδοι: δράσεις για το Περιβάλλον και το κλίμα, Μεταφορές, Ενέργεια, Ανταγωνιστικότητα και Καινοτομία, Εκπαίδευση, Απασχόληση και Κοινωνικές Πολιτικές, Γεωργία και Αγροτική Ανάπτυξη. Σε ότι αφορά τον Προγραμματισμό του **IPA II 2019-2020**, οι κύριες δράσεις αφορούσαν τους εξής τομείς: Περιβάλλον και Ενέργεια, Κοινωνική στέγαση και στατιστικές υπηρεσίες, Ανταγωνιστικότητα και Καινοτομία, Δράσεις Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Επιπροσθέτως, υπάρχουν εξειδικευμένα προγράμματα ανά κλάδο όπως:

- **Αγροτικός τομέας-Πρόγραμμα IPARDII**, το οποίο αφορά στη στήριξη μικρό-μεσαίων γεωργικών επιχειρήσεων (με νομική οντότητα, εγκατεστημένη στη Σερβία), μέσω του οποίου προβλέπεται να εκταμιευθούν 230 εκατ. ευρώ μέχρι το 2022.
- **Υποδομές:** Κονδύλια μέσω του Επενδυτικού πλαισίου για τα Δυτικά Βαλκάνια (WBIF)
- **Ενεργειακή επάρκεια.**

Κατά τη διάρκεια της ολομέλειάς του στο Στρασβούργο, περί τα μέσα Σεπτεμβρίου 2021, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (ΕΚ), έδωσε το «πράσινο φως» **για το τρίτο πρόγραμμα προενταξιακής βοήθειας IPA III (2021-2027)**, ύψους 14,2 δις ευρώ, το οποίο αφορά τη Σερβία, την Αλβανία, τη Βοσνία -Ερζεγοβίνη, το Μαυροβούνιο, τη Βόρεια Μακεδονία, την Τουρκία και το Κοσσυφοπέδιο. Αξίζει να σημειωθεί, ότι στο νέο πρόγραμμα, η χρήση των κεφαλαίων θα εξαρτηθεί από την πρόοδο των μεταρρυθμίσεων δίνοντας τη δυνατότητα διακοπής της χρηματοδότησης σε περιπτώσεις μη σεβασμού του Κράτους Δικαίου, και ότι το ΕΚ θα έχει ισχυρότερο ρόλο στην εποπτεία της χρήσης αυτών των κεφαλαίων. Το IPA III θα εφαρμοστεί αναδρομικά από 01.01.2021. Οι **οικονομικοί τομείς προτεραιότητας** περιλαμβάνουν την Πράσινη "Ατζέντα" (βλ. κατωτέρω) και συνδεσιμότητα, όπως και την ανταγωνιστικότητα ή την χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη¹⁴⁰. Ειδικότερα, ως **κύριοι τομείς δράσεων** των εκάστοτε προγραμμάτων ορίστηκαν, η εκπαίδευση, η ασφάλεια, η μετανάστευση, η έρευνα & καινοτομία, το περιβάλλον, οι μεταφορές και η ενεργειακή συνδεσιμότητα.

Σε ενημερωτική συνάντηση (αρχές 2022) της εδώ Ευρωπαϊκής Αντιπροσωπείας, σχετικά με το **IPA III**, αναφέρθηκαν τα εξής:

Το Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης 2021, για τη Σερβία, ύψους, 122.140.000 ευρώ, του οποίου η υλοποίηση ξεκίνησε το δεύτερο εξάμηνο 2022 (αναδρομικά από 1.1.2021), αφορά τέσσερις "Θεματικές Δράσεων", όπως Ένταξη στην ΕΕ, Συνδεσιμότητα και Πράσινη Ατζέντα, Βιώσιμη Οικονομία & Αγροτική Ανάπτυξη και τέλος Ενδυνάμωση του Συστήματος Υγείας. Η ΕΕ κάλεσε τα κράτη μέλη να συμμετάσχουν στα προγράμματα αυτά και ιδιαίτερα, σε αυτά της Διασυνδεσιμότητας και της Αγροτικής Ανάπτυξης (μέσω προγραμμάτων Twinning κτλ).

-Ιδιαίτερη βαρύτητα δίδεται στην **δεύτερη θεματική Συνδεσιμότητα και Πράσινη Ατζέντα**, τον Διάδρομο 10 (Corridor X), την ασφάλεια και αποδοτικότητα των δρόμων, τα περιβαλλοντικά προγράμματα (Zlatibor και Palilula Waste Water Management System, Kolubara Water Supply System, Novi Sad Landfill κλπ), καθώς και τα προγράμματα ενεργειακής απόδοσης και ανακυκλώσιμων υλικών.

¹⁴⁰ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_2810 & https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes_en

-**Σημαντικά ζητήματα εξακολουθούν να παραμένουν**, όπως το Κράτος Δικαίου, η Μεταρρύθμιση της Φορολογικής Διοίκησης, οι Δημόσιες Συμβάσεις η ελευθερία των ΜΜΕ κ.λ.π.

-Το **Σχέδιο Δράσης** για το 2022 κατατέθηκε προς έγκριση τον Ιούλιο 2022. Το Σχέδιο 2023, βρίσκεται στη διαδικασία υποβολής προτάσεων.

-Λαμβανομένων υπόψη των προαναφερθέντων **νέων κριτηρίων επιλεξιμότητας** προγραμμάτων, παρότι τα συνολικά κονδύλια του IPA III είναι υψηλότερα από το IPA II, η Σερβία θα λάβει λιγότερα χρήματα σε ονομαστικούς όρους, καθώς πλέον η βαρύτητα μετατοπίζεται από τα εθνικά προγράμματα στα πολυεθνικά.

-Κατά τις συζητήσεις μεταξύ των εκπροσώπων των κρατών-μελών τονίσθηκε η ανάγκη **συντονισμού Κ-Μ και ΕΕ**, προ των επαφών ΕΕ-Σερβικής Κυβέρνησης, καθώς και η σημασία πρότερης συνεργασίας και υποβολής προτάσεων μεταξύ των μεγαλύτερων δωρητών προς την Σερβία (ΕΕ, Γερμανία, Σουηδία, Ολλανδία, ΗΠΑ κτλ). Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε και στην ανάγκη εύρεσης διαύλων επικοινωνίας δωρητών, καθώς και της σημασίας της ένταξης της Σερβίας στην ΕΕ, ιδιαίτερα σε ένα περιβάλλον με σημαντικά προβλήματα ελευθερίας των ΜΜΕ.

-Τέλος, βάσει αυτών, συζητήθηκε και ο ρόλος της **Κίνας**, όχι μόνο σε σχέση με τη συμμετοχή της σε μεγάλα κατασκευαστικά έργα, στα οποία φαίνεται ότι η ΕΕ τελευταία να κερδίζει έδαφος, αλλά και σε σχέση με την στρεβλή εικόνα που έχει δημιουργηθεί για την Κίνα, ως "μεγάλου δωρητή", σε βάρος της ΕΕ, η οποία, αποδεδειγμένα αποτελεί τον μεγαλύτερο δωρητή της Σερβίας.¹⁴¹

Κατά το 2020 η **ΕΤΑΑ υπέγραψε με την ελληνικών συμφερόντων Eurobank συμφωνία**, βάσει της οποίας η τράπεζα θα διαχειρίζεται 40 εκατ. EUR (της ΕΤΑΑ), ως δάνεια προς μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜμΕ), προκειμένου να αμβλυνθούν τα κενά ρευστότητας που προκάλεσε η πανδημία του κορωνοϊού¹⁴². Μια αντίστοιχη συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕπ) και Erste Bank Serbia (EBS), **αφορά χορήγηση δανείων** ύψους 30 εκατ. ευρώ για την ανάκαμψη των **μικρομεσαίων επιχειρήσεων στη Σερβία** που δραστηριοποιούνται σε τομείς όπως το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, η στέγαση, οι μεταφορές, τα τρόφιμα, τα ποτά και οι υπηρεσίες. Η ΕΕ έχει διαθέσει 78 εκατ. ευρώ για οικονομική βοήθεια σε ΜμΕ στη Σερβία, σύμφωνα με την εδώ Αντιπροσωπεία της ΕΕ. Η ενίσχυση αποτελεί μέρος ενός μεγαλύτερου πακέτου, 93 εκατ. ευρώ, που είχε προσφέρει η ΕΕ μέσω του προγράμματος EU PRO. Κατά τον επικεφαλής της Περιφερειακής Αντιπροσωπείας της ΕΤΕπ για τα Δυτικά Βαλκάνια κ. Alessandro Bragonzi, η ΕΤΕπ έχει επενδύσει πάνω από 4,2 δις ευρώ σε ΜμΕ στην περιοχή. Στη Σερβία, η ΕΤΕπ επένδυσε 2,3 δις ευρώ, τα οποία συνέβαλαν στη διατήρηση περισσότερων από 300.000 θέσεις εργασίας. Τον Σεπτέμβριο του 2021, η ΕΤΑΑ και η Eurobank υπέγραψαν νέα σύμβαση για πιστώσεις ύψους 2,9 δις. RSD περί χρηματοδότησης μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στη Σερβία, επενδύσεων σε κεφάλαια κίνησης καθώς και πάγιων περιουσιακών στοιχείων. Σημειώνεται ότι η ΕΤΑΑ είναι πολύ ισχυρός υπέρμαχος αυτής της πρωτοβουλίας των Δυτικών Βαλκανίων", έχοντας επενδύσει περισσότερα από 15 δισεκατομμύρια ευρώ στην περιοχή ενώ συνεχίζει να επενδύει πάνω από 1 δισεκατομμύριο ευρώ κάθε χρόνο¹⁴³. Κατά την Αντιπρόεδρο της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕπ) για τα **Δυτικά Βαλκάνια**, Λιλιάννα Παβλόβα, η ΕΤΕπ είχε

¹⁴¹ Βλ. ΑΠΦ: 2040 /ΑΣ 246/24,11,2021 & ΑΠΦ 2040/ΑΣ149/17.6.2022

¹⁴² Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 5/2020 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

¹⁴³ Βλ. <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/79346>

επενδύσει σχεδόν 10 δισ. Ευρώ στην περιοχή σε περισσότερα από 92 έργα, συμπεριλαμβανομένων περισσότερων των 5 δισ. Ευρώ στον τομέα των μεταφορών (2019). Η Πάβλοβα τόνισε ότι οι επενδύσεις της τράπεζας το 2020 αυξήθηκαν κατά σχεδόν 50 % σε σχέση με το 2019, για να παρέχουν υποστήριξη σε μια κρίσιμη περίοδο.¹⁴⁴

Σύμφωνα με Δελτίο Τύπου της Τράπεζας, οι επενδύσεις της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων - ΕΤΕπ στα Δυτικά Βαλκάνια ανήλθαν σε 853 εκατομμύρια ευρώ το 2021, και αφορούν τους τομείς της βιώσιμης ανάπτυξης, της πράσινης μετάβασης, της ψηφιοποίησης και της υποστήριξης για τις μικρές επιχειρήσεις, Ειδικότερα το **2021**, η ΕΤΕπ επένδυσε 560 εκατομμύρια ευρώ σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις βοηθώντας τις να ανακάμψουν από την κρίση της πανδημίας, να προσαρμοστούν και να συνεχίσουν να παρέχουν ευκαιρίες απασχόλησης. Επιπλέον, με σχεδόν 200 εκατομμύρια ευρώ επενδύσεις στον ψηφιακό τομέα από το 2020 έως σήμερα, ο Όμιλος ΕΤΕπ έγινε ένας από τους σημαντικότερους αρωγούς του ψηφιακού μετασχηματισμού στην περιοχή. Ως μέρος του προγράμματος “**Team Europe**”, η ΕΤΕπ χορήγησε 1,7 δις ευρώ για να βοηθήσει την ταχύτερη ανάκαμψη από την πανδημία του COVID-19, διασφαλίζοντας πράσινη, ψηφιακή και βιώσιμη ανάπτυξη. Η τράπεζα της ΕΕ εισήγαγε νέα χρηματοοικονομικά εργαλεία και προϊόντα, όπως ειδικές πιστωτικές γραμμές για το κλίμα, με στόχο τη διευκόλυνση της απαλλαγής από τον άνθρακα των εταιρειών στην περιοχή μέσω της εισαγωγής ενεργειακά αποδοτικών πρακτικών. Περαιτέρω μέσα χρηματοδότησης αναμένεται να χορηγηθούν στην περιοχή, παρόμοια με το ήδη υπογραφέν το 2020 με τη Σερβία, για την υποστήριξη επιχειρήσεων που απασχολούν άτομα από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.

Για να επεκτείνει την τοπική παρουσία της και να ενισχύσει την οικονομική και τεχνική βοήθεια σε χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης, η ΕΤΕπ εγκαινίασε την **πρωτοβουλία EIB Global** — με στόχο να επιταχύνει τον σχεδιασμό και την υλοποίηση έργων μέσω εξατομικευμένης υποστήριξης που παρέχεται από ειδικούς επί τόπου. Ως η τράπεζα της ΕΕ για το κλίμα, η ΕΤΕπ, εντατικοποίησε την τεχνική και οικονομική της υποστήριξη προς την προετοιμασία και την υλοποίηση έργων για το κλίμα και τη βιώσιμη ανάπτυξη, σύμφωνα με το Οικονομικό και Επενδυτικό Σχέδιο για τα Δυτικά Βαλκάνια. Το 2021, «ξεκλείδωσε» συνολικά 257 εκατομμύρια ευρώ για την προστασία του περιβάλλοντος, για τη δημιουργία ασφαλέστερων και αποδοτικότερων ενεργειακών δικτύων, για τις βιώσιμες μεταφορές και την εισαγωγή φιλικών προς το κλίμα διεργασιών. Με τα 200 εκατομμύρια ευρώ που επενδύθηκαν σε ψηφιακά έργα στην περιοχή από το 2020, η ΕΤΕπ επέτρεψε την έξυπνη, ανθεκτική και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη στην περιοχή. Ειδικότερα, σύμφωνα με το Δελτίο, οι επενδύσεις της ΕΤΕπ αντιμετωπίζουν το ψηφιακό κενό της περιοχής και επιτρέπουν την αναβάθμιση του υπάρχοντος δικτύου 4G και την εισαγωγή του δικτύου 5G, καθώς και την ψηφιοποίηση πάνω από 1.500 σχολείων. Μακροπρόθεσμα, οι δράσεις αυτές αναμένεται να αυξήσουν την παραγωγικότητα των επιχειρήσεων, την αποτελεσματικότητα των δημόσιων ιδρυμάτων και την απασχόληση των νέων στο πλαίσιο της νέας ψηφιακής εποχής¹⁴⁵.

Η ΕΤΕπ δραστηριοποιείται στη **Σερβία** από το 1977. Από το 2001, η Τράπεζα παρέχει χρηματοδότηση για τη στήριξη βασικών έργων υποδομής και των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ), της βιομηχανίας, των υπηρεσιών και των τοπικών Αρχών, Παράλληλα με τη συνεχή υποστήριξή της για την

¹⁴⁴ Βλ. Ενημ. Σεπτ. 21

¹⁴⁵ Βλ. Ενημ. Δελτίο Φεβρ. 2022

ανασυγκρότηση και την αναβάθμιση των δημόσιων υποδομών, από το 2010 η ΕΤΕπ επεκτάθηκε σε πολλούς νέους τομείς, όπως η υγειονομική περίθαλψη, η έρευνα και ανάπτυξη, η εκπαίδευση και οι ΜμΕ.

Η εν λόγω τράπεζα, το **2020**, αποδέσμευσε 65 εκατ. ευρώ, για την παροχή εξοπλισμού πληροφορικής και διαδικτύου υψηλής ταχύτητας στα σερβικά σχολεία. Στα σχέδια της περιλαμβάνεται και η μετάβαση σε καθαρότερες και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας στην περιοχή, μέσω της ανάπτυξης νέων έργων ενεργειακής απόδοσης. Στην πόλη Nis της Σερβίας, η ΕΤΕπ υποστήριξε την εκπόνηση σχεδίου βιώσιμης αστικής κινητικότητας, ως πλαίσιο για μεγάλες επενδύσεις στο δίκτυο μεταφορών. Επίσης, η ΕΤΕπ δάνεισε 70 εκατ. ευρώ στην Telekom Srbija για την ανάπτυξη του τηλεπικοινωνιακού δικτύου 5G και την επέκταση του υφιστάμενου δικτύου 4G, σε ολόκληρη τη Δημοκρατία της Σερβίας.

Όλα τα ενεργά προγράμματα της ΕΕ στη Σερβία μπορούν να αναζητηθούν στην κάτωθι ιστοσελίδα : <https://www.euzatebe.rs/en/eu-programs> & <https://www.mei.gov.rs/eng/funds/eu-funds/union-programmes/>

γ. Επενδυτικό Πλαίσιο Δυτικών Βαλκανίων & Πράσινη Ατζέντα για τα Δυτικά Βαλκάνια

Τον Οκτώβριο του 2020 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε ένα **ολοκληρωμένο οικονομικό και επενδυτικό σχέδιο για τα Δυτικά Βαλκάνια**, ύψους 9 δις ευρώ, το οποίο αποσκοπεί στην μακροπρόθεσμη οικονομική ανάκαμψη της περιοχής, τη στήριξη της πράσινης και της ψηφιακής μετάβασης ή την προώθηση της περιφερειακής ολοκλήρωσης και σύγκλισης με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το εν λόγω πλαίσιο προβλέπει επενδύσεις στους τομείς των μεταφορών, της ενέργειας, της πράσινης και της ψηφιακής μετάβασης, με στόχο τη δημιουργία βιώσιμης ανάπτυξης και θέσεων εργασίας, ενώ αναμένεται να συμβάλλει στην περιφερειακή οικονομική ολοκλήρωση, καθώς και στην επιτάχυνση της σύγκλισης και της διαδικασίας ολοκλήρωσης με την ΕΕ.

Κατά τη σύνοδο κορυφής των Δυτικών Βαλκανίων στη Σόφια τον Νοέμβριο του 2020, εγκρίθηκε, επιπλέον, η **«Πράσινη Ατζέντα» για τα Δυτικά Βαλκάνια**, η οποία προβλέπει δράσεις που στηρίζονται σε πέντε πυλώνες. Οι πυλώνες αυτοί είναι i) η δράση για το κλίμα, συμπεριλαμβανομένης της απανθρακοποίησης, της ενέργειας και της κινητικότητας, ii) η κυκλική οικονομία, για την αντιμετώπιση ιδίως των αποβλήτων, της ανακύκλωσης, της βιώσιμης παραγωγής και της χρήσης των πόρων, iii) η βιοποικιλότητα, με σκοπό την προστασία και την αποκατάσταση του φυσικού πλούτου της περιοχής, iv) η καταπολέμηση της ρύπανσης του αέρα, των υδάτων και του εδάφους και v) τα βιώσιμα συστήματα τροφίμων και οι αγροτικές περιοχές. Η ψηφιοποίηση θα αποτελέσει βασικό καταλύτη για τους ανωτέρω πέντε πυλώνες σύμφωνα με την έννοια της διττής πράσινης και ψηφιακής μετάβασης.

Επιπλέον, η ανωτέρω Ατζέντα, προσδιορίζει δέκα επενδυτικές εμβληματικές πρωτοβουλίες για τη στήριξη μεγάλων οδικών και σιδηροδρομικών συνδέσεων στην περιοχή, την ανανεώσιμη ενέργεια και την απεξάρτηση από τον άνθρακα, την ανακαίνιση δημόσιων και ιδιωτικών κτιρίων για την αύξηση της ενεργειακής απόδοσης και τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, τις υποδομές διαχείρισης αποβλήτων και λυμάτων, την ανάπτυξη ευρυζωνικών υποδομών, την αύξηση επενδύσεων στον ιδιωτικό τομέα για την τόνωση της ανταγωνιστικότητας και της καινοτομίας, ιδίως των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εγκαινίασε στις Βρυξέλλες, αρχές Μαρτίου 2021, το Γραφείο Ενεργειακής Μετάβασης των Δυτικών Βαλκανίων, στόχος του οποίου είναι να βοηθήσει τις

χώρες της περιοχής να τερματίσουν την παραγωγή ενέργειας από μη ανανεώσιμες πηγές, όπως ορίζεται στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Ατζέντας.¹⁴⁶

Στο πλαίσιο αυτό, η Υπουργός Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης της Σερβίας η οποία έχει ορισθεί και ως ο Εθνικός Συντονιστής για το IPA, κα Γιαντράνκα Γιοξίμοβιτς (Joksimovic), πρότεινε εννέα σχέδια για την κατανομή επιχορηγήσεων από το **Επενδυτικό Πλαίσιο των Δυτικών Βαλκανίων** (Western Balkans Investment Framework). Η πλειονότητα των προτεινόμενων έργων αφορά το Cluster 4 - Πράσινη Ατζέντα, Ψηφιοποίηση και Διασύνδεση των Υποδομών, αλλά και για το Cluster 3, σχετικά με την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και την ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς (inclusive growth).

Στον τομέα των **μεταφορών**, υποβλήθηκαν τρία έργα για επιχορήγηση, ένα εκ των οποίων αφορά τις σιδηροδρομικές μεταφορές, όπως το τμήμα Nis-Dimitrograd και το Διάδρομο 10. Τα άλλα δύο αφορούν την ανάπτυξη των **υποδομών των ποταμών** και την ολοκλήρωση των έργων στους ποταμούς Sava και Δούναβη. Κατά την κα Γιόξιμοβιτς, στον τομέα της **ενέργειας**, προτάθηκε η συνέχιση του Διασυννοριακού Διάδρομου - Τμήμα 4 - Bajina Basta-Pljevlja-Visegrad. Πρόκειται για μια περιφερειακή διασύνδεση μεταξύ Σερβίας, Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και Μαυροβουνίου. Στον δε τομέα του **περιβάλλοντος**, υποβλήθηκε σχέδιο-έργου που αφορά την κατασκευή εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων στις περιοχές Jagodina, Kikinda, Pirot, Pozarevac, Vrsac, Trstenik, Smederevo και Pancevo. Η κατασκευή των εγκαταστάσεων αναμένεται να ξεκινήσει το τέταρτο τρίμηνο του 2022 και η υλοποίηση του έργου θα αυξήσει σημαντικά την ποιότητα του περιβάλλοντος σε αυτές τις πόλεις. Τέλος, υπήρξε, επίσης, σερβική αίτηση για επιχορήγηση επένδυσης ύψους 35 εκατ. ευρώ στο έργο κατασκευής του νέου **παιδικού νοσοκομείου** Tirsova 2.

Η συνολική επενδυτική αξία όλων των προτεινόμενων έργων πλησιάζει τα 760 εκατ. ευρώ, ενώ το ποσό των επιδιωκόμενων επιχορηγήσεων είναι περίπου 157 εκατ. ευρώ.

Στις 25 Φεβρουαρίου 2022, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε ένα επενδυτικό πακέτο, ύψους 3,2 δισ. ευρώ, για την υποστήριξη 21 έργων στους τομείς των μεταφορών, της ψηφιακής τεχνολογίας, του κλίματος και της ενέργειας στα Δυτικά Βαλκάνια. Σύμφωνα με την ανακοίνωση της Επιτροπής, το εν λόγω πακέτο επενδύσεων αποτελεί το **πρώτο τμήμα του φιλόδοξου Οικονομικού και Επενδυτικού Σχεδίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα Δυτικά Βαλκάνια**, που εγκρίθηκε τον Οκτώβριο του 2020. Το πακέτο περιλαμβάνει 1,1 δισ. ευρώ επιχορηγήσεις από το Μέσο Προενταξιακής Βοήθειας 2021-2027 (IPA III), πρόσθετες διμερείς συνεισφορές μελών της ΕΕ αλλά και τη Νορβηγία, και τέλος, ευνοϊκά δάνεια από διεθνείς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς. Όσον αφορά τα σχέδια για τον τομέα των βιώσιμων μεταφορών, αυτά αφορούν την κατασκευή σημαντικών οδικών και σιδηροδρομικών συνδέσεων στην περιοχή, συμπεριλαμβανομένων των διαδρόμων Μεσογείου, Ανατολής-Δύσης και Ρήνου-Δούναβη, μαζί με τη σιδηροδρομική σύνδεση από τα Σκόπια έως τα βουλγαρικά σύνορα.

Το Επενδυτικό Φόρουμ Δυτικών Βαλκανίων (Western Balkans 6 Chamber Investment Forum - WB6 CIF)

Το Βελιγράδι συμμετέχει στη δημιουργία του **Επιχειρηματικού Συμβουλίου των Δυτικών Βαλκανίων WB6 (WB6 CIF)**, το οποίο αποτελεί μια κοινή πρωτοβουλία εμπορικών και βιομηχανικών επιμελητηρίων από την Αλβανία, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Κοσσυφοπέδιο, τη

¹⁴⁶ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 3/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

Βόρεια Μακεδονία, το Μαυροβούνιο και τη Σερβία. Το WB6 CIF δημιούργησε μια πλατφόρμα συνεργασίας το 2017, με στόχο τη συνεργασία της επιχειρηματικής κοινότητας στην περιοχή, τη διευκόλυνση των δι-επιχειρηματικών επαφών και την προώθηση της ευρύτερης περιοχής ως επενδυτικού προορισμού. Το WB6 CIF αντιπροσωπεύει περίπου 350.000 εταιρείες, κυρίως μικρομεσαίες και αποτελεί το επιχειρηματικό σκέλος στο πλαίσιο της διαδικασίας του Βερολίνου με στόχο την ένταξη των Δυτικών Βαλκανίων στην ΕΕ. Το Νοέμβριο του 2021, εγκαινιάστηκε η ψηφιακή επιχειρηματική B2B πλατφόρμα του WB6 CIF, που είναι διαθέσιμη στην ιστοσελίδα www.market-access.wb6cif.eu. Η εν λόγω πλατφόρμα αποτελεί μια βάση δεδομένων, για τη σύνδεση 350.000 εταιρειών έξι περιφερειακών οικονομιών των Δυτικών Βαλκανίων και στοχεύει στην προώθηση κοινών δραστηριοτήτων τους σε ευρωπαϊκές και παγκόσμιες αγορές. Στην πλατφόρμα μπορούν να εγγραφούν επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται όχι μόνο στην περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων, αλλά και σε οποιαδήποτε άλλη χώρα. Σύμφωνα με την κα Milica Brasanac, ανεξάρτητη σύμβουλο στο Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο της Σερβίας (PKS) που είναι μέλος του WB6 CIF, τα μέλη της πλατφόρμας αυξάνονται καθημερινά ενώ η δομή των χρηστών ποικίλλει ως προς την επιχειρηματική δραστηριότητα και το μέγεθος της εταιρείας. Το εν λόγω μέγεθος κυμαίνεται από πολύ μικρές επιχειρήσεις της Σερβίας ή της περιοχής των Δυτικών Βαλκανίων, έως διεθνούς φήμης εταιρείες και ομίλους.

Επιπλέον, από την παρουσίαση της έκθεσης προόδου του Δεκεμβρίου 2022, συγκρατούνται τα εξής:

1. Κατά το 2021 δεν σημειώθηκε πρόοδος του σχεδίου δράσης για την κοινή περιφερειακή αγορά, που θα οδηγούσε σε μείωση του μέσου όρου χρόνου αναμονής στα σημεία διέλευσης των συνόρων (Border Crossing Points), πχ μεταξύ των Δυτικών Βαλκανίων και των γειτονικών χωρών της ΕΕ.
2. Ιδιαίτερη προτεραιότητα θα πρέπει να δοθεί στην επέκταση των πράσινων γραμμών/διαδρόμων (green lanes/corridors) στα BCP με τα K-M της ΕΕ, καθώς οι μεγαλύτεροι μέσοι χρόνοι αναμονής εντοπίζονται σε αυτά τα σημεία.
3. Η υψηλή συχνότητα μεταφοράς δείχνει ότι υπάρχει ανάγκη για άνοιγμα επιπλέον BCP με Ουγγαρία, Κροατία, Βουλγαρία και Ελλάδα.
4. Η έλλειψη συντονισμού εξακολουθεί να αποτελεί ζήτημα μεταξύ των υπηρεσιών συνοριακού ελέγχου, καθώς υπάρχουν μεγάλες διαφορές στο ωράριο εργασίας των τελωνειακών υπηρεσιών, καθώς και των υπηρεσιών φυτοϋγειονομικών και κτηνιατρικών επιθεωρήσεων, εντός των κρατών των Δυτικών Βαλκανίων.
5. Η διέλευση κατά προτεραιότητα για ευπαθή αγαθά (κυρίως τρόφιμα) που υπάρχουν στο σύστημα Green Lanes, δεν λειτουργεί το ίδιο σε όλες τις συνοριακές διελεύσεις και η λειτουργικότητά τους θα πρέπει να βελτιωθεί περαιτέρω.
6. Επι πλέον καθυστέρηση προκαλείται λόγω μη τήρησης των υπογεγραμμένων διμερών συμφωνιών για την αναγνώριση φυτοϋγειονομικών πιστοποιητικών και κτηνιατρικών πιστοποιητικών, με αποτέλεσμα την διεξαγωγή επιπρόσθετων ποιοτικών ελέγχων από τη χώρα εισαγωγής και περαιτέρω κόστος (περίπου 200 ευρώ ανά φορτηγό).
7. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στο θέμα της δυνατότητας ηλεκτρονικής υποβολής εγγράφων, αντί της τρέχουσας πρακτικής, όπου μόνο τα έντυπα έγγραφα γίνονται δεκτά ως έγκυρα. Οι εταιρείες προτρέπουν αυτό να εφαρμοστεί σε εύθετο χρόνο¹⁴⁷.

Παρά τις ανωτέρω προσπάθειες και την συνεργασία μεταξύ της Ε.Ε. και των Αρχών της Σερβίας, υπάρχει ένας αριθμός “σκεπτικιστών” ως προς την ευρωπαϊκή πορεία της σημερινής Σερβίας και την πραγματική επιθυμία της να καταστεί κάποτε K-M της Ε.Ε. Ένας από αυτούς

¹⁴⁷ <https://www.wb6cif.eu/wp-content/uploads/2021/12/WB6CIF-Key-Areas-CRM-KPI-3-12-2021-final.pdf> ΑΠ: 2240.2 /ΑΣ 267/14.12.2021 Παρουσίαση έκθεσης προόδου. (14 Δεκεμβρίου 2021)

τους “σκεπτικιστές” είναι και ο επιφανής φιλόσοφος Fukuyama, επικριτής της Σερβικής κυβέρνησης που υποστηρίζει ότι η Σερβία οδεύει προς μία αυταρχική κατεύθυνση, ενώ πλέον κινείται με περισσότερο αργό ρυθμό προς την Ευρωπαϊκή Ένωση (...). Κατ’ αυτόν η διαδικασία ένταξης θα επιβραδυνθεί, ίσως θα σταματήσει ή ακόμη και θα οπισθοδρομήσει. Σύμφωνα με τον Fukuyama, η Σερβία παίζει ένα διπλό παιχνίδι, επιδιώκοντας να παρουσιάζεται στο κοινό των δυτικών χωρών, στις Βρυξέλλες, στο Βερολίνο και σε άλλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, ως παραμένουσα σε πορεία ένταξης στην ΕΕ, ενώ εμβαθύνει την συνεργασία με τη Ρωσία και την Κίνα. Από την άλλη, η Συμφωνία της Ουάσιγκτων μεταξύ Σερβίας, ΗΠΑ και Κοσόβου (Σεπτ. 2020), έδωσε αντίθετες εντυπώσεις ως προς την πορεία της Σερβίας προς τη Δύση έναντι αυτών που υποστηρίζει ο Φουκουγιάμα και οι λοιποί “σκεπτικιστές”¹⁴⁸.

δ. Διεθνές Νομισματικό Ταμείο-ΔΝΤ (International Monetary Fund – IMF).

Η Σερβία έγινε μέλος του ΔΝΤ το 1992. Από τότε, η χώρα έχει συνάψει σειρά συμφωνιών χρηματοδότησης ή προληπτικής χρηματοδότησης όπως αυτή του Φεβρουαρίου 2015. Τότε η Σερβία υπέγραψε Συμφωνία Προληπτικού Διακανονισμού Διευκόλυνσης (Stand by Agreement), διάρκειας 36 μηνών και ύψους 1,2 δις ευρώ κατά τον χρόνο της έγκρισης.

Πρόγραμμα Σερβίας με ΔΝΤ

Το θέμα των περιοδικών συναντήσεων, κατά το 2019 και 2020, εκπροσώπων του **ΔΝΤ** με την Κυβέρνηση της Σερβίας αφορούσε την πρόοδο των μεταρρυθμίσεων που συμφωνήθηκαν στο πλαίσιο του **προγράμματος συνεργασίας** που υποστηρίζεται από το μέσο συντονισμού πολιτικής (PCI). Το πρόγραμμα αυτό ενέκρινε το ΔΝΤ τον Ιούλιο του 2018 για περίοδο 30 μηνών. Στο πλαίσιο των προγραμματισμένων μέτρων, περιλαμβάνονταν μεταρρυθμίσεις της φορολογικής διοίκησης, του δημόσιου τομέα και άλλων πτυχών (δημοσιονομικοί κανόνες, δημόσιες επενδύσεις, διαχείριση των κρατικών επιχειρήσεων κλπ). Το πρόγραμμα του ΔΝΤ στόχευε στη διατήρηση της μακροοικονομικής και χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και στη συνέχιση των διαρθρωτικών και θεσμικών μεταρρυθμίσεων.

Κατά **το 2020**, η αποστολή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου είχε διαβουλευθεί με εκπροσώπους της σερβικής κυβέρνησης και της Εθνικής Τράπεζας της Σερβίας για τις μακροοικονομικές τάσεις και μεταρρυθμίσεις, από τις 24 έως τις 28 Φεβρουαρίου 2020, όπως και μεταξύ 24 Ιουνίου - 3 Ιουλίου του ιδίου έτους (τέταρτη αναθεώρηση στο πλαίσιο του Μέσου Συντονισμού Πολιτικής-PCI). Οι εκπρόσωποι του ΔΝΤ κατέληξαν σε συμφωνία σχετικά με τις πολιτικές που απαιτούνταν για την ολοκλήρωση της τέταρτης επανεξέτασης στο πλαίσιο του PCI.¹⁴⁹

Πέμπτη και τελική αναθεώρηση στο πλαίσιο του Μέσου Συντονισμού Πολιτικής (PCI).

Οι αξιωματούχοι του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), με επικεφαλής τον Jan Kees Martijn (5 - 16 Οκτωβρίου 2020), συμφώνησαν και πάλι με τις Σερβικές Αρχές, αναφορικά με τις αναγκαίες πολιτικές για την ολοκλήρωση της πέμπτης και τελικής αναθεώρησης στο

¹⁴⁸ βλ. σχετικές κριτικές σε αγγλόφωνη ενημερωτική ιστοσελίδα **N1-1.6.20**-<http://rs.n1info.com/English/NEWS/a604977/Fukuyama-Serbian-President-is-using-the-pandemic-to-expand-his-power.html> όπως και δημοσιεύματα Πρακτορείου BETA 07.10.2020, ιστοσελίδας N106 και 07.10.2020, Rs.n1info.com, Danas.rs 7.10.2020 κλπ).

¹⁴⁹ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 2/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

πλαίσιο του Μέσου Συντονισμού Πολιτικής (PCI). Τα κυριότερα πορίσματα συνοψίζονται στα εξής:

-Η οικονομική δραστηριότητα ανέκαμψε μετά από μια απότομη συρρίκνωση το δεύτερο τρίμηνο του 2020. Τα νομισματικά και χρηματοοικονομικά μέτρα, όπως και το μεγάλο “δημοσιονομικό πακέτο” που χρησιμοποιήθηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης, είχαν θετικά αποτελέσματα.

-Ο πληθωρισμός διατηρήθηκε χαμηλός και παρέμεινε εντός των στόχων της Κεντρικής Τράπεζας το 2021. Το τραπεζικό σύστημα φάνηκε σταθερό και επαρκώς κεφαλαιοποιημένο. Τα φορολογικά έσοδα ήταν μεγαλύτερα από τα αναμενόμενα κατά την τέταρτη αναθεώρηση του PCI, αλλά οι δαπάνες υψηλότερες καθώς τα δημοσιονομικά μέτρα επεκτάθηκαν.

-Η αποστολή του ΔΝΤ συμφώνησε με τις σερβικές Αρχές σχετικά με τις βασικές παραμέτρους του προϋπολογισμού του 2021. Ο προϋπολογισμός θα έπρεπε να εξισορροπήσει τη διατήρηση της οικονομικής ανάκαμψης και της δημοσιονομικής πειθαρχίας. Η αύξηση των δημοσίων επενδύσεων, συμπεριλαμβανομένων των πράσινων επενδύσεων, θα ενίσχυσε την ανάκαμψη. Λαμβανομένων υπόψη των αυξημένων δημοσιονομικών κινδύνων, συμπεριλαμβανομένων των προβληματικών κρατικών επιχειρήσεων και των εγγυήσεων δανείων, θα έπρεπε ο μισθός του δημόσιου τομέα ως μερίδιο του ΑΕΠ, να προσαρμοστεί σε πιο βιώσιμα επίπεδα, μετά την άνοδο των τελευταίων ετών. Οι αυξήσεις των συντάξεων θα όφειλαν να ακολουθούν τον συμφωνημένο τύπο και να αποφεύγονται πρόσθετες ad-hoc αυξήσεις ή πληρωμές. Οι δημοσιονομικές δαπάνες από τις κρατικές επιχειρήσεις θα έπρεπε να παρακολουθούνται στενά και κάθε υποστήριξη προς αυτές τις εταιρείες να παρέχεται με διαφάνεια μέσω του προϋπολογισμού. Η πρόοδος προς την ολοκλήρωση της ιδιωτικοποίησης της τράπεζας Komercijalna Banka ήταν ικανοποιητική (τελικά ολοκληρώθηκε τον Δεκέμβριο 2020). Ταυτόχρονα θα έπρεπε να ενθαρρύνονταν οι προσπάθειες ιδιωτικοποίησης της βιομηχανίας Petrohemija. Οι μεσοπρόθεσμες προτεραιότητες περιλάμβαναν, επίσης, την ενίσχυση του κράτους δικαίου και τη βελτίωση του δικαστικού συστήματος.¹⁵⁰

Τον Ιανουάριο του 2021, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο αξιολόγησε ως επιτυχή την ολοκλήρωση της πέμπτης - και τελευταίας - επιθεώρησης του οικονομικού προγράμματος της Σερβίας. Κατά το Συμβούλιο του ΔΝΤ, επιτεύχθηκαν οι ποσοτικοί στόχοι τέλους Σεπτεμβρίου 2020, ενώ σημειώθηκε πρόοδος ως προς την επίτευξη των στόχων των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων.

Τον Απρίλιο 2021 ανακοινώθηκε η **υπογραφή νέας συμφωνίας με το ΔΝΤ**, κατόπιν αιτήματος της Σερβίας (Άρθρο IV αίτημα για ένα νέο μέσο συντονισμού πολιτικής). Ο κύριος στόχος του νέου συμβουλευτικού διακανονισμού με τη Σερβία, σε συνέχεια του προηγούμενου που έληξε τον Ιανουάριο του 2021, αφορά την περαιτέρω υποστήριξη της μακροοικονομικής σταθερότητας και την ανάκαμψή της μετά την πανδημία. Η νέα ρύθμιση, θα έχει αποκλειστικά συμβουλευτικό χαρακτήρα και θα διαρκέσει δύομισι χρόνια.¹⁵¹

Τον Ιούνιο του 2021 το ΔΝΤ ενέκρινε ένα νέο PCI 30 μηνών για τη Σερβία για να υποστηρίξει την ανάκαμψη από την πανδημία, να διατηρήσει τη μακροοικονομική σταθερότητα και να συνδράμει το μεσοπρόθεσμο πλαίσιο δημοσιονομικής πολιτικής, προωθώντας παράλληλα τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Το πρόγραμμα δεν προβλέπει οικονομική υποστήριξη. Τον Οκτώβριο του 2021, η Σερβία ξεκίνησε online συνομιλίες με αποστολή του Διεθνούς

¹⁵⁰ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 10/2020 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

¹⁵¹ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 5/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) για να συζητήσει την επίτευξη των στόχων που καθορίζονται από το οικονομικό πρόγραμμα.

Στις 22 Μαρτίου 2022 ολοκληρώθηκε άλλη μία επίσκεψη του ΔΝΤ στη Σερβία. Η αποστολή, με επικεφαλής τον κ. Jan Kees Martijn, πραγματοποίησε διαβουλεύσεις με τις σερβικές αρχές, από τις 11 έως τις 22 Μαρτίου 2022, με θέμα την δεύτερη αναθεώρηση του Μηχανισμού Συντονισμού Πολιτικής (PCI). Σχετικά με τη σερβική οικονομία, η ομάδα του ΔΝΤ ανακοίνωσε ότι, όπως και άλλες οικονομίες, η Σερβία έχει να αντιμετωπίσει νέες προκλήσεις λόγω της κρίσης στην Ουκρανία. Από την έκθεση της δεύτερης αναθεώρησης, συγκρατούνται τα ακόλουθα:

- Μετά από μια ήπια συρρίκνωση το 2020, το πραγματικό σερβικό ΑΕΠ ανέκαμψε το έτος **2021** (+7,4%). Ωστόσο, λόγω της αύξησης των τιμών των τροφίμων και της ενέργειας σε παγκόσμιο επίπεδο, ο πληθωρισμός στη Σερβία ανήλθε σε 8,8% τον Φεβρουάριο του 2022. Οι δημοσιονομικές επιδόσεις το 2021 ήταν ισχυρότερες από τις αναμενόμενες, υποστηριζόμενες από ανάκτηση των φορολογικών εσόδων. Το δημοσιονομικό έλλειμμα μειώθηκε στο 4,1% του ΑΕΠ όπως και το δημόσιο χρέος στο 57,2% του ΑΕΠ (σύμφωνα με τη μεθοδολογία του ΔΝΤ). Η σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού τομέα διατηρήθηκε και η συναλλαγματική ισοτιμία παρέμεινε σταθερή.

-Ο πόλεμος στην Ουκρανία αποτελεί ένα μεγάλο οικονομικό "σοκ" που επηρεάζει τις παγκόσμιες οικονομικές προοπτικές και ιδιαίτερα την Ευρώπη, συνεπώς και τη Σερβία. Οι υψηλότερες παγκόσμιες τιμές της ενέργειας και των εμπορευμάτων θα τροφοδοτήσουν περαιτέρω τις πληθωριστικές πιέσεις. Οι μεσοπρόθεσμες προοπτικές της Σερβίας ωστόσο, αν και αβέβαιες, παραμένουν ευνοϊκές, υποστηριζόμενες από τη δέσμευση των Αρχών για διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις.

-Ως προς τις πολιτικές που θα ακολουθήσει η Σερβική Κυβέρνηση, όπως προαναφέρθηκε, ο επικεφαλής της αποστολής τόνισε ότι θα πρέπει να είναι η διατήρηση της μακροοικονομικής και χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και ο μετριασμός των επιπτώσεων των συνεχιζόμενων εξωτερικών προκλήσεων. Σε περίπτωση που οι οικονομικές διαταραχές απαιτήσουν περαιτέρω στήριξη για πληγείσες ομάδες ή δραστηριότητες, συμπεριλαμβανομένων των κρατικών επιχειρήσεων στον ενεργειακό τομέα, οι πρόσθετες δαπάνες θα πρέπει να καλυφθούν με επανα-προτεραιοποίηση των προϋπολογιζόμενων τρεχουσών και κεφαλαιουχικών δαπανών, εντός του συμφωνηθέντος ανωτάτου ορίου δημοσιονομικού ελλείμματος (ήτοι 3% του ΑΕΠ). Η δε οικονομική στήριξη στις κρατικές επιχειρήσεις να παρέχεται με διαφάνεια. Επιπλέον, η Εθνική Τράπεζα της Σερβίας (NBS) να είναι έτοιμη να προβεί σε πράξεις περιοριστικής νομισματικής πολιτικής, για να περιορίσει τις δευτερογενείς επιπτώσεις του εισαγόμενου πληθωρισμού. Σύμφωνα με τον κ. Martijn, το τραπεζικό σύστημα παραμένει καλά κεφαλαιοποιημένο, με επαρκές ξένο συνάλλαγμα για την κάλυψη τυχόν πρόσθετων αιτημάτων λόγω αβεβαιότητας.

Ως προς τα ενεργειακά ζητήματα ο επικεφαλής της αποστολής, ανέφερε ότι οι πρόσφατες διαταραχές στην εγχώρια παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, κατέδειξαν τον επείγοντα χαρακτήρα μιας μεταρρύθμισης της διακυβέρνησης στις εταιρείες ενέργειας, καθώς και μιας νέας στρατηγικής προσέλκυσης επενδύσεων στον εν λόγω κλάδο. Ενώ τα τρέχοντα ανώτατα όρια στις τιμές της ενέργειας που έχει ορίσει η σερβική κυβέρνηση, συμβάλλουν στη διατήρηση της κοινωνικής και οικονομικής σταθερότητας, οι προσεχείς προσαρμογές των

τιμών θα πρέπει να συμβάλουν στη διασφάλιση της οικονομικής βιωσιμότητας των ενεργειακών εταιρειών, χωρίς να ασκείται πίεση στον κρατικό προϋπολογισμό.¹⁵²

¹⁵² Bl. ;Eggrafo 23/3/2022/ APQ 2030 /AS 79 & AP2030/AS169/30.6.2022

1.2.3 Συμμετοχή σε περιφερειακές οικονομικές/τελωνειακές Ενώσεις¹⁵³

Η Σερβία έχει συνάψει σημαντικές διεθνείς συμφωνίες ελεύθερων συναλλαγών:

- i. Συμφωνία **Σταθεροποίησης Σύνδεσης και Ενδιάμεση Συμφωνία για το Εμπόριο με την ΕΕ (2008)**
- ii. Κεντρο-Ευρωπαϊκή Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου ή ΚΕΣΕΕ –**CEFTA**- (2006)
- iii. Συμφωνία Ελεύθερων Συναλλαγών με την Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών (**EZEΣ/ΕFTA**)
- iv. Ε. Συμφωνία Ελεύθερων Συναλλαγών με τη **Λευκορωσία** (2009)
- v. Συμφωνία Ελεύθερων Συναλλαγών με την Ευρασιατική Οικονομική Ένωση /**EAEU** (2019)
- vi. Συμφωνία Ελεύθερων Συναλλαγών με το **Καζακστάν** (2010)
- vii. Γενικευμένο Σύστημα Προτιμήσεων (ΣΓΠ) με τις **Η.Π.Α** (2005)
- viii. Συμφωνία Ελεύθερων Συναλλαγών με την **Τουρκία** (2009)
- ix. Συμφωνία Ελεύθερων Συναλλαγών με τη **Ρωσία** (2000)

Όπως προαναφέρθηκε, όσον αφορά την τελευταία αυτή ΣΕΣ, εφόσον η προστιθέμενη αξία των σερβικών προϊόντων υπερβαίνει το 50%, αυτά εισάγονται στην ρωσική αγορά χωρίς την επιβολή τελωνειακών δασμών. Επίσης, μέσω της Σ.Ε.Σ. με την **Τουρκία**, τα ημι-επεξεργασμένα σερβικά προϊόντα μπορούν να εξάγονται στις **Ρωσία**, Τουρκία και χώρες ΚΕΣΕΕ (CEFTA), είτε αδασολόγητα, είτε απολαμβάνοντας προτιμησιακούς δασμούς.

Αναφορικά με την συμφωνία ελεύθερου εμπορίου της Σερβίας με την **Ευρασιατική Ένωση-EAEU** (Ρωσία, Καζακστάν, Λευκορωσία, Αρμενία και Κιργιστάν), αυτή τέθηκε σε ισχύ στις 10 Ιουλίου 2021. Η Υπουργός Εμπορίου, Τουρισμού και Τηλεπικοινωνιών, κα Μάτιτς, δήλωσε ότι η εν λόγω συμφωνία διατηρεί το επίπεδο εμπορικής απελευθέρωσης που ίσχυε με τις υφιστάμενες διμερείς συμφωνίες (Ρωσία, Λευκορωσία Καζακστάν). Ωστόσο, επισημαίνεται η εξής αλλαγή: «...στις εν λόγω συμφωνίες ως μία από τις προϋποθέσεις έγκρισης του καθεστώτος ελεύθερου εμπορίου ήταν και η λεγόμενη "άμεση αγορά", η οποία προϋπέθετε ότι το καθεστώς ελεύθερου εμπορίου θα μπορούσε να εγκριθεί εφόσον η εισαγωγή και η εξαγωγή των εμπορευμάτων πραγματοποιούνταν βάσει συμφωνίας μεταξύ των κατοίκων των κρατών αμφοτέρων των συμβαλλόμενων μερών, το οποίο δεν ισχύει για την παρούσα Συμφωνία.

Υπό αυτή την έννοια τα εμπορεύματα μπορούν να πωλούνται και να αγοράζονται βάσει συμφωνητικών αγοραπωλησίας με τρίτα πρόσωπα ("μεσάζοντες"). Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι στη Σερβία υπάρχει η δυνατότητα να εφαρμοσθεί καθεστώς προτιμησιακής δασμολογικής μεταχείρισης εμπορευμάτων (προτιμησιακής καταγωγής) με τη Ρωσία για τα οποία, μαζί με τα απαραίτητα αποδεικτικά καταγωγής (των εμπορευμάτων), υποβάλλεται στις σερβικές αρχές τιμολόγιο από τρίτη χώρα, για παράδειγμα, από την Ευρωπαϊκή Ένωση.»

Σύμφωνα με ρωσικά μέσα ενημέρωσης, η Ευρασιατική Οικονομική Κοινότητα (EAEC) θα χορηγήσει το 2023 στη Σερβία ποσοτώσεις εισαγωγής χωρίς δασμούς για ορισμένα είδη τυριών, αλκοολούχων βαμμάτων και τσιγάρων. Ειδικότερα, η αδασολόγητη ποσόστωση θα αφορά 400 τόνους ετησίως για ορισμένα είδη τυριών και βουτύρου - 253,53 τόνους προς τη Ρωσία, 2,07 τόνους για την Αρμενία, 20,04 τόνους προς τη Λευκορωσία, 121,4 τόνους για το Καζακστάν, και 2,96 τόνους για το Κιργιστάν. Η Σερβία θα μπορεί να εξάγει επίσης, χωρίς

¹⁵³ <https://ras.gov.rs/export-promotion/free-trade-agreements>

τελωνειακά τέλη, 35 χιλιάδες λίτρα καθαρής αλκοόλης ετησίως που προέρχονται από την απόσταξη κρασιού ή πυρηνέλαιου, ενώ η ποσόστωση στα τσιγάρα ανέρχεται σε δύο δισεκατομμύρια τεμάχια ετησίως. Η χορήγηση των ανωτέρω ποσοστώσεων προβλέπεται στο πλαίσιο της συμφωνίας ελεύθερων συναλλαγών μεταξύ της ΕΚΑΕ και της Σερβίας που υπεγράφη στις 25 Οκτωβρίου 2019 (πηγή: Danas.rs, Ekipija.com, 27.6.2022)¹⁵⁴

Στις 19 Απριλίου 2021 υπεγράφη συμφωνία για την υποστήριξη των διμερών εταιρικών σχέσεων και της εμπορικής συνεργασίας συνεργασίας Σερβίας - **Ηνωμένου Βασιλείου**. Η Συμφωνία παρέχει το νομικό πλαίσιο για τη ρύθμιση του διμερούς εμπορίου στη βάση των κανονισμών που έχουν διαμορφωθεί από τη Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Σερβίας. Σύμφωνα με την Υπουργό Εμπορίου κα Matic, η νέα Συμφωνία θα διατηρήσει το επίπεδο διμερούς συνεργασίας καθώς και το επίπεδο εμπορικής απελευθέρωσης που υφίστατο μεταξύ των δύο χωρών έως τις 31 Δεκεμβρίου 2020.¹⁵⁵

Η Σερβία ξεκίνησε το 2022 διαπραγματεύσεις με την **Κίνα** αλλά και τα **ΗΑΕ** για τη σύναψη συμφωνιών ελευθέρων συναλλαγών.

¹⁵⁴ <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/80782>

¹⁵⁵ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 4/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

1.2.4 Συμμετοχή σε Διεθνείς Οργανισμούς, “Φόρα” και ομάδες χωρών

Η Σερβία συμμετέχει εδώ και χρόνια στους εξής Διεθνείς, οικουμενικούς ή Περιφερειακούς Οργανισμούς.

Παγκόσμια Τράπεζα-ΠΤ (World Bank – WB).

Η συνεργασία της Σερβίας με την WB ξεκίνησε το 2001. Από τότε, έχει εγκριθεί η χρηματοδότηση ή συγχρηματοδότηση 39 τουλάχιστον έργων, συνολικής αξίας άνω των \$ 2 δις, σε τομείς όπως οι μεταφορές, η Δημόσια Διοίκηση, η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, η υγεία κλπ. Το τρέχον χαρτοφυλάκιο αποτελείται από 17 επενδυτικά σχέδια συνολικής αξίας περίπου 458,9 εκατομμυρίων δολαρίων. Σημειώνεται ότι τα ως άνω μεγέθη συμπεριλαμβάνουν τις χρηματοδοτήσεις ή συγχρηματοδοτήσεις έργων από τη **Διεθνή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης-ΔΤΑΑ** (International Bank for Reconstruction and Development – IBRD) και τον **Διεθνή Οργανισμό Ανάπτυξης** (International Development Association – IDA), που λειτουργούν κάτω από την «ομπρέλα» της WB. **Σημειώνεται ότι** εντός του 2020, ο Υπουργός Οικονομικών της Σερβίας κ. Μάλι, εκπρόσωποι της Γαλλικής Υπηρεσίας Ανάπτυξης και της Παγκόσμιας Τράπεζας, υπέγραψαν δανειακές συμφωνίες για την κλιματική αλλαγή και τον εκσυγχρονισμό των σιδηροδρόμων, ύψους περίπου 235 εκατ. ευρώ. Το Διοικητικό Συμβούλιο της Παγκόσμιας Τράπεζας ενέκρινε την πρώτη φάση για το Πρόγραμμα Εκσυγχρονισμού του Σιδηροδρομικού Τομέα της Σερβίας, παρέχοντας 62,5 εκατ δολάρια (2022). Η Παγκόσμια Τράπεζα συνεργάζεται με τον Γαλλικό Οργανισμό Ανάπτυξης με από κοινού συγχρηματοδότηση 50% της “Φάσης 1” - η συνολική επένδυση για αυτήν ανέρχεται σε 125 εκατομμύρια δολάρια-. Στα τέλη Νοεμβρίου 2021, ο κ. Μάλι με τον Διευθυντή της Παγκόσμιας Τράπεζας για τη Σερβία, κ. Νίκολα Ποντάρρα, συζήτησαν το Πλαίσιο Εταιρικής Σχέσης (CPF) για την περίοδο 2022-2026, βάσει του οποίου η Σερβία θα λάβει 1,2 δις δολάρια από την Παγκόσμια Τράπεζα (Π.Τ.). Τελικά τον Μάιο του 2022, η Π.Τ. ενέκρινε το πενταετές πλαίσιο εταιρικής σχέσης για τη Σερβία περιόδου 2022-2026, το οποίο επικεντρώνεται σε πιο πράσινη και ανθεκτική ανάπτυξη. Σύμφωνα με σχετική ανακοίνωση, “το νέο πλαίσιο εταιρικής σχέσης ανά χώρα έχει ενδεικτικό χρηματοδοτικό ποσό ύψους 1 δις. δολαρίων και είναι ευθυγραμμισμένο με τις φιλοδοξίες της κυβέρνησης της Σερβίας. Η ενίσχυση των θεσμών, η σταδιακή μετάβαση σε μια οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και η ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου αποτελούν βασικά συστατικά για την επίτευξη μιας ανθεκτικής ανάκαμψης από τις επιπτώσεις της παγκόσμιας πανδημίας.”

Συμβούλιο της Ευρώπης (ΣτΕ)

Σημαντική είναι και η συνεργασία της Σερβίας με το **Συμβούλιο της Ευρώπης (ΣτΕ)**, αλλά και η στήριξη που δέχεται από την **Αναπτυξιακή Τράπεζα** του ΣτΕ. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν το Περιφερειακό Πρόγραμμα Κατοικίας (RHP), μέσω του οποίου θα παραδοθούν 7.000 κατοικίες σε Βοσνία Ερζεγοβίνη, Κροατία, Μαυροβούνιο και Σερβία, σε ευάλωτα άτομα που εκτοπίστηκαν κατά τις συγκρούσεις της δεκαετίας του 1990¹⁵⁶. Σημειώνεται ότι μεταξύ των νεότερων προγραμμάτων συνεργασίας Σερβίας-ΣτΕ, συγκαταλέγονται η οικονομική στήριξη για εγκαταστάσεις παροχής καθαρού νερού αλλά και την αναβάθμιση πανεπιστημιακών υποδομών.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Βλ. Έγγραφο ΜΑ Ελλάδος στο Στρασβούργο ΑΠΦ6772/ΑΣ593/29.6.20

¹⁵⁷ Βλ. Έγγραφο ΜΑ Ελλάδος στο Στρασβούργο ΑΠΦ6772/ΑΣ231/17.3.21

Λοιποί Διεθνείς, Εξειδικευμένοι και Περιφερειακοί Οργανισμοί

-Πλην των ανωτέρω, η Σερβία είναι μέλος και των εξής **Διεθνών, Εξειδικευμένων αλλά και Περιφερειακών Οργανισμών**: Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών (Bank for International Settlements – BIS), Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας Εύξεινου Πόντου (Organization of the Black Sea Economic Cooperation – BSEC), Οργανισμός Επισιτισμού & Τροφίμων των Ηνωμένων Εθνών (Food and Agriculture Organization of the United Nations – FAO), Διεθνής Οργανισμός Ατομικής Ενέργειας (International Atomic Energy Agency – IAEA), Διεθνής Οργανισμός Πολιτικής Αεροπορίας (International Civil Aviation Organization – ICAO), Διεθνές Εμπορικό Επιμελητήριο (International Chamber of Commerce – ICC-Εθνικές Επιτροπές), ICRM, Διεθνής Οργανισμός Χρηματοδότησης (International Finance Corporation – IFC), Διεθνής Υδρογραφικός Οργανισμός (International Hydrographic Organization – IHO), Διεθνής Οργανισμός Ναυτιλιακών Δορυφόρων (International Mobile Satellite Organization – IMSO), Διεθνής Οργανισμός Ζάχαρης (International Sugar Organization – ISO), Διεθνής Οργανισμός Δορυφορικών Τηλεπικοινωνιών (International Telecommunications Satellite Organization – ITSO), Διεθνής Ένωση Τηλεπικοινωνιών (International Telecommunication Union – ITU), Διεθνής Συνομοσπονδία Εργατικών Σωματείων (International Trade Union Confederation – ITUC-Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις), Οργανισμός Πολυμερούς Ασφάλισης Επενδύσεων (Multilateral Investment Guarantee Agency – MIGA), Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Organisation for Security and Co-operation in Europe – OSCE), Μόνιμο Διαιτητικό Δικαστήριο (Permanent Court of Arbitration – PCA), Κέντρο Επιβολής του Νόμου στη Νοτιο-Ανατολική Ευρώπη (Southeast European Law Enforcement Center – SELEC), Ηνωμένα Έθνη (United Nations – UN), Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD), Εκπαιδευτική, Επιστημονική και Επιμορφωτική Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO), Οργανισμός Βιομηχανικής Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Industrial Development Organization – UNIDO), Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (World Tourism Organization – UNWTO), Παγκόσμια Ταχυδρομική Ένωση (Universal Postal Union – UPU), Παγκόσμιος Οργανισμός Τελωνείων (World Customs Organisation – WCO), Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (World Health Organisation – WHO), Παγκόσμια Οργάνωση Πνευματικής Ιδιοκτησίας (World Intellectual Property Organisation – WIPO), Παγκόσμιος Μετεωρολογικός Οργανισμός (World Meteorological Organisation – WMO) κ.ά.

Άλλη μία μορφή περιφερειακής συνεργασίας είναι η λεγόμενη **Πρωτοβουλία Μίνι Σένγκεν**, την οποία προωθεί ο Σέρβος Πρόεδρος κ. Βούτσιτς. Η εν λόγω Πρωτοβουλία ανακοινώθηκε στα τέλη του 2019 και αποσκοπεί στη δημιουργία μιας οικονομικής ζώνης στην περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων. Προς το παρόν, την απαρτίζουν οι Σερβία, Αλβανία και Βόρεια Μακεδονία, ενώ το Κόσοβο, παρά τη δέσμευσή του να εισέλθει, μετά τις συμφωνίες της Ουάσιγκτον (Σεπτ. 2020), δεν έχει υλοποιήσει την υπόσχεσή του μέχρι σήμερα. Το 2021, οι ηγέτες των τριών χωρών αποφάσισαν να εφαρμόζονται στην περιοχή οι 4 ελευθερίες της ΕΕ (ελεύθερη μετακίνηση ατόμων, αγαθών, κεφαλαίων και υπηρεσιών). Τελικά, στο περιφερειακό οικονομικό Φόρουμ που πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο 2021 στα Σκόπια, αποφασίστηκε η μετονομασία της Mini Schengen σε "**Open Balkan**". Ταυτόχρονα υπεγράφησαν τρεις συμφωνίες μεταξύ Σερβίας, Βόρειας Μακεδονίας και Αλβανίας, οι οποίες θα διευκολύνουν το εμπόριο στην περιοχή, θα επιτρέψουν τη δημιουργία μιας ενιαίας αγοράς εργασίας, αλλά και την αμοιβαία βοήθεια σε εξαιρετικές καταστάσεις.

Σε συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στις 8.2.2022 για την Πρωτοβουλία "Open Balkan", οι έγινε ανασκόπηση των εξελίξεων και των συμφωνιών, οι οποίες είναι οι εξής:

-Στις 29 Ιουλίου 2021, οι ηγέτες της Σερβίας κ. Βούτσιτς, Αλβανίας κ. Ράμα και Βορείου Μακεδονίας κ. Ζάεφ , υπέγραψαν συμφωνίες για τη διακίνηση αγαθών, την πρόσβαση στην αγορά εργασίας και τη συνεργασία για την προστασία από φυσικές καταστροφές. Στις 3 Αυγούστου 2021, με εντολή του Προέδρου της Σερβίας Αλεξάνταρ Βούτσιτς, στάλθηκαν τέσσερα ελικόπτερα του Υπουργείου Εσωτερικών της Σερβίας για να βοηθήσουν στην κατάσταση πυρκαγιάς στη Βόρεια Μακεδονία.

-Συμφωνήθηκε, επίσης, η αμοιβαία αναγνώριση των πτυχίων και γενικότερα των τίτλων σπουδών και επαγγελματικής κατάρτισης.

-Στις 2 Αυγούστου 2021, οι διευθυντές των ταχυδρομείων της Σερβίας και της Βόρειας Μακεδονίας, Zoran Đorđević και Jani Makraduli, υπέγραψαν στο Βελιγράδι Πρωτόκολλο Συνεργασίας.

-Η συμφωνία για την ελεύθερη διακίνηση αγροτικών προϊόντων, τροφίμων και ζώων που επετεύχθη ανάμεσα στην Σερβία, την Βόρεια Μακεδονία και την Αλβανία, στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας (Ανοιχτά Βαλκάνια), τέθηκε σε εφαρμογή (2021).

-Επίσης, στις συνοριακές διαβάσεις των τριών αυτών χωρών λειτουργεί ξεχωριστή λωρίδα ελεύθερης διέλευσης φορτηγών που μεταφέρουν αγροτικά προϊόντα, τρόφιμα και ζώα στην οποία δεν γίνεται κανένας έλεγχος.

-Από τις 3 Ιανουαρίου 2022 αναγνωρίζονται αμοιβαίως όλα τα πιστοποιητικά κτηνιατρικού και φυτοϋγειονομικού ελέγχου μεταξύ των χωρών μελών της «Open Balkan». Η διαδικασία είναι απλή και το μόνο που απαιτείται είναι η έγκαιρη ενημέρωση μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας για την ημέρα διέλευσης του φορτηγού .

Η Σερβία συμμετέχει επίσης στην **Πρωτοβουλία «17+1»**. Το εν λόγω σχήμα αποτελεί προσπάθεια του κινεζικού υπουργείου Εξωτερικών για την προώθηση των επιχειρηματικών δεσμών μεταξύ της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (Κίνα-ΚΑΕ). Αξίζει δε να αναφερθεί ότι ο υπουργός Οικονομικών της Σερβίας, κ. Sinisa Mali, συμμετείχε στις 25 Ιανουαρίου 2021, σε διαδικτυακή συνάντηση των εθνικών συντονιστών της Πρωτοβουλίας. Ο τελευταίος επιβεβαίωσε ότι ο Πρόεδρος της Σερβίας, κ. Aleksandar Vucic, έχει αποδεχτεί την πρόσκληση του Κινέζου ομολόγου του, κ. Xi Jinping, για να συμμετάσχει στην επόμενη Διάσκεψη Κορυφής Κίνας-ΚΑΕ. Οι διμερείς σχέσεις Σερβίας – Κίνας, όπως και η συνεργασία στα πλαίσια της Πρωτοβουλίας «17+1», συνεχίζουν να αναπτύσσονται παρά την πανδημία.¹⁵⁸

¹⁵⁸ Βλ. Ενημερωτικό Δελτίο Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου 1/2021 & λοιπές ειδήσεις στο <https://agora.mfa.gr/>

1.2.5 Λοιπές χώρες-εταίροι οικονομικής και αναπτυξιακής συνεργασίας

Πλην των χωρών, οι οποίες αναφέρθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, αξίζει να καταγραφούν και κάποια σχέδια οικονομικής-αναπτυξιακής συνεργασίας της Σερβίας με τις εξής χώρες:

Σερβία, Κόσοβο και ΗΠΑ

Στις 4 Σεπτεμβρίου 2020 υπεγράφησαν οι **συμφωνίες της Ουάσινγκτον** μεταξύ της Σερβίας και του Κοσόβου υπό τον Πρόεδρο των ΗΠΑ, κ. Ντόναλντ Τραμπ, σχετικά με την εξομάλυνση των οικονομικών σχέσεων των δύο χωρών. Στη συνέχεια, κυβερνητική αντιπροσωπεία των ΗΠΑ με επικεφαλής τον κ. Adam Boehler, εκτελεστικό διευθυντή του International Development Finance Corporation (DFC), επισκέφθηκε την Αθήνα, την Πρίστινα, το Βελιγράδι και την Ιερουσαλήμ (Σεπτέμβριος 2020), στο πλαίσιο της οικονομικής συνεργασίας και ανάπτυξης και της προετοιμασίας ανοίγματος γραφείου του DFC στο Βελιγράδι. Υπενθυμίζεται ότι το DFC και η EXIM υπέγραψαν δηλώσεις προθέσεων (Letter Of Intent) με το Βελιγράδι και την Πρίστινα για να χρηματοδοτήσουν σημαντικά έργα. Το ταξίδι της αντιπροσωπείας πραγματοποιήθηκε μετά την ιστορική συμφωνία μεταξύ Ισραήλ, ΗΑΕ και Μπαχρέιν. Το DFC συνεργάζεται στενά με την USAID, την EXIM και άλλους κυβερνητικούς φορείς για την προώθηση της ανάπτυξης και της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ. Επίσης, σύμφωνα με δηλώσεις των Προέδρων του Εμπορικού Επιμελητηρίου της Σερβίας και του Εμπορικού Επιμελητηρίου του Κοσόβου, κ.κ. Marko Cadez και Berat Rukiqi, αντίστοιχα, θα υπάρξει κοινή ομάδα εργασίας που θα συνδράμει στην αποτελεσματική υλοποίηση των έργων και των επιχειρηματικών σχεδίων βάσει των Συμφωνιών που υπεγράφησαν στην Ουάσινγκτον.

Σερβία-Κίνα

Το Κέντρο Καινοτομιών και Ανάπτυξης της Huawei εγκαινιάστηκε το 2021, παρουσία της Πρωθυπουργού της Σερβίας κας Μπέρναμπιτς και της Κινέζας Πρέσβευς στο Βελιγράδι. Σύμφωνα με την κα Μπέρναμπιτς, το Κέντρο θα βοηθήσει σημαντικά την περαιτέρω ψηφιοποίηση στη Σερβία και παρά τη συμφωνία της Ουάσινγκτον, η Σερβία συνεργάζεται με την Huawei για την εισαγωγή του 5G. Η Σέρβα Πρωθυπουργός διατείνεται ότι η συνεργασία με την Huawei για την εισαγωγή δικτύου 5G στη Σερβία, δεν αντιβαίνει στη συμφωνία που υπεγράφη στην Ουάσινγκτον. Η κινεζική εταιρεία έχει συνάψει συμβόλαιο 150 εκατ. ευρώ με την κρατική Telekom Srbija για την προμήθεια εξοπλισμού, υπηρεσιών και εργασιών ή εκσυγχρονισμό σταθερών δικτύων και ανακηρύχθηκε εταίρος στην ανάπτυξη του δικτύου 5G με την ιδιωτική σερβική εταιρεία κινητής τηλεφωνίας Telenor. Η Huawei και το σερβικό υπουργείο Εσωτερικών έχουν συνάψει, επίσης, συμφωνία συνεργασίας για την εισαγωγή των ασύρματων ευρυζωνικών τεχνολογιών «eLTE» και των συστημάτων δημόσιας ασφάλειας «Smart City», συμπεριλαμβανομένου ενός δικτύου παρακολούθησης μεγάλης κλίμακας που πρόκειται να εγκατασταθεί στην πρωτεύουσα της Σερβίας. Το Υπουργείο Τουρισμού, Εμπορίου και Τηλεπικοινωνιών συνήψε μνημόνιο συμφωνίας με την Huawei για το έργο «Smart City», το 2019. Το ίδιο Υπουργείο είχε υπογράψει και μια συμφωνία στρατηγικής εταιρικής σχέσης για την ανάπτυξη του ευρυζωνικού δικτύου στη Σερβία το 2017.

ΗΠΑ-Σερβία

Το Σεπτέμβριο του 2020 εγκαινιάστηκε το γραφείο του ¹⁵⁹ **Διεθνούς Αμερικανικού Φορέα Χρηματοδότησης για την Ανάπτυξη** (U.S. International Development Finance Corporation- DFC) στη Σερβία. Στις 21.1.2021 υπεγράφη διακρατική συμφωνία για τη διενέργεια επενδύσεων στη Σερβία, μεταξύ του Σέρβου Υπουργού Οικονομικών, κ. Sinisa Mali και του Πρέσβη των ΗΠΑ στη Σερβία. Η εν λόγω συμφωνία αποτελεί προϋπόθεση για την έναρξη των δραστηριοτήτων του διεθνούς αμερικανικού Φορέα Χρηματοδότησης για την Ανάπτυξη (U.S. International Development Finance Corporation- DFC) στη χώρα. Σύμφωνα με τον Σέρβο Υπουργό Οικονομικών, ο στόχος ήταν να συμφωνηθεί ένα εγγυοδοτικό σχήμα, αξίας 1 δις δολαρίων ΗΠΑ, έως το τέλος του πρώτου τριμήνου του 2021, και να καταστεί διαθέσιμο στις σερβικές πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις έως τα μέσα του 2021. Ένα μέρος της συμφωνίας θα αφορά άμεσες πιστώσεις και βοήθεια, οι οποίες θα χορηγηθούν από το DFC, ενώ το υπόλοιπο μέρος της βοήθειας θα προέρχεται από εμπορικές τράπεζες¹⁶⁰.

Στις 10 Μαΐου 2021, το Γραφείο του USAID στη Σερβία παρουσίασε την **Στρατηγική Συνεργασίας για την Ανάπτυξη της Σερβίας** (Country Development Cooperation Strategy- CDCS) για τα έτη 2020-2025. Τα κυριότερα σημεία της Στρατηγικής συνοψίζονται ως εξής:

Η εν λόγω στρατηγική, προϋπολογισμού 115 εκατ. δολαρίων, επικεντρώνεται σε δύο αναπτυξιακούς στόχους. Ο πρώτος αφορά την ανθεκτικότητα των δημοκρατικών παραγόντων και ο δεύτερος την υποστήριξη της επίτευξης της δίκαιης ευημερίας. Τα κύρια εργαλεία για τους στόχους αυτούς - ως προς το οικονομικό σκέλος - είναι η ανάπτυξη των Μικρομεσαίων επιχειρήσεων, μέσω της ενσωμάτωσής τους σε ανεπτυγμένες αγορές, της βελτίωσης των δυνατοτήτων πρόσβασης σε χρηματοδότηση και της ενίσχυσης - μιας βασισμένης στη γνώση - οικονομίας.

Σερβία & Γαλλία

Σύμφωνα με ανακοίνωση του Γραφείου του για τα Δυτικά Βαλκάνια, ο **Γαλλικός Οργανισμός Ανάπτυξης (AFD)** ενέκρινε δάνειο ύψους 50 εκατ. ευρώ για τη στήριξη των μεταρρυθμίσεων αναφορικά με την κλιματική αλλαγή στη Σερβία. Μέσω του δανειακού αυτού προγράμματος, το οποίο κατά την πρώτη - διετή - "φάση" του περιλαμβάνει δάνειο 50 εκατ. ευρώ και επιδότηση 500.000 ευρώ, θα μπορεί να στηριχθεί η υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων για τη μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και την επίτευξη μιας πράσινης ανάπτυξης στη χώρα.

Κατά τον **AFD**, η υιοθέτηση του νόμου για την κλιματική αλλαγή αποτελεί σημαντικό βήμα προς τις μεταρρυθμίσεις στους τομείς που καλύπτονται από την Πράσινη Συμφωνία της ΕΕ και την Πράσινη Ατζέντα για τα Δυτικά Βαλκάνια. Τέλος, σημειώνεται, ότι ο Γαλλικός Οργανισμός Ανάπτυξης σε συνεργασία με την Παγκόσμια Τράπεζα, χρηματοδοτούν μέρος του προγράμματος για τον εκσυγχρονισμό των σιδηροδρομικών υποδομών της Σερβίας (βλ. Κεφ. Διεθνείς Οργανισμοί - ΠΟΕ).

¹⁵⁹ <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/161127/dfc-regional-office-opens-in-belgrade.php>

¹⁶⁰ <https://www.intellinews.com/us-dfc-signs-agreement-on-starting-activities-in-serbia-201279/>

Σερβία & Ισραήλ

Σύμφωνα με την πρεσβεία του Ισραήλ στη Σερβία, οι Ισραηλινοί ενδιαφέρονται για πρόσθετες επενδύσεις στη χώρα. Ταυτόχρονα, στα τέλη του 2020 αποφασίστηκε η έναρξη λειτουργίας σερβικού Γραφείου εμπορικών υποθέσεων στην Ιερουσαλήμ, αρμόδιου για την ανάπτυξη της οικονομικής συνεργασίας, ιδίως στο τομέα καινοτομιών. Τελικά, αυτό το σχέδιο δεν υλοποιήθηκε μέχρι σήμερα εξ' αιτίας της ψύχρανσης των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών, μετά την αναγνώριση του Κοσσόβου από το Ισραήλ στις αρχές του 2021.

2 Οικονομικές Σχέσεις Ελλάδας - Σερβίας

Όσον αφορά τις **διμερείς μας εμπορικές ροές αγαθών και υπηρεσιών**, αυτές είναι ακόμη πλεονασματικές για την χώρα μας.

2.1 Διμερείς Οικονομικο-Εμπορικές Ροές

Σημειώνεται, ότι για την Ελλάδα, η αξία των εξαγωγών του τομέα των υπηρεσιών (326,9 εκατ. Ευρώ) κατά το 2019 υπερτερούσε αυτής των αγαθών (250 εκατ. Ευρώ) ενώ το σύνολο των εξαγωγών μας (αγαθών και υπηρεσιών) δεν ήταν αμελητέο (576,9 εκατ. Ευρώ). Παραδόξως, το 2020 ή έτος πανδημίας, οι εξαγωγές ελληνικών προϊόντων αυξήθηκαν κατά 6,60% και ο όγκος εμπορίου κατά 5,55%, αποδεικνύοντας μια ανθεκτικότητα στις αντίξοες συνθήκες της χρονιάς αυτής. Ωστόσο, καθώς το μεγαλύτερο μέρος εξαγωγών υπηρεσιών αφορά τον εισερχόμενο τουρισμό από τη Σερβία, η τάση αυτή ανατράπηκε το 2020. Με την κατάλληλη εξαγωγική στρατηγική (πχ βλ. την τουρκική εμπειρία) και τις δέουσες προωθητικές (κά) δράσεις, το σύνολο των εξαγωγών θα μπορούσε να είναι πολύ υψηλότερο. Κατά το 2021, φαίνεται να υπάρχει βελτίωση, ωστόσο ο τομέας του Τουρισμού δεν κατάφερε να ανακάμψει πλήρως.

2.1.2 Διμερείς Εμπορικές Ροές

Ο όγκος του διμερούς εμπορίου αγαθών Σερβίας – Ελλάδας κατά το 2021 ανήλθε στα 613,3 εκατ. ευρώ παρουσιάζοντας, αύξηση σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2020 κατά 28,44%.

Πίνακας 3.1 ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΣΕΡΒΙΑΣ

(ποσά σε εκ. ευρώ)	2017	2018	2019	2020	2021	Μεταβολή 2021/2020
Εξαγωγές αγαθών	252,912,876	269,524,695	250,045,082	266,555,537	361,194,226	35,50%
Εισαγωγές αγαθών	168,702,917	195,606,377	202,369,879	210,975,501	252,145,703	19,51%
Όγκος εμπορίου	421,615,793	465,131,072	452,414,961	477,531,038	613,339,929	28,44%
Εμπορικό ισοζύγιο	84,209,959	73,918,318	47,675,203	55,580,036	109,048,523	96,20%

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

Συγκεκριμένα οι εισαγωγές από τη Σερβία για το 2021 έφθασαν τα 252,2 εκατ. ευρώ ενώ οι εξαγωγές στη Σερβία τα 361,2 εκατ. Ευρώ. Το εμπορικό πλεόνασμα υπέρ της χώρας μας διαμορφώθηκε στα 109,1 εκατ. Ευρώ.

Όσον αφορά τις εξαγωγές μας στο **τομέα των υπηρεσιών**, υπενθυμίζεται ότι αυτές συνίστανται από εισροές προερχόμενες από τον τουριστικό κλάδο, τις λοιπές υπηρεσίες και τις μεταφορές. Λόγω δε της πανδημίας (Covid-19), της απαγόρευσης από την χώρα μας υποδοχής Σέρβων τουριστών, καταγράφηκε κατακόρυφη πτώση της αξίας εισροών από τον εισερχόμενο σερβικό τουρισμό, αλλά και γενικότερα του κλάδου των υπηρεσιών, κατά το έτος 2020. Το 2021 η εικόνα ήταν καλύτερη, χωρίς ωστόσο να έχει επανέλθει στα προ πανδημίας επίπεδα.

Πίνακας 3.2 ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ – ΣΕΡΒΙΑΣ

ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΣΕΡΒΙΑΣ	2020	2021
	6,6	138,9
Εισπράξεις	47,5	188,4
Υπηρεσίες μεταποίησης αγαθών τα οποία ανήκουν σε άλλους	0,0	0,0
Υπηρεσίες συντήρησης και επισκευής που δεν περιλαμβάνονται αλλού	0,1	1,1
Ταξιδιωτικό	18,6	149,3
Θαλάσσιες μεταφορές	1,5	2,5
Λοιπές μεταφορές	7,6	11,5
Κατασκευαστικές	1,8	2,6
Ασφαλιστικές και συνταξιοδοτικές	1,0	0,9
Χρηματοοικονομικές	0,1	0,0
Χρεώσεις για τη χρήση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας (Royalties)	0,7	0,1
Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών, πληροφορικής και πληροφόρησης	7,4	6,7
Λοιπές υπηρεσίες επιχειρηματικής δραστηριότητας	8,4	11,9
Υπηρεσίες αναψυχής, πολιτιστικές, προσωπικές, κλπ.	0,2	1,8
Υπηρεσίες δημοσίου	0,1	0,0
Πληρωμές	40,8	49,5
Υπηρεσίες μεταποίησης αγαθών τα οποία ανήκουν σε άλλους	0,0	0,0
Υπηρεσίες συντήρησης και επισκευής που δεν περιλαμβάνονται αλλού	0,0	0,0
Ταξιδιωτικό	7,5	7,5
Θαλάσσιες μεταφορές	0,3	1,0
Λοιπές μεταφορές	14,7	17,3
Κατασκευαστικές	4,0	1,2
Ασφαλιστικές και συνταξιοδοτικές	0,2	0,3
Χρηματοοικονομικές	0,9	0,7
Χρεώσεις για τη χρήση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας (Royalties)	0,0	0,0
Υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών, πληροφορικής και πληροφόρησης	1,0	1,1
Λοιπές υπηρεσίες επιχειρηματικής δραστηριότητας	7,5	13,7
Υπηρεσίες αναψυχής, πολιτιστικές, προσωπικές, κλπ.	4,0	5,9

Υπηρεσίες δημοσίου	0,7	0,8
--------------------	-----	-----

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Ακολουθεί το Ισοζύγιο Υπηρεσιών Ελλάδος-Σερβίας προηγούμενων ετών σε συνοπτική μορφή:

Πίνακας 3.3 Εμπόριο Υπηρεσιών Ελλάδος - Σερβίας 2017-2019

	2017	2018	2019
Εισπράξεις	414,8	349,2	385,3
Ταξιδιωτικό	379,6	317,6	348,2
Μεταφορές	7,9	13,2	12,5
Λοιπές υπηρεσίες	27,3	18,4	24,6
Πληρωμές	57,3	48,4	58,4
Ταξιδιωτικό	36,1	23,8	22,8
Μεταφορές	4,4	8,1	15,5
Λοιπές υπηρεσίες	16,8	16,5	20,1

Πηγή: Τράπεζα Ελλάδος

Οι σημαντικότερες κατηγορίες προϊόντων που συνθέτουν τις ελληνικές εξαγωγές προς την Σερβία, σύμφωνα με την επίσημη τελωνειακή ονοματολογία, είναι "αργίλιο και τεχνουργήματα από αργίλιο", "πλαστικές ύλες και τεχνουργήματα από αυτές τις ύλες" "καρποί και φρούτα βρώσιμα, φλούδες εσπεριδοειδών ή πεπονιών", "πυρηνικοί αντιδραστήρες, λέβητες, μηχανές, συσκευές και μηχανικές επινοήσεις, μέρη αυτών των μηχανών ή συσκευών", και "χυτοσίδηρος, σίδηρος και χάλυβας".

Πίνακας 3.4 ΟΙ 5 ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2ψήφιο κεφάλαιο συνδυασμένης ονοματολογίας	2021		2020		Μεταβολή στην αξία
	Αξία	% στο σύνολο	Αξία	% στο σύνολο	
76 - ΑΡΓΙΛΙΟ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΡΓΙΛΙΟ	79.231.371	21,94%	39.360.248	14.77%	101,30%
39 - ΠΛΑΣΤΙΚΕΣ ΥΛΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ ΥΛΕΣ	43.146.102	11,95%	28.478.385	10.68%	51,50%
08 - ΚΑΡΠΟΙ ΚΑΙ ΦΡΟΥΤΑ ΒΡΩΣΙΜΑ, ΦΛΟΥΔΕΣ ΕΣΠΕΡΙΔΟΕΙΔΩΝ Ή ΠΕΠΟΝΙΩΝ	35.217.304	9,75%	33.780.890	12.67%	4,25%
84 - ΠΥΡΗΝΙΚΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΗΡΕΣ, ΛΕΒΗΤΕΣ, ΜΗΧΑΝΕΣ, ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΕΠΙΝΟΗΣΕΙΣ. ΜΕΡΗ ΑΥΤΩΝ ΤΩΝ ΜΗΧΑΝΩΝ Ή ΣΥΣΚΕΥΩΝ	19.817.874	5,49%	14.320.025	5.37%	38,39%
72 - ΧΥΤΟΣΙΔΗΡΟΣ, ΣΙΔΗΡΟΣ ΚΑΙ ΧΑΛΥΒΑΣ	17.151.808	4,75%	14.228.500	5.34%	20,55%

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

Σημειώνεται ότι διαχρονικά το μερίδιο των γεωργικών προϊόντων & τροφίμων καταλαμβάνει περίπου το 50% του συνολικού διμερούς εμπορίου Ελλάδας-Σερβίας. Στα κυριότερα εξαγόμενα ελληνικά προϊόντα περιλαμβάνονται οι καρποί και τα φρούτα (κυρίως εσπεριδοειδή, αλλά και βερίκοκα, κεράσια, ροδάκινα, πεπόνια, καρπούζια, φράουλες, κεράσια κ.ά.), καπνά, λαχανικά, λιπάσματα, εκχυλίσματα βύνης, ελαιόλαδο και βαμβάκι. Στις εισαγωγές από τη Σερβία κυριαρχούν τα ποτά (κυρίως μεταλλικά και τα αεριούχα νερά και μπίρα), τα παγωτά, τα λάδια (κυρίως σογιέλαιο), οι ζωοτροφές, τα λιπάσματα, η ζάχαρη και η μελάσα, το καλαμπόκι, τα λαχανικά (κυρίως ντομάτες & κατεψυγμένα και παρασκευασμένα λαχανικά) και τα κατεψυγμένα φρούτα.¹⁶¹

2.1.3 Υπηρεσίες - Τουριστικές Ροές

Σύμφωνα με το Ελληνο-Σερβικό Επιμελητήριο Β. Ελλάδος (www.greekserbian.com), από τα 3,4 εκατ. τουριστών περίπου που συγκέντρωσε η Σερβία το 2018 και αλλά 3,7 εκατ. το 2019, το 30% κατευθύνθηκαν στο Βελιγράδι. Οι Έλληνες τουρίστες προβαίνουν, συνήθως, σε δύο διανυκτερεύσεις όταν επισκέπτονται τη Σερβία. Είναι χαρακτηριστικό πως το 2018 τη Σερβία επισκέφτηκαν 71.359 Έλληνες, οι οποίοι πραγματοποίησαν 129.750 διανυκτερεύσεις. Το έτος 2019, συνεχίστηκε η ίδια τάση. Βέβαια, κατά το έτος 2020 (πανδημία Covid-19), οι εν λόγω ροές σημείωσαν κατακόρυφη πτώση (βλ. κατωτέρω πίνακα αφίξεων στη Σερβία από διάφορες χώρες. Το 2021, σύμφωνα με τη Σερβική Στατιστική Υπηρεσία 15.131 Έλληνες επισκέφθηκαν τη Σερβία, πραγματοποιώντας 30.916 διανυκτερεύσεις. Την περίοδο Ιανουαρίου-Μαΐου 2022, σημειώθηκαν 14.928 αφίξεις και 38.089 διανυκτερεύσεις, εκ των οποίων περισσότερες από τις μισές καταγράφηκαν τον Μάιο, λόγω της διοργάνωσης του Πρωταθλήματος της Ευρωλίγκας στο Βελιγράδι.

Πίνακας 3.5: Αφίξεις στη Σερβία

Εισερχόμενος Τουρισμός στη Σερβία						
Έτος	Αριθμός Τουριστών σε χιλ.	Αριθμός Ξένων Τουριστών σε χιλ.	Αρ. Διανυκτερεύσεων σε χιλ.	Αρ. Διανυκτερεύσεων Ξένων Τουριστών σε χιλ.	Ετήσια Μεταβολή Συν.Αρ. Τουριστών	Ετήσια Μεταβολή Αρ. Ξένων Τουριστών
2010	2001	684	6413	1453		
2011	2069	765	6645	1643	3,40%	11,84%
2012	2080	810	6485	1796	0,53%	5,88%
2013	2192	900	6567	2099	5,38%	11,11%
2014	2192	1029	6086	2353	0,00%	14,33%
2015	2437	1132	6652	2.49	11,18%	10,01%
2016	2754	1281	7534	2739	13,01%	13,16%
2017	3086	1497	8325	3175	12,06%	16,86%
2018	3431	1711	9336	3658	11,18%	14,30%
2019	3690	1847	10073	4.01	7,55%	7,95%
2020	1820	446	6201	1265	-50,68%	-75,85%
2021	2591	872	8162	2430	42,36%	95,51%

Πηγή: https://www.nbs.rs/export/sites/NBS_site/documents/publikacije/sb/sb_01_22.pdf

¹⁶¹ βλ. Σημείωμα Γρ.ΟΕΥ <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/74764>).

Όσον αφορά τις **αφίξεις Σέρβων τουριστών προς την χώρα μας κατά το έτος 2019**, αυτές υπερέβησαν σε αριθμό το ένα εκατομμύριο(*). Υπενθυμίζεται ότι η Σερβία είναι μία χώρα περίπου 7 εκατομμυρίων. Τα τουριστικά μας έσοδα από τους εν λόγω Σέρβους τουρίστες, ανήλθαν σε 356 εκατ. Ευρώ με μέση διάρκεια παραμονής τους τις 8,4 ημέρες.

Πίνακας 3.6: Αφίξεις στην Ελλάδα από τη Σερβία

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Αφίξεις από τη (χώρα) στην Ελλάδα	721.800	1.079.879	922.365	1.027.300	60.151	413.777
Ποσοστό στο σύνολο των αφίξεων	2,57%	3,58%	2,79%	3,02%	0,81%	2,7%
Μεταβολή	-0,83%	49,61%	-14,59%	11,38%	-94,14%	588%

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, ΕΟΤ

Όπως προαναφέρθηκε, το 2020, λόγω της πανδημίας και του ξαφνικού κλεισίματος των συνόρων σημειώθηκε κατακόρυφη πτώση των αφίξεων από Σερβία (περίπου 60 χιλιάδες), ενώ έντονη ήταν η δυσaráσκεια της σερβικής κοινής γνώμης. Προσπάθεια αντιστροφής του δυσάρεστου κλίματος, αποτέλεσε η επίσκεψη του Έλληνα Υπουργού Τουρισμού, κ. Χ. Θεοχάρη (Μάρτιος 2021) και η υπογραφή διμερούς μνημονίου για αμοιβαία αναγνώριση των πιστοποιητικών εμβολιασμού κτλ (βλ. κατωτέρω Διμερής Συνεργασίας: **"Εκατέρωθεν Ελληνο-Σερβικές Επισκέψεις Οικονομικού ενδιαφέροντος» & «Τουρισμός»**). Ωστόσο, για οικονομικούς λόγους, υπήρξε διστακτικότητα στην επιλογή της Ελλάδας ως προορισμού για το καλοκαίρι 2021. Πολλοί Σέρβοι, κυρίως μη εμβολιασθέντες νεαράς ηλικίας, επέλεξαν για τις διακοπές τους άλλους προορισμούς, όπως το Μαυροβούνιο, την Αλβανία, την Αίγυπτο αλλά και την Τουρκία. Σημαντικό ρόλο φαίνεται να έπαιξε ο «αθέμιτος ανταγωνισμός» από τις ανωτέρω χώρες, οι οποίες, σε αντίθεση με την Ελλάδα, δεν έθεσαν περιορισμούς (πχ πιστοποιητικό εμβολιασμού, τεστ PCR ή αντιγόνου αντισωμάτων) για την είσοδο στη χώρα. Το γεγονός αυτό εξηγείται υπό το "φάσμα" των εξής τριών χαρακτηριστικών της Σερβίας: χαμηλά μέσα εισοδήματα, υψηλό κόστος διενέργειας τεστ PCR και έντονο αντιεμβολιαστικό κίνημα¹⁶². Το 2021, όπως φαίνεται στον ανωτέρω πίνακα, οι αφίξεις Σέρβων τουριστών στην Ελλάδα να μεν αυξήθηκαν, χωρίς ωστόσο να καταφέρουν να επανέλθουν στα προ πανδημίας επίπεδα.

¹⁶² Βλ. Παρουσίαση κ. Σκρόνια Γεν. Συμβούλου Α' κατά την εκδήλωση του ΕλληνοΣερβικού Επιμελητηρίου Β. Ελλάδος «Καλοκαίρι 2021: Με το βλέμμα στραμμένο στον χειρσαίο τουρισμό». Διαθ στο: <https://www.facebook.com/greekserbianchamber/videos/2877546379161999/>

2.2 Ελληνικές επενδύσεις στη Σερβία

Όσον αφορά στις ελληνικές επενδύσεις, κυριότεροι τομείς υλοποίησής τους είναι ο κατασκευαστικός κλάδος, η βιομηχανία τροφίμων και ποτών, το λιανικό εμπόριο, οι τηλεπικοινωνίες και τεχνολογίες πληροφορικής, οι ξενοδοχειακές υπηρεσίες, η παροχή συμβουλευτικών/νομικών υπηρεσιών κλπ. Θεωρείται, επίσης, σκόπιμο όπως υπογραμμισθεί η μικρή γεωγραφική διασπορά των ελληνικών επενδύσεων στο σύνολο της σερβικής επικράτειας καθώς οι περισσότερες από αυτές βρίσκονται στη περιοχή του Βελιγραδίου. Μεταξύ των ελληνικών εταιρειών που δραστηριοποιούνται σε Σερβία, περιλαμβάνονται οι: ΤΕΡΝΑ, ΕΛ.ΠΕ.-ΕΚΟ, Τσιμέντα ΤΙΤΑΝ, Coca Cola HBC, Eurobank EFG, Alumil, Isomat, Kleeman, Intracom, Chipita, ΒΙΟΧΑΛΚΟ, Καζίνο Λουτρακίου, Όμιλοι Δασκαλαντωνάκη και Λάμπσα Α.Ε., Βερόπουλος (Vero), Autostop Interiors κλπ.

Όπως αναφέρθηκε στο περί Τραπεζικού Συστήματος κεφάλαιο (1.1.3/Ε.1), τον Δεκέμβριο 2021 πραγματοποιήθηκε η συγχώνευση της Eurobank Σερβίας με την Direktna Bank. Η Eurobank ελέγχει περίπου το 70% , ενώ οι μέτοχοι της Direktna Banka το υπόλοιπο 30. Το μερίδιο αγοράς της συνδυασμένης τράπεζας υπερβαίνει το 6,5%, όσον αφορά τα συνολικά δάνεια. Μετά τη συγχώνευση η νέα τράπεζα κατέστη “συστημική”, ήτοι 7η στη Σερβία σε συνολικό ενεργητικό, 7η σε δάνεια και 8η στις καταθέσεις. Η νέα ονομασία είναι Eurobank Direktna, με ενεργητικό άνω των 2 δις ευρώ, συνολικά ίδια κεφάλαια άνω των 300 εκατ. ευρώ και δανειακό χαρτοφυλάκιο άνω του 1.5 δις.

Η τάση επιστροφής κάποιων ελληνικών επενδυτικών κεφαλαίων στην σερβική αγορά, επιβεβαιώθηκε από την αγορά μετοχικού κεφαλαίου του Χρηματιστηρίου Βελιγραδίου, από το Χρηματιστήριο Αθηνών (ΧΑΑ). Παρότι δεν υπάρχει ακόμα αξιόλογη χρηματαγορά στη Σερβία, η ανωτέρω κίνηση αποτελεί προσπάθεια ελέγχου μέρους των μελλοντικών εξελίξεων στο χώρο αυτό. Αξίζει εδώ να αναφερθεί, ότι κατά το 2020, η Εθνοσυνέλευση της Σερβίας ενέκρινε τροποποιήσεις του νόμου για την κεφαλαιαγορά, επιτρέποντας την αύξηση της βάσης και της δομής των δυνητικών επενδυτών σε εγχώριες κινητές αξίες. Οι ξένοι επενδυτές και τα κεφάλαια θα είναι πλέον σε θέση να επενδύσουν σε εγχώριους τίτλους και στην κεφαλαιαγορά της Σερβίας με γρήγορο και αποτελεσματικό τρόπο.

Πίνακας 3.7.1 ΑΜΕΣΕΣ ΞΕΝΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ (Απόθεμα)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Αφίξεις από τη (χώρα) στην Ελλάδα	721.800	1.079.879	922.365	1.027.300	60.151	413.777
Ποσοστό στο σύνολο των αφίξεων	2,57%	3,58%	2,79%	3,02%	0,81%	2,7%
Μεταβολή	-0,83%	49,61%	-14,59%	11,38%	-94,14%	588%

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος *Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος οι σερβικές ΑΞΕ στην Ελλάδα είναι αμελητέες. Η έρευνα επενδύσεων για το 2021 θα ολοκληρωθεί τον Σεπτέμβριο 2022

Πίνακας 3.7.2 ΑΜΕΣΕΣ ΞΕΝΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ (Ροές)

(ποσά σε εκ.)	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ΑΞΕ προς την Ελλάδα (ροές)	0,668	1,396	1,747	10,335	3,330	5,393	27,599
Ελληνικές άμεσες επενδύσεις στη χώρα (ροές)	-43,026	27,095	-99,839	-61,234	11,994	-8,552	-11,296

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος¹⁶³

¹⁶³ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Εντελώς διαφορετικά είναι τα στατιστικά δεδομένα της Εθνικής Τράπεζας της Σερβίας (ή Κεντρικής Τράπεζας) για τις ελληνικές Α.Ξ.Ε. στην χώρα αυτή, λόγω διαφορετικής μεθοδολογίας υπολογισμού τους (για ΑΞΕ στη Σερβία, βλ. https://www.nbs.rs/en/drugi-nivo-navigacije/statistika/platni_bilans/index.html)

Πίνακας 3.8 Εισερχόμενες ΑΞΕ στη Σερβία (εκατ. ευρώ)¹⁶⁴

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
37,6	30,6	-317,6*	37,4	89,7	12,8	42,7	-150,0*	30,3	11,8	6,8

(*negative FDI amount means withdrawal of investments from Serbia /preliminary data, in million of euros)

Περί τις 250 επιχειρήσεις ελληνικών συμφερόντων έχουν επενδύσει μέχρι τώρα περισσότερα από 1,5 δις. Ευρώ (βλ. "Ελλάς & Σερβία ως παράγοντες σταθερότητας στο παρελθόν και στη Βαλκανική προοπτική", Aleksandra Pecinar-Γ. Δουδούμη, op.cit., σελ.240). Υπενθυμίζεται ότι κατά την "χρυσή εποχή" της ελληνικής επιχειρηματικότητας στη Σερβία, δηλαδή αμέσως μετά τον πόλεμο στην τότε Γιουγκοσλαβία, οι ελληνικές επενδύσεις υπερέβησαν τα 2,5 δις. Ευρώ.

Για περισσότερες πληροφορίες όσον αφορά τις Ξένες Άμεσες Επενδύσεις, ανά χώρα προέλευσης και προορισμού:

A. Σε επίπεδο ροών (<https://www.bankofgreece.gr/statistika/ekswterikos-tomeas/ameses-ependyseis/roes>) και

B. Σε επίπεδο αποθεμάτων (<https://www.bankofgreece.gr/statistika/ekswterikos-tomeas/ameses-ependyseis/apothemata>)

(α) Το θετικό πρόσημο (+) σημαίνει αύξηση ενώ το αρνητικό πρόσημο (-) σημαίνει μείωση των καθαρών ξένων άμεσων επενδύσεων των μη κατοίκων στην Ελλάδα.

(β) Η γεωγραφική κατανομή βασίζεται στο Benchmark Definition of Foreign Direct Investment του ΟΟΣΑ (BMD4).

(γ) Τα στοιχεία των ξένων άμεσων επενδύσεων περιλαμβάνουν επανεπενδυθέντα κέρδη.

(δ) Ποσά σε εκατ. ευρώ.

* Προσωρινά στοιχεία

¹⁶⁴ 1. Foreign direct investments are recorded in line with BPM6 methodology, 2. FDI data include investments in cash, goods, conversions of debt into equity, intercompany lending and reinvested earnings.

3. Table is in accordance with data available until March 31, 2021, and are subject to correction in line with the change in official data sources.

4. Due to rounding, figures presented in this table may not add up precisely to the totals provided.

2.3 Διμερής Συνεργασία σε επιμέρους Τομείς & Θεσμικό Πλαίσιο Οικονομικής Συνεργασίας

Σε γενικές γραμμές οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας-Σερβίας εξελίσσονται ομαλά. Τα τελευταία δε χρόνια και έως τις αρχές Μαρτίου 2020 όταν λήφθηκαν έκτακτα μέτρα προστασίας κατά της πανδημίας του κορωνοϊού (Covid-19), είχαν πυκνώσει οι διμερείς επαφές, επίσημες ή επιχειρηματικού επιπέδου¹⁶⁵.

Ενέργεια

Η ενέργεια συγκαταλέγεται στους τομείς προτεραιότητας στο πλαίσιο της διμερούς **συνεργασίας Ελλάδας-Σερβίας**. Κατά το 2019 διατυπώθηκε η βούληση από πλευράς μας για ενίσχυση συνεργασίας στους τομείς του φυσικού αερίου, των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και ενεργειακής αποδόσεως: πχ τροφοδοσία της Σερβίας με φυσικό αέριο (φ.α.) μέσω του δια-συνδετηρίων αγωγών Ελλάδος-Βουλγαρίας (IGB) και Βουλγαρίας-Σερβίας (IBS)¹⁶⁶ ή επίσης από ενδεχόμενη προέκταση προς την Σερβία του νέου αγωγού φ.α. Θεσσαλονίκης-Σκοπίων. Η παγκόσμια ενεργειακή κρίση από τις αρχές 2022, καθιστά επιτακτική την ελληνο-σερβική συνεργασία στον τομέα αυτό. Ο δε Πρόεδρος Αλ. Βούτσιτς, την 3η Μαΐου 2022 παρέστη στην Αλεξανδρούπολη στην τελετή έναρξης κατασκευής τερματικού υδροποιημένου φυσικού αερίου (LNG).

Τουρισμός

Διμερής Συμφωνία Συνεργασίας στον τομέα του τουρισμού υπογράφηκε κατά την σύγκληση του πρώτου Ανωτάτου Συμβουλίου Συνεργασίας (ΑΣΣ). Τον Σεπτέμβριο 2020, η εν λόγω Συμφωνία, κυρώθηκε και από ελληνικής πλευράς. Εκκρεμεί η βάσει του άρθρου 6 αυτής σύναψη ειδικής συμφωνίας για την ίδρυση Γραφείων Τουρισμού εκατέρωθεν, η οποία θα ρυθμίζει και το καθεστώς τους. Υπολογίζεται ότι περισσότεροι από 1,2 εκατομμύρια Σέρβοι τουρίστες επισκέπτονταν ετησίως την Ελλάδα, έως και το 2019, κυρίως κατά τους θερινούς μήνες.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, την άνοιξη του 2021 υπεγράφη Κοινή Δήλωση στον τομέα του τουρισμού εν μέσω πανδημίας COVID-19. Η κοινή Δήλωση καθόριζε τις προϋποθέσεις εισόδου των ταξιδιωτών από τη Σερβία στην Ελλάδα και αντίστροφα, για την θερινή περίοδο (2021) από την 1η Μαΐου 2021. Ταυτόχρονα η Δήλωση προέβλεπε την αμοιβαία αναγνώριση των ηλεκτρονικών πιστοποιητικών εμβολιασμού, που επέτρεπαν την είσοδο στις δύο χώρες αντίστοιχα, στους πολίτες οι οποίοι είχαν εμβολιασθεί. Οι υπόλοιποι όφειλαν να προσκομίζουν αρνητικό τεστ PCR ή αντιγόνου. Μεταξύ 18 και 20.05.2022, πραγματοποιήθηκε επίσημη επίσκεψη του Έλληνα Υπουργού Τουρισμού και εξετάσθηκε η επιτευχθείσα πρόοδος των ανωτέρω.

Μεταφορές

Το **Μνημόνιο Συνεργασίας του 2017**, προβλέπει Κοινή Ομάδα Εργασίας. Κατά την επίσκεψη του Υφυπουργού Μεταφορών κ. Ι. Κεφαλογιάννη στο Βελιγράδι τον Σεπτέμβριο του 2019, εκφράστηκε εκατέρωθεν η βούληση για ενίσχυση της συνεργασίας, ιδιαιτέρως, στον τομέα των σιδηροδρομικών μεταφορών (**γραμμή Θεσσαλονίκης-Σκοπίων-Βελιγραδίου**).

¹⁶⁵ βλ. "Ετήσια Έκθεση Πρεσβείας 2019"-έγγρ. Υπ' Α.Π. 49/10.02.2020

¹⁶⁶ βλ. Έγγραφο Πρεσβείας Βελιγραδίου ΑΠ1226/29.7.2021

Τον Σεπτέμβριο του 2019 ετέθη σε λειτουργία η Μόνιμη Γραμματεία της Κοινότητας Μεταφορών στο Βελιγράδι. Στην τελετή των εγκαινίων συμμετείχε και ο ανωτέρω Έλληνας Υφυπουργός μεταφορών και Υποδομών, ο οποίος είχε εθιμοτυπική συνάντηση με την πρωθυπουργό και την Υπουργό Μεταφορών της Σερβίας, ενώ ο τότε Σέρβος Υφυπουργός Μεταφορών κ. Μίοτραγκ Πολέντιτσα του παρέθεσε γεύμα εργασίας. Οι δύο Υπουργοί προέβησαν σε ανασκόπηση των στόχων που έχουν τεθεί από το διμερές Μνημόνιο Συνεργασίας του 2017, αρχής γενομένης με την σιδηροδρομική σύνδεση Θεσσαλονίκης-Βελιγραδίου. Υπενθυμίζεται ότι η σερβική πλευρά έχει αποστείλει σχέδιο διμερούς πρωτοκόλλου συνεργασίας στον τομέα των μεταφορών και των υποδομών (Δεκέμβριος 2019). Υπάρχει εκατέρωθεν βούληση για ενίσχυση της συνεργασίας. Όπως προαναφέρθηκε στον τομέα των σιδηροδρομικών μεταφορών (γραμμή Θεσσαλονίκης – Σκοπίων – Βελιγραδίου), η οποία κινείται παράλληλα με τον **Οδικό Άξονα 10** και μέσω Βουδαπέστης, καταλήγει στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Κατά το Α' ΑΣΣ, είχε εξάλλου υπογραφεί Μνημόνιο Συνεργασίας για την ανάπτυξη των σιδηροδρομικών μεταφορών¹⁶⁷.

Τέλος, σημειώνεται ότι έχει συσταθεί Κοινή Ομάδα Εργασίας μεταξύ του Οργανισμού Λιμένος Θεσσαλονίκης –ΟΛΘ και του Υπουργείου Μεταφορών & Υποδομών της Σερβίας.

Στην καθημερινή ελληνο-σερβική συνεργασία στο κλάδο των μεταφορών, δεσπόζουν οι **“άδειες διέλευσης”** και οι **“επιβατικές μεταφορές”**. Η ελληνική πλευρά χορηγεί ετησίως στην σερβική, 13,000 διμερείς άδειες ατελώς, 3,000 διμερείς από λιμένες, 12,000 διμερείς από λιμένες έναντι τέλους και 215 τριγωνικές άδειες (περισσότερες από κάθε άλλη χώρα). Η δε σερβική, χορηγεί ετησίως 8,000 διμερείς άδειες, 24,000 tranzit ατελώς και 34,000 tranzit έναντι τέλους. Κατά τις Μικτές Επιτροπές Οδικών Μεταφορών (πχ 2018), η σερβική πλευρά συνηθίζει να ζητάει αύξηση των διμερών αδειών (πχ +4,000), προσπαθώντας να δημιουργήσει μια ανισοβαρή σχέση, κάτι μη αποδεκτό από την ελληνική. Όσον αφορά τις **επιβατικές αερομεταφορές**, πραγματοποιούνται καθημερινά απ' ευθείας πτήσεις της Aegean Airlines και της Air Serbia για την σύνδεση Βελιγραδίου με Αθήνα ή Θεσ/κη. Η δε, υπό αναβάθμιση, **σιδηροδρομική σύνδεση Θεσ/κης-Σκοπίων-Βελιγραδίου**, καλύπτει κανονικά τις εμπορευματικές μεταφορές ενώ το καλοκαίρι και τις επιβατικές.

Περιβάλλον

Η υφιστάμενη διμερής συνεργασία εδράζεται στο υπογραφέν τον Απρίλιο 2019 Μνημόνιο Συνεργασίας μεταξύ των δύο Υπουργείων, στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος και της αειφόρου ανάπτυξης. Υπάρχει εκατέρωθεν βούληση για συνεργασία στους τομείς της κυκλικής οικονομίας, επεξεργασίας λυμάτων, διαχειρίσεως στερεών αποβλήτων (δυνατότητα χρηματοδοτήσεως και από IPA), στην βάση της Ατζέντας 2030 και της Συνθήκης των Παρισίων. Επίσης, έχει προταθεί η από κοινού συμμετοχή των δύο χωρών σε χρηματοδοτικά προγράμματα, τα οποία αφορούν τα Δυτικά Βαλκάνια. Ο τότε Σέρβος Υπουργός Περιβάλλοντος, κ. Τρίβαν, επισκέφθηκε τη Θεσσαλονίκη στις 7.6.2019 και συμμετείχε σε υπουργική συνάντηση με θέμα «Επιχειρηματικές Ευκαιρίες για την κυκλική Οικονομία στα Βαλκάνια».

Υγεία

Εκκρεμεί η κύρωση από πλευράς μας της διμερούς Συμφωνίας Κοινωνικής Ασφάλισης (υπογραφή Ιούλιος 2017, κύρωση από Σερβική Εθνοσυνέλευση τον Ιούλιο του 2018).

Στο Βελιγράδι πραγματοποιήθηκε μεταξύ 19-21 Νοεμβρίου 2019, η Πέμπτη Σύνοδος των μερών του πρωτοκόλλου επί θεμάτων υγείας και ύδατος του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας

¹⁶⁷ Βλ. Έγγραφο Πρεσβείας Βελιγραδίου ΑΠ1226/29.7.2021

(ΟΗΕ). Συμπληρώνονται δε 20 τουλάχιστον χρόνια από την υπογραφή του εν λόγω πρωτοκόλλου. Σημειώνεται ότι η χώρα μας έχει μεν υπογράψει, όχι όμως και επικυρώσει το εν λόγω Πρωτόκολλο.

Θα πρέπει, επίσης, να δοθεί έμφαση σε ήδη υπάρχουσες “συμφωνίες χαμηλής πολιτικής” (πχ η συμφωνία κοινωνικής ασφάλισης και άλλες αντίστοιχες).

Τηλεπικοινωνίες

Την 21η Μαΐου 2021, υπεγράφη στην Αθήνα, Μνημόνιο Κατανόησης για την μείωση των **τελών Περιαγωγής** τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών Ελλάδας- Σερβίας του οποίου εκκρεμεί στη Βουλή των Ελλήνων (Αύγουστος 2022). Σύμφωνα με την Γενική Γραμματεία Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων- Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης της Ελλ. Δημοκρατίας, οι μειώσεις των τιμών μεταξύ τρίτων χωρών είναι αντικείμενο διμερών συμφωνιών μεταξύ των παρόχων τους. Η Ελλάδα υποστηρίζει και παροτρύνει τους παρόχους της να συνάψουν τέτοιου είδους συμφωνίες με στόχο τις μειώσεις τιμών, πλην όμως δεν είναι σε θέση να τους επιβάλλει τιμές ή την τιμολογιακή πολιτική τους. Η τελευταία αποτελεί θεμελιώδη κανόνα στην ελεύθερη αγορά της Ε.Ε. και στον υγιή ανταγωνισμό.

Εμπόριο και Οικονομία

Μνημόνιο Συνεργασίας (MoU) υπεγράφη (Βελιγράδι, 17/12/2021.) μεταξύ του Οργανισμού Ασφάλισης Εξαγωγικών Πιστώσεων (**ΟΑΕΠ**), με τον αντίστοιχο σερβικό Οργανισμό **Α.Ο.Φ.Ι** (Serbian Export Credit and Insurance Agency). Το Μνημόνιο Συνεργασίας υπέγραψε εκ μέρους του ΟΑΕΠ, ο Γενικός Διευθυντής Γρηγόριος Σταματόπουλος και εκ μέρους του Α.Ο.Φ.Ι ο Δ/νων Σύμβουλος Dejan Vukotić. Στην τελετή της Υπογραφής την Πρεσβεία εκπροσώπησε ο Προϊστάμενος του Γραφείου Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων (Ο.Ε.Υ.) της Πρεσβείας, κ. Βασίλειος Σκρόνιας (Γενικός Σύμβουλος Ο.Ε.Υ. Α'), ενώ παρέστησαν, επίσης, η κα Σοφία Πολυχρονέα (Προϊσταμένη της Νομικής Υπηρεσίας- ΟΑΕΠ), καθώς και οι εμπειρογνώμονες και μέλη του ΔΣ του ΑΟΦΙ κκ. Danilo Cirkovic, Petar Pavlovic και Ivan Savic.

Στόχος του εν λόγω Μνημονίου η υποστήριξη του εμπορίου και των επενδύσεων μεταξύ των δύο χωρών, μέσω συγκεκριμένων ενεργειών όπως: (i) Ανταλλαγή πληροφοριών για τρέχοντα και πιθανά νέα έργα, (ii) Διερεύνηση ευκαιριών αμοιβαίας ασφάλισης, για εξαγωγή αγαθών, υπηρεσιών, επενδύσεων και υποστήριξη ασφαλισμένων από τους δύο φορείς, (iii) Ανταλλαγή εμπορικών πληροφοριών στο πλαίσιο διαχείρισης του πιστωτικού κινδύνου σχετικά με την πιστοληπτική ικανότητα αγοραστών που βρίσκονται αντίστοιχα στη Σερβία ή την Ελλάδα, (iv) Διοργάνωση συναντήσεων και εκδηλώσεων B2B μεταξύ εξαγωγικών εταιρειών Σερβίας και Ελλάδας, διαφόρων τομέων όπως η γεωργία, οι κατασκευές, ο χάλυβας και το αλουμίνιο, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, η βιομηχανία διαχείρισης απορριμμάτων κ.ά., (v) Διευκόλυνση της πρόσβασης Μικρο-Μεσάιων Επιχειρήσεων από τις δύο χώρες στην εξεύρεση λύσεων τόσο στον εξαγωγικό όσο και στον επενδυτικό τομέα κλπ.

3η Σύνοδος του Ανώτατου Συμβουλίου Συνεργασίας (ΑΣΣ)

Υπενθυμίζεται ότι στις 11 Δεκεμβρίου 2019 στην Αθήνα, διεξήχθησαν οι εργασίες του 3^{ου} Ανωτάτου Συμβουλίου Συνεργασίας (ΑΣΣ) των Κυβερνήσεων Ελλάδας και Σερβίας, υπό την Προεδρία του Πρωθυπουργού κ. Μητσοτάκη και του Προέδρου της Σερβίας κ. Βούτσιτς. Επιστέγασμα των εργασιών του ΑΣΣ αποτέλεσαν η υπογραφή από τον κ. Πρωθυπουργό και Πρόεδρο της Σερβίας, **της Διακήρυξης για τη σύσταση Στρατηγικής Σχέσης Ελλάδας-**

Σερβίας και από τους Υπουργούς (α) Εξωτερικών και (β) Εκπαίδευσης, Επιστημών και Τεχνολογικής Ανάπτυξης, Μορφωτικού Προγράμματος για τα έτη 2020-2022.

Στις αρχές του 2022 επρόκειτο να συγκληθεί η 4^η Σύνοδος στο Βελιγράδι, αλλά αναβλήθηκε λόγω εξαιρετικά καταστροφικών καιρικών φαινομένων στην χώρα μας που υποχρέωσε τον κ. Πρωθυπουργό και τους εμπλεκόμενους στην ανωτέρω 4^η Σύνοδο υπουργούς, να παραμείνουν στην Αθήνα.

Συνεργασία Ελλάδας-Σερβίας εντός πολυμερούς πλαισίου

Υπενθυμίζεται ότι κατά το 2019 διεξήχθησαν στο Βουκουρέστι οι εργασίες της **7ης Συνόδου Κορυφής της Τετραμερούς Συνεργασίας Ελλάδας, Σερβίας Ρουμανίας και Βουλγαρίας** στις οποίες έλαβαν μέρος ο κ. Πρωθυπουργός, ο Πρόεδρος Σερβίας και οι Πρωθυπουργοί Ρουμανίας και Βουλγαρίας. Στη συνάντηση εξετάσθηκαν θέματα περιφερειακής συνεργασίας, μεταξύ άλλων στους τομείς της ενέργειας και διασυνδεσιμότητας στο εσωτερικό της Βαλκανικής αλλά και με τα ευρύτερα ευρωπαϊκά δίκτυα υποδομών.

Εκατέρωθεν Ελληνο-Σερβικές Επισκέψεις Οικονομικού ενδιαφέροντος

Οι σημαντικότερες αμοιβαίες επισκέψεις από τα έτη **2020-2021** ήταν οι ακόλουθες:

Κατά τους πρώτους μήνες του 2020, πριν τη λήψη εκτάκτων μέτρων κατά την πανδημίας (Covid-19), πραγματοποιήθηκαν **επίσημες επισκέψεις: των κκ Χρ. Σταικούρα, Υπουργού Εθν. Οικονομίας και Υφυπουργού Εσωτερικών (Μακεδονίας-Θράκης), κ. Καραόγλου**. Ο πρώτος συνάντησε τον Σέρβο ομόλογό του, κ. Μάλι και τον πρώην Υπουργό Ενέργειας και Ορυχείων, Ράσιμ Λιάιτς (βλ. τηλ/μα Πρεσβείας υπ' ΑΠ 412/4.3.2020), ενώ ο δεύτερος, αφού επισκέφτηκε την 42^η Διεθνή Έκθεση Τουρισμού Βελιγραδίου, συνάντησε τις αρμόδιες για τον Τουρισμό Σερβικές Αρχές.

Επίσης, οι τότε, **Γεν. Γραμματέας Δ.Ο.Σ. & Ε. του Υπουργείου Εξωτερικών**, κ. Γρ. Δημητριάδης, συμμετείχε σε Ελληνο-Σερβικό επιχειρηματικό Φόρουμ (5.3.2020) μαζί με τον Γεν. Γραμματέα του σερβικού Υπ. Εξωτερικών, κ. Στεφάνοβιτς και την κα Τατιάνα Μάτιτς, Γενική Γραμματέα του Υπουργείου Εμπορίου, Τουρισμού & Τηλεπικοινωνιών (και μετέπειτα Υπουργό του ίδιου υπουργείου). Ακολούθησε σύντομη συνάντηση με την κα Σάντρα Νεντέλκοβιτς, του Γραφείου Διαχείρισης Δημοσίων Επενδύσεων(ΓΔΔΕ). Με τους τελευταίους είχε διμερείς συναντήσεις, όπως και με τον τότε Υπουργό Ενέργειας κ. Άντιτς, καθώς και άλλους θεσμικούς παράγοντες της Σερβικής Διοίκησης για θέματα προκήρυξης δημόσιων διαγωνισμών, ενέργειας, εμποδίων πρόσβασης στην σερβική αγορά κλπ.

Επίσημη επίσκεψη του τότε **Υπουργού Τουρισμού της Ελληνικής Δημοκρατίας** κ. Χ. Θεοχάρη στις 28-30.3.2021: Στις συναντήσεις που λάβανε χώρα στη Παλάτι της Σερβίας (Palace of Serbia), με την Υπουργό Εμπορίου, Τουρισμού και Τηλεπικοινωνιών της Σερβίας, κα Τατιάνα Μάτιτς, την Βοηθό Υπουργό Τουρισμού, κα Ρενάτα Πίντζο, και λοιπά στελέχη τους, συζητήθηκαν οι λεπτομέρειες εφαρμογής της Κοινής Δήλωσής τους, της 29ης Μαρτίου 2021. Στη συνέχεια κατά τη διάρκεια της συνάντησής του με εκπροσώπους επιχειρήσεων ελληνικών συμφερόντων οι οποίες δραστηριοποιούνται στον τομέα του Τουρισμού, ο κ. Υπουργός ενημέρωσε τους εκπροσώπους για επί μέρους θέματα του κλάδου, όπως υγειονομικό πιστοποιητικό, άνοιγμα χερσαίων συνόρων Ελλάδας-Βουλγαρίας καθώς και Ελλάδας-Βορείου Μακεδονίας κ.ά. Τέλος, ο Υπουργός αναφέρθηκε στον αθέμιτο ανταγωνισμό που ασκήθηκε από ορισμένες γειτονικές χώρες κατά τη διάρκεια της πανδημίας, με σκοπό την απορρόφηση

μεριδίου Σέρβων τουριστών, οι οποίοι παραδοσιακά επισκέπτονται τη χώρα μας. Υπενθυμίζεται ότι, οι τελευταίοι, σε ετήσια βάση ανέρχονται σε περίπου 1 εκ τουρίστες, ενώ το 2020 ο αριθμός αυτός περιορίστηκε στις 60.000. Η επίσκεψη αυτή του Υπουργού, η οποία προβλήθηκε εκτενώς από τα σερβικά μέσα ενημέρωσης, ανέτρεψε το αρνητικό κλίμα που είχε δημιουργηθεί στη σερβική κοινή γνώμη σε συνέχεια του κλεισίματος των συνόρων από το 2020 και το οποίο εκμεταλλεύτηκαν ορισμένα ανθελληνικά ΜΜΕ

Ο ΥΠΕΞ κ. Δένδιας, συνοδευόμενος από τον **ΥΦΥΠΕΞ κ. Φραγκογιάννη** και τον **Γενικό Γραμματέα ΔΟΣ & ΕΞ κ. Σμυρλή**, καθώς και τον **τότε Υπουργό Αγροτικής Ανάπτυξης, κ. Λιβανό** επισκέφθηκε στις 5 Απριλίου 2021 το Βελιγράδι. Οι ΥΦΥΠΕΞ και Γενικός Γραμματέας ΔΟΣ & ΕΞ πραγματοποίησαν από κοινού συναντήσεις με την Υπουργό Εμπορίου, Τουρισμού και Τηλεπικοινωνιών, κα Matic και τον Υφυπουργό Περιβαλλοντικής Ανάπτυξης κ. Dujanovic. Στις συναντήσεις αυτές τέθηκαν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν μερικές ελληνικές επιχειρήσεις στη Σερβία και ζητήθηκε η διευθέτησή τους. Επίσης, έγινε αναφορά στην εκκρεμότητα υπογραφής δύο Μνημονίων Κατανόησης που αφορούν στην κατάργηση των τελών περιαγωγής, που υπεγράφη τελικά στις 29 Μαΐου 2021 στην Ελλάδα, και την συνεργασία στις ταχυδρομικές υπηρεσίες και τηλεπικοινωνίες. Επίσης, δόθηκαν επεξηγήσεις για τα ψηφιακά πιστοποιητικά εμβολιασμού. Στη συνέχεια οι κ.κ. ΥΦΥΠΕΞ και ΓΓΔΟΣ είχαν σύσκεψη με εκπροσώπους επιχειρήσεων ελληνικών συμφερόντων οι οποίες δραστηριοποιούνται στη Σερβία, όπου συζητήθηκαν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν καθώς και οι δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης της διμερούς οικονομικής συνεργασίας. Τέλος, ο Υπουργός Αγροτικής Ανάπτυξης είχε συνεργασία με τον Σέρβο ομόλογο του, όπου συζητήθηκαν οι προοπτικές του διμερούς εμπορίου αγροτικών προϊόντων και τροφίμων ενώ πραγματοποιήθηκε και επίσκεψη σε κτηνοτροφική μονάδα Εμιρατινών συμφερόντων.

Η **Πρωθυπουργός της Σερβίας, κα Μπέρναμπιτς**, στο πλαίσιο του οικονομικού Φόρουμ των Δελφών, πραγματοποίησε επίσκεψη την Ελλάδα (13.5.2021) και συναντήθηκε με την κα Πρόεδρο της Δημοκρατίας και τον κ. Πρωθυπουργό.

Ο Υπουργός Εξωτερικών της Σερβίας, κ. Σελάκοβιτς, επισκέφτηκε την Αθήνα (2.11.2021) και συναντήθηκε, μεταξύ άλλων, με την κα Πρόεδρο της Δημοκρατίας και τον κ. Υπουργό Εξωτερικών, καλύπτοντας και διμερή οικονομικά θέματα.

Ο Υφυπουργός Εξωτερικών, κ. Φραγκογιάννης, επισκέφτηκε το Βελιγράδι (15-16.11.2021) και συναντήθηκε με τον Υπουργό Εξωτερικών κ. Σελάκοβιτς, την Υπουργό Ενέργειας, κα Μιχαήλοβιτς, την Υπουργό Περιβάλλοντος, κα Βούγιοβιτς, τον Υφυπουργό Εξωτερικών κ. Στάροβιτς, τον Βοηθό Υπουργό Εξωτερικών για οικονομικά θέματα, κ. Κνέζεβιτς, τον Υφυπουργό αρμόδιο για θέματα εμπορίου, στο Υπουργείο Εμπορίου, Τουρισμού και Τηλεπικοινωνιών, κ. Νίκσεβιτς, καθώς και με εκπροσώπους εταιρειών ελληνικών συμφερόντων.

Στις 16-17 Φεβρουαρίου 2022 ο Π/Θ της Ελλάδας κ. Μητσοτάκης επισκέφτηκε τη Σερβία, όπου είχε συνάντηση με τον ομόλογό του κ. Βούτσιτς συζητώντας και οικονομικά ζητήματα.

Στις 3 Μαΐου 2022, ο Σέρβος Πρόεδρος συμμετείχε στην τελετή έναρξης κατασκευής τερματικού υδροποιημένου φυσικού αερίου (φ.α.) στην Αλεξανδρούπολη. Ο κ. Βουτσίτς υπογράμμισε ότι αποτελεί σημαντικό έργο για τη διαφοροποίηση των πηγών ενέργειας όλης της περιοχής των Βαλκανίων. Κατ' αυτόν θα πρέπει να βελτιωθούν οι υποδομές φ.α.,

αναφερόμενος στην κατασκευή του συστήματος διασύνδεσης με την Βουλγαρία, αλλά και τη Β. Μακεδονία, έργα χρηματοδοτούμενα κατά το μεγαλύτερο μέρος από την Ε.Ε..

Στις 18-20 Μαΐου 2022, ο Υπουργός Τουρισμού, κ. Β. Κικίλιας επισκέφθηκε τη Σερβία όπου είχε συναντήσεις, μεταξύ άλλων, με την ομόλογό του κ. Μάτιτς και τον Πρόεδρο της Σερβικής Εθνοσυνέλευσης, κ. Ντάτσιτς.

Στις 3 Ιουνίου 2022 πραγματοποιήθηκε επίσκεψη του **Έλληνα ΥΠΕΞ, κ. Δένδια** στο Βελιγράδι, όπου είχε συνομιλίες με τον Πρόεδρο της χώρας, κ. Βούτσις, τον Σέρβο ομόλογό του κ. Σελάκοβιτς, και τον Πρόεδρο της Σερβικής Εθνοσυνέλευσης, κ. Ντάτσιτς.

2.4 Δράσεις οικονομικής διπλωματίας (2020-2022)

Προς διερεύνηση δυνατοτήτων επιχειρηματικών συνεργασιών στους ανωτέρω τομείς, το Γραφείο Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων Βελιγραδίου πραγματοποιεί και προγραμματίζει δράσεις οικ. διπλωματίας όπως, π.χ προγράμματα και εκδηλώσεις προβολής ελληνικών προϊόντων, επιχειρηματικές αποστολές σε επιλεγμένους κλάδους, ανταλλαγές επισκέψεων επιχειρηματιών σε διεθνείς Εκθέσεις Ελλάδος-Σερβίας, στοχευμένες ενέργειες εμπορικής ή επενδυτικής συνεργασίας σερβικών και ελληνικών επιχειρήσεων με οργάνωση ενημερωτικών ημερίδων-(workshops), αμφίδρομη συμμετοχή σε Συνέδρια και άλλα. Τα τελευταία δύο έτη, το Γραφείο Ο.Ε.Υ. Βελιγραδίου προέβη ή συμμετείχε, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του, σε σειρά πρωτοβουλιών και δραστηριοτήτων, οι κυριότερες από τις οποίες είναι οι ακόλουθες¹⁶⁸:

A. Διακρατική συνεργασία.

- Επιχειρηματική Αποστολή με την συμμετοχή του Γεν. Γραμματέα ΔΟΣ, Διοργάνωση Επιχειρηματικού Φόρουμ και Επιχειρηματικές Συναντήσεις (B2B)-Βελιγράδι, 4-6 Μαρτίου 2020
- Επίσκεψη Υπουργού Οικονομικών κ. Σταϊκούρα στο Βελιγράδι, 28.2-2.3.2020, όπου είχε συναντήσεις με τον ομόλογό του κ. Mali και τον τότε Υπουργό Ενέργειας & Ορυχείων κ. Ljajic, καθώς και με στελέχη μεγάλων ελληνικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην Σερβία.
- Επίσημη επίσκεψη του τότε Υπουργού Τουρισμού της Ελληνικής Δημοκρατίας κ. Χ. Θεοχάρη 28-30.3.2021
- Παρακολούθηση διαδικασίας αδειοδότησης τακτικών λεωφορειακών γραμμών Ελλάδας-Σερβίας.
- Ενημερωτική συνάντηση των Οικονομικών & Εμπορικών Συμβούλων Κ-Μ της ΕΕ, Βελιγράδι, 1 Μαρτίου 2021
- Ενημερωτική συνάντηση με τον Διευθυντή του Οργανισμού Ανάπτυξης της Σερβίας (RAS), 24 Μαρτίου 2021
- Ο ΥΠΕΕ κ. Δένδιας, συνοδευόμενος από τον ΥΦΥΠΕΕ κ. Φραγκογιάννη και τον Γενικό Γραμματέα ΔΟΣ & ΕΞ κ. Σμυρλή, καθώς και τον τότε Υπουργό Αγροτικής Ανάπτυξης, κ. Λιβανό, επισκέφθηκε στις 5 Απριλίου 2021 το Βελιγράδι. Μεταξύ άλλων, κ. ΥΦΥΠΕΕ είχε συναντήσεις με Οικ. Υπουργεία και Ελλ. Επιχειρήσεις, όπως και ο κ. Λιβανός με τον Σέρβο ομόλογο του κλπ.
- Ενέργειες προετοιμασίας από Γραφ. Ο.Ε.Υ. Βελιγραδίου, συμμετοχής ελληνικής αποστολής σε Συνέδριο Δικτύων Διανομής Ηλεκτρικής Ενέργειας & B2B Συναντήσεων (Απρ. 2021). Το Συνέδριο αναβλήθηκε λόγω πανδημίας.
- Σημείωμα ανωτέρω Γραφείου Ο.Ε.Υ. για το αναθεωρημένο νομικό πλαίσιο των Συμπράξεων Δημοσίου Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ) στη Σερβία (Ιούνιος 2021).
- Ενημερωτική συνάντηση των Οικονομικών & Εμπορικών Συμβούλων Κ-Μ της ΕΕ, (Βελιγράδι, 15 Ιουλίου 2021)
- Συμμετοχή στην ημερίδα «ECONOMIC AND INVESTMENT PLAN FLAGSHIP-PROJECTS AND ROLE OF THE CIVIL SOCIETY» (Βελιγράδι, 8 Ιουνίου 2021)
- Συμμετοχή προϊσταμένου Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου (23.6.2022) στην «Ημέρα Πληροφόρησης Επιχειρηματιών για τα Δυτικά Βαλκάνια», η οποία διοργανώθηκε από το ΥΠΕΕ σε συνεργασία με το ΕΒΕΑ.

¹⁶⁸ βλ. "Ετήσια Έκθεση Πρεσβείας 2019"-έγγρ. Υπ' Α.Π. 49/10.02.2020

- Συμμετοχή στην ημερίδα "Invest in Eastern Serbia", 9 Σεπτεμβρίου 2021, RARIS - The Regional Agency for Development of Eastern Serbia
- Συμμετοχή στο «September Gathering: 15 years of NALED» (Think Tank - National Alliance for Local Economic Development), White Palace, 15 Σεπτεμβρίου 2021
- Με πρωτοβουλία και συντονισμό Γραφείου Ο.Ε.Υ. Βελιγραδίου, ελληνική συμμετοχή στο 12ο Φεστιβάλ Βαλκανικών Τυριών (6-7 Νοεμβρίου 2021, Βελιγράδι), με τιμώμενη χώρα την Ελλάδα- Παρουσία Περιφερειάρχη Ηπείρου μετά στελεχών Περιφέρειας και 15 εταιρειών περιοχής της, καθώς και δύο μεγάλων εταιρειών ελληνικών συμφερόντων εγκατεστημένων στη Σερβία
- Παρακολούθηση της παρουσίασης της Λευκής Βίβλου του Συμβουλίου Ξένων Επενδυτών στη Σερβία – FIC, 15 Νοεμβρίου 2021
- Δεύτερη επίσημη Επίσκεψη ΥΦΥΠΕΞ, κ. Φραγκογιάννη εντός του 2021 (15-16 Νοεμβρίου 2021). Διμερείς συναντήσεις με Οικ. Υπουργεία και Ελλ. Επιχειρήσεις.
- Συμμετοχή σε ενημερωτική ημερίδα της Αντιπροσωπείας ΕΕ στη Σερβία για το IPA III, 24 Νοεμβρίου 2021
- Συμμετοχή στην Υποεπιτροπή ΕΕ-Σερβίας για Οικονομικά, Χρηματοοικονομικά θέματα και στατιστικά στοιχεία, 3 Δεκεμβρίου 2021, WEBEX platform
- Συμμετοχή στη Συνεδρίαση της Υποεπιτροπής μεταφορών, ενέργειας, περιβάλλοντος, κλιματικής αλλαγής και περιφερειακής ανάπτυξης, 9 Δεκεμβρίου 2021
- Συμμετοχή Προϊσταμένου (Γ.Σ. ΟΕΥ Α') και Συμβούλου ΟΕΥ Α' Γραφείου Ο.Ε.Υ. Βελιγραδίου, στην υπουργική συνάντηση της "Ενεργειακής Κοινότητας" και στην Προπαρασκευαστική της Επιτροπή (Βελιγράδι, 29-30.11.2021)
- Υπογραφή Μνημονίου Συνεργασίας μεταξύ του Οργανισμού Ασφάλισης Εξαγωγικών Πιστώσεων (ΟΑΕΠ), με τον αντίστοιχο σερβικό Οργανισμό Α.Ο.Φ.Ι - Serbian Export Credit and Insurance Agency (Βελιγράδι, 17.12.2021)
- Επίσκεψη στο Επιστημονικό και Τεχνολογικό Πάρκο Βελιγραδίου, 29 Δεκεμβρίου 2021
- Παραλαβή και αποστολή προς το Υπουργείο Μεταφορών και Υποδομών της Ελλάδας, των διμερών και "transit" αδειών διέλευσης φορτηγών αυτοκινήτων που εκδίδει το Υπουργείο Υποδομών της Δημοκρατίας της Σερβίας (Δεκ, 2020 & Δεκ. 2021).
- Συναντήσεις Πρέσβυ και Προϊσταμένου Γραφείου ΟΕΥ με αρμόδιους Υφυπουργούς για προβλήματα ελληνικών προϊόντων και επιχειρήσεων (πχ ετικέτες γιαουρτιών, εξαγωγικές άδειες κτλ)
- Συμμετοχή Προϊσταμένου Γραφείου ΟΕΥ ως ομιλητή σε Ενεργειακό Συνέδριο στο Νόβι Σαντ (Οκτ. 2021)
- Υποστήριξη και συναντήσεις με σερβικές Αρχές για την υποστήριξη υποψηφιοτήτων Ελλάδας και Σερβίας στον Παγκόσμιο Οργανισμό Τελωνείων (WCO).

B. Στήριξη – Ανάπτυξη Επιχειρηματικότητας

- Συμμετοχή προϊσταμένου Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου σε Διαδικτυακή Ημερίδα του Ελληνο-Σερβικού Επιμελητηρίου Β. Ελλάδος με θέμα τις Οικονομικές Επιπτώσεις της Πανδημίας στις χώρες των Δ. Βαλκανίων – 2/12/2020
- Συμμετοχή προϊσταμένου Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου σε Διαδικτυακή Ημερίδα του Ελληνο-Σερβικού Επιμελητηρίου Β. Ελλάδος με θέμα «Καλοκαίρι 2021, Με το βλέμμα στραμμένο στο χερσαίο τουρισμό» – 17/6/2021
- Συνέντευξη προϊσταμένου Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου, στο περιοδικό Diplomacy & Commerce για το ειδικό αφιέρωμα στην Ελλάδα, Οκτώβριος 2021
- Διεκπεραίωση 165 αιτημάτων παροχής επιχειρηματικών πληροφοριών προς ελληνικές επιχειρήσεις και φορείς.

- . Διεκπεραίωση 5 αιτημάτων παροχής επιχειρηματικών πληροφοριών προς σερβικές εισαγωγικές επιχειρήσεις.
- . Σημείωμα για την διαδικασία δημοπρασιών ΑΠΕ στη Σερβία, Δεκέμβριος 2021
- Συμμετοχή στη διημερίδα με θέμα «Construction and Infrastructure in the Western Balkans 6», 15- 16 Σεπτεμβρίου 2021
- Συμμετοχή σε διαδικτυακό σεμινάριο με θέμα «Food Safety in Serbia» , το οποίο διοργάνωσε το Κέντρο Ευρωπαϊκής Πολιτικής (CEP), 28 Οκτωβρίου 2021.
- Συνέντευξη Προϊσταμένου Γραφείου ΟΕΥ στο μηνιαίο περιοδικό Diplomacy & Commerce (Οκτ. 2021)
- Σημείωμα για την ενεργειακή κρίση και τις επιπτώσεις της στη Σερβία, 20 Δεκεμβρίου 2021
- Πραγματοποίηση σειράς συναντήσεων δια ζώσης και διαδικτυακά με διευθυντικά στελέχη σημαντικών εδώ δραστηριοποιούμενων ελληνικών και σερβικών επιχειρήσεων, όπως Kleeman, EBZ, AKTΩP, TEPNA, ISOMAT, Διάσταση, Βερόπουλος, Merkator, DELHAIZE, ΕΚΟ-Ελληνικά Πετρέλαια, NIS-GAZPROM, κ.α., και παροχή πληροφόρησης και στοιχείων που αφορούν στην σερβική οικονομία – αγορά, μετά από πρωτοβουλία του Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου.
- Συναντήσεις με επιχειρηματίες από την Ελλάδα οι οποίοι επιθυμούν να δραστηριοποιηθούν στη Σερβία, μετά από σχετικά αιτήματα των ενδιαφερομένων .
- Επίσκεψη στις παραγωγικές εγκαταστάσεις (ή showroom) επιχειρήσεων ελληνικών συμφερόντων που δραστηριοποιούνται στη Σερβία, όπως ISOMAT, ALUMIL, Kleeman, Ελλ. Βιομηχανία Ζαχάρεως
- Γραπτές παρεμβάσεις υπέρ των συμφερόντων ελληνικών εταιρειών, σε περιπτώσεις που διαπιστώθηκαν προβλήματα-εμπ. διαφορές στη συνεργασία τους με αντίστοιχες σερβικές εταιρείες .
- Συνεχής και επικαιροποιημένη ενημέρωση καθώς και παρεμβάσεις για τη διευκόλυνση της διέλευσης και την επίλυση των προβλημάτων ελληνικών φορτηγών στις συννοριακές διαβάσεις λόγω της πανδημίας.
- Επικοινωνία με σερβικές Τελωνειακές Αρχές για την διευθέτηση προβλημάτων επιχειρήσεων ελληνικών συμφερόντων
- Προφορική και γραπτή επικοινωνία με σερβικές Τελωνειακές, Κτηνιατρικές (κά) Αρχές για την διευθέτηση εμποδίων πρόσβασης στη σερβική αγορά επιχειρήσεων ελληνικών συμφερόντων.
- Προφορικές και γραπτές παρεμβάσεις για τη διευθέτηση προβλημάτων με επιχειρήσεις ελληνικών συμφερόντων που δραστηριοποιούνται στη Σερβία (INOS BALKAN, ΟΜΙΛΟΣ ΒΙΟΧΑΛΚΟ, AKTΩP, ALUMIL, ΕΛΠΕ κ.α.).

Γ. Παρακολούθηση κατωτέρω Συνεδρίων/Ημερίδων/Εκδηλώσεων

- Παρακολούθηση της παρουσίασης της έκθεσης προόδου του Επενδυτικού Φόρουμ Δυτικών Βαλκανίων (Western Balkans 6 Chamber Investment Forum - WB6 CIF)- 13 Δεκεμβρίου 2021
- Συμμετοχή στο Ετήσιο συνέδριο του Economist στη Σερβία, 14 Δεκεμβρίου 2021
- Συμμετοχή στο Webinar «BUSINESS PROCESS ANALYSES OF TRADE PROCEDURES: HOW TO REMOVE OBSTACLES IN THE REGIONAL TRADE WB6», 9 Δεκεμβρίου 2021
- Συμμετοχή στην 11η Διάσκεψη για τα Ορυκτά Κοιτάσματα της Σερβίας, 16-17 Νοεμβρίου 2021
- Διαδικτυακό σεμινάριο «Κεντρική Ευρώπη - Προοπτικές της εφοδιαστικής αλυσίδας» Απρίλιος του 2020

- Ενημερωτική συνάντηση από τους εκπροσώπους της ΕΕ για τον Μηχανισμό προενταξιακής βοήθειας / IPA 2020 / μέρος II, Βελιγράδι, 11 Ιούνιος 2020
- Συμμετοχή σε Εκδήλωση για νεοφυείς επιχειρήσεις - Βελιγράδι, 18/09/2020
- Συμμετοχή σε 3η Συνεδρίαση της Τεχνικής Οδικής Επιτροπής της Κοινότητας Μεταφορών- Βελιγράδι, 16 Σεπτεμβρίου 2020
- Διαδικτυακό Σεμινάριο (webinar)- Κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας Covid19 στη Σερβία- 28/9/2020,Βελιγράδι.
- Ενημέρωση για την Εφαρμογή του νέου τελωνειακού νόμου/κώδικα και τις αλλαγές που εισαγάγει
- 20ο Διεθνές Οικονομικό Συνέδριο – Βελιγράδι , 23-24 Νοεμβρίου 2020

Δ. Συνεργασία με συλλογικούς και κλαδικούς φορείς χωρών διαπίστευσης.

- Συνεργασία με τον σύνδεσμο Ελληνικών Επιχειρήσεων Σερβίας (Hellenic Business Association-H.B.A.), όπως και το Ελληνο-Σερβικό Επιμελητήριο Βορ. Ελλάδος (ΕΣΕ), με στόχο την αποτελεσματική στήριξη των ελληνικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται ή ενδιαφέρονται να δραστηριοποιηθούν στη Σερβία και τη διοργάνωση εξειδικευμένων δράσεων προώθησης της ελληνικής επιχειρηματικότητας και ευρύτερης προβολής της χώρας μας.
- Συναντήσεις συνεργασίας με τον δραστήριο φορέα των ξένων επενδυτών-Foreign Investment Council-(FIC), επιχειρηματικό “βραχίονα” της Αντιπροσωπείας της Ε.Ε. στη Σερβία, το Αμερικανικό επιμελητήριο (AmCham) και τον Γ.Γ. του Γερμανο-Σερβικού επιμελητηρίου.

Ε. Επιχειρηματική πληροφόρηση.

- Μηνιαία αποστολή Ενημερωτικού Δελτίου οικονομικών και εμπορικών εξελίξεων σε επιχειρηματικούς φορείς κλπ της Ελλάδας.
- Καθημερινή ανάρτηση πληροφοριών οικονομικής και εμπορικής φύσης στη διαδικτυακή πύλη του Υπ. Εξωτερικών, «Agora» (www.agora.mfa.gr/Σερβία).
- Τακτική αποστολή ενημερωτικών εγγράφων με τις κυριότερες οικονομικές και εμπορικές εξελίξεις στη Σερβία.
- Παρακολούθηση και ενημέρωση για κυριότερους Διεθνείς Διαγωνισμούς που προκηρύσσονται στη Σερβία.
- Σημείωμα Γραφείου μας για : Έργα και δυνατότητες χρηματοδότησης στους τομείς της ενέργειας, των υποδομών και της βιομηχανίας
- Συνδρομή και ενημέρωση Γραφείου μας για πιθανή συμμετοχή ελληνικών εταιρειών στην παροχή τεχνογνωσίας για Σύστημα Παρακολούθησης Εκπομπών Αερίων του Θερμοκηπίου στις χώρες των Δυτ. Βαλκανίων
- Αποστολή επικαιροποιημένου “Επιχειρηματικού Οδηγού Σερβίας 2020-21 & 2021-22”
- Αποστολή Έρευνας Αγοράς Ελαιολάδου και Αγρο-Βιομηχανίας -2020-2021 & 2022)
- Αποστολή Έρευνας Αγοράς για -Τομέας τεχνολογίας και νεοφυών εταιρειών στη Σερβία (Σεπτέμβριος 2020-2021).
- Αποστολή Έρευνας Αγοράς για Δομικά Υλικά, Κατασκευαστικό Τομέα & Αγορά Ακινήτων στη Σερβία (2022)
- Αποστολή Έρευνας Αγοράς για Διαχείριση Αποβλήτων (2022)

ΣΤ. Προσέλκυση επενδύσεων.

- Κοινοποίηση και προώθηση αιτημάτων Ελλήνων επιχειρηματιών σχετικά με επενδυτικές ευκαιρίες
- Παρουσίαση επενδυτικών ευκαιριών και κινήτρων στις εκδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν στο Επιμελητήριο Βελιγραδίου και Σερβίας, λοιπούς επιχειρηματικούς φορείς κλπ.

3. Συμπεράσματα – Προτάσεις

3.1. Προοπτική ενίσχυσης Ελληνικής Επιχειρηματικής Παρουσίας & Διμερούς Εμπορίου

Όσον αφορά τα θετικά στοιχεία της σερβικής οικονομίας, εκτός από τους μακροοικονομικούς δείκτες, οι ξένοι επενδυτές διαπιστώνουν ότι η Σερβία παρουσιάζει, γενικά, σταθερότητα. Από το 2012 και κυρίως το 2014, η Σερβία πέτυχε και διατήρησε περιορισμένο πληθωρισμό και συναλλαγματικές ισοτιμίες, καθώς και ετήσια οικονομική ανάπτυξη και πολιτική σταθερότητα.

Σύμφωνα με παράγοντες της αγοράς, οι ξένοι επενδυτές συναντούν μερικά από τα χαμηλότερα λειτουργικά έξοδα της Ευρώπης, φορολογικά και τελωνειακά οφέλη, κρατικές επιδοτήσεις και τοπικά κίνητρα. Αυτού του είδους τα οφέλη συναντώνται, κυρίως, στις 15 ελεύθερες οικονομικές ζώνες της Σερβίας. Ένα άλλο πλεονέκτημα αποτελεί το ανθρώπινο δυναμικό της Σερβίας, αφού η Σερβία κατατάσσεται τουλάχιστον 27η από τις 157 χώρες του Δείκτη Ανθρώπινου Κεφαλαίου της Παγκόσμιας Τράπεζας, το υψηλότερο στην περιοχή των Βαλκανίων.

Από την άλλη, πάλι σύμφωνα με παράγοντες της αγοράς, ορισμένοι κίνδυνοι πάντοτε караδοκούν για τις ξένες εταιρείες, όπως ο αθέμιτος ανταγωνισμός. Οι ξένοι επενδυτές ανησυχούν για περιορισμούς στους συναλλαγματικούς ελέγχους ενώ οι παρεμβατικοί έλεγχοι και οι μακροχρόνιες αναμονές σε συννοριακούς σταθμούς, δημιουργούν μια σχετικά προβληματική κατάσταση.

Παρόλα αυτά, δε θα πρέπει να παραβλέπονται οι οικονομικές και γεωπολιτικές δυνατότητες της Σερβίας, αλλά και οι δυνατότητες περαιτέρω διμερούς συνεργασίας με τη χώρα μας. Η Σερβία, πολιτικά και οικονομικά, ακολουθεί πολιτική “ανοιχτών θυρών” προς την Ανατολή και τη Δύση. Ωσάν να αποτελούσε “Τιτοική παράδοση”, το Βελιγράδι καταφέρνει να διατηρεί στενή συνεργασία, ταυτόχρονα, με την ΕΕ και τις ΗΠΑ, τη Ρωσία, την Κίνα, την Τουρκία αλλά και τις γειτονικές της χώρες. (βλ. πχ στρατηγικές συμφωνίες συνεργασίας, συμφωνίες ελευθέρων συναλλαγών, χρηματοδότηση, επενδύσεις, “Mini Schengen – Open Balkans” κτλ).

Επιχειρηματικές Ευκαιρίες

Οι κυριότεροι τομείς που παρουσιάζουν επιχειρηματικές ευκαιρίες είναι οι ακόλουθοι:

-Υπηρεσίες κοινής ωφέλειας: Η εν λόγω σχετικά νεωτεριστική νομοθεσία, άρχισε να προσελκύει ιδιωτικές επενδύσεις μέσω **ΣΔΙΤ**, αφού διευκολύνει τις επενδύσεις στους τομείς λυμάτων, αποχέτευσης, ύδρευσης και διαχείρισης αποβλήτων.

-“Agri-Business”: Η σερβική γεωργία (τουλάχιστον 6,3% του ΑΕΠ), συμβάλει στην ανάπτυξη αγροτικών περιοχών καθώς απασχολεί το 16,9% περίπου του εργατικού δυναμικού της χώρας. Τα “αδύνατα σημεία” της σερβικής γεωργίας, μεταξύ άλλων, αφορούν τα χαμηλά εισοδήματα, τα πρότυπα που μερικές φορές αποκλίνουν από τους διεθνείς κανόνες, ζητήματα υποδομής και την παρουσία μονοπωλίων στην αλυσίδα παραγωγής και λιανικής. Τα **κύρια εισαγόμενα** στη Σερβία προϊόντα περιλαμβάνουν τον καφέ, τα καπνά, τη σόγια, τις μπανάνες, τα λαχανικά και τα ψάρια. Όσον αφορά το **ελαιόλαδο**, μη παραδοσιακό προϊόν διατροφής των Σέρβων, παρουσιάζονται ορισμένες προοπτικές διότι αλλάζουν οι καταναλωτικές συνήθειες και η ζήτηση παρθένου ελαιόλαδου σημειώνει σταθερή αύξηση. Ενδεικτικά

αναφέρουμε ότι, σύμφωνα με αξιόπιστα στοιχεία¹⁶⁹, η κατανάλωσή του ανερχόταν σε 2.663.621 λίτρα το έτος 2017, αλλά τα επόμενα έτη υπερέβη τα 3.000.000 λίτρα¹⁷⁰.

-Ιατρικές συσκευές: Ο εκσυγχρονισμός του τομέα της υγειονομικής περίθαλψης, που ωθείται κυρίως από τον ιδιωτικό τομέα, δημιουργεί ζήτηση για προηγμένα **ιατροτεχνολογικά προϊόντα και εξοπλισμό**. Καθώς οι Σέρβοι απαιτούν όλο και περισσότερες σύγχρονες ιατρικές υπηρεσίες, η ζήτηση για ιατρικά αναλώσιμα και φαρμακευτικά προϊόντα θα αυξηθεί τα επόμενα χρόνια. Η **οδοντιατρική** είναι ένας άλλος τομέας που προσφέρει καλές δυνατότητες για εξαγωγές οδοντιατρικών προμηθειών και εξοπλισμού.

-Τηλεπικοινωνίες: Ο τομέας των τηλεπικοινωνιών αντιπροσωπεύει το 6% του ΑΕΠ της χώρας. Η Σερβία προσπαθεί να καταστήσει τον τομέα αυτό ανταγωνιστικό και να προσελκύσει ξένους επενδυτές ώστε να βελτιώσουν την ποιότητα των υπηρεσιών αυτών. Οι τηλεπικοινωνίες προσφέρουν ευκαιρίες στον **τεχνολογικό εξοπλισμό** και τις **υπηρεσίες**, καθώς οι φορείς εκμετάλλευσης επεκτείνουν τα υπάρχοντα κινητά και ευρυζωνικά δίκτυα.

-Έργα περιβάλλοντος: Τα έργα του **τομέα υδάτων** (πόσιμων, ακάθαρτων, συστημάτων καθαρισμού λυμάτων) τα έχουν αναλάβει κινεζικές εταιρείες (συνολικού ύψους 3.2 δις Ευρώ). Όμως τα έργα **διαχείρισης στερεών αποβλήτων** βρίσκονται ακόμη σε νηπιακή κατάσταση και σύντομα οι ευκαιρίες αναμένονται να είναι αρκετές. Πολλές ελληνικές επιχειρήσεις διαθέτουν αξιόλογο “know-how”, μέσω έργων ΣΔΙΤ, για διαχείριση τέτοιων αποβλήτων και ανακύκλωσή τους.

-Έργα ενέργειας: Επιχειρηματική ευκαιρία αποτελεί και η κατασκευή του νέου **αγωγού Θεσσαλονίκης-Σκοπίων φυσικού αερίου** που αποτελεί ένα από τα τελευταία έργα που θα χρηματοδοτήσουν Ευρωπαϊκές Τράπεζες. Ο αγωγός αυτός ενδέχεται να συνεχίσει προς Σερβία. Οι συνεπαγόμενες επενδύσεις θα είναι μεγάλες. Το συγκριτικό πλεονέκτημα των ελληνικών εταιρειών, είτε στην κατασκευή, είτε στην προμήθεια αερίου (στο μέλλον υδρογόνου) αλλά και την διαχείριση του, είναι αξιόλογο.

Ανάλογα μεγάλες θα είναι οι επενδύσεις και σε **ΑΠΕ** (ηλιακά, αιολικά πάρκα). Μέχρι σήμερα η Σερβία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη χρήση **κάρβουνου** ενώ στο πλαίσιο της συμφωνίας των Παρισίων για το περιβάλλον και στην προοπτική ένταξής της στην ΕΕ, οφείλει να περιορίσει τη χρήση του. Στον τομέα αυτό οι ελληνικές επιχειρήσεις διαθέτουν επίσης υψηλή εξειδίκευση και ωριμότητα. Όμως η παγκόσμια ενεργειακή κρίση, κυρίως από αρχές του 2022, έχει αναθεωρήσει, προς το παρόν, παρόμοιες ενεργειακές προτεραιότητες.

- Ψηφιακή οικονομία: Σύμφωνα με μελέτη που χρηματοδότησε η EBRD για την ψηφιοποίηση της σερβικής οικονομίας και την περαιτέρω ανάπτυξη των ευρυζωνικών δικτύων, συμβατές με τις απαιτήσεις της ΕΕ για συνδέσεις 100Mbps και άνω, οι ανάγκες είναι σημαντικές. Η δε Ελλάδα βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση ακόμη και σε σχέση με άλλα Κ.-Μ., στην ανάπτυξη των **υπηρεσιών 5G**. Υπάρχει πεδίο συνεργασίας τηλεπικοινωνιακών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα (όπου δεν είναι όλες ελληνικές) με αντίστοιχες Σέρβικες. Σημειώνεται δε ότι η Telekom Serbia επεκτείνεται και μάλιστα με αθέμιτο τρόπο έναντι των ντόπιων ανταγωνιστών της.

¹⁶⁹ Household Budget Survey, SORS, 2017/2019

¹⁷⁰ βλ. “Αγορά Ελαιολάδου και Αγρο-Βιομηχανία στη Σερβία”, Γραφείο Ο.Ε.Υ. –Πρεσβεία της Ελλάδος στο Βελιγράδι-, Σεπτ. 2020, 37 σελ. <http://www.agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/71975>

Η Σερβία διαθέτει, επίσης, πολύ καλά εκπαιδευμένους επιστήμονες σε “Software, hardware engineering”, με αποτέλεσμα πολλές ξένες και ιδιαίτερα αμερικάνικες επιχειρήσεις να κάνουν “outsourcing” δραστηριοτήτων τους στη χώρα αυτή.

-Μεταφορές: Η Σερβία φιλοδοξεί να γίνει κέντρο “logistics” της κεντρικής Ευρώπης. Στην περιοχή Nova Pazova-Stara Pazova, δυτικά του αυτοκινητοδρόμου Βελιγραδίου-Νόβι Σαντ, δημιουργήθηκαν τεράστιες μονάδες διαχείρισης μεταφορών και υπηρεσιών “door to door”, όπως και αποθήκευσης προϊόντων (logistics). Μεταξύ αυτών δεσπόζουν οι αποθήκες της εταιρείας Schenker, μέλους του γερμανικού ομίλου DB, δηλαδή των γερμανικών σιδηροδρόμων. Στην Ελλάδα, μετά από δεκαετίες, παρατηρείται κοσμογονία στα “logistics”, ιδιαίτερα λόγω της ιδιωτικοποίησης του ΟΛΠ και του ΟΛΘ, ενώ ακολουθούν και άλλοι λιμένες. Οι δυνητικές συνέργειες είναι προφανείς.

-Υπάρχει ακόμη μια επιχειρηματική προοπτική στο πλαίσιο των “φαραωνικών” έργων που υλοποιεί η σερβική κυβέρνηση. Ο Σέρβος Πρόεδρος ανακοίνωσε το 2022 την δημιουργία νέου **αεροδρόμιου εμπορευματικών μεταφορών** σε περιοχή της Βοιβοντίνα, ήτοι αποκλειστικά και μόνο για αεροπορικές μεταφορές.

-Σιδηρόδρομοι: Τα έργα στον τομέα αυτό βρίσκονται σε αρχικό στάδιο. Το έργο Stara Pazova - Novi Sad – Subotic - Ουγγαρία υλοποιείται με κινέζικα και εν μέρη ρωσικά δάνεια. Ενώ η κινεζική πλευρά επεδίωκε να της ανατεθεί, χωρίς διαπραγμάτευση, η κατασκευή ολόκληρης της γραμμής από **Βόρεια Μακεδονία (Πρέσεβο) - Νις - Βελιγράδι - Κροατία (Sid)**, με διασύνδεση προς Stara Pazova, από τον Απρίλιο 2022 η ΕΕ απαίτησε να αναλάβει τη μελέτη και χρηματοδότηση της κατασκευής αυτής. Οι δε εργασίες του τμήματος Νις-Βελιγράδι θα είναι ταχύ ρυθμού. Το τμήμα Βόρεια Μακεδονία (Πρέσεβο) - Νις το μελετά το IPF8, του οποίου ηγείται Έλλην μηχανικός, με εταιρείες της κοινοπραξίας, την Δανική COWI και τη Γαλλική EGIS. Τέλος η μελέτη του τμήματος Βελιγράδι - σύνορά με Κροατία (Sid), ανατέθηκε και αυτή στην Γαλλική EGIS και την Δανική COWI. Στις δύο τελευταίες κοινοπραξίες, συμμετέχει και η ελληνική μελετητική εταιρεία SYSTEMA. Ολόκληρη η γραμμή αναμένεται να έχει προϋπολογισμό γύρω στα 2 δις Ευρώ με στόχο υλοποίησης σε 5-10 χρόνια. Η χρηματοδότηση σχεδιάζεται να είναι 50% με κοινοτικά “grants”, 40-45% δάνεια από EIB, EBRD και άλλες τράπεζες (π.χ. Παγκόσμια Τράπεζα) ενώ τα υπόλοιπα 5-10% θα προέρχονται από εθνικούς πόρους.

Υπάρχουν και άλλα υπό σχεδιασμό σιδηροδρομικά έργα, όπως η βελτίωση των γραμμών σύνδεσης **προς Κόσοβο** (από βορρά προς Μιτρόβιτσα) καθώς και από νότια, δηλαδή από Νις – Merdare – Πρίστινα. Αντίστοιχα θα προωθηθούν και οι βελτιώσεις των συνδέσεων με τη Ρουμανία, αλλά ως δεύτερη προτεραιότητα. Στις εξελισσόμενες μελέτες απασχολούνται ήδη αρκετοί Έλληνες μηχανικοί.

-Αυτοκινητόδρομοι: Αντίθετα με τα προαναφερθέντα, στον τομέα αυτό οι ευκαιρίες φαίνεται να τελείωσαν και το δίκτυο θα έχει ολοκληρωθεί στο εγγύς μέλλον.

Τέλος, σύμφωνα με το Western Balkans Economic and Investment Plan, η **ΕΕ για την περίοδο 2021-2027** σκοπεύσει να υλοποιήσει έργα ύψους 9 δις Ευρώ στις έξι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων¹⁷¹. Θα πρέπει να επιδιωχθεί ενδεχόμενη ελληνο-σερβική συνεργασία για την

¹⁷¹ ΑΠ: Φ. 2150.5/ΑΣ 203/11.10.21

υλοποίηση μεγάλων έργων, πολλαπλώς ωφέλιμων για την χώρα μας και την Βαλκανική περιοχή, με συγχρηματοδότηση από την ΕΕ.

Εκτός των κύριων οργανισμών χρηματοδότησης (πχ EU, EIB EBRD, World Bank, UNDP κλπ), χρήσιμες πληροφορίες για τα υπό κατασκευή έργα μπορούν να αντληθούν μέσω: του **Συμβουλίου της Αναπτυξιακής Τράπεζας της Ευρώπης** (CEB-<https://coebank.org/en>), κυρίως για οικοδομικά έργα σε νοσοκομεία, δικαστικά μέγαρα, φυλακές κτλ, καθώς και από την **Γερμανική Τράπεζα Εξωτερικής Βοήθειας KFW** (<https://germancooperation.rs/kfw>) που χρηματοδοτεί έργα υποδομών ιδιαίτερα σε κλάδους **ενέργειας και περιβάλλοντος**. Επίσης στην ιστοσελίδα του Γραφείου Δημοσίων Συμβάσεων <http://www.obnova.gov.rs/english/public-procurement>, στις ιστοσελίδες της ΕΕ <https://europa.rs/open-tenders/?lang=en>, <https://ted.europa.eu/TED/main/HomePage.do>, και <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/home>. Τέλος, καθημερινή ενημέρωση για **προκηρύξεις διαγωνισμών και έργων** μπορούν να αναζητηθούν στη συνδρομητική ιστοσελίδα : <https://www.ekapija.com/en/tender> . Οι γνωστές ελληνικές κατασκευαστικές εταιρείες και γραφεία μελετών απευθύνονται πρωταρχικά στις ιστοσελίδες αυτών των οργανισμών. Συχνά δε αναλαμβάνουν τέτοιου είδους **μελέτες ή έργα, σε συνεργασία με βαλκανικές, άλλες κατασκευαστικές εταιρείες ή γραφεία μελετών** από τον διεθνή χώρο.

Ως προς την **ελληνική παρουσία στη Σερβία**, κατά την πρόσφατη ελληνική οικονομική κρίση χρέους (δεκαετία 2010), μετά την απόφαση της “Τρόικα” για αναγκαστική αποχώρηση των ελληνικών τραπεζών (εκτός μίας, της EUROBANK), συμπαρασύροντας τις τότε πολυάριθμες ελληνικές εταιρείες που είχαν προηγουμένως εισρεύσει στη σερβική αγορά, η εικόνα της Ελλάδας στον επιχειρηματικό τομέα υποχώρησε (βλ. “Επιχειρηματικός Οδηγός 2020”, op.cit., σελ. 44-45). Όμως **στον κατασκευαστικό τομέα, η Ελλάδα διατηρεί ακόμα θετικό “brand name”** στην αγορά της Σερβίας και οι κατασκευαστικοί της όμιλοι απέδειξαν ότι δύνανται να προσφέρουν τεχνογνωσία (συνήθως ως ανάδοχοι), με θυγατρικές ελληνικών ομίλων να αναλαμβάνουν σημαντικά έργα. Η ΕΓΝΑΤΙΑ ΑΕ συμμετείχε σε έργα του Διαδρόμου 10. Όπως προαναφέρθηκε, η **δε Terna S.A.** εκτελεί έργα στο αεροδρόμιο Nikola Tesla του Βελιγραδίου, όπως κατασκευής νέων εγκαταστάσεων επιβατικών τερματικών και ανακαίνισης υφιστάμενων τερματικών σταθμών. Το δε οδικό τμήμα Demir Karija-Smoknica του σημαντικού “Διαδρόμου 10”, ένα έργο μήκους 28,2 χλμ και συνολικού προϋπολογισμού περίπου 230 εκατ. ευρώ, ολοκληρώθηκε από την θυγατρική εταιρεία AKTOR ATE OGRANAK. Δυστυχώς η επιτυχής ολοκλήρωση του έργου αυτού, επισκιάστηκε από τις οικονομικές απαιτήσεις του AKTOR ATE OGRANAK έναντι της κρατικής σερβικής εταιρείας “Koridori Serbia” (κύριος του έργου), αλλά και από τις απαιτήσεις Σέρβων υπεργολάβων ή προμηθευτών έναντι της ελληνικής εταιρείας. Τα σερβικά ΜΜΕ, το έτος 2019, πρόβαλαν μια αρνητική εικόνα του AKTOR ATE OGRANAK (και ενίοτε γενικότερα κατά “Ελληνικών εταιρειών”), με ανάλογες αυστηρές δηλώσεις της τότε αρμόδιας υπουργού κας Ζ. Μιχαήλοβιτς.

-Επιχειρηματικές **ευκαιρίες** υπάρχουν και **σε άλλους τομείς** όπως στη τεχνολογία για τα **τυχερά παίγνια**, ή όπως προαναφέρθηκε, στον κλάδο **διαχείρισης αποβλήτων, στις ΑΠΕ** κτλ. Συνοψίζοντας, με δεδομένο το υπόβαθρο των διμερών οικονομικών και εμπορικών σχέσεων, εκτιμάται ότι η μεγαλύτερη έμφαση δίνεται σε ένα ευρύ **φάσμα τομέων με προοπτικές** για συνεργασίες, μερικοί από τους οποίους είναι:

- κατασκευές, δομικά υλικά, αγορά ακινήτων
- ενέργεια - ανανεώσιμες πηγές ενέργειας,

- τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας,
- ανακύκλωση - διαχείριση αποβλήτων και λυμάτων- αρδευτικά συστήματα
- μεταφορές-logistics
- αγροτο-διατροφικός τομέας
- τομέας υγείας - ιατρο-φαρμακευτικά προϊόντα και εξοπλισμός
- ξενοδοχειακός τομέας –τουριστικές υπηρεσίες
- τομέας ορυκτού πλούτου

Εμπόδια & Προβλήματα

Η Σερβική αγορά προσφέρει μεν επιχειρηματικές ευκαιρίες, αλλά παρουσιάζει και εμπόδια ή προβλήματα. Η χώρα φέρει ακόμη **κάποια χαρακτηριστικά των πρώην σοσιαλιστικών καθεστώτων** που προσπαθούν να προσαρμοστούν στην ελεύθερη οικονομία. Η γραφειοκρατία, τα εγχώρια επιχειρηματικά συμφέροντα, η εμβρυακή λειτουργία των κανόνων ανταγωνισμού (κ.λ.π.), αποτελούν μερικά από αυτά. Όπως ήδη προαναφέρθηκε, παρατηρείται, **σημαντική διαφορά μεταξύ του υπάρχοντος, νομοθετικού πλαισίου και της εφαρμογής του (enforcement)**.

Παρά τις βελτιώσεις των τελευταίων ετών, προβλήματα με τις Σερβικές Αρχές αντιμετωπίζουν πολλές ξένες εταιρείες, μεταξύ των οποίων και Ελληνικές. Είτε λόγω αλλαγών στη νομοθεσία, είτε λόγω τοπικών “πρακτικών”, ως προς τον χωροταξικό σχεδιασμό, των νέων προτύπων κτλ, ξαφνικά βρίσκονται αντιμέτωπες με καταστάσεις οι οποίες θέτουν σε κίνδυνο τη λειτουργία και τη βιωσιμότητά τους.

Επιπλέον, συχνά είναι τα προβλήματα και οι κίνδυνοι που προκύπτουν από τη συνεργασία Ελληνικών επιχειρήσεων με Σερβικές εταιρείες. Υπάρχουν αρκετά παραδείγματα παύσης πληρωμών, αθέτησης όρων συμβολαίου κ.λπ. Το πρόβλημα γίνεται εντονότερο λόγω των αδυναμιών και των καθυστερήσεων του δικαστικού συστήματος της χώρας, με αποτέλεσμα οι πληγείσες εταιρείες να επιβαρύνονται με σημαντικά κόστη και να κινδυνεύει η βιωσιμότητά τους.

Πιο συγκεκριμένα, τα προβλήματα των ελληνικών – και όχι μόνο - επιχειρήσεων στη Σερβία, σύμφωνα με τον Σύνδεσμο Ελληνικών Επιχειρήσεων Σερβίας (HBA)¹⁷², είναι συνοπτικά τα εξής:

-ΝΟΜΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ - Μη ξεκάθαροι όροι του μισθοδοτικού κανονισμού

Ο υπολογισμός των εργατικών αποδοχών σύμφωνα με το εργατικό δίκαιο της Σερβίας είναι εξαιρετικά περίπλοκος και ρυθμίζεται από επιτακτικούς κανονισμούς. Οι διεθνείς εταιρείες που λειτουργούν στη Σερβία δεν είναι σε θέση να υπολογίσουν τον μισθό του εργαζομένου με τον ίδιο τρόπο όπως σε άλλες χώρες, μιας και η δομή αυτού διαφοροποιείται στις περιπτώσεις απουσίας του εργαζομένου σε περίοδο ασθένειας, σε εθνικές αργίες, σε ετήσιες άδειες, σε άδειες μετ’ αποδοχών κ.λπ. Άμεση συνέπεια είναι η αδυναμία προγραμματισμού του προϋπολογισμού της εταιρείας.

-ΕΡΓΑΣΙΑ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ - Χρονοβόρα διαδικασία χορήγησης άδειας εργασίας αλλοδαπού

¹⁷²www.hba.rs

Παρά τα οφέλη που προκύπτουν από τις τροποποιήσεις του Νόμου περί απασχόλησης αλλοδαπών και της περί αλλοδαπών νομοθεσίας στη Σερβία, προβληματίζουν ορισμένες διατάξεις που προβλέπουν ότι η άδεια εργασίας μπορεί να εκδοθεί βάσει της προσωρινής άδειας διαμονής του αλλοδαπού εργαζομένου. Στη Σερβία η λήψη προσωρινής άδειας διαμονής είναι αρκετά δύσκολη και χρονοβόρα διαδικασία. Παρά ταύτα, οι κανονισμοί που εγκρίθηκαν από την κυβέρνηση της χώρας τον Αύγουστο του 2018, περιπλέκουν περαιτέρω τη διαδικασία για την απόκτηση άδειας εργασίας, διότι όλα τα έγγραφα θα πρέπει να υποβάλλονται σε πρωτότυπο ή επικυρωμένο αντίγραφο.

-ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ - Χρονοβόρες δικαστικές διαδικασίες επιχειρηματικών αντιπαραθέσεων

Τα έγγραφα των δικαστικών υποθέσεων θα πρέπει να είναι προσβάσιμα σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη και οι ακροάσεις να πραγματοποιούνται ανά μικρότερες χρονικές περιόδους. Στην πράξη έχει παρατηρηθεί ότι οι Σέρβοι δικαστές είτε δεν τηρούν το καθιερωμένο χρονοδιάγραμμα των ακροάσεων, είτε αφιερώνουν άσκοπα μεγάλο χρονικό διάστημα (δύο ή και περισσότερων ετών), γεγονός που συμβάλλει στην καθυστέρηση της περάτωσης των δικαστικών διαδικασιών.

-ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ - Μειωμένη διακίνηση εμπορευμάτων μέσω **σιδηροδρομικών γραμμών** και περιορισμένος αριθμός αδειών εισαγωγής προϊόντων από Ελλάδα. Ο εκσυγχρονισμός του σιδηροδρομικού τομέα στη Σερβία αποτελεί σημαντικό ζήτημα για τις εμπορευματικές της σχέσεις με Ελλάδα. Μεγάλος αριθμός σιδηροδρομικών γραμμών δεν χρησιμοποιείται, ενώ παράλληλα οι ταχύτητες μεταφοράς των εμπορευμάτων δεν είναι ικανοποιητικές.

Ένα ακόμη πρόβλημα στον τομέα των μεταφορών, αφορά το οδικό κομμάτι και συγκεκριμένα τις άδειες εισαγωγής προϊόντων από την Ελλάδα. Με βάση την αμοιβαιότητα, στη Σερβία υπάρχει **όριο έκδοσης ετήσιων ατελών αδειών για την εισαγωγή** προϊόντων, το οποίο, έως περίπου τον Νοέμβριο κάθε έτους, εξαντλείται. Το αποτέλεσμα είναι στο τέλος του έτους και αρχές του επομένου, οι ελληνικές εταιρείες να μην μπορούν να εισάγουν προϊόντα, μέσω ατελών αδειών, από την Ελλάδα.

-ΟΙΚΟΔΟΜΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ - Περαιτέρω απλούστευση της καταχώρησης δικαιωμάτων ιδιοκτησίας.

Παρόλο που η διαδικασία απόκτησης άδειας οικοδόμησης στη Σερβία έχει απλουστευτεί, οι αρμόδιες Αρχές της χώρας θα πρέπει να εκδίδουν άδειες με το κατάλληλο, συγκεκριμένο περιεχόμενο. Σύμφωνα με τους ισχύοντες κανονισμούς, θα ήταν χρήσιμο να επιτρέπουν στον επενδυτή την καταχώρηση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας του για τις νεόδμητες εγκαταστάσεις, χωρίς να τον εκθέτουν σε πρόσθετες απώλειες χρόνου και σπατάλη κεφαλαίων για την απόκτηση επιπλέον ειδικών εγγράφων.

-ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ - Αδιαφανείς διαδικασίες ως προς την επιλογή του αναδόχου για τα υπό σχεδιασμό κρατικά έργα και μη εφαρμογή του Κανονισμού της Ε.Ε. περί προμηθειών.

Παρά την έγκριση νομοθετικών διατάξεων που συμβαδίζουν με τους Κανονισμούς της Ε.Ε., δεν σημειώθηκαν σημαντικές βελτιώσεις όσον αφορά την καταπολέμηση της διαφθοράς στις δημόσιες συμβάσεις και την επιβολή κυρώσεων για σχετικά αδικήματα. Το πεδίο ελέγχου της εφαρμογής των συμβάσεων αγνοείται. Υφίστανται προβλήματα ανταγωνισμού στις Δημόσιες Συμβάσεις λόγω του γεγονότος ότι επιτρέπεται εξαίρεση, βάσει του ψηφισθέντος νόμου (Φεβρ. 2020), από την εφαρμογή κανόνων σχετικά με έργα «ειδικής σημασίας για τη Δημοκρατία της Σερβίας», αλλά και λόγω των κενών στη νομοθεσία για έργα συμπράξεων δημόσιου και ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ). Τα έργα πολλές φορές δεν προκηρύσσονται, αλλά

δίνονται με **απ' ευθείας ανάθεση** σε ξένες, κυρίως, εταιρείες προερχόμενες από συγκεκριμένες συνήθως χώρες (πχ Κίνα), βάσει του ανωτέρω νόμου. Επιπλέον, συχνά είναι και τα φαινόμενα «φωτογραφικών προκηρύξεων» και **διακριτικής μεταχείρισης**, με περιπτώσεις μη έγκαιρων και σαφώς αιτιολογημένων ακυρώσεων Διαγωνισμών κτλ¹⁷³. Τέλος, μεγάλες ελληνικές εταιρείες στη Σερβία αντιμετωπίζουν ακόμη το πρόβλημα της «**ασυνήθιστα χαμηλής τιμής**» στις δημόσιες συμβάσεις της χώρας. Παρότι, όταν υποψιάζονται ότι η σύμβαση έχει ανατεθεί σε επιχείρηση με προσφορά ασυνήθιστα χαμηλής τιμής, έχουν μεν τη δυνατότητα να το καταγγείλουν στην Επιτροπή Προστασίας Δικαιωμάτων, αυτή δε, συνήθως απορρίπτει τέτοιου είδους αιτήματα.

-ΕΜΠΟΡΙΟ - Ασάφειες στις νομικές υποχρεώσεις των εμπόρων

Οι ασάφειες αναφορικά με την εισαγωγή προϊόντων και οι μη πλήρως καθορισμένες νομικές υποχρεώσεις που πρέπει να πληροί ένα κατάστημα λιανικής πώλησης στη Σερβία, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες της δύσρυθμης λειτουργίας του εμπορίου στη Σερβία. Για ορισμένα έγγραφα που πρέπει να υποβάλλονται κατά την εισαγωγή ελληνικών προϊόντων στη Σερβία, η **νομοθεσία είναι αμφιλεγόμενη**, με αποτέλεσμα οι εισαγωγείς να βασίζονται σε γενικές οδηγίες που δημοσιεύονται στους δικτυακούς τόπους των αρμόδιων σερβικών αρχών. Επίσης, κατά την εισαγωγή υπάρχει και το πρόβλημα της αιτιολόγησης του αριθμού ληφθέντων δειγμάτων. Τέλος, έχει παρατηρηθεί ότι λόγω μη ύπαρξης συγκεκριμένης ερμηνείας της ρύθμισης που αφορά τις νομικές υποχρεώσεις των εμπόρων, σε διαφορετικές περιοχές της Σερβίας οι υπηρεσίες επιθεώρησης εφαρμόζουν διαφορετικά κριτήρια για τον έλεγχο και την επιβολή κυρώσεων.

-ΤΕΛΩΝΕΙΑΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ - Καθυστερήσεις λόγω συννοριακών ελέγχων, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται επιπρόσθετα κόστη και δυσκολίες κατά την εισαγωγή προϊόντων στη Σερβία, επηρεάζοντας αρνητικά την ανταγωνιστικότητα αυτών. Κατά τη διαδικασία του εκτελωνισμού στη Σερβία αντιμετωπίζονται τεχνικά εμπόδια και η εφαρμογή της διαφοροποιείται από τελωνείο σε τελωνείο. Αυτά που έχουν σημειωθεί ως συχνά προβλήματα είναι π.χ. η απαίτηση το εμπορικό έγγραφο να φέρει τη σφραγίδα του Έλληνα πωλητή (παρόλο που διεθνώς η ύπαρξη σφραγίδας δεν αποτελεί προϋπόθεση), η απαίτηση γραπτής σύμβασης ακόμη και αν αυτή δεν είναι υποχρεωτική και τέλος, η προσκόμιση τιμολογίου σε πρότυπη γραπτή και όχι ηλεκτρονική μορφή.

Εκτός αυτών, απαιτείται η ελληνο-σερβική συνεργασία μεταξύ τελωνείων για την πάταξη του λαθρεμπορίου και των τελωνειακών παραβάσεων καθώς και την μείωση της γραφειοκρατίας.¹⁷⁴

Επιπλέον, οι έλεγχοι ποιότητας (π.χ. τρόφιμα, λιπάσματα κτλ) είναι τακτικοί και εφαρμόζονται σε κάθε εισαγωγή, **επιβραδύνοντας άσκοπα τη διαδικασία του εκτελωνισμού** για τα τακτικά εισαγόμενα εμπορεύματα που έχουν επιθεωρηθεί από ελληνικά διαπιστευμένα εργαστήρια. Η απλοποίηση των τελωνειακών διαδικασιών θα επηρέαζε κατά το μέγιστο την επιχειρηματική δραστηριότητα των υφιστάμενων και μελλοντικών ελληνικών επιχειρήσεων στη χώρα. Επίσης, θα ήταν χρήσιμο να εξεταστεί η δυνατότητα μείωσης ή ακόμη και κατάργησης των εισαγωγικών δασμών στις βιομηχανικές πρώτες ύλες. Κάτι που αναμένεται να συμβεί, εφόσον και όταν, η Σερβία ενταχτεί στην Ε.Ε..

-ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΜΗΤΡΩΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΙΔΙΟΚΤΗΤΩΝ

Βάσει των διατάξεων του σερβικού Νόμου περί κεντρικού μητρώου πραγματικών ιδιοκτητών, η εγγραφή των στοιχείων των ιδιοκτητών μίας νεοϊδρυθείσας εταιρείας στο Κεντρικό

¹⁷³ Ετήσια Έκθεση ΕΕ για τη Σερβία 2020

¹⁷⁴ Βλ. Έγγραφο Πρεσβείας Βελιγραδίου ΑΠ1226/29.7.2021

Μητρώο απαιτείται να πραγματοποιηθεί με τη χρήση πιστοποιημένου πιστοποιητικού ηλεκτρονικής υπογραφής του προσώπου που είναι εξουσιοδοτημένο να εκπροσωπεί την εν λόγω εταιρεία, το αργότερο εντός 15 ημερών από την ίδρυση της εταιρείας. Εάν το πρόσωπο που είναι εξουσιοδοτημένο να εκπροσωπεί την εταιρεία είναι **Έλληνας πολίτης που δεν κατοικεί στο έδαφος της Σερβίας**, απαιτείται η άφιξή του στη χώρα ώστε να ολοκληρωθεί η προαναφερόμενη διαδικασία.

-ΓΡΑΦΕΙΟΚΡΑΤΙΑ - Απαρχαιωμένο γραφειοκρατικό σύστημα

Στη Σερβία υπάρχει μεγάλο πρόβλημα με τη γραφειοκρατία, η οποία οδηγεί σε **δυσλειτουργική διοίκηση** και “αργό” φορολογικό σύστημα. Καίριο ρόλο σε αυτό θα αποτελούσε η απλοποίηση και ψηφιοποίηση της διαδικασίας φορολογικής συμμόρφωσης και η ενδυνάμωση της φορολογικής εκπαίδευσης.

Εκτός των ανωτέρω εμποδίων υπάρχουν και **άλλα προβλήματα** που συναντούν οι Ελληνικές και άλλες ξένες εταιρείες στη Σερβία, όπως το θέμα κατοχύρωσης **δικαιωμάτων ιδιοκτησίας ως προς τη χρήση γης, ο αθέμιτος ανταγωνισμός** κλπ. Όπως ήδη αναφέρθηκε προηγουμένως, ένα από τα σημαντικότερα όλων που παραμένει ως ζητούμενο, αποτελεί η **άνιση μεταχείριση** των υποψηφίων κατά τη διαδικασία συμμετοχής και επιλογής του “μειοδότη” σε δημόσιους ή και ιδιωτικούς διαγωνισμούς κλπ. Τα σημαντικότερα, επιπλέον των ήδη αναφερθέντων προβλημάτων, που τέθηκαν από τις εδώ ελληνικές εταιρείες, στο Γραφείο Οικονομικών & Εμπορικών Υποθέσεων (Γραφείο Ο.Ε.Υ.) της Ελληνικής Πρεσβείας στο Βελιγράδι, περιγράφονται ως κατωτέρω:

- Η **καθυστερήση στην έκδοση αδειών εγκεκριμένων εξαγωγών** καθιστά τα προϊόντα τους ακριβά και άρα μη ανταγωνιστικά.

- Κατά καιρούς παρατηρούνται προβλήματα στην **ελεύθερη διακίνηση αγαθών** μεταξύ Σερβίας και Ελλάδας, τα οποία προκύπτουν είτε από ελλείψεις στο θεσμικό πλαίσιο ή τις πρακτικές χρήσης μη δασμολογικών εμποδίων (ΜΔΕ) στις εισαγωγές αγαθών. Ειδικότερα:

.Μη Δασμολογικά Εμπόδια (Μ.Δ.Ε.): αναφορικά με τα Μ.Δ.Ε., παρατηρείται συχνά το πρόβλημα κατά την εισαγωγή προϊόντων επεξεργασμένου χοιρινού κρέατος στη Σερβία, καθώς οι απαιτούμενες προϋποθέσεις/κτηνιατρικά πιστοποιητικά, στην πραγματικότητα αποκλείουν την εισαγωγή αυτών των ελληνικής προέλευσης προϊόντων. Σημειώνουμε ότι μετά από συνεννοήσεις του Γραφείου ΟΕΥ της Πρεσβείας με την Αντιπροσωπεία της ΕΕ στη Σερβία και το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων / Διεύθυνση Κτηνιατρικών Υπηρεσιών, το ζήτημα αφενός επιλύεται, αλλά αφετέρου επανέρχεται με κάποια περιοδικότητα, σχεδόν κάθε χρόνο.

.Μη-δασμολογικά εμπόδια στις διαδικασίες εξαγωγών σε δευτερογενείς πρώτες ύλες, όπως πχ όταν πρόκειται για εξαγωγές μη επικίνδυνων αποβλήτων. Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι δεν υπάρχει οικολογική δικαιολογία για την απαγόρευση της εξαγωγής τέτοιων αποβλήτων. Συνεπώς, οι αρχές της ελεύθερης αγοράς παραβιάζονται σοβαρά όταν χωρίς επίσημες διευκρινήσεις, επί μήνες, δεν χορηγούνται εξαγωγικές άδειες (κλπ). Ήτοι, στην πράξη, ενίοτε, σχεδόν απαγορεύεται σε ορισμένες επιχειρήσεις να ασκούν τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες.

-Ανεπαρκής λειτουργία της οικονομίας της αγοράς- Επιχειρηματικό Περιβάλλον: Το επιχειρηματικό περιβάλλον, παρά τις βελτιώσεις των τελευταίων ετών, παραμένει ασταθές,

είτε λόγω μη αφομοίωσης των αλλαγών-μεταρρυθμίσεων στη νομοθεσία, είτε λόγω τοπικών παραδοσιακών “πρακτικών”, όπως πχ. μεγάλης μεταβατικής περιόδου ως προς τον χωροταξικό σχεδιασμό, νέων προτύπων (κτλ). Επιπλέον, ενίοτε παρατηρούνται προβλήματα και επιχειρηματικοί κίνδυνοι που προκύπτουν κατά την συνεργασία μεταξύ Ελληνικών και Σερβικών εταιρειών. Υπάρχουν παραδείγματα παύσης πληρωμών, αθέτησης όρων συμβολαίου κτλ. Το πρόβλημα γίνεται εντονότερο λόγω των αδυναμιών και των καθυστερήσεων του δικαστικού συστήματος της χώρας, με αποτέλεσμα οι πληγείσες εταιρείες να επιβαρύνονται με σημαντικά κόστη.

- Παρατηρούνται καταχρήσεις σχετικά με τα **προϊόντα ΠΟΠ και ΠΓΕ**, αλλά και αυτά που υποδηλώνουν συγκεκριμένο τρόπο ή τόπο παραγωγής, όπως ο όρος «ελληνικό γιαούρτι».

-Λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος: Πολλές ευρωπαϊκών συμφερόντων τράπεζες, αντιμετωπίζουν προβλήματα σχετιζόμενα με την πολιτική της Κεντρικής Τράπεζας της Σερβίας. Ο τραπεζικός τομέας είναι από τους πλέον “ρυθμισμένους” με πλειάδα παλαιάς νοοτροπίας **γραφειοκρατικών κανονισμών και περιορισμών**¹⁷⁵, πχ. ακόμη για αποστολή απλών εμβασμάτων εντός του σερβικού διατραπεζικού συστήματος. Υπάρχει, επίσης, αδυναμία προστασίας έναντι **συναλλαγματικών και παρεμφερών κινδύνων** για αγορές και πωλήσεις σε νόμισμα διαφορετικό του ευρώ.

- Ενδεχόμενη **διευθέτηση των εμπορικών διαφορών**, μέσω της προσφυγής στη **δικαιοσύνη**, προϋποθέτει επιπρόσθετο κόστος συμπεριλαμβανομένου και του μεγάλου χρόνου εκδίκασης της υπόθεσης.

- Παραβίαση από τη σερβική πλευρά του αρ. 13 του Πρωτοκόλλου IV της συμφωνίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης μεταξύ Ε.Ε και Σερβίας η οποία έγκειται στην επιβολή τελών από τις σερβικές αρχές σε **Έλληνες μεταφορείς που διασχίζουν -“Transit”-** τη Σερβία, εκτελώντας κοινοτικές μεταφορές, ενέργεια που συνιστά πολιτική διακρίσεων.

Για τα ως άνω προβλήματα, το Γραφείο Ο.Ε.Υ. Βελιγραδίου πραγματοποιεί παρεμβάσεις σε διάφορες υπηρεσίες σερβικών Υπουργείων, π.χ. Εμπορίου, Γεωργίας, Τελωνείων, Μεταφορών κ.τ.λ. και καταβάλλει προσπάθειες επίλυσης αυτών ή τουλάχιστον απλούστευσης των πολύπλοκων διαδικασιών που απαιτούνται.

Στο πλαίσιο αυτό, οι μη αμελητέου μεγέθους Ελληνικές επιχειρήσεις θα πρέπει να ακολουθούν το παράδειγμα πολλών άλλων επώνυμων ευρωπαϊκών, αμερικανικών ή ασιατικών εταιρειών, αναπτύσσοντας τις **δημόσιες σχέσεις τους με τα εντόπια κέντρα αποφάσεων ή επιχειρηματικούς φορείς επιρροής** και όχι να επαφίενται αποκλειστικά και μόνο στην υποστήριξη της Πρεσβείας και του Γραφείου Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων της. Η εκ των υστέρων ανωτέρω βοήθεια, συχνά, έχει αποφέρει θετικά αποτελέσματα στην επίλυση κάποιων προβλημάτων. Όμως η ανάπτυξη σχέσεων μιας εταιρείας με δραστήριους επιχειρηματικούς φορείς επιρροής, της επιτρέπει να συν-διαμορφώνει τις εισηγήσεις για τα κατά καιρούς υπό επεξεργασία κλαδικά νομοθετικά ή κανονιστικά πλαίσια και να λαμβάνεται σοβαρότερα υπόψη ως προς την επίλυση προβλημάτων, την επιλογή υποψηφίων σε μειοδοτικούς διαγωνισμούς κλπ. Συνεπώς θεωρούμε χρήσιμη την ανάλογη δραστηριοποίηση ελληνικών εταιρειών στη Σερβία, τόσο στον Σύνδεσμο Ελληνικών Επιχειρήσεων Σερβίας (**HBA**) ή και στο Ελληνο-Σερβικό Επιμελητήριο Β.Ελλάδος-**ΕΣΕ**, αλλά σε σημαντικούς φορείς επιρροής, όπως το Συμβούλιο Ξένων Επενδυτών (**FIC**-www.fic.org.rs). Το τελευταίο, σε συνεργασία με την Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στη Σερβία (www.europa.rs), κάθε χρόνο,

¹⁷⁵ ΑΠ: 2040 /ΑΣ 118/12.5.2022

υποβάλει επεξεργασμένες προτάσεις (**advocacy**) προς την Σερβική Κυβέρνηση σχετικά με την βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, το νομοθετικό πλαίσιο, την φορολογία και την επίλυση σημαντικών προβλημάτων ή εμποδίων που συναντούν **επιχειρηματικοί κλάδοι** στην Σερβική αγορά. Περιττεύει να τονιστεί η σημασία συνεργασίας των HBA, ΕΣΕ, ελληνικών εταιρειών και Γραφείου ΟΕΥ-Πρεσβείας της Ελλάδος στο Βελιγράδι, με το FIC (κά), σε μια προσπάθεια προσέγγισης των σερβικών κέντρων αποφάσεων (**lobbying**). Πρακτική που ακολουθείται και από διάφορα άλλα “μεικτά” επιμελητήρια στη Σερβία (πχ AmCham) και μεγάλες ξένες εταιρείες, ενώ συμμετέχουν, επίσης, μαζί με εκπροσώπους της Σερβικής κυβέρνησης και “decision makers” (κά), σε σημαντικά ετήσια οικονομικά Φόρουμ, όπως αυτό του Korakonik .

3.2. Προτάσεις δράσεων ενίσχυσης εξωστρέφειας

-Για **μόνιμη παρουσία ενός ελληνικού εξαγωγίμου προϊόντος** (αγαθού ή υπηρεσίας) στη σερβική αγορά, απαιτείται επιμονή και υπομονή. Η ελληνική εξαγωγική εταιρεία **δεν θα πρέπει να αναμένει ιδιαίτερο κέρδος κατά τα δύο-τρία πρώτα χρόνια**. Η χώρα αυτή θεωρείται μικρή αλλά αποτελεί **εφαλτήριο** για τις λοιπές αγορές των χωρών της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

-**Οι Έλληνες** που επιθυμούν να δραστηριοποιηθούν στη σερβική αγορά θα πρέπει **να αποφεύγουν λάθη του πρόσφατου παρελθόντος**, όπως συμπεριφορές «αποικιακής λογικής». Ως γνωστό, ο Σερβικός λαός, χαρακτηρίζεται από περήφανη ιδιοσυγκρασία. Κατά συνέπεια οι ξένοι επιχειρηματίες θα ήταν χρήσιμο να λαμβάνουν υπόψη και αυτοί, τις απόψεις και προτάσεις των Σέρβων συναδέρφων τους και όχι να προσπαθούν να επιβάλουν με κάποια υπεροψία τις δικές τους. Το ζητούμενο είναι η δημιουργία, μεταξύ τους, κάποιας **σχέσης εμπιστοσύνης**.

Στο πλαίσιο αυτό, θεωρούμε, για πολλοστή φορά, χρήσιμη την υπενθύμιση της **ελληνικής εμπειρίας, ως προς την προσέγγιση της Σερβίας κατά την τελευταία εικοσαετία**, τόσο από τον ιδιωτικό όσο και από τον ελληνικό δημόσιο τομέα.

Αμέσως μετά τη λήξη του προ εικοσαετίας πολέμου στην τότε Γιουγκοσλαβία, οι Έλληνες επιχειρηματίες και το ελληνικό κράτος ήταν οι μόνοι διεθνώς που προσέτρεξαν να επενδύσουν ή να χορηγήσουν οικονομική βοήθεια στο νέο κράτος, την Σερβία. Η Ελλάδα εκείνη την εποχή αποτελούσε έναν από τους κυριότερους επενδυτές στη χώρα αυτή, δημιουργώντας τεράστιες ελπίδες στον τότε νεόπτωχο σερβικό λαό. Κατά τα πρώτα χρόνια πολλές εκατοντάδες ελληνικές εταιρείες και επιχειρηματίες, διαφόρων κλάδων, μεγέθους, ενίοτε αμφιβόλου αξιοπιστίας, εμφανίστηκαν και προσπάθησαν να δραστηριοποιηθούν στη Σερβική αγορά. Δυστυχώς πολλοί από αυτούς την αντιμετώπισαν σαν ένα “Ελντοράντο” και συχνά επιδείκνυαν, αποικιοκρατική, “υπερφίαλη συμπεριφορά νεόπλουτων (...), απέναντι σε ανθρώπους νεόπτωχους με καταπιεσμένη ψυχολογία”¹⁷⁶. Στην συνέχεια οι περισσότερες από αυτές αποχώρησαν σχετικά “άπρακτες”. Έκτοτε και μέχρι τώρα δραστηριοποιούνται στην Σερβία **250 μεγάλες, μικρομεσαίες ή μικρές ελληνικές εταιρείες**.

Κατά συνέπεια οι ακόλουθες **αρνητικές εξελίξεις φαίνεται να άλλαξαν την αρχική θετική εικόνα των Σέρβων απέναντί μας**: η μη εφαρμογή του ΕΣΟΑΒ όσον αφορά τα μεγάλα έργα υποδομών (αναγγελθείσα ελλ. βοήθεια ύψους 250 εκατ. Ευρώ-ΕΣΟΑΒ ή “Hellenic Plan”-στις αρχές της δεκαετίας του 2002/3 και δέκα χρόνια αργότερα άλλων 80 εκατ. από τα οποία τελικά δόθηκαν περί τα 26 περίπου εκατ. δωρεάν¹⁷⁷), το κλείσιμο των Τραπεζών μας στην Σερβία κατόπιν αποφάσεων της τότε “Τρόικα Δανειστών” μας (επενδύσεις χαρτοφυλακίου ύψους άνω των 2,5 δις ευρώ) συνοδευόμενο από την αποχώρηση πολλών ελληνικών εταιρειών- κάτι που τραυμάτισε την “εικόνα” της χώρας μας-, η αρνητική συμπεριφορά αρκετών νέο-αφιχθέντων Ελλήνων επιχειρηματιών, τα διεθνή αρνητικά δημοσιεύματα μεταξύ 2010-15 για την οικονομική κατάσταση της χώρας μας κλπ.

Μάλιστα η μη εφαρμογή του ΕΣΟΑΒ για τα μεγάλα έργα, δημιούργησε απογοήτευση και δυσπιστία απέναντί μας μέχρι του σημείου, ενίοτε, μερικά τότε νεαρά αλλά ανερχόμενα στελέχη της Σερβικής Δημόσιας Διοίκησης, με σπουδές σε σημαντικά δυτικά πανεπιστήμια, να εκφράζονται απαξιωτικά για τους “Έλληνες” κλπ¹⁷⁸. Ταυτόχρονα πολλοί άλλοι σοβαροί

¹⁷⁶ βλ. “Τα Βαλκάνια στη σκιά του χθές”, Γ. Ε. Δουδούμης, Βιβλ. Ν. Καραβία, Αθήνα, 2018, σελ. 114 και 146

¹⁷⁷ βλ. “Μια Peripeteia, Ταξίδι στον κόσμο”, Βασίλη Ευμολπίδη, Εκδ. Νέος Κύκλος Κωνσταντινοπολιτών, Αθήνα, 2016, σελ. 170-173

¹⁷⁸ βλ. “Μια Peripeteia, Ταξίδι στον κόσμο”, Βασίλη Ευμολπίδη, op. cit, σελ. 174-175

επενδυτές εγκαταστάθηκαν στη χώρα δημιουργώντας νέες επιχειρηματικές εναλλακτικές για τους Σέρβους, όπως Ιταλία, ΗΠΑ, Γαλλία, Αυστρία, Κίνα, Γερμανία, Τσεχία, Τουρκία (που την αποκάλεσε το 2010, ο τότε Σέρβος Πρόεδρος, “στρατηγικό σύμμαχο” της χώρας του) κλπ.

Έκτοτε πολλοί Σέρβοι επιχειρηματίες συνήθιζαν να δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους ανωτέρω “νέους παίκτες” στη χώρα τους και να αντιμετωπίζουν την Ελλάδα περισσότερο ως τουριστικό προορισμό. Δυστυχώς, **περιορισμένος αριθμός Σέρβων επιχειρηματιών επισκέπτεται κατά τα τελευταία 10-15 χρόνια κλαδικές εκθέσεις και επιχειρηματικές εκδηλώσεις στην Ελλάδα.**

Σε συνέχεια των προαναφερθέντων θα πρέπει λοιπόν, εις το εξής, να αποφεύγονται τα προαναφερθέντα λάθη του παρελθόντος. Ίσως, **οι ελληνικοί επιχειρηματικοί φορείς οφείλουν να επαναπροσεγγίσουν τους αντίστοιχους σερβικούς**, τους επιχειρηματίες, τους δημοσιογράφους κλαδικού τύπου ή τους παραγωγούς κινηματογραφικών ταινιών (κλπ) με περισσότερο ενδιαφέρον, επαγγελματισμό και κίνητρα. Πχ οι εκθεσιακοί μας φορείς να τους προσκαλούν στις κλαδικές εκθέσεις τους, μετά από αντικειμενική επιλογή τους σε συνεργασία και ευθύνη του Γραφείου Ο.Ε.Υ. Βελιγραδίου, χωρίς πολύπλοκες διαδικασίες (όπως προκαθορισμού μέσω διαδικτύου δώδεκα συναντήσεων από κάθε “Hosted Buyer”). Πιστεύουμε ότι παρόμοιοι όροι αποτελούν αντικίνητρο αφού, συνήθως, οι επιχειρηματίες δεν διαθέτει τον απαιτούμενο χρόνο και την υπομονή για την άσκηση αυτή.

Παρόλα τα λάθη του παρελθόντος, μερικές **νεότερες, επιτυχημένες προσπάθειές μας, όπως προωθητικές δράσεις** ελληνικών επιχειρηματικών φορέων που πραγματοποιήθηκαν μέσω του Γραφείου Ο.Ε.Υ. της Πρεσβείας της Ελλάδος στο Βελιγράδι κατά την περίοδο 2018-2020, έδωσαν ελπίδες για το μέλλον. Η πλέον πρόσφατη, κατά την έναρξη της πανδημίας Covid-19, αφορούσε την Επιχειρηματική Αποστολή και Φόρουμ του Εμπορικού & Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών (ΕΒΕΑ), σε συνεργασία με το Enterprise Greece και τον Σύνδεσμο Εξαγωγέων Βορείου Ελλάδας (ΣΕΒΕ). Όπως προαναφέρθηκε (βλ. Κεφ. 2.4), στο περιθώριο του Φόρουμ, ο τότε Γεν. Γραμματέας Διεθνών Οικ. Σχέσεων & Εξωστρέφειας του Υπουργείου Εξωτερικών που ηγείτο της Αποστολής, πραγματοποίησε αρκετές διμερείς συναντήσεις με οικονομικούς υπουργούς, παράγοντες, καθώς και εκπροσώπους μεγάλων ελληνικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στη Σερβία (Βελιγράδι, 4-6 Μαρτίου 2020). Οι εξαιρετικά στοχευμένες συναντήσεις των μελών της επιχειρηματικής αποστολής (περί τις 200 b2b), η συμμετοχή αξιόλογων ομιλητών στο επιχειρηματικό Φόρουμ (πχ μελών της Σερβικής κυβέρνησης, ειδικών κλπ), η μεγάλη προσέλευση εντόπιων επιχειρηματικών παραγόντων, δείχνουν ότι “ο πάγος αρχίζει να λιώνει” και το ενδιαφέρον τους για επιχειρηματικές και οικονομικές σχέσεις με την Ελλάδα να αναπτρώνεται. Τέλος θεωρούμε χρήσιμο να αναφέρουμε ότι κατά την συντονισμό των ανωτέρω επιχειρηματικών συναντήσεων (b2b), εφαρμόστηκε με πλήρη επιτυχία η πρακτική πραγματοποίησης συναντήσεων στους χώρους των σερβικών επιχειρήσεων, αντί στο ξενοδοχείο της ελληνικής αποστολής. Ο τρόπος αυτός εξασφαλίζει κατά 100% την πραγματοποίηση των συναντήσεων και αποφεύγεται η σχετική αβεβαιότητα για την προσέλευση ή όχι των Σέρβων επιχειρηματιών.

Συνιστούμε όπως οι επιχειρηματίες μας, ακολουθούν πχ τα βήματα που περιγράφονται στον “Επιχειρηματικό Οδηγό 2022” του Γραφείου Ο.Ε.Υ. Βελιγραδίου¹⁷⁹ και να αναλαμβάνονται κάθε χρόνο **προωθητικές δράσεις** (πχ συνέργειες δημόσιου και ιδιωτικού τομέα κλπ). Προωθητικές δράσεις, όπως “Σαββατοκύριακο” ή “εβδομάδα” ελληνικών προϊόντων, μετά προβολής της ελληνικής κουζίνας και Μεσογειακής Δίαιτας με την παρουσία Ελλήνων

¹⁷⁹ <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/76120>

μαγείρων, επιχειρηματικές αποστολές σε διεθνείς κλαδικές εκθέσεις (πχ τουρισμού, γεωργικών προϊόντων, καινοτομίας κλπ), επιχειρηματικά Φόρουμ (κλπ), θα τόνωναν τις εξαγωγικές μας ροές ώστε να ξαναποκτήσουν την παλαιότερη δυναμική τους. Διαφορετικά αν αφεθούν οι τρέχουσες τάσεις να ακολουθήσουν την πορεία τους, όπως ήδη αναφέρθηκε, ενδέχεται σύντομα, το μέχρι τώρα πλεονασματικό για την Ελλάδα διμερές μας εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών να μετατραπεί σε ελλειμματικό.

Σημειώνεται ότι όσες χώρες ασκούν εξωστρεφή οικονομική στρατηγική προς τη Σερβία (πχ Τουρκία, Αυστρία, Ιταλία, Γερμανία, Κίνα κλπ), δεν περιορίζονται μόνο στις εξαγωγές τους, αλλά ακολουθούν μια πολιτική “win-win”. Οι χώρες αυτές επιδιώκουν μόνιμη παρουσία στην τοπική αγορά μέσω επενδύσεων εντάσεως κεφαλαίου, επωφελούμενες των αντίστοιχων επενδυτικών κινήτρων για ευκολότερη πρόσβασή τους στην ευρωπαϊκή αγορά. Το ευνοϊκό επενδυτικό πλαίσιο κινήτρων της Σερβίας, επιδοτεί θέσεις εργασίας και χρήση οικοπέδων για μερικά χρόνια ενώ υπάρχει εκπαιδευμένο προσωπικό (μηχανικοί, τεχνικοί κλπ) διεθνώς ανταγωνιστικού, εργατικού κόστους. Μικρομεσαίες ξένες επιχειρήσεις δημιουργούν μικρές παραγωγικές μονάδες στη Σερβία και κυρίως στις περιοχές νοτίως του Βελιγραδίου. Διμερείς συμφωνίες ελευθέρων συναλλαγών της Σερβίας με άλλες χώρες, επιτρέπουν στα περισσότερα σερβικά προϊόντα να εξάγονται ατελώς ή με ευνοϊκό δασμολογικό καθεστώς προς τις αγορές αυτές. Όσον δε αφορά την τουρκική στρατηγική οικονομικής εξωστρέφειας και διείσδυσης στην Σερβία, και όχι μόνο, θεωρούμε ότι αυτή αποτελεί, μεταξύ άλλων, ένα επιτυχημένο, προς μίμηση, παράδειγμα.

Τέλος, αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι διάφορες τεχνοκρατικές αναλύσεις, αξιολογούν την **Σερβία ως σημαντική για τα ελληνικά συμφέροντα αγορά** και την κατατάσσουν μεταξύ των δέκα πέντε πρώτων αγορών¹⁸⁰. Ας το αποδείξουμε εμπράκτως μέσω συγκεκριμένων βημάτων προσέγγισής της, με συνεργασία μεταξύ Δημόσιου και ιδιωτικού τομέα¹⁸¹. Ίσως θα πρέπει να μας εμπνεύσει το παράδειγμα πολλών ανταγωνιστριών μας χωρών που μέσω των οργανωμένων Γραφείων ΟΕΥ τους, με τα απαραίτητα μέσα, δίνουν έμφαση σε προωθητικές κυρίως δράσεις εξωστρέφειας και πολύ λιγότερο στη σύνταξη θεωρητικών πολυσέλιδων Εκθέσεων, για λίγους συνήθως προσεκτικούς αναγνώστες, ενώ απαιτούνται πολλές εργατοώρες, επί μερικούς μήνες, για την ολοκλήρωσή τους.

Πολύ περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την οικονομία και την αγορά της Σερβίας, τις διμερείς οικονομικο-εμπορικές μας σχέσεις (κλπ), περιέχονται την ιστοσελίδα www.agora.mfa.gr/Σερβία, στον Επιχειρηματικό Οδηγό 2021-2022, (πχ. σύσταση εταιρείας, φορολογικό πλαίσιο, επενδυτικά κίνητρα κτλ) ή στις κλαδικές έρευνες σερβικής αγοράς του Γραφείου ΟΕΥ Βελιγραδίου (πχ για δομικά υλικά-κατασκευαστικό τομέα-αγορά ακινήτων, διαχείριση αποβλήτων, υψηλή τεχνολογία-ICT, agri-business-ελαιόλαδο-ελιές κλπ).

¹⁸⁰ βλ. “Αξιολόγηση Διεθνών Αγορών”, Υπουργείο Εξωτερικών, Β1 Δ/ση, Αθήνα, Ιανουάριος 2019, 228 σελ

¹⁸¹ βλ. Επιχειρηματικό Οδηγό 2020, op.cit. σελ. 40-45/<http://www.agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/71095>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ

- IMF Country Report No 22/230/June2022- βλ.
<https://www.imf.org/en/News/Articles/2022/06/27/pr22230-imf-executive-board-completes-policy-coordination-modification-targets-for-serbia>
- IMF Executive Board Completes Second Review Under the Policy Coordination Instrument and Modification of Targets for the Republic of Serbia, Press Release no 22/230-June 27, 2022
- "South East Europe-Energy Outlook-2021/2022-IENE, Athens, December 2021, 1398 pages, www.iene.eu
- "Επιχειρηματικός Οδηγός Σερβίας 2022", Γραφείο Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων Βελιγραδίου, σελ. 69-72 - <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/80925>
- 'Έρευνα Αγοράς για τους κλάδους "Δομικών Υλικών, Μεγάλων Έργων και Ακινήτων 2022", Γραφείο Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων Βελιγραδίου, 72 σελ.- <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/80137>
- Έρευνα Αγοράς για "Διαχείριση Αποβλήτων στη Σερβία-2022", Γραφείο Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων Βελιγραδίου, 45 σελ. <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/79361>
- "Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΙ Η ΑΓΟΡΑ ΕΛΑΙΟΛΑΔΟΥ ΣΤΗ ΣΕΡΒΙΑ 2022", Γραφείο Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων Βελιγραδίου 42 σελ., <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/81052>
- "Αγορά Τεχνολογίας Πληροφορικής και Επικοινωνιών στη Σερβία", Γραφείο Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων Βελιγραδίου, 2022, 11 σελ. <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/79501>
- "Ο Τομέας τεχνολογίας και νεοφυών εταιρειών στη Σερβία-Νοέμβριος 2020", Γραφείο Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων, 29 σελ. <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/72761>
- Παρουσίαση Βασ. Σκρόνια με θέμα "Σερβική Οικονομία & Αγορά-Προβλήματα & Προοπτικές", Ημερίδα για τις Αγορές των Δυτ. Βαλκανίων, ΕΒΕΑ, Αθήνα 23.06.2022
- "There is enough room to improve our relations", (interview with Vassilis Skronias), Greece IN Focus-Diplomacy & Commerce, Belgrade Oct.2021, pages 12-13
- Presentation by Vass. Skronias of "Greece's New Energy Policy", 14th International Forum for Clean Energy Technologies-Novi Sad (28-29.09.2021)
- "Οι ελληνικές κατασκευαστικές εταιρείες στο αχανές εργοτάξιο των δυτικών Βαλκανίων", συνέντευξη Βασ. Σκρόνια-Γενικού Συμβούλου Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων Α' Γραφείου Ο.Ε.Υ. Πρεσβείας της Ελλάδος στο Βελιγράδι, (ΑΠΕ ΜΠΕ 14.04.2021), <https://www.amna.gr/business/article/545054/>)
- "7th Serbian Property & Infrastructure Development Conference", Belgrade, 22.03.2022, www.realestateconference.rs (& έγγραφο Γραφείου Ο.Ε.Υ. Βελιγραδίου υπ' Α.Π.2240/ΑΣ 81/28.03.2022)
- Παρουσίαση κατάστασης εξερχόμενου τουρισμού στη Σερβία από Βασ. Σκρόνια-Γεν. Σύμβουλο Ο.Ε.Υ. Α', "Στρογγυλή Τράπεζα: Καλοκαίρι 2021, Με το βλέμμα στραμμένο στον χειρσαίο τουρισμό"-Πέμπτη 17.06.2021, ΕλληνοΣερβικό Επιμελητήριο Β.Ελλάδος <https://www.greekserbian.com/sr/%CF%83%CF%84%CF%81%CE%BF%CE%B3%CE%B3%CF%85%CE%BB%CE%B7-%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%B6%CE%B1->

[%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B9-2021-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%BF-%CE%B2%CE%BB/](#)

- **ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ & LOGISTICS ΣΤΗΝ ΣΕΡΒΙΑ:**
<https://cordmagazine.com/special-editions/construction-transport-and-infrastructure-2022>
- “Ελλάς & Σερβία ως παράγοντες σταθερότητας στο παρελθόν και στη Βαλκανική προοπτική”, Aleksandra Pecinar-Γ. Δουδούμη, Ελλ. Ινστιτούτο Στρατηγιών Μελετών, Αναστατικές Εκδόσεις Διον. Ν. Καραβία, Αθήνα, 2020, 293 σελ.
- “Τα Βαλκάνια στη σκιά του χθές”, Γ. Ε. Δουδούμης, Εκδ. Βιβλ. Ν. Καραβία, Αθήνα, 2018, σελ. 159 καθώς και η γ’ έκδοσή έτους 2020 (160 σελ.)
- “Doing Business 2020, Economy Profile, Serbia, Comparing Business, Regulation in 190 Economies, World Bank Group, 70 σελ., www.doingbusiness.org
- “Επιχειρηματικός Οδηγός Σερβίας”, 2021, Γραφείο Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων, Πρεσβεία της Ελλάδος στο Βελιγράδι, Διαθ. στο: <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/76120>
- “Αγορά Ελαιολάδου και Αγρο-Βιομηχανία στη Σερβία”, Γραφείο Οικ. & Εμπ. Υποθέσεων, Πρεσβεία της Ελλάδος στη Σερβία, Σεπτέμβριος 2021, Διαθ. στο: <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/76286>
- “Μια Peripeteia-Ταξίδι στον κόσμο”, Βασίλης Ευμολπίδης, Εκδ. Νέος Κύκλος Κωνσταντινουπολιτών, Αθήνα, 2020, 259 σελ.
- www.pwc.rs, pwc.rs/en.html
- “Guide to doing business and investing in Serbia”, PWC Serbia, April 2019, 53 σελ. , -“Guide to doing business in Serbia”, JPM, 2019, 82 σελ., www.jpm.rs -“Investing in Serbia - An overview of the current tax system”, TPA-Baker Tilly, 2020, 21 σελ., www.tpa-group.com
- “Human Development Paper on Income Inequality in the Republic of Serbia”, UNDP, August 2018, 82 pages, rs.undp.org
- “Αξιολόγηση Διεθνών Αγορών”, Υπουργείο Εξωτερικών, Β1 Δ/νση, Αθήνα, Ιανουάριος 2019, 231 σελ.
- ΑΞΕ της Ελλάδος στη Σερβία https://www.nbs.rs/en/drugi-nivo-navigacije/statistika/platni_bilans/index.html
- “Ετήσια Έκθεση Πρεσβείας 2019”-έγγρ. Υπ’ Α.Π. 49/10.02.2020 & Έτήσια Έκθεση Πρεσβείας 2020-έγγρ. Υπ’ Α.Π. 172/10.02.2020
- www.nbs.rs
- www.stat.gov.rs
- www.oecd.org
- www.mfin.gov.rs
- www.data.worldbank.org
- www.eurofast.eu
- www.worldwide-tax.com/Serbia/ser_double.asp
- www.apr.gov.rs
- www.zis.gov.rs
- www.ras.gov.rs
- www.sec.gov.rs
- www.kopaonikbusinessforum.rs

- www.coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks/
- Household Budget Survey, SORS, 2017/2019
- www.statistics.gr
- <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SFCO2/2019-M01>
- Enlargement package and Serbia Annual Report 2020:
- https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/serbia_report_2020.pdf
- https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/near_factograph_serbia_october_2020.pdf
- https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20201006-communication-on-eu-enlargement-policy_en.pdf
- EU Economic and Investment Plan in Serbia:
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/communication_on_wb_economic_and_investment_plan_october_2020_en.pdf
- https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/wb_economic_and_investment_plan_october_2020.pdf
- https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_1811
- https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_20_1819
- www.europa.rs
- www.wb6cif.eu
- EU in Serbia: Morning & Afternoon Media Reviews
- Serbia Geo-poetical album, Princip Press, Belgrade 2015, 239 pages
- Belgrade The Eternal City, Aleksadar Diklic, Ed. Magnus Team, Belgrade 2021, 576 pages
- <https://serbien.ahk.de/>
- www.ekapija.com
- Rokas Energy Newsflash (72nd Issue/Nov 21/28.12.21) Rokas Law Firm Belgrade
<https://europa.rs/chapters-opened-and-closed/?lang=en>